

A. Lat. a.

~~4216 m.~~

2287

1

<36630252080017

 <36630252080017

Bayer. Staatsbibliothek

V i r g i l s
A e n e i s
in
zwölf Büchern

Zum Gebrauche auf Schulen

herausgegeben

von

Georg Heinr. Nöhden.

Braunschweig

in der Schul-buchhandlung. 1793.

Encyclopädie
der
lateinischen Classiker

Erste Abtheilung.

Dichtersammlung

Fünfter Theil

Virgils Aeneis

Herausgegeben

von

Georg Heinrich Nöhden

Braunschweig

in der Schul-buchhandlung, 1793.

Encyclopädie

der

lateinischen Classiker

Erste Abtheilung

Dichtersammlung

zweiter Theil

Virgils Aeneis

Herausgegeben

von

Georg Heinrici in Göttingen

Verlag von

Verlag von

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Vörerinnerung.

Der Text der Aeneis, welchen wir hier liefern, ist ganz nach der neuern Heynischen Ausgabe abgedruckt. Es ist in Absicht auf diese keine Veränderung vorgenommen worden, die bemerkt zu werden verdiente. Auch die Schreibart, welche von der gewöhnlichen abweicht, ist aus der gedachten Ausgabe beibehalten. Sie gründet sich auf das Ansehen einiger alten Handschriften, besonders der Mediceischen, und auf gewisse Regeln, die Herr Hofrath Heyne festgesetzt hat: und bezieht sich unter andern besonders auf die zusammengesetzten Wörter. Die Präpositionen ad, con, in bleiben meistens bei

der Zusammensetzung unverändert: es wird geschrieben *adcipio*, *adcedo*, *adgnosco*, statt *accipio*, *accedo*, *agnosco*, so wie *adpono*, *adfero*; *inpono*, *inpune*, *inprobus*, *inritus*, statt *impono*, *impune*, *improbus*, *irritus*. Auch kömmt *obfero*, *obfulsit*, st. *offero*, *offulsit* vor u. s. w. Ausser den zusammengesetzten Wörtern wird *optumus*, *maxumus*, *quum*, *coniunx*, *volnus*, *divom* u. s. w. geschrieben. Ob dies wirklich die ältere Schreibart sei, wofür man sie hält, noch mehr, ob Virgil sich ihrer bedient habe, ist ungewiss, wenigstens auf keine Art erweislich. *). In den zusammengesetzten Wörtern ist sie oft hart und gefüllt dem Ohre nicht, z. B. in *adcipio*, *adcedo*, *adgnosco*. Doch wollte Herr Hofrath Heyne nicht von den Handschriften ganz abweichen und die neuere Schreibart aufnehmen: und wir tragen kein Bedenken, ihm, dessen Einsichten hierin so gross sind, zu folgen.

Zwar könnte eingewendet werden, dass wir in dieser Ausgabe, die dem Gebrauche der Jugend besonders bestimmt ist, die gewöhnlichere und leicht-

*) Vergl. Heyne's Vorrede zur neuen Ausgabe des Virg. T. I. S. XX — XXVI.

tere Schreibart hätten vorziehen sollen; und diese Erinnerung hat Grund in Ansehung des Leichtern: denn jene Schreibart wird im Anfange dem jungen Leser Schwierigkeit machen. Allein wir finden dagegen bei ihr einen besondern Vortheil: nämlich, die jungen Leute werden auf diese Art auch mit dem Ungewöhnlichen bekannt werden; sie werden von der Schreibart überhaupt einen Begriff bekommen und darüber nachdenken; ein vernünftiger Lehrer wird daher Veranlassung nehmen können, seine Schüler über eine Sache zu belehren, wovon sie sonst vielleicht nichts gehört haben würden, über Schreibart überhaupt und die in den Handschriften besonders, wie weit man ihr folgen und sich an sie binden müsse. Ferner über Zusammensetzung der Wörter kann es den Lehrer veranlassen, manche nützliche Bemerkung zu machen. Wir denken also, es werde daraus, dass in einem Schriftsteller der ganzen Sammlung eine von der gewöhnlichen abweichende Schreibart eingeführt ist, nicht nur kein Nachtheil, sondern ein nicht unbeträchtlicher Vortheil entstehen, ein Vortheil wenigstens, der jenen Nachtheil des Schwerern überwiegt, besonders da es den jungen Leuten nicht viel Mühe kosten wird, sich das Ungewöhnliche bekannt

zu machen. Dies hat uns bewogen, der Heynischen Ausgabe, auch in diesem Stücke, zu folgen. Ob wir recht gethan haben, mögen Kenner der Sache beurtheilen.

Von den Inhaltsanzeigen, die den einzelnen Büchern vorgesetzt sind, sind die acht ersten von mir, die vier letzten vom Hrn. Heinrich, der zu denselben Büchern die Anmerkungen liefert. Alle, ununterbrochen in einer Folge gelesen, geben eine zusammenhängende Uebersicht von der ganzen Aeneis, und diese rathen wir unserm jungen Leser sich zu verschaffen, bevor er den Dichter selbst zu lesen anfängt.

Göttingen,
im April 1793.

Georg Heinr. Nöhden.

VIRGILS AENEIS

Erstes Buch

VIRGILS AENEID

First Book

Amsterdam

I n h a l t.

Der Dichter besingt das Schicksal des Aeneas: wie viel er zu Wasser und zu Lande, seitdem er aus Troja entkommen war, ausgestanden habe. Als Dichter schreibt er dies erlittene Ungemach der Feindschaft der Juno zu, welche vorhersah, dass die Römer, die Nachkommen des Aeneas, die Carthager, ihr Lieblingsvolk, zu Grunde richten würden. Sie wendete daher alles an, den schon seit sieben Jahren (s. V. 755. f.) herumirrenden Aeneas von Italien abzuhalten — 30. Ihn nun sah sie von Sicilien aus die Anker lichten und die Fahrt auf Italien zu richten. Sie beschloss, ihn von seinem Wege abzubringen, begab sich deshalb zum Aeolus, dem Gotte der Winde, und bewog ihn, einen Sturm zu erregen. Der Sturm überfiel die Flotte des Aeneas zwischen der Insel Sicilien und der

Küste von Africa, Carthago gegenüber — 110. Ein Schiff ging zu Grunde, die andern wurden verschlagen. Es waren nämlich zwanzig überhaupt gewesen (s. V. 381.). Der Sturm hört auf — 156. Aeneas erreicht mit sieben Schiffen die Küste von Africa, wo sie landen. Nachdem er und seine Leute sich ein wenig erquickt haben, besteigt Aeneas eine Anhöhe, um das Land in Augenschein zu nehmen, bei welcher Gelegenheit er auf eine Heerde Hirsche stösst und sieben davon erlegt, welche, in die sieben Schiffe vertheilt, den Trojanern ein herrliches Mahl gewähren. Dieses und eine trostvolle Rede des Aeneas erquicken die ermüdeten Leute aufs beste. Sie sieht Jupiter, der, auf die Klagen der Venus über die von der Juno dem Aeneas verursachten grossen Leiden, das Schicksal desselben eröffnet und die Venus durch Vorhersagung der künftigen Grösse seiner Nachkommen tröstet — 196. Er schickt darauf den Mercur ab, welcher die Carthager und ihre Königin Dido dem Aeneas geneigt machen soll. Dieser hatte sich nach einer unruhigen Nacht am Morgen mit dem Achates, seinem Gefährten, aufgemacht, um von dem Lande Kundschaft einzuziehen. Ihm begegnet seine Mutter, Venus, in Gestalt einer jagenden Jungfrau, macht ihn mit dem Lande und den Bewohnern desselben bekannt, und erzählt die Flucht der Dido von Tyrus und die Erbauung der neuen Stadt Carthago, womit Dido beschäftigt sei — 368. Endlich verkündigt sie ihm, zufolge eines glückbedeutenden Zeichens, er werde die übrigen

zwölf Schiffe wiederfinden. Im Weggehen erkennt Aeneas seine Mutter; welche ihn und seinen Gefährten mit einem Nebel umgiebt, damit nichts ihren Weg hindern möge — 414. Sie gehen fort und kommen in die neue Stadt, wo sie des Nebels wegen niemand bemerkt. Besonders zieht ein Tempel der Juno in der Mitte der Stadt ihre Aufmerksamkeit auf sich. Sie betrachten denselben, und schöpfen aus den Abbildungen der Geschichten des Trojanischen Krieges, womit die Wände des Tempels geziert waren, und daraus, dass sie sehen, man sei mit ihren Leiden bekannt, die beste Hoffnung für eine gute Aufnahme — 493. Indessen kommt Dido und setzt sich auf ihren Thron, um Recht zu sprechen. Auf einmal nähern sich ihr einige Leute aus den vom Aeneas vermissten zwölf Schiffen. Sie tragen ihr vor, sie seien Trojaner, ihren Anführer Aeneas habe der Sturm verschlagen, man möge ihnen erlauben zu landen und ihre Schiffe auszubessern, dann wollten sie weiter schiffen, um Italien zu erreichen. Dido verspricht ihnen Schutz und ladet sie sogar ein, in ihrem Reiche zu bleiben, wobei sie den Wunsch äussert, dass Aeneas selbst zugegen sein mögte — 578. Hierüber erfreut, zeigt sich Aeneas, nachdem der Nebel zerstreut war, und dankt der Dido für ihre Güte. Diese bezeugt über seine Erscheinung ihre Verwunderung und Freude, führt ihn in ihren Palast, und lässt den Göttern ein Opfer und den Gästen ein Mahl bereiten; auch den Leuten des Aeneas bei den Schiffen schickt sie Erfrischung.

gen — 642. Aeneas schickt den Achaten zu den Schiffen, seinen Sohn Ascanius, nebst Geschenken für die Dido zu holen. Dieses Zeitpunctes bedient sich Venus, dem Aeneas die Gunst der Königin zu sichern. Sie beschliesst nämlich, an die Stelle des Ascanius ihren Sohn Cupido zu setzen, welcher derselben eine heftige Liebe gegen den Aeneas einflößen soll. Ascanius wird entrückt, Cupido bringt in seiner Gestalt die Geschenke, und führt sein Geschäft bei der Dido aus. — 721. Die Fröhlichkeit des Mahles beginnt mit dem Weintrinken, nachdem man gespeist hat. Dido thut hundert Fragen an den Aeneas, den Trojanischen Krieg betreffend, und ersucht ihn endlich, die ganze Geschichte der Zerstörung und seine eigenen Schicksale nach derselben zu erzählen.

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus silvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis*

*Arma, virumque cano, Troiae qui primus
ab oris*

*Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Litora; multum ille et terris iactatus et alto
Vi superum, saevae memorem Iunonis ob
iram:*

*Multa quoque et bello passus, dum conderet 5
urbem,*

*Inferretque deos Latio: genus unde Latinum
Albanique patres, atque altae moenia Romae.
Musa, mihi caussas memora, quo numine laeso,
Quidve dolens, regina deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores 10
Impulerit: tantaene animis coelestibus irae!*

- Urbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
15 Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
20 Audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
Hinc populum, late regem, belloque super-
bum,
Venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:
25 Nec dum etiam caussae irarum saevique do-
lores
Exciderant animo; manet alta mente repo-
stum
Iudicium Paridis spretaeque iniuria formae,
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores:
His ad censa super, iactatos aequore toto
30 Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,
Arcebat longe Latio: multosque per annos
Errabant acti fati maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conspectu Siculae telluris in altum
35 Vela dabant laeti, et spumas salis aere rue-
bant;
Quum Iuno, aeternum servans sub pectore
volnus,
Haec secum: Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fati. Pallasne exurere classem

Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto, 40
Unius ob noxam et furias Aiakis Oilei?

Ipsa, Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitque rates, evertitque aequora ventis:
Illum, exspirantem transfixo pectore flammam,
Turbine conripuit, scopuloque infixit acuto. 45

Ast ego, quae divom incedo regina, Iovisque
Et soror et coniunx, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Iunonis adoret
Praeterea, aut supplex aris inponat honorem?

Talia flammato secum dea corde volutans, 50
Nimborum in patriam, loca feta furentibus
austis

Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
Luctantis ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis 55
Circum claustra fremunt: celsa sedet Aeolus
arce

Sceptra tenens, mollitque animos, et tempe-
rat iras.

Ni faciat, maria ac terras coelumque pro-
fundum

Quippe ferant rapidi secum, verrantque per
auras.

Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris, 60
Hoc metuens: molemque et montis insuper
altos

Inposuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:

Aeole, namque tibi divom pater atque ho- 65
minum rex

- Et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
70 Aut age diversos; et disiice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praestanti corpore
Nymphae,
Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio iungam stabili, propriamque dicabo:
Omnis ut tecum meritis pro talibus annos
75 Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus, o regina, quid
optes
Explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptrum
Iovemque
Concilias; tu das epulis adcumbere divom,
80 Nimborumque facis tempestatumque poten-
tem.
Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide
montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine per-
flant.
Incubuerunt mari, totumque a sedibus imis
85 Una Eurusque Notusque ruunt, creberque
procellis
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque ru-
dentum.
Eripiunt subito nubes coelumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
90 Intonuere poli, et crebris micat ignibus aether:

Praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplicis tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troiae sub moenibus 95
altis

Contigit oppetere! o Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere
dextra!

Saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi
ingens

Sarpedon: ubi tot Simois conrepta sub undis 100
Scuta virum galeasque et fortia corpora volvit.

Talia iactanti stridens aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus: insequitur cumulo praeruptus aquae 105
mons.

Hi summo in fluctu pendent: his unda de-
hiscens

Terram inter fluctus aperit; furit aestus
arenis.

Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus,
Aras:

Dorsum inmane mari summo. Tris Eurus 110
ab alto

In brevia et Syrtis urguet, miserabile visu,
Inluditque vadis, atque aggere cingit arenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Oron-
ten,

Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
115 In puppim ferit: excutitur, pronusque ma-
gister

Volvitur in caput: ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat ae-
quore vortex.

Adparent rari nantes in gurgite vasto;
Arma virum, tabulaeque, et Troia gaza per
undas.

120 Iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Adcipiunt inimicum imbrem, rimisque fa-
tiscunt.

Interea magno misceri murmure pontum,
125 Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter conmotus; et
alto

Prospiciens, summa placidum caput extulit
unda.

Disiectam Aeneae toto videt aequore classem:
Fluctibus oppressos Troas, coelique ruina:

130 Nec latuere doli fratrem Iunonis et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc
talìa fatur:

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Iam coelum terramque meo sine numine,
Venti,

Miscere, et tantas audetis tollere moles?

135 Quos ego! Sed motos praestat componere
fluctus.

Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:

Non illi imperium pelagi saevumque triden-
tem,

Sed mihi sorte datum. Tenet ille inmania
saxa,

Vestras, Eure, domos: illa se iactet in aula 140

Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.

Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat:

Conlectasque fugat nubes, solemque reducit.

Cymothoe, simul et Triton adnixus, acuto

Detrudunt navis scopulo: levat ipse tridenti; 145

Et vastas aperit Syrtis, et temperat aequor,

Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

Ac, veluti magno in populo quum saepe coor-

ta est

Seditio, saevitque animis ignobile volgus;

Iamque faces et saxa volant; furor arma mi-

nistrat: 150

Tum, pietate gravem ac meritis si forte vi-

rum quem

Conspexere, silent; adrectisque auribus ad-

stant;

Ille regit dictis animos, et pectora mulcet:

Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora

postquam

Prospiciens genitor, coeloque invectus aperto, 155

Flectit equos, curruque volans dat lora se-

cundo.

Defessi Aeneadae, quae proxima, litora

cursu

Contendunt petere, et Libyae vertuntur ad

oras.

Est in secessu longo locus: Insula portum

Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto 160

Frangitur inque sinus scindit sese unda re-
ductos;

Hinc atque hinc vastae rupes, geminique mi-
nantur

In coelum scopuli, quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum silvis scena coruscis
165 Desuper, horrentique atrum nemus inminet
umbra:

Fronte sub adversa scopulis pendentibus an-
trum;

Intus aquae dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus. Hic fessas non vincula
navis

Ulla tenent; adligat non navis ancora morsu.

170 Huc septem Aeneas conlectis navibus omni
Ex numero subit: ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena,
Et sale tabentis artus in litore ponunt.

Ac primum silici scintillam excudit Achates,
175 Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flam-
mam.

Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque
arma

Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo.

180 Aeneas scopulum interea conscendit, et
omnem

Prospectum late pelago petit Anthea si quem
Iactatum vento videat Phrygiasque biremis,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Navem in conspectu nullam: tris litore cer-

Prospicit errantis: hos tota armenta sequun- 185
tur

A tergo, et longum per vallis pascitur agmen,
Constitit hic, arcumque manu celerisque sa-
gittas

Conripuit, fidus quae tela gerebat Achates;
Ductoresque ipsos primum, capita alta fe-
rentis

Cornibus arboreis, sternit; tum volgus; et 190
omnem

Miscet agens telis nemora inter frondea tur-
bam.

Nec prius absistit, quam septem ingentia
victor

Corpora fundat humi, et numerum cum navi-
bus aequet.

Hinc portum petit, et socios partitur in
omnis.

Vina bonus quae deinde cadis onerarat Ace- 195
stes

Litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis moerentia pectora mulcet:

O socii, (neque enim ignari sumus ante —
malorum)

O passi graviora; dabit deus his quoque
finem.

Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200

Adcestis scopulos: vos et Cyclopia saxa

Experti. Revocate animos, moestumque ti-
morem

Mittite. Forsan et haec olim meminisse iu-
vabit.

Per varios casus, per tot discrimina rerum,

205 Tendimus in Latium: sedes ubi fata quietas
Ostendunt. Illic fas regna resurgere Troiae.
Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert: curisque ingentibus aeger
Spem voltu simulat, premit altum corde do-
lorem.

210 Illi se praedae adcingunt, dapibusque futuris:
Tergora deripiunt costis, et viscera nudant.
Pars in frusta secant, veribusque trementia
figunt:

Litore aena locant alii, flammisque ministrant.

Tum victu revocant vires: fusique per herbam

215 Inplentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.

Postquam exemta fames epulis, mensaeque
remotae:

Amissos longo socios sermone requirunt,

Spemque metumque inter dubii, seu vivere
credant,

Sive extrema pati, nec iam exaudire vocatos.

220 Praecipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,

Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum

Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloan-
thum.

Et iam finis erat: quum Iuppiter aethere
summo

Despiciens mare velivolum terrasque iacentis,

225 Litoraue, et latos populos, sic vertice coeli

Constitit, et Libyae defixit lumina regnis.

Atque illum talis iactantem pectore curas

Tristior, et lacrimis oculos subfusa nitentis,

Adloquitur Venus: O qui res hominumque
deumque

230 Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,

Quid meus Aeneas in te committere tantum,
 Quid Troes potuere? quibus, tot funera passis,
 Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
 Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
 Hinc fore ductores, revocato a sanguine 235
 Teucris,

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
 Pollicitus. Quae te, Genitor, sententia vertit?
 Hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas
 Solabar, fatis contraria fata rependens.
 Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos 240
 Insequitur. Quem das finem, Rex magne, la-
 borum?

Antenor potuit, mediis elabsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
 Regna Liburnorum, et fontem superare Ti-
 mavi:

Unde per ora novem vasto cum murmure 245
 montis

It mare proruptum, et pelago premit arva
 sonanti.

Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque lo-
 cavit

Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque
 fixit

Troia; nunc placida conpostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, coeli quibus adnuis ar- 250
 cem,

Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
 Prodimur, atque Italiam longe disiungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrum reponis?

Olli subridens hominum sator atque deorum
 Voltu, quo coelum tempestatesque serenat, 255

Oscula libavit natae; dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea; manent inmota tuo-
rum

Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
Moenia, sublimemque feres ad sidera coeli
260 Magnaminum Aenean: neque me sententia
vertit.

Hic (tibi fabor enim, quando haec te cura re-
mordet,

Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque fe-
rocis

Contundet; moresque viris et moenia ponet:
265 Tertia dum Latio regnantem viderit aestas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno) *
Triginta magnos volvendis mensibus orbis
270 Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
Transferet, et longam multa vi muniet Al-
bam.

Hic iam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
275 Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Moenia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
280 Quae mare nunc terrasque metu coelumque,
fatigat,

Consilia in melius referet, mecumque fovebit

Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.

Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
Quum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenae

Servitio premet, ac victis dominabitur Argis. 285

Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris;
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.

Hunc tu olim coelo, spoliis Orientis onustum,
Adcipies securus: vocabitur hic quoque votis. 290
Aspera tum positis mitescent saecula bellis.
Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,

Iura dabunt: dirae ferro et compagibus artis
Claudentur Belli portae: Furor impius intus
Saeva sedens super arma, et centum vinctus 295
aenis

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Haec ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Ut terrae, utque novae pateant Carthaginiis
arces

Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aera magnum 300
Remigio alarum: ac Libyae citus adstitit oris,
Et iam iussa facit: ponuntque ferocia Poeni
Corda, volente Deo. In primis regina quietum
Adcipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Aeneas, per noctem plurima 305
volvens,

Ut primum lux alma data est, exire, locosque

Explorare novos; quas vento adcesserit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne
feraene,

310 Quaerere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus
umbris

Occulit: Ipse uno graditur comitatus Achate;
Bina manu lato crispans hastilia ferro.

315 Cui mater media sese tulit obvia silva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis
arma

Spartanae: vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praevertitur
Eurum.

Namque humeris de more habilem suspen-
derat arcum

320 Venatrix, dederatque comam diffundere
ventis;

Nuda genu, nodoque sinus conlecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, iuvenes, monstrate
mearum

Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Subcinctam pharetra et maculosae tegmine
lyncis,

Aut spumantis apri cursum clamore premen-
tem.

325 Sic Venus; et Veneris contra sic filius
orsus:

Nulla tuarum audita mihi, neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo; namque haud
tibi voltus

Mortalis, nec vox hominem sonat; o, dea
certe;

An Phoebi soror? an Nympharum sanguinis
una?

Sis felix, nostrumque leves, quaecumque, 330
laborem:

Et, quo sub coelo tandem, quibus orbis in
oris

Iactemur, doceas. Ignari hominumque lo-
corumque

Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.

Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Tum Venus: Haud equidem tali me dignor 335
honore:

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,

Purpureoque alte suras vincire cothurno.

Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris ur-
bem:

Sed fines Libyci, genus intractabile bello.

Imperium Dido Tyria regit urbe profecta, 340

Germanum fugiens. Longa est iniuria, longae

Ambages: Sed summa sequar fastigia rerum.

Huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri

Phoenicum, et magno miserae dilectus amore;

Cui pater intactam dederat, primisque iugarat 345

Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat

Pygmalion, scelere ante alios inmanior omnis.

Quos inter medius venit Furor. Ille Sychaeum

Inpius ante aras, atque auri caecus amore,

Clam ferro incautum superat, securus amorum 350

Germanae: factumque diu celavit, et aegram,

Multa malus simulans, vana spelusit amantem.

Ipsa sed in somnis inhumati venit imago

Coniugis; ora modis adtollens pallida miris,
355 Crudelis aras traiectaque pectora ferro
Nudavit; caecumque domus scelus omne re-
textit.

Tum celerare fugam patriaque excedere
suadet,

Auxiliumque viae veteres tellure recludit
Thesaurus, ignotum argenti pondus et auri.
360 His conmoti fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele ty-
ranni,

Aut metus acer erat: navis, quae forte pa-
ratae,

Conripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago: Dux femina facti.
365 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Moenia, surgentemque novae Carthaginis ar-
cem:

Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab
oris,

370 Quove tenetis iter? Quaerenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper Olympo.

375 Nos Troia antiqua, si vestras forte per auris
Troiae nomen iit, diversa per aequora vectos
Forte sua Libycis tempestas adpulit oris.

Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.
380 Italiam quaero patriam, genus ab Iove summo.

Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor,
Matre dea monstrante viam, data fata se-
cutus;

Vix septem convolsae undis Euroque super-
sunt.

Ipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura que- 385
rentem

Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud, credo, invisus coelesti-
bus auras

Vitalis carpis, Tyriam qui ad veneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginae ad limina
perfer.

Namque tibi reduces socios classemque re- 390
latam

Nuntio, et in tutum versis aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Adspice bis senos laetantis agmine cycnos,
Aetheria quos labsa plaga Iovis ales aperto
Turbabat coelo: nunc terras ordine longo 395
Aut capere, aut captas iam despectare vi-
dentur.

Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et coetu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo. 400
Perge modo, et, qua te ducit via, dirige
gressum.

Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere: pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem 405

Adgnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties, crudelis tu quoque, falsis
Ludis imaginibus? cur dextrae iungere dex-
tram

Non datur, ac veras audire et reddere voces?

410 Talibus incusat gressumque ad moenia tendit.

At Venus obscuro gradientis aere saepsit,

Et multo nebulae circum dea fudit amictu:

Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,

Molirive moram, aut veniendi poscere causas.

415 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit

Laeta suas: ubi templum illi, centumque Sabaeo

Ture calent arae, sertisque recentibus halant.

Conripuere viam interea, qua semita mon-
strat;

Iamque adscendebant collem, qui plurimus urbi

420 Inminet, adversasque adspectat desuper arces.

Miratur molem Aeneas, magalia quondam:

Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.

Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,

Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa:

425 Pars optare locum tecto, et concludere sulco.

Iura, magistratusque legunt, sanctumque se-
natum.

Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri

Fundamenta locant alii, inmanisque columnas

Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

430 Qualis apes aestate nova per florea rura

Exercet sub sole labor; quum gentis adultos

Educunt fetus, aut quum liquentia mella

Stipant, et dulci distendunt nectare cellas:

Aut onera adcipiunt venientum, aut agmine
facto

Ignavum fucos pecus a praeseptibus arcent. 435
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia
mella.

O fortunati, quorum iam moenia surgunt!
Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se saeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur 440
ulli.

Lucus in urbe fuit media, laetissimus um-
brae,
Quo primum, iactati undis et turbine, Poeni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore
bello

Egregiam, et facilem victu per saecula gentem. 445
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine divae:
Aerea cui gradibus surgebant limina, nexae-
que

Aere trabes: foribus cardo stridebat aenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem 450
Leniit; hic primum Aeneas sperare salutem
Ausus, et adflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula
templo

Reginam opperiens, dum, quae fortuna sit
urbi,
Artificumque manus inter se operumque la- 455
borem

Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et saevum ambobus
Achillem.

Constitit; et lacrimans, Quis iam locus, inquit,
Achate,

460 Quae regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. Sunt hic etiam sua praemia laudi:
Sunt lacrimae rerum: et mentem mortalia
tangunt.

Solve metus; feret haec aliquam tibi fama salutem.

Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
465 Multa gemens, largoque humectat flumine
vultum.

Namque videbat, uti bellantes Pergama circum

Hac fugerent Graii, premeret Troiana iuventus:

Hac Phryges; instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis

470 Adgnoscit lacrimans; primo quae prodita
somno

Tydides multa vastabat caede cruentus;
Ardentisque avertit equos in castra, prius
quam

Pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.

Parte alia fugiens amissis Troilus armis,

475 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque haeret resupinus
inani,

Lora tenens tamen: huic cervixque comaeque
trahuntur

Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.

Interea ad templum non aequae Palladis ibant

480 Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant

Suppliciter, tristes et tunsae pectora palmis :
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab 485
imo :

Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus
amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit in-
ermis.

Se quoque principibus permixtum adgnovit
Achivis,

Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis 490
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertae cingula mammae,
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Haec dum Dardanio Aeneae miranda vi-
dentur,
Dum stupet, obtutuque haeret defixus in uno : 495
Regina ad templum, forma pulcherrima,
Dido

Incessit, magna iuvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotae ripis, aut per iuga Cynthi,
Exercet Diana choros ; quam mille secutae
Hinc atque hinc glomerantur Oreades ; illa 500
pharetram

Fert humero, gradiensque deas supereminet
omnis ;

Latonae tacitum pertentant gaudia pectus :
Talis erat Dido, talem se laeta ferebat.
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus divae, media testudine, templi, 505

Saepta armis, solioque alte subnixa, resedit.
 Iura dabat legesque viris: operumque laborem
 Partibus aequabat iustis, aut sorte trahebat:
 Quum subito Aeneas concursu adcedere magno
 510 Anthea Sergestumque videt fortemque Cloan-
 thum,

Teucrorumque alios: ater quos aequore turbo
 Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
 Laetitiaque metuque; avidi coniungere dextras
 Ardebant: sed res animos incognita turbat.
 515 Dissimulant; et nube cava speculantur amicti,
 Quae fortuna viris; classem quo litore lin-
 quant;

Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant,
 Orantes veniam, et templum clamore pete-
 bant.

Postquam introgressi, et coram data copia
 fandi;

520 Maximus Ilioneus placido sic pectore coepit:
 O Regina, novam cui condere Iuppiter urbem,
 Iustitiaque dedit gentis frenare superbas,
 Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
 Oramus: prohibe infandos a navibus ignis;
 525 Parce pio generi, et propius res adspice no-
 stras.

Non nos aut ferro Libycos populare Penates
 Venimus, aut raptas ad litora vertere praedas:
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
 530 Terra antiqua, potens armis, atque ubere
 glebae:

Oenotri coluere viri: nunc fama, minores

Italiam dixisse ducis de nomine gentem.

Huc cursus fuit:

Quum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion
In vada caeca tulit, penitusque procacibus 535
 austris,

Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam
barbara morem

Permittit patria? hospitio prohibemur arenae.

Bella cient, primaque vetant consistere terra. 540

Sigenus humanum et mortalia temnitis arma:

At sperate deos memores fandi atque nefandi.

Rex erat Aeneas nobis, quo iustior alter

Nec pietate fuit, nec bello maior et armis.

Quem si fata virum servant, si vescitur aura 545

Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat
umbris;

Non metus, officio nec te certasse priorem

Poeniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,

Arvaque, Troianoque a sanguine clarus Ace-
stes.

Quassatam ventis liceat subducere classem, 550

Et silvis aptare trabes, et stringere remos.

Si datur Italiam, sociis et rege recepto,

Tendere, ut Italiam laeti Latiumque petamus.

Sin absumpta salus, et te, pater optime Teu-
crum,

Pontus habet Libyae, nec spes iam restat Iuli: 555

At freta Sicaniae saltem, sedesque paratas,

Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.

Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant

Dardanidae: - *Dardanus* (1894) *Chelodactylus* (1894)

560 Tum breviter Dido, voltum demissa, profatur:

Solvite corde metum, Teucri: secludite curas.

Res dura, et regni novitas me talia cogunt

Moliri, et late finis custode tueri.

Quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem,

565 Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?

Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni;

Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.

Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,

Sive Erycis fines regemque optatis Acesten:

570 Auxilio tutos dimittam, opibusque iuvabo.

Vultis et his mecum pariter considerare regnis?

Urbem quam statuo, vestra est. Subducite naves.

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem

575 Adforet Aeneas! equidem per litora certos

Dimittam, et Libyae lustrare extrema iubebo;

Si quibus eiectus silvis, aut urbibus errat.

His animum adrecti dictis, et fortis Achates

Et pater Aeneas, iam dudum erumpere nubem

580 Ardebant. Prior Aeneam conpellat Achates:

Nate dea, quae nunc animo sententia surgit?

Omnia tuta vides: classem, sociosque receptos.

Unus abest, medio in flucto quem vidimus ipsi

Submersum: dictis respondent cetera matris.

Vix ea fatus erat, quum circumfusa repente 585
Scindit se nubes, et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis : namque ipsa de-
coram

Caesariem nato genitrix, lumenque iuventae
Purpureum, et laetos oculis adflarat honores. 590
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam adloquitur, cunctisque re-
pente

Improvisus ait: Coram, quem quaeritis, ad-
sum

Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis. 595
O sola infandos Troiae miserata labores,
Quae nos, reliquias Danaum, terraeque ma-
risque

Omnibus exhaustos iam casibus, omnium
egenos,

Urbe, domo, socias, grates persolvere dignas
Non opis est nostrae, Dido, nec quidquid ubi- 600
que est

Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per
orbem.

Di tibi, si qua pios respectant numina, si
quid

Usquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. Quae te tam laeta
tulerunt

Saecula? qui tanti talem genuere parentes? 605
In freta dum fluvii current, dum montibus
umbrae

Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet;

Semper honos, nomenque tuum, laudesque
manebunt:

Quae me cumque vocant terrae. Sic fatus,
amicum

610 Ilionea petit dextra, laevaue Serestum:
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Clo-
anthum.

Obstupuit primo adspectu Sidonia Dido;
Casu deinde viri tanto. Et sic ore locuta est:

Quis te, nate dea, per tanta pericula casus

615 Insequitur? quae vis inmanibus adplicat oris?
Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad un-
dam?

Atque equidem Teucrum memini Sidona ve-
nire,

Finibus expulsum patriis, nova regna pe-
tentem

620 Auxilio Beli: Genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.

Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,

625 Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe
volebat.

Quare agite, o tectis, iuvenes, succedite
nostris.

Me quoque per multos similis fortuna la-
bores

Iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco.

630 Sic memorat: simul Aenean in regia ducit
Tecta; simul divom templis indicit honorem.

Nec minus interea sociis ad litora mittit
 Viginti taurus, magnorum horrentia centum
 Terga suum, pinguis centum cum matribus
 agnos,

Munera laetitiamque dii.

640

At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
 Arte laboratae vestes, ostroque superbo:
 Ingens argentum mensis, caelataque in auro
 Fortia facta patrum, series longissima rerum,
 Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.

645

Aeneas (neque enim patrius consistere men-
 tem

Passus amor) rapidum ad navis praemittit
 Achaten,

Ascanio ferat haec; ipsumque ad moenia
 ducat.

Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.

650

Munera praeterea, Iliacis erepta ruinis,
 Ferre iubet: pallam signis auroque rigentem,
 Et circumtextum croceo velamen acantho,
 Ornatus Argivae Helenae: quos illa Mycenis,
 Pergama quum peteret, inconcessosque Hyme-
 naeos,

655

Extulerat, matris Ladae mirabile donum.
 Praeterea sceptrum, Ilione quod gesserat
 olim,

Maxuma natarum Priami, colloque monile
 Baccatum, et duplicem gemmis auroque co-
 ronam.

Haec celerans, iter ad navis tendebat Achates.

660

At Cytherea novas artis, nova pectore versat
 Consilia: ut faciem mutatus et ora Cupido

Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet
ignem.

665 Quippa domum timet ambiguam Tyriosque
bilinguis;

Urit atrox Iuno, et subnoctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis adfatur Amorem:
Nate, mea vires, meae magna potentia, solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoia temnis;
670 Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquae,
Nota tibi: et nostro doluisti saepe dolore.
Hunc Phoenissa tenet Dido, blandisque mo-
ratur

675 Vocibus: et vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine re-
rum.

Quocirca capere ante dolis, et cingere flam-
ma

Reginam meditor; ne quo se numine mutet,
Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.

680 Qua facere id possis, nostram nunc adcipe
mentem:

Regius adcitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis restantia
Troiae:

Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
685 Aut super Idalium, sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, mediussve occurrere
possit.

Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer indue voltus :
Ut, quum te gremio adcipiet laetissima Dido,
Regalis inter mensas laticemque Lyaeum, 690
Quum dabit amplexus atque oscula dulcia
figet,

Occultum inspire ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis carae genetricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.

At Venus Ascanio placidam per membra 695
quietem

Inrigat, et fotum gremio dea tollit in altos
Idaliae lucos: ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adspirans complectitur um-
bra.

Iamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce laetus Achate. 700
Quum venit, aulaeis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

Iam pater Aeneas, et iam Troiana iuventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur
ostro.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque 705
canistris

Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulae: quibus ordine
longo

Cura penum struere, et flammis adolere Pe-
nates.

Centum aliae, totidemque pares aetate mi-
nistri,

Qui dapibus mensas onerant, et pocula po- 710
nunt.

Nec non et Tyrii per limina laeta frequen-
tes

Convenere, toris iussi discumbere pictis.

Mirantur dona Aeneae; mirantur Iulum,

Flagrantesque dei voltus, simulataque
verba,

715 Pallamque, et pictum croceo velamen acan-
tho.

Praecipue infelix, pesti devota futurae

Expleri mentem nequit, ardescitque tuen-
do

Phoenissa, et pariter puero donisque mo-
vetur.

Ille, ubi complexu Aeneae colloque pe-
pendit,

720 Et magnum falsi inplevit genitoris amo-
rem;

Reginam petit. Haec oculis, haec pectore
toto

Haeret: et interdum gremio fovet, inscia
Dido,

Insidat quantus miserae deus. At memor
ille

Matris Acidaliae, paullatim abolere Sy-
chaeum

725 Incipit, et vivo tentat praevertere amore
Iam pridem resides animos desuetaque
corda.

Postquam prima quies epulis, mensaeque
remotae;

Crateras magnos statuunt, et vina coronant.

Fit strepitus tectis, vocemque per ampla
volutant

Atria: dependent lychni laquearibus aureis 730
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque po-
poscit,

Inplevitque mero pateram: quam Belus, et
omnes

A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquun- 735
tur,

Hunc laetum Tyriisque diem Troiaque pro-
fectis

Esse velis, nostrosque huius meminisse mi-
nores:

Adsit laetitiae Bacchus dator, et bona Iuno.
Et vos, o, coetum, Tyrii, celebrate faven-
tes.

Dixit, et in mensam laticum libavit honorem, 740
Primaque, libato, summo tenus adtigit ore.
Tum Bitiae dedit increpitans. Ille inpiger
hausit

Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quae maxumus 745
Atlas.

Hic canit errantem lunam, solisque labo-
res;

Unde hominum genus, et pecudes; unde
imber, et ignes;

Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque
Triones;

Quid tantum Oceano properent se tingere
soles

750 Hiberni, vel quae tardis mora noctibus ob-
stet.

Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequun-
tur.

Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore
multa:

755 Nunc, quibus Aurorae venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus
Achilles.

Immo age, et a prima, dic, hospes, origi-
ne nobis

Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
Erroresque tuos. Nam te iam septima por-
tat

760 Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

VIRGILS AENEIS

Zweites Buch

I n h a l t.

Aeneas erzählt:

Nachdem die Griechen Troja lange vergeblich belagert hatten, gebrauchten sie zur Erreichung ihres Endzweckes folgende List. Sie verfertigten ein grosses hölzernes Pferd, das inwendig hohl war, füllten es mit ihren besten Kriegern an, und liessen es vor Troja stehen. Sie selbst segelten ab, und verbargen sich mit ihrer Flotte auf der Insel Tenedus, die Troja gegenüber lag, um den Ausgang ihres Plans abzuwarten. Erfreut über die Entfernung der Feinde kamen die Trojaner aus der Stadt, und das grosse Pferd erregte besonders ihr Erstaunen. Sie wussten nicht, was sie damit anfangen sollten: einige hielten es für etwas Heiliges und riethen, es in die Stadt zu bringen; andere widerriethen es und glaubten, man müsste es genauer untersuchen, ob dabei nicht eine List der Griechen zum Grunde läge. Laocoon war ein eifriger Vertheidiger dieser letztern Meinung: er behauptete, man müsste das Pferd öffnen und inwendig untersuchen; und er warf selbst in dieser Absicht einen Spiess in die Sei-

te des Pferdes — 56. Indem man zwischen diesen beiden Meinungen unschlüssig war, brachten die Hirten einen Menschen gebunden. Er war ein Grieche mit Namen Sinon. Die Griechen hatten ihn zur Beförderung ihrer Absicht zurückgelassen. Dieser wusste die Trojaner durch seine Verstellung zu täuschen, und sie zu überreden, die Griechen wären nach Hause gesegelt, um sich zu verstärken und aufs neue die Götter um ihren Willen zu befragen; sie hätten das Pferd als ein Weihgeschenk der Minerva, und als einen Ersatz für das geraubte Palladium zurückgelassen. Er setzte hinzu, das Wohl von Troja beruhe darauf, es würde ihnen statt des Palladiums dienen, wenn sie es in der Stadt hätten: um dies zu verhindern, hätten es die Griechen so gross gemacht, damit es nicht zu den Thoren hineingehen sollte. Diese Nachrichten stimmten die Trojaner zu der Entschliessung, das Pferd in die Stadt zu bringen — 198. In dieser Entschliessung bestätigte sie noch folgendes: indem Laocoon mit einem Opfer für Neptun am Ufer beschäftigt war, kamen zwei grosse Wasserschlangen übers Meer dem Ufer zu, gingen auf den Laocoon los, umschlangen seine zwei Söhne, und tödteten sie und den Vater selbst auf die erbärmlichste Art: begaben sich darauf nach dem Schlosse von Troja, in den Tempel der Minerva, und verbargen sich zwischen den Füßen der Göttinn. Dies machte einen starken Eindruck bei den Trojanern: sie sahen den Tod des Laocoon mit seinen Söhnen als eine göttliche Bestrafung an, weil er das heilige Pferd verletzt hatte; und machten darauf Anstalt, dies vermeinte Heilig-

thum in die Stadt zu bringen. Demnach brachen sie eine Oeffnung in die Mauer, und so kam die Unglücksmaschine in Troja — 240. Froh und vergnügt begaben sich dann die Trojaner zur Ruhe. Indessen näherte sich die Griechische Flotte unter Begünstigung der Nacht; die Annäherung wurde dem Sinon durch ein Zeichen bekannt gemacht: er öffnete das Pferd und liess die Krieger heraus. Diese bemächtigten sich der Thore, nachdem sie die Wache niedergehauen hatten, und nahmen das ganze Heer in die Stadt auf — 267. Dem Aeneas erschien Hector im Traume und rieth ihm zu fliehen: er empfahl demselben zugleich die Religionsheiligthümer — 297. Aeneas sammelte eine Anzahl Trojaner zu sich und focht. Erstes Gefecht mit einem Haufen Griechen unter Androgeus, dann mit andern, glücklich für den Aeneas — 402. Zweites Gefecht beim Tempel der Minerva, um die Cassandra, des Priamus Tochter, welche die Griechen wegschleppten, zu retten: in diesem Gefechte blieben viele Trojaner — 434. Gefecht beim königlichen Pallaste und Eroberung desselben durch die Griechen — 506. Tod des alten Priamus durch Pyrrhus oder Neoptolemus, des Achilles Sohn — 558. Aeneas verliess die Burg, um sein eigenes Haus zu retten. Unterweges sah er die Helena, die sich aus Furcht in den Tempel der Vesta versteckt hatte. Er ergrimnte über das Unglück, welches dieses Weib über Troja gebracht hatte, und war im Begriffe, es durch ihren Tod zu rächen. Venus aber verbot es und ermahnte ihn, seine Familie vor allen Dingen in Sicherheit zu bringen — 623. Er gelangte in seinem Hause an. Lange bemühte er

sich vergebens, seinen alten Vater Anchises zur Flucht zu bereden. Der Alte war untröstlich über das Unglück seiner Vaterstadt, und wollte es nicht überleben. Endlich wurde er durch göttliche Zeichen bewogen, dem Aeneas zu folgen — 704. Dieser machte sich auf den Weg: seinen alten Vater trug er auf den Schultern, seinen kleinen Ascanius führte er an der Hand, seine Gemahlinn Creusa folgte ihm in einiger Entfernung. Seine Leute liess er einen andern Weg nehmen, und bestimmte eine Anhöhe ausserhalb der Stadt zum Orte der Zusammenkunft. Sie gingen vertheilt, um die Griechen nicht aufmerksam auf sich zu machen. Wie sie an den bestimmten Ort gekommen waren, wurde Creusa vermisst. Aeneas suchte sie lange vergebens, bis ihr Schatten ihm erschien, und ihn belehrte, dass sie nicht mehr am Leben wäre. Sie ermahnte ihn, die vergeblichen Klagen einzustellen und auf seine Flucht bedacht zu sein. Zugleich gab sie ihm Winke, seines künftigen Schicksales wegen — 794. Aeneas begab sich wieder zu dem Orte, wo er seinen Vater und Sohn gelassen hatte, und fand eine Menge Trojaner da versammelt, die mit ihm flichen wollten. Mit diesem Gefolge zog er sich gegen Anbruch des Tages auf den Berg Ida.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum, Regina, iubes renovare dolorem;
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï: quaeque ipse miserrima 5
vidi,

Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles
Ulixi,

Temperet a lacrimis! et iam nox humida
coelo

Praecipitat, suadentque cadentia sidera so-
mnos.

Sed, si tantus amor casus cognoscere no- 10
stros,

Et breviter Troiae supremum audire laborem;
Quamquam animus meminisse horret, luctu-
que refugit;

Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,

Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
 15 Instar montis equum divina Palladis arte
 Aedificant, sectaque intexunt abiete costas:
 Votum pro reditu simulant: ea fama va-
 gatur.

Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
 20 Ingentis uterumque armato milite conplent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 Insula, dives opum, Priami dum regna ma-
 nebant;

Nunc tantum sinus, et statio male fida ca-
 rinis:

Huc se provecti deserto in litore condunt.
 25 Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenae:
 Ergo omnis longo solvit se Teucra luctu.
 Panduntur portae. Iuvat ire, et Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat
 Achilles:

30 Classibus hic locus: hic acie certare solebant.
 Pars stupet innuptae donum exitiale Mi-
 nervae,

Et molem mirantur equi: primusque Thy-
 moetes

Duci intra muros hortatur, et arce locari;
 Sive dolo, seu iam Troiae sic fata ferebant.

35 At Capys, et quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaum insidias suspectaque
 dona

Praecipitare iubent, subiectisve urere flam-
 mis:

Aut terebrare cavae uteri et tentare latebras.

Scinditur incertum studia in contraria vol-
gus.

Primus ibi ante omnis, magna comitante 40
caterva,

Laocoon ardens summa decurrit ab arce:
Et procul, o miseri, quae tanta insania, cives?
Creditis avectos hostis? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
Aut haec in nostros fabricata est machina
muros,

Inspectura domos, venturaque desuper urbi;
Aut aliquis latet error. Equo ne credite,
Teucri.

Quidquid id est, timeo Danaos et dona fe-
rentis.

Sic fatus, validis ingentem viribus hastam 50
In latus, inque feri curvam conpagibus al-
vum

Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque re-
cusso

Insonuere cavae gemitumque dedere caver-
nae.

Et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas foedare latebras; 55
Troiaque nunc stares, Priamique arx alta
maneres.

Ecce, manus iuvenem interea post terga re-
vinctum

Pastores magno ad regem clamore trahe-
bant

Dardanidae: qui se ignotum venientibus
ultro,

- 60 Hoc ipsum ut strueret, Troiamque aperiret
Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque
paratus,
Seu versare dolos, seu certae occumbere
morti.
Undique visendi studio Troiana iuventus
Circumfusa ruit, certantque inludere capto.
65 Adcipe nunc Danaum insidias, et crimine
ab uno
Disce omnis.
Namque, ut conspectu in medio turbatus, in-
ermis,
Constitit, atque oculis Phrygia agmina cir-
cumspexit:
Heu, quae nunc tellus, inquit, quae me ae-
quora possunt
70 Adcipere? aut quid iam misero mihi denique
restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus: et su-
per ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine po-
scunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et
omnis
Inpetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
75 Quidque ferat; memoret, quae sit fiducia
capto.
Ille haec, deposita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcum-
que, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente
negabo:

Hoc primum: nec, si miserum Fortuna Si-
nonem

Finxit, vanum etiam mendacemque inproba 80
finget.

Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris
Belidae nomen Palamedis, et incluta fama
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, qui bella ve-
tabat,

Demisere neci: nunc cassum lumine lugent: 85
Illi me comitem, et consanguinitate propin-
quum,

Pauper in arma pater primis huc misit ab
annis.

Dum stabat regno incolumis, regumque vi-
gebat

Conciliis: et nos aliquod nomenque decus-
que

Gessimus. Invidia postquam pellacis Ulixi 90
(Haud ignota loquor) superis concessit ab
oris;

Adflactus vitam in tenebris luctuque trahe-
bam,

Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: et me, fors si qua tu-
lisset,

Si patrios umquam remeassem victor ad 95
Argos,

Promisi ultorem: et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper
Ulixes

Criminibus terrere novis: hinc spargere
voces

In volgum ambiguas, et quaerere conscius
arma.

100 Nec requievit enim, donec Calchante ministro —

Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata
revolve?

Quidve moror? si omnis uno ordine habetis
Achivos,

Idque audire sat est; iamdudum sumite poe-
nas.

Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atri-
dae.

105 Tum vero ardemus scitari et quaerere
causas,

Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgae.

Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:

Saepe fugam Danaï Troia cupiere relictā

Moliri, et longo fessi discedere bello.

110 Fecissentque utinam! saepe illos aspera ponti
Interclusit hiems, et terruit auster euntis.

Praecipue, quum iam hic trabibus contextus
acernis

Staret equus, toto sonuerunt aethere nimbi.

Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phoebi

115 Mittimus, isque adytis haec tristia dicta re-
portat:

Sanguine placastis ventos, et virgine caesa,

Quum primum Iliacas Danaï venistis ad oras:

Sanguine quaerendi reditus, animaque litan-
dum

Argolica. Volgi quae vox ut venit ad auris,

120 Obstupuere animis, gelidusque per ima cu-
currit

Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat
Apollo.

Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quae sint ea numina
divom,

Flagitat. Et mihi iam multi crudele cane-
bant

Artificis scelus, et taciti ventura videbant. 125

Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere
morti.

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Conposito rumpit vocem, et me destinat
arae.

Adsensere omnes: et, quae sibi quisque ti- 130
mebat,

Unius in miseri exitium conversa tulere.

Iamque dies infanda aderat: mihi sacra pa-
rari,

Et salsae fruges, et circum tempora vittae.

Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi:

Limosoque lacu per noctem obscurus in 135
ulva

Delitui, dum vela, darent si forte, dedis-
sent.

Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla vi-
dendi,

Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:

Quos illi fors ad poenas ob nostra reposcent

Effugia, et culpam hanc miserorum morte 140
piabunt.

Quod te, par superos, et conscia numina
veri,

Per, si qua est, quae restet adhuc mortalibus
usquam

Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantum: miserere animi non digna fe-
rentis.

145 His lacrimis vitam damus et miserescimus
ultro.

Ipse viro primus manicas atque artalevari
Vincla iubet Priamus; dictisque ita fatur
amicis:

Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere
Graios;

Noster eris: mihique haec edissere vera ro-
ganti.

150 Quo molem hanc inmanis equi statuere? quis
auctor?

Quidve petunt? quae religio? aut quae ma-
china belli?

Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pe-
lasga,

Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:

Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum

155 Testor numen, ait: vos arae, ensesque ne-
fandi,

Quos fugi, vittaeque deum, quas hostia
gessi;

Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,

Fas odisse viros, atque omnia ferre sub
auras,

Si qua tegunt: teneor patriae nec legibus
ullis.

160 Tu modo promissis maneat, servataque ser-
ves

Troia fidem; si vera feram, si magna repen-
dam.

Omnis spes Danaum, et coepti fiducia
belli

Palladis auxiliis semper stetit. Inpius ex quo
Tydides sed enim, seclerumque inventor
Ulixes,

Fatale adgressi sacrato avellere templo 165
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Conripuere sacram effigiem, manibusque
cruentis

Virgineas ausi divae contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro sublabsa referri
Spes Danaum, fractae vires, aversa deae 170
mens.

Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstribus.
Vix positum castris simulacrum; arsere co-
ruscae

Luminibus flammae adrectis, salusque per
artus

Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque tre- 175
mentem.

Extemplo tentanda fuga canit aequora Cal-
chas:

Nec posse Argolicis excindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis, numenque redu-
cant,

Quod pelago et curvis secum avexere ca-
rinis.

Et nunc, quod patrias vento petiere My- 180
cenas,
D 3

Arma deosque parant comites, pelagoque re-
menso

Inprovisi aderunt. Ita digerit omina Cal-
chas.

Hanc pro Palladio, moniti, pro numine laeso
Effigiem statuere; nefas quae triste piaret.

185 Hanc tamen inmensam Calchas adtollere mo-
lem

Roboribus textis, coeloque educere iussit:
Ne recipi portis, aut duci in moenia possit;
Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minervae,
190 Tum magnum exitium (quod di prius omen
in ipsum

Convertant!) Priami imperio Phrygibusque
futurum.

Sin manibus vestris vestram adscendisset in
urbem;

Ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.

195 Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimisque co-
actis,

Quos neque Tydides, nec Larissaeus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinae.

Hic aliud maius miseris multoque tremen-
dum

200 Obiicitur magis, atque improvida pectora
turbat.

Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per
alta

(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora ten- 205
dunt:

Pectora quorum inter fluctus adrecta iubae-
que

Sanguineae exsuperant undas: pars cetera
pontum

Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: iamque arva te-
nebant,

Ardentisque oculos suffecti sanguine et igni, 210

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exsanguis. Illi agmine certo

Laocoonta petunt: et primum parva duorum

Corpora natorum serpens amplexus uterque

Implicat, et miseros morsu depascitur artus. 215

Post ipsum, auxilio subeuntem ac tela fe-
rentem,

Conripiunt, spirisque ligant ingentibus: et
iam

Bis medium amplexi, bis collo squamea cir-
cum

Terga dati, superant capite et cervicibus altis.

Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220

Perfusus sanie vittas atroque veneno;

Clamores simul horrendos ad sidera tollit:

Qualis mugitus, fugit quum saucius aram

Taurus, et incertam excussit cervice securim.

At gemini labso delubra ad summa dracones 225

Effugiunt, saevaeque petunt Tritonidis ar-
cem;

Sub pedibusque deae, clipeiue sub orbe te-
guntur.

Tum vero tremefacta novus per pectora
cunctis

Insinuat pavor: et scelus expendisse meren-
tem

230 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Laeserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque
divae

Numina conclamant.

Dividimus muros, et moenia pandimus urbis.

235 Adcingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subiiciunt labrus, et stuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum innuptaeque puel-
lae

Sacra canunt, funemque manu contingere
gaudent.

240 Illa subit, mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, o divom domus Ilium, et incluta
bello

Moenia Dardanidum! quater ipso in limine
portae

Substitit, atque utero sonitum quater arma
dedere.

Instamus tamen inmemores caecique furore,

245 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris

Ora, dei iussu non unquam credita Teueris.

Nos delubra deum miseri, quibus ultimus
esset

Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

250 Vertitur interea coelum, et ruit oceano Nox,
Involvans umbra magna terramque polumque,

Myrmidonumque dolos: fusi per moenia
Teucri

Conticuerè: sopor fessos complectitur artus.

Et iam Argiva phalanx instructis navibus
ibat

A Tenedo, tacitae per amica silentia lunae, 255

Litora nota petens: flammis quum regia
puppis

Extulerat: fatisque deum defensus iniquis,

Inclusos utero Danaos et pinea furtim

Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras

Reddit equus, laetique cavo se robore pro- 260
munt

Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus
Ulixes,

Demissum labsi per funem Acamasque, Thoas-
que,

Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,

Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos.

Invadunt urbem somno vinoque sepultam: 265

Caeduntur vigiles, portisque patentibus
omnis

Adcipient socios, atque agmina conscia iun-
gunt.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus
aegris

Incipit, et dono divom gratissima serpit.

In somnis, ecce, ante oculos moestissimus 270
Hector

Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;

Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento

Pulvere, perque pedes traiectus lora tu-
mentis.

Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
275 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus
ignis!

Squalentem barbam, et concretos sanguine
crinis,

Volneraque illa gerens, quae circum plurima
muros

Adcepit patrios. Ultro flens ipse videbar
280 Conpellare virum, et moestas expromere
voces:

O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
Quae tantae tenuere morae? quibus Hector
ab oris

Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque
labores

285 Defessi adspicimus! quae caussa indigna se-
renos

Foedavit voltus? aut cur haec volnera cerno?
Ille nihil: nec me quaerentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe
flammis.

290 Hostis habet muros: ruit alto a culmine
Troia.

Sat patriae Priamoque datum. Si Pergama
dextra

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites: his moenia
quaere,

295 Magna pererrato statues quae denique ponto.

Sic ait: et manibus vittas Vestamque poten-
tem,

Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Diverso interea miscentur moenia luctu:

Et magis atque magis, quamquam secreta
parentis

Anchisae domus, arboribusque oblecta re- 300
cessit,

Clarescunt sonitus, armorumque ingruit
horror.

Excitior somno, et summi fastigia tecti

Adscensu supero, adque adrectis auribus
adsto:

In segetem veluti quum flamma furentibus
austris

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens 305

Sternit agros, sternit sata laeta boumque la-
bores,

Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius
alto

Adcipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Tum vero manifesta fides, Danaumque pa-
tescunt

Insidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310

Volcano superante, domus: iam proximus
ardet

Ucalegon: Sigea igni freta lata relucet.

Exoritur clamorque virum clangorque tuba-
rum.

Arma amens capio; nec sat rationis in armis:

Sed glomerare manum bello, et concurrere 315
in arcem

Cum sociis ardent animi. Furor iraque men-
tem

Praecipitant; pulchrumque mori succurrit in
armis.

Ecce autem telis Panthus elabsus Achivum,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacer-
dos,

320 Sacra manu, victosque deos, parvumque
nepotem

Ipse trahit, cursuque amens ad limina ten-
dit.

Quo res summa loco, Panthu? quam pren-
dimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu quum talia reddit:
Venit summa dies, et ineluctabile tempus

325 Dardaniae. Fuimus Troes: fuit Ilium, et
ingens

Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter
Argos

Transtulit. Incensa Danai dominantur in
urbe.

Arduus armatos mediis in moenibus! adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia
miscet,

330 Insultant. Portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis umquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci: vix primi proelia ten-
tant

335 Portarum vigiles, et caeco Marte resistum.
Talibus Othryadae dictis et numine divom

In flammis et in arma feror, quo tristis Erin-
nys,

Quo fremitus vocat, et sublatus ad aethera
clamor.

Addunt se socios Rhipeus, et maximus ar-
mis

Epytus: oblatis per lunam Hypanisque Dy- 340
masque:

Et lateri adglomerant nostro: iuvenisque Co-
roebus

Mygdonides. Illis ad Troiam forte diebus
Venerat, insano Cassandrae incensus amore:

Et gener auxilium Priamo Phrygibusque
ferebat.

Infelix, qui non sponsae praecepta furentis 345
Audierit.

Quos ubi confertos audere in proelia vidi,

Incipio super his: Iuvenes fortissima frustra

Pectora, si vobis audentem extrema cupido

Certa sequi (quae sit rebus fortuna videtis: 350

Excessere omnes adytis arisque relictis

Di, quibus imperium hoc steterat: succurri-
tis urbi

Insensae): Moriamur, et in media arma
ruamus.

Una salus victis, nullam sperare salutem.

Sic animis iuvenum furor additus. Inde, 355
lupi ceu

Raptores atra in nebula, quos improba ven-
tris

Exegit caecos rabies, catulique relictis

Faucibus exspectant siccis; per tela, per
hostis

Vadimus haud dubiam in mortem: mediae-
que tenemus

360 Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicit, aut possit lacrimis aequare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias sternuntur inertia passim

365 Corpora, perque domos, et religiosa deorum
Limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia
virtus;

Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis
imago.

370 Primus se, Danaum magna comitante ca-
terva,

Androgeus obfert nobis, socia agmina cre-
dens

Inscius; atque ultro verbis conpellat amicis:
Festinate, viri. Nam quae tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque

375 Pergama: vos celsis nunc primum a navibus
itis?

Dixit: et extemplo (neque enim responsa da-
bantur

Fida satis) sensit, medios delapsus in hostis:
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Inprovisum aspris veluti qui sentibus anguem

380 Pressit humi nitens, trepidusque repente re-
fugit

Adtollentem iras, et caerula colla tumentem:
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
Inruimus, densis et circumfundimur armis;

Ignarosque loci passim, et formidine captos
Sternimus. Adspirat primo fortuna labori. 385
Atque hic successu exsultans animisque Co-
roebus,

O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, se-
quamur.

Mutemus clipeos, Danaumque insignia nobis
Aptemus: Dolus, an virtus, quis in hoste 390
requirat?

Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde coman-
tem

Androgei galeam clipeique insigne decorum
Induitur, laterique Argivum adcommodat
ensem.

Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque
iuventus

Laeta facit: spoliis se quisque recentibus ar- 395
mat.

Vadimus inmixti Danais haud numine nostro,
Multaque per caecam congressi proelia no-
ctem

Conserimus: multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis, et litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400
Scandunt rursus equum, et nota conduntur
in alvo.

Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis!

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisque Mi-
nervae,

Ad coelum tendens ardentia lumina frustra: 405
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

Non tulit hanc speciem furiata mente Coroe-
bus,

Et sese medium iniecit periturus in agmen.

Consequimur cuncti, es densis incurrimus
armis.

410 Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima
caedes,

Armorum facie et Graiarum errore iubarum.

Tum Danaï, gemitu atque ereptae virginis ira,

Undique conlecti invadunt; acerrimus Ajax,

415 Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus
omnis.

Adversi rupto ceu quondam turbine venti

Confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus

Eois

Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tri-
denti

Spumeus, atque imo Nereus ciet aequora
fundo.

420 Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram

Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,

Adparent: primi clipeos mentitaque tela

Adgnoscent, atque ora sono discordia signant.

Ilicet obruimur numero. Primusque Coroeus

425 Penelei dextra, divae armipotentis ad aram,

Procumbit: cadit et Rhipeus, iustissimus unus

Qui fuit in Teucris, et servantissimus aequi:

Dis aliter visum. Pereunt Hypanisque Dy-

masque

Confixi a sociis: nec te tua plurima, Panthu,

430 Labentem pietas, nec Apollinis infula textit.

Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,

Testor, in occasu vestro nec tela nec ullas
 Vitavisse vices Danaum; et, si fata fuissent,
 Ut caderem, meruisse manu. Divellimur
 inde:

Iphitus et Pelias mecum: quorum Iphitus 435
 aevo

Iam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi:
 Protinus ad sedes Priami clamore vocati.

Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera
 nusquam

Bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta 440
 ruentis

Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
 Haerent parietibus scalae, postesque sub ipsos
 Nituntur gradibus, clipeosque ad tela sinistris
 Protecti obiciunt: prensant fastigia dextris.

Dardanidae contra turris ac tecta domorum 445
 Culmina convellunt: his se, quando ultima
 cernunt,

Extrema iam in morte parant defendere telis:
 Auratasque trabes, veterum decora alta pa-
 rentum,

Devolvunt; alii strictis mucronibus imas
 Obsedere fores: has servant agmine denso. 450
 Instaurati animi, regis succurrere tectis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere
 victis.

Limen erat, caecaeque fores, et pervius
 usus

Tectorum inter se Priami, postesque relict
 A tergo: infelix qua se, dum regna manebant, 455
 Saepius Andromache ferre incomitata solebat

Ad soceros, et avo puerum Astyanacta tra-
hebat.

Evado ad summi fastigia culminis: unde
Tela manu miseri iactabant irrita Teuceri.

460 Turrin in praecipiti stantem, summisque sub
astra

Eductam tectis, unde omnis Troia videri,
Et Danaum solitae naves, et Achaia castra,
Adgressi ferro circum, qua summa labantis
Iuncturas tabulata dabant, convellimus altis

465 Sedibus, impulimusque. Ea labsa repente
ruinam

Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina
late

Incidit. Ast alii subeunt; nec saxa, nec
ullum

Telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine
Pyrrhus

470 Exsultat, telis, et luce coruscus aena.

Qualis, ubi in lucem coluber mala gramina
pastus,

Frigida sub terra tumidum quem bruma te-
gebat,

Nunc positis novus exuviis nitidusque iuventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga

475 Arduus ad solem, et linguis micat ore tri-
sulcis.

Una ingens Periphas, et equorum agitator
Achillis,

Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammis ad culmina ia-
ctant.

Ipse inter primos conrepta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit 480
Aeratos: iamque excisa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Adparet domus intus, et atria longa pate-
scunt:

Adparent Priami et veterum penetralia re-
gum:

Armatusque vident stantis in limine primo. 485

At domus interior gemitu miseroque tu-
multu

Miscetur; penitusque cavae plangoribus ae-
des

Femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.

Tum pavidae tectis matres ingentibus er-
rant,

Amplexaeque tenent postes, atque oscula 490
figunt.

Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, neque
ipsi

Custodes subferre valent. Labat ariete cre-
bro

Ianua, et emoti procumbunt cardine postes.

Fit via vi: rumpunt aditus, primosque tru-
cidant

Inmissi Danai, et late loca milite conplent. 495

Non sic, aggeribus ruptis quum spumeus
amnis

Exiit, obpositasque evicit gurgite moles,

Fertur in arva furens cumulo, camposque
per omnis

Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse fu-
rentem

500 Caede Neoptolemum, geminosque in limine
Atridas;

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamum-
que per aras

Sanguine foedantem, quos ipse sacraverat,
ignis.

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi,

505 Procubuerunt. Tenent Danaï, qua deficit ignis.

Forsitan et, Priami fuerint quae fata re-
quiras,

Urbis uti cuptae casum, convolsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus
hostem;

Arma diu senior desueta trementibus aevo

510 Circumdat nequidquam humeris, et inutile
ferrum

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostis.

Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris
axe,

Ingens ara fuit; iuxtaque veterrima laurus
Incumbens arae, atque umbra complexa Pe-
nates.

515 Hic Hecuba et natae nequidquam altaria cir-
cum,

Praecipites atra ceu tempestate columbae,
Condensae, et divom amplexae simulacra se-
debant.

Ipsam autem sumtis Priamum iuvenilibus ar-
mis

Ut vidit: Quae mens tam dira, miserrime
coniunx,

520 Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.

Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc adfo-
ret Hector.

Huc tandem concede: haec ara tuebitur
omnis:

Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, et sacra longaevum in sede locavit. 525

Ecce autem elabsus Pyrrhi de caede Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostis
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamque manu tenet, et pre- 530
mit hasta.

Ut tandem ante oculos evasit et ora paren-
tum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fu-
dit.

Hic Priamus, quamquam in media iam morte
tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iraeque pe-
percit.

At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus 535
ausis,

Di, si qua est coelo pietas, quae talia curet,
Persolvant grates dignas, et praemia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios foedasti funere voltus.

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540
Talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsanguie se-
pulcro

Reddidit Hectoreum, meque in mea regna
remisit.

Sic fatus senior, telumque inbelle sine ictu
545 Coniecit: rauco quod protinus aere repulsum,
Et summo clipei nequidquam umbone pependit.

Cui Pyrrhus: Referes ergo haec, et nuntius
ibis

Pelidae genitori. Illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

550 Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa
trementem

Traxit et in multo labsantem sanguine nati,
Implicuitque comam laeva; dextraque coruscum

Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hic finis Priami fatorum: hic exitus illum
555 Sorte tulit, Troiam incensam, et prolabsa
videntem

Pergama; tot quondam populis terrisque superbum

Regnatorem Asiae. Iacet ingens litore truncus,

Avolsumque humeris caput, et sine nomine corpus.

At me tum primum saevus circumstetit
horror:

560 Obstupui: subiit cari genitoris imago,
Ut regem aequaevum crudeli volnere vidi
Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et quae sit me circum copia lustrō.
Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus aegra dedere.

Iamque adeo super unus eram: quum li-
mina Vestae

Servantem, et tacitam secreta in sede laten-
tem

Tyndarida adspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta fe- 570
renti.

Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et poenas Danaum, et deserti coniugis iras,
Permetuens, Troiae et patriae, communis
Erinnys,

Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo: subit ira cadentem 575
Ulcisci patriam, et sceleratas sumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis patriasque
Mycenas

Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumque, domumque, patres, natos-
que videbit,

Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris? 580
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?
Non ita. Namque, etsi nullum memorabile
nomen

Feminea in poena est, nec habet victoria
laudem;

Extinxisse nefas tamen, et sumsisse merentis 585
Laudabor poenas: animumque explesse iu-
vabit

Ultricis flammae, et cineres satiasse meorum.
Taliam iactabam, et furiata mente ferebar;
Quum mihi se, non ante oculis tam clara,
videndam

- 590 Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam, qualisque vi-
deri
Coelicolis, et quanta solet; dextraque pre-
hensum
Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
595 Quid furis? aut quonam nostri tibi cura re-
cessit?
Non prius adspicies, ubi fessum aetate pa-
rentem
Liqueris Anchisen? superet coniunxne Creusa,
Ascaniusque puer? quos omnis undique Graiae
Circum errant acies: et, ni mea cura resistat,
600 Iam flammae tulerint, inimicus et hauserit
ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisae Lacaenae,
Culpatusve; Paris divom inclementia, divom,
Has evertit opes, sternitque a culmine Troiam.
Adspice: namque omnem, quae nunc obducta
tuenti
605 Mortalis hebetat visus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam; tu ne qua parentis
Iussa time, neu praeceptis parere recusa:
Hic, ubi disiectas moles avolsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fu-
mum,
610 Neptunus muros magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque ab sedibus ur-
bem
Eruit. Hic Iuno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus
agmen

Ferro adcincta vocat.

Iam summas arcis Tritonia, respice, Pallas 615

Insedit, nimbo effulgens et Gorgone saeva.

Ipse Pater Danais animos viresque secundas

Sufficit: ipse deos in Dardana suscitatur arma.

Eripe, nate, fugam, finemque inpone labori.

Nusquam abero, et tutum patrio te limine 620
sistam.

Dixerat: et spissis noctis se condidit umbris.

Adparent dirae facies, inimicaque Troiae

Numina magna deum.

Tum vero omne mihi visum considerare in
ignis

Ilium, et ex imo verti Neptunia Troia: 625

Ac veluti, summis antiquam in montibus or-
num

Quum ferro adcisam crebrisque bipennibus
instant

Eruere agricolae certatim; illa usque minatur,

Et tremefacta comam concusso vertice nutat;

Volneribus donec paullatim evicta supremum 630

Congemuit, traxitque iugis avolsa ruinam.

Descendo, ac ducente deo flammam inter et
hostis

Expedior: dant tela locum, flammaeque re-
cedunt.

Atque, ubi iam patriae perventum ad li-
mina sedis

Antiquasque domos, genitor, quem tollere 635
in altos

Optabam primum montis, primumque pete-
bam,

Abnegat excisa vitam producere Troia,

Exsiliumque pati. Vos o, quibus integer
aevi

Sanguis, ait, solidaeque suo stant robore
vires,

640 Vos agitate fugam.

Me si coelicolae voluissent ducere vitam,

Has mihi servassent sedes. Satis una super-
que

Vidimus excidia, et captae superavimus urbi.

Sic o, sic positum adfati discedite corpus.

645 Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur
hostis,

Exuviasque petet. Facilis iactura sepulcri.

Iam pridem invisus divis, et inutilis, annos

Demoror: ex quo me divom pater atque ho-
minum rex

Fulminis adflavit ventis, et contigit igni.

650 Talia perstabat memorans, fixusque ma-
nebat.

Nos contra, effusi lacrimis, coniunxque
Creusa,

Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere
secum

Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere
vellet.

Abnegat, inceptoque et sedibus haeret in is-
dem.

655 Rursus in arma feror, mortemque miserr-
imus opto.

Nam quod consilium aut quae iam fortuna
dabatur?

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?

Sinihil ex tanta Superis placet urbe relinqui;
Et sedet hoc animo, perituraeque addere 660

Troiae

Teque tuosque iuvat: patet isti ianua leto;
Iamque aderit multo Priami de sanguine 662

Pyrrhus,

Natum ante ora patris, patrem qui obtrun-
cat ad aras.

Hoc erat, alma parens, quod me per tela,
per ignis

Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, 665
utque

Ascanium, patremque meum, iuxtaque Creu-
sam,

Alterum in alterius mactatos sanguine, cer-
nam?

Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima
victos.

Reddite me Danais: sinite instaurata revisam
Proelia. Numquam omnes hodie moriemur 670
inulti.

Hinc ferro adcingor rursus, clipeoque sini-
stram

Insertabam aptans, meque extra tecta fere-
bam.

Ecce autem complexa pedes in limine con-
iunx

Haerebat, parvumque parti tendebat Iulum:
Si periturus abis, et nos rape in omnia te- 675
cum;

Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in
armis,

Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,

Cui pater, et coniunx quondam tua dicta re-
linquor?

Talia vociferans gemitu tectum omne re-
plebat:

680 Quum subitum dictuque oritur mirabile mon-
strum.

Namque manus inter, moestorumque ora pa-
rentum,

Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas, et circum tempora
pasci.

685 Nos pavidi trepidare metu, crimenque fla-
grantem

Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignis.

At pater Anchises oculos ad sidera laetus

Extulit, et coelo palmas cum voce tetendit:

Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,

690 Adspice nos; hoc tantum: et, si pietate me-
remur,

Da deinde auxilium, pater, atque haec omi-
na firma.

Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit laevum, et de coelo labsa per um-
bras

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.

695 Illam, summa super labentem culmina tecti,

Cernimus Idaea claram se condere silva,

Signantemque vias; tum longo limite sulcus

Dat lucem, et late circum loca sulfure fu-
mant.

Hic vero victus genitor se tollit ad auras,

700 Adfaturque deos, et sanctum sidus adorat.

Iam iam nulla mora est. Sequor, et, qua
ducitis, adsum.

Di patrii, servate domum, servate nepotem:
Vestrum hoc augurium, vestroque in numi-
ne Troia est.

Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire re-
cuso.

Dixerat ille: et iam per mœnia clarior 705
ignis

Auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici inponere no-
strae:

Ipse subibo humeris, nec me labor iste gra-
vabit:

Quo res cumque cadent, unum et commune
periculum,

Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus 710

Sit comes, et longe servet vestigia coniunx.

Vos famuli, quae dicam, animis advertite
vestris.

Est urbe egressis tumulus templumque ve-
tustum

Desertae Cereris, iuxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos: 715

Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque
Penates.

Me, bello e tanto digressum et caede recenti,
Adtrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero. 720

Haec fatus, latos humeros subiectaque colla
Veste super fulvique insternor pelle leonis;
Succedoque oneri. Dextrae se parvus Iulus

Inplicuit, sequiturque patrem non passibus
aequis;

725 Pone subit coniunx. Ferimur per opaca lo-
corum.

Et me, quem dudum non ulla iniecta move-
bant

Tela, neque adverso glomerati ex agmine
Graii,

Nunc omnes! terrent aerae; sonus excitat
omnis;

Suspensum et pariter comitique onerique ti-
mentem.

730 Iamque propinquabam portis, omnemque
videbar

Evasisse vicem: subito quum creber ad auris
Visus adesse pedum sonitus: genitorque per
umbram

Prospiciens, Nate, exclamat, fuge, nate:
propinquant.

Ardentis clipeos atque aera micantia cerno.

735 Hic mihi nescio quod trepido male numen
amicum

Confusam eripuit mentem. Namque, avia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
Heu! misero coniunx, fatone erepta, Creusa
Substitit, erravitne via, seu lassae resedit,

740 Incertum; nec post oculis est reddita nostris:
Nec prius amissam respexi, animumque re-
flexi,

Quam tumulum antiquae Cereris sedemque
sacratam

Venimus: hic demum conlectis omnibus una

Defuit; et comites, natumque, virumque
fefellit.

Quem non incusavi amens hominumque deo- 745
rumque?

Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucros-
que Penates

Commendo sociis, et curva valle recondo;
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus ar-
mis

Stat casus renovare omnis, omnemque reverti 750
Per Troiam, et rursus caput obiectare pe-
riclis.

Principio muros obscuraque limina portae,
Qua gressum extuleram, repeto; et vestigia
retro

Observata sequor per noctem, et lumine
lustro.

Horror ubique animos, simul ipsa silentia 760
terrent.

Inde domum, si forte pedem, si forte tu-
lisset,

Me refero. Inruerant Danai, et tectum omne
tenebant.

Necet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur: exsuperant flammæ; furit aestus
ad auras.

Procedo, et Priami sedes arcemque re- 760
viso.

Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo

Custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
Praedam adservabant: huc undique Troia
gaza

Incensis erepta adytis, mensaeque deo-
rum,

765 Crateresque auro solidi, captivaeque ve-
stis

Congeritur: pueri et pavidae longo ordine
matres

Stant circum.

Ausus quinetiam voces iactare per um-
bram,

Inplevi clamore vias, moestusque Creu-
sam

770 Nequidquam ingeminans iterumque iterum-
que vocavi.

Quaerenti, et tectis urbis sine fine fu-
ranti,

Infelix simulacrum atque ipsius umbra
Creusa

Visa mihi ante oculos, et nota maior
imago.

Obstupui, steteruntque comae, et vox fauci-
bus haesit.

775 Tum sic adfari, et curas his demere di-
ctis:

Quid tantum insano iuvat indulgere do-
lori,

O dulcis coniunx? non haec sine numine
divom

Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare
Creusam

Fas: aut ille sinet superi regnator Olympi.
Longa tibi exsilia, et vastum maris aequor 780
arandum.:

Et terram Hesperiam venies: ubi Lydius,
arva

Inter opima virum, leni fluit agmine Thy-
bris.

Illic res laetae. regnumque, et regia con-
iunx

Parta tibi: lacrimas dilectae pelle Creu-
sae.

Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve su- 785
perbas

Adspiciam, aut Graiis servitum matribus
ibo,

Dardanis, et divae Veneris nurus:

Sed me magna deum Genetrix his detinet
oris.

Iamque vale, et nati serva communis amo-
rem.

Haec ubi dicta dedit, lacrimantem, et multa 790
volentem

Dicere, deseruit, tenuisque recessit in au-
ras.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima 795
somno.

Sic demum socios consumpta nocte reviso.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse
novorum

Invenio admirans numerum; matresque, vi-
rosque,

Conlectam exsilio pubem, miserabile vol-
gus.

800 Undique convenere, animis opibusque pa-
rati;

In quascumque velim pelago deducere ter-
ras.

Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae,
Ducebatque diem: Danaïque obsessa tene-
bant,

Limina portarum; nec spes opis ulla daba-
tur.

805 Cessi, et sublato montem genitore petivi.

VIRGILS AENEIS

D r i t t e s B u c h

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

I n h a l t.

Sie brachten Schiffe zusammen, und fuhren von Troja ab. Zuerst landeten sie an der Küste von Thracien, und fingen an, daselbst eine Stadt zu erbauen: allein der am Polydor, einem Sohne des Priamus, vom Thracischen Könige verübte Mord, welchen sie bald darauf erfuhren, bewog sie, dies Land wieder zu verlassen und weiter zu segeln — 72. Sie landeten an der Insel Delus, wo ihnen Apollo in einem Orakel gebot, ihr altes Vaterland zu suchen. Der Gott meinte Italien, weil daher Dardanus abstammte; Anchises erklärte es für Creta, woher Teucer nach Troja gekommen war: denn dieser, so wie jener, war Stammvater der Tro-

janer. Sie begaben sich also nach dieser Insel, und bauten sich daselbst an. Es erfolgte ein unfruchtbares Jahr und eine Seuche, welche Menschen und Vieh hinwegraffte. Hiedurch bewogen, und von den Penaten belehrt, dass dies nicht das ihnen vom Schicksale bestimmte Land, sondern dass es Italien wäre, segelten sie wieder von da weg — 191. Nach einer stürmischen Fahrt kamen sie bei den Strophadischen Inseln (im Ionischen Meere, beim Peloponnes) an; wo sie sich wegen der Harpyen, von welchen sie sehr beunruhigt wurden, nicht lange aufhielten — 267. Sie segelten darauf nordwärts, und landeten erst bei der Insel Leucadia; von da fuhren sie weiter, und kamen nach Buthrothum in Epirus. Hier fanden sie den Helenus, des Priamus Sohn, als Beherrscher des Landes und als Gemahl der Andromache, der ehemaligen Gattinn des Hectors. Pyrrhus, der Sohn des Achilles, welchem nach der Zerstörung von Troja Helenus und Andromache als Slaven zugefallen waren, hatte in Epirus ein Reich gestiftet: und dieses war nach seinem Tode an den Helenus gekommen. Helenus nahm den Aeneas sehr wohl auf, und als ein in der Weissagekunst erfahrener Mann, sagte er demselben sein künftiges Schicksal vorher — 462. Reichlich beschenkt entliess er dann den Aeneas, welcher nun weiter nordwärts segelte. Er erreichte nach einer nicht sehr ruhigen Fahrt die östlichste Spitze von Unteritalien, und nachdem er daselbst, den Vorschriften des Helenus gemäss, der Iuno ein Opfer gebracht hatte, verliess er das Land wieder, und

segelte an der Küste von Italien hin. Sie näherten sich der Meerenge von Sicilien und der gefährlichen Charybdis, welcher sie jedoch glücklich auswichen; und landeten darauf an der Ostküste von Sicilien, in der Gegend des Aetna — 569. Beschreibung dieses feuerspeienden Berges — 582. Den andern Morgen kam Achemenides, ein Gefährte des Ulysses zu ihnen: belehrte sie, dass sie sich an der Küste der Cyclopen befänden, erzählte, was Ulysses vom Polyphem erduldet hätte, dass er selbst unglücklicher Weise in dem unfreundlichen Lande zurückgelassen wäre, und rieth ihnen es gleich zu verlassen. Sie folgten seinem Rathe, nahmen ihn auf, und fuhren ab, nachdem sie selbst den Polyphem und die übrigen Cyclopen gesehen hatten — 683. Sie segelten südwestwärts um Sicilien, und landeten endlich an der nordwestlichen Spitze der Insel, bei Drepanum, wo Anchises zu grosser Betrübniß des Aeneas starb. Von da kamen sie nach Carthago: und hiermit endigt sich die Erzählung des Aeneas.

Postquam res Asiae Priamique evertere
gentem

Inmeritam visum Superis, ceciditque super-
bum

Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diversa exsilia et desertas quaerere terras

5 Auguriis agimur divom, classemque sub ipsa
Antandro et Phrygiae molimur montibus
Idae;

Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur;
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat
aestas;

Et pater Anchises dare fatis vela iubebat:

10 Litora quum patriae lacrimans portusque re-
linquo

Et campos, ubi Troia fuit. Feror exsul in
altum

Cum sociis, natoque, Penatibus, et magnis
dis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo;

Hospitium antiquum Troiae, sociique Pena- 15
tes,

Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curvo
Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dioneae matri, divisque ferebam
Auspicius coeptorum operum; superoque 20
nitentem

Coelicolum regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
Adcessi; viridemque ab humo convellere
silvam

Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras: 25
Horrendum et dictu video mirabile monstrum.
Nam, quae prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine 30
sanguis.

Rursus et alterius lentum convellere vi-
men

Insequor, et caussas penitus tentare latentis:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo, Nymphas venerabar
agrestis,

Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet 35
arvis:

Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nisu
Adgredior; genibusque adversae obluctor
arenae:

- (Eloquar, an sileam?) gemitus lacrimabilis
imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad auris:
41 Quid miserum, Aenea, laceras? iam parce
sepulto;
Parce pias scelerare manus. Non me tibi
Troia
Externum tulit: aut cruor hic de stipite
manat.
Heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea
textit
46 Telorum seges, et iaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comae, et vox fauci-
bus haesit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pon-
dere magno
50 Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi; quum iam diffideret armis
Dardaniae, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractae Teucrum, et Fortuna
recessit,
Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
55 Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat,
et auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames! Postquam pavor ossa re-
liquit,
Delectos populi ad procures, primumque pa-
rentem,
Monstra deum refero, et, quae sit senten-
tia, posco.

Om nibus idem animus scelerata excedere 60
terra;

Linqui pollutum hospitium, et dare classibus
austos.

Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
Adgeritur tumulo tellus: stant Manibus arae,
Caeruleis maestae vittis atraque cupresso;
Et circum Iliades crinem de more solutae. 65
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri pateras: animamque se-
pulcro

Condimus, et magna supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque
venti

Dant maria, et lenis crepitans vocat auster 70
in altum,

Deducunt socii navis, et litora complent.

Provehimur portu: terraeque urbesque rece-
dunt.

Sacra mari colitur medio gratissima tellus

Nereidum matri et Neptuno Aegeo:

Quam pius Arcitenens, oras et litora circum 75
Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit,

Innotamque coli dedit, et contemnere ventos.

Huc feror: haec fessos tuto placidissima portu

Adcipit, Egressi veneramur Apollinis urbem.

Rex Anius, rex idem hominum Phoebique 80
sacerdos,

Vittis et sacra redimitus tempora lauro,

Occurrit: veterem Anchisen adgnoscit ami-
cum.

Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.

Templa dei saxo venerabar structa vetusto,

85 Da propriam, Thymbraee, domum: da moe-
nia fessis,

Et genus, et mansuram urbem, Serva altera
Troiae

Pergama, reliquias Danaum atque inmitis
Achilli.

Quemsequimur? quove ire iubes? ubi ponere
sedes?

Da, pater, augurium; atque animis inlabere
nostris.

90 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa re-
pente,

Liminaque, laurusque dei; totusque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina re-
clusis.

Submissi petimus terram, et vox fertur ad
auris:

Dardanidae!duri, quae vos a stirpe parentum
95 Prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto
Adcipiet reduces. Antiquam exquirite ma-
trem.

Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Haec Phoebus: mixtoque ingens exorta tu-
multu

100 Laetitia: et cuncti, quae sint ea moenia, quae-
runt;

Quo Phœbus vocet errantis, iubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta
virosum,

Audite, o procures, ait, et spes discite ve-
stras.

Creta Iovis magni medio iacet insula ponto;

Mons Idaeus ubi, et gentis cunabula nostrae. 100
Centum urbis habitant magnas, uberrima
regna:

Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhoeteas primum est advectus ad
oras,

Optavitque locum regno. Nondum Ilium, et
arces

Pergameae steterant: habitabant vallibus imis. 110
Hinc mater cultrix Cybelae, Corybantiaque
aera,

Idaeumque nemus: hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominae subiere leones.

Ergo agite, et, divom ducunt qua iussa, se-
quamur:

Placemus ventos, et Gnosia regna petamus. 115

Nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,

Tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.

Sic fatus, meritos aris mactavit honores,

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher
Apollo;

Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus 120
albam.

Fama volat, pulsum regnis cessisse pater-
nis

Idomenea ducem, desertaque litora Cretae:

Hoste vacare domos, sedesque adstare reli-
ctas.

Linquimus Ortygiae portus, pelagoque vo-
lamus,

Bacchatamque iugis Naxon, viridemque Do- 125
nusam,

Olearon, niveamque Paron, sparsasque per
aequor

Cycladas, et crebris legimus freta concita
terris.

Nauticus exoritur vario certamine clamor;
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.

130 Prosequitur surgens a puppi ventus euntis,
Et tandem antiquis Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatae molior urbis,
Pergameamque voco, et laetam cognomine
gentem

Hortor amare focos, arcemque adtollere
tectis.

135 Iamque fere sicco subductae litore puppes;
Connubiis arvisque novis operata iuventus;
Iura domosque dabam: subito quum tabida
membris,

Conrupto coeli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, et letifer annus.

140 Linquebant dulcis animas, aut aegra trahebant

Corpora; tum sterilis exurere Sirius agros;
Arebant herbae, et victum seges aegra negabat.

Rursus ad oraclum Ortygiae Phoebumque re-
menso

Hortatur pater ire mari, veniamque precari:

145 Quam fessis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium iubeat; quo vertere cursus,
Nox erat, et terris animalia somnus habebat:

Effigies sacrae divom Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia mediisque ex ignibus
urbis

Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis 150

Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras;
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en ultro ad limina 155
mittit.

Nos te, Dardania incensa, tuaque arma se-
cuti;

Nos tumidum sub te permensi classibus ae-
quor:

Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. Tu moenia
magnis

Magna para, longumque fugae ne linque la- 160
borem.

Mutandae sedes. Non haec tibi litora suasit
Deliuss, aut Cretae iussit considerare, Apollo.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine di-
cunt:

Terra antiqua, potens armis, atque ubere
glebae;

Oenotri coluere viri: nunc fama, minores 165

Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem;

Hae nobis propriae sedes; hinc Dardanus
ortus,

Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.

Surge age, et haec laetus longaevo dicta pa-
renti

170 Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque
requirat

Ausonias. Dictaea negat tibi Iuppiter arva.
Talibus adtonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat; sed coram adgnosceret
vultus,

Velatasque comas, praesentiaque ora vide-
bar:

175 Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Conripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad coelum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. Perfecto laetus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.

180 Adgnovit prolem ambiguam, geminosque pa-
rentis;

Seque novo veterum deceptum errore loco-
rum.

Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis casus Cassandra canebat.

Nunc repeto, haec generi portendere debita
nostro;

185 Et saepe Hesperiam, saepe Itala regna vo-
care.

Sed quis ad Hesperiae venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra
moveret?

Cedamus Phoebo, et moniti meliora sequa-
mur.

Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.

190 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque
relictis

Vela damus, vastumque cava trabe currimus
aequor.

Postquam altum tenuere rates, nec iam
amplius ullae

Adparent terrae, coelum undique et undi-
que pontus:

Tum mihi caeruleus supra caput adstitit im-
ber,

Noctem hiememque ferens; et inhorrui un- 195
da tenebris.

Continuo venti volvunt mare, magnaue sur-
gunt

Aequora. Dispersi iactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, et nox humida coe-
lum

Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excusimur cursu, et caecis erramus in undis. 200
Ipse diem noctemque negat discernere coelo,
Nec meminisse viae media Palinurus in
unda.

Tris adeo incertos caeca caligine soles
Erramus pelago: totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se ad tollere tandem
Visa, aperire procul montis, ac volvere fu-
mum.

Vela cadunt; remis insurgimus: haud mora,
nautae

Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me litora
primum

Adcipiunt. Strophades Graio stant nomine dictae, 210

Insulae Ionio in magno: quas dira Celaeno,
Harpyiaeque colunt aliae, Phineia postquam

Clausa domus, mensasque metu liquere priores.

Tristius haud illis monstrum, nec saevior ulla
215 Pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum voltus, foedissima ventris
Proluvies, uncaeque manus, et pallida semper

Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus; ecce
220 Laeta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per
herbas.

Inruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
In partem praedamque Iovem. Tum litore
curvo

Exstruimusque toros, dapibusque epulamur
opimis.

225 At subitae horrifico labso de montibus adsunt

Harpyiae, et magnis quatiunt clangoribus
alas,

Diripiuntque dapes, contactuque omnia foedant

Inmundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
230 Arboribus clausi circum atque horrentibus
umbris,

Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso coeli caecisque latebris
Turba sonans praedam pedibus circumvolat
uncis:

Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,

Edico, et dira bellum cum gente gerendum. 235
Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per
herbam

Disponunt ensis, et scuta latentia condunt.
Ergo ubi delabsae sonitum per curva dedere
Litora; dat signum specula Misenus ab alta
Aere cavo. Invadunt socii, et nova praelia 240
tentant,

Obscenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec volnera
tergo

Adcipiunt; celerique fuga sub sidera labsae
Semesam praedam et vestigia foeda relin-
quunt.

Una in praecelsa consedit rupe Celaeno, 245
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vo-
cem:

Bellum etiam pro caede boum stratisque
iuvencis,

Laomedontiadae, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontis pellere regno?
Adcipite ergo, animis atque haec mea figite 250
dicta:

Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoe-
bus Apollo

Praedixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:

Sed non ante datam cingetis moenibus ur- 255
bem,

Quam vos dira fames nostraeque iniuria
caedis

Ambesas subigat malis absumere mensas.

- Dixit: et in silvam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis
260 Deriguit: cecidere animi: nec iam amplius
armis,
Sed votis precibusque iubent exposcere pa-
cem,
Sive deae, seu sint dirae obscenaeque vo-
lucres.
Et pater Anchises, passis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit
honores:
265 Di, prohibete minas: di, talem avertite
casum:
Et placidi servate pios. Tum litore funem
Deripere, excussosque iubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: ferimur spumantibus
undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vo-
cabant.
270 Iam medio adparet fluctu nemorosa Zacyn-
thos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua
saxis.
Effugimus scopulos Ithacae, Laertia regna,
Et terram altricem saevi exsecramur Ulixi.
Mox et Leucatae nimbose cacumina montis,
275 Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvae succedimus
urbi.
Ancora de prora iacitur; stant litore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Iovi, votisque incendimus aras;
280 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.

Exercent patrias oleo labente palaestras
Nudati socii. Iuvat evasisse tot urbis
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per
hostis.

Interea magnum sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus asperat undas. 285
Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
„Aeneas haec de Danaïs victoribus arma.”
Linquere tum portus iubeo, et considerare
transtris.

Certatim socii feriunt mare, et aequora ver- 290
runt.

Protinus aerias Phaeacum abscondimus arces,
Litoraue Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti adcedimus
urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbis, 295
Coniugio Aeacidae Pyrrhi sceptrisque po-
titum:

Et patrio Andromachen iterum cessisse ma-
rito.

Obstupui: miroque incensum pectus amore,
Conpellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classis et litora linquens. 300
Sollemnis tum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco' falsi Simoentis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Manisque vo-
cabat

Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite
inanem,

Et geminas, caussam lacrimis, sacraverat aras. 305

Ut me conspexit venientem, et Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstribus
Deriguit visu in medio: calor ossa reliquit.

Labitur: et longo vix tandem tempore fatur:

310 Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit,
et omnem

Inplevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subiicio, et raris turbatus vocibus hisco.

315 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia
duco.

Ne dubita: nam vera vides.

Heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quae digna satis Fortuna revisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia
servas?

320 Deiecit voltum, et demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus
altis

Iussa mori, quae sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!

325 Nos, patria incensa, diversa per aequora
vectae,

Stirpis Achilleae fastus iuvenemque super-
bum,

Servitio enixae, tulimus: Qui deinde, secutus
Ledaeam Hermionen Lacedaemoniosque Hy-
menaeos,

Me famulo famulamque Heleno transmisit
habendam.

330 Ast illum, ereptae magno inflammatus amore

Coniugis, et scelerum Furiis agitato, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad
aras.

Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine cam-
pos,

Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit: 335
Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit
arcem.

Sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus adpulit
oris?

Quid puer Ascanius; superatne, et vescitur
aura?

Quem tibi iam Troia * * * 340

Ecqua tamen puero est amissae cura parentis;
Ecquid in antiquam virtutem animosque vi-
rilis

Et pater Aeneas et avunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrimans, longosque ciebat
Incassum fletus: quum sese a moenibus heros 345
Priamides multis Helenus comitantibus adfert,
Adgnoscitque suos, laetusque ad moenia ducit,
Et multum lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Troiam, simulataque
magnis

Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum 350

Adgnosco, Scaëaeque amplector limina portae.

Nec non et Teucri socia simul urbe fruuntur.

Illos porticibus rex adcipiebat in amplis.

Aulai in medio libabant pocula Bacchi,

Inpositis auro dapibus, paterasque tenebant. 355

Iamque dies, alterque dies processit: et
aurae

Vela vocant; tumidoque inflatur carbasus
austro.

His vatem adgredior dictis, ac talia quaeso:
Troiugena, interpretes divom, qui numina
Phoebi,

360 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et praepetis omina
pennae,

Fare age (namque omnem cursum mihi pro-
spera dixit

Religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, et terras tentare repostas:

365 Sola novum dictuque nefas Harpyia Celaeno
Prodigium canit, et tristis denuntiat iras,
Obscenamque famem) quae prima pericula
vito?

Quidve sequens tantos possim superare la-
bores?

Hic Helenus, caesis primum de more iu-
vencis,

370 Exorat pacem divom, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phoebe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit;
Atque haec deinde canit divino ex ore sa-
cerdos:

Nate dea; nam te maioribus ire per al-
tum

375 Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo;
Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, et Ausonio possis considerare portu,

Expediam dictis, prohibent nam cetera
Parcae

Scire, Helenum farique vetat Saturnia Iuno. 380
Principio Italiam, quam tu iam rere propin-
quam,

Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria tentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus aequor, 385
Infernique lacus, Aeaetaeque insula Circae,
Quam tuta possis urbem componere terra.

Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Quum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus, 390
Triginta capitem fetus enixa, iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. 395
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quae nostri perfunditur aequoris
aestu,
Effuge: cuncta malis habitantur moenia
Graiis.

Hic et Narycii posuerunt moenia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos 400
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetae subnixa Petelia muro.
Quin, ubi transmissae steterint trans aequo-
ra classes,

Et positis aris iam vota in litore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu; 405
Ne qua inter sanctos ignis in honore deorum

Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.

410 Ast, ubi digressum Siculae te admoverit
orae

Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
Laeva tibi tellus, et longo laeva petantur
Aequora circuitu: dextrum fuge litus et un-
das.

Haec loca vi quondam, et vasta convolsa
ruina,

415 (Tantum aevi longinqua valet mutare ve-
tustas)

Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque
tellus

Una foret: venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaeque et
urbis

Litore diductas angusto interluit aestu.

420 Dextrum Scylla latus, laevum inplacata Cha-
rybdis

Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub
auras

Erigit alternos, et sidera verberat vnda.

At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris,

425 Ora exsertantem, et navis in saxa trahen-
tem.

Prima hominis facies, et pulchro pectore
virgo

Pube tenus: postrema inmani corpore pi-
strix,

Delphinum caudas utero conmissa luporum.

Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos et circum flectere cursus, 430
Quam semel informem vasto vidisse sub
antro

Scyllam, et caeruleis canibus resonantia saxa.
Praeterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris inplet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, praeque omni- 435
bus unum

Praedicam, et repetens iterumque iterumque
monebo:

Iunonis magnae primum prece numen adora;
Iunoni cane vota libens, dominamque po-
tentem

Supplicibus supera donis: Sic denique victor
Trinacria finis Italos mittere relictas. 440

Huc ubi delatus Cumaeam adcesseris urbem,
Divinosque lacus, et Averno sonantia silvis;
Insanam vatem adspicies; quae rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quaecumque in foliis descripsit carmina 445
virgo,

Digerit in numerum, atque antro seclusa re-
linquit.

Illa manent inmota locis, neque ab ordine
cedunt.

Verum eadem, verso tenuis quum cardine
ventus

Impulit, et teneras turbavit ianua frondis,
Numquam deinde cavo volitantia prendere 450
saxo,

Nec revocare situs, aut iungere carmina
curat.

Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllae.
Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti;
Quamvis increpitent socii, et vi cursus in
altum

455 Vela vocet, possisque sinus implere secundos;
Quin adeas vatem, precibusque oracula
poscas.

Ipsa canat, vocemque volens atque ora re-
solvat.

Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
Et, quo quemque modo fugiasque ferasque
laborem,

460 Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Haec sunt, quae nostra liceat te voce mo-
neri.

Vade age, et ingentem factis fer ad aethera
Troiam.

Quae postquam vates sic ore effatus ami-
co est,

Dona debinc auro gravia sectoque elephanto
465 Imperat ad navis ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonaeosque lebetas,
Loricam consertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeae, cristasque co-
mantis,

Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona pa-
renti.

470 Addit equos, additque duces;
Remigium supplet: socios simul instruit
armis.

Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.

Quem Phoebi interpretres multo conpellat ho-
nore:

Coniugio, Anchisa, Veneris dignate su. 475
perbo,

Cura deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniae tellus: hanc adripe velis.
Et tamen hanc pelago praeterlabare neces-
se est:

Ausoniae pars illa procul, quam pandit
Apollo.

Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra 480
Provehor, et fando surgentis demoror au-
stros?

Nec minus Andromache, digressu moesta
supremo,

Fert picturatas auri subtemine vestis,
Et Phrygiam Ascanio chlamidem; nec cedit
honor;

Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485
Adcipe et haec, manuum tibi quae monumen-
ta mearum

Sint, puer, et longum Andromachae testentur
amorem,

Coniugis Hectoreae. Cape dona extrema
tuorum,

O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490
Et nunc aequali tecum pubesceret aevo.

Hos ego digrediens lacrimis adfabar abortis:
Vivite felices, quibus est Fortuna peracta
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.

Vobis parta quies: nullum maris aequor 495
arandum;

Arva neque Ausoniae, semper cedentia
retro,
Quaerenda. Effigiem Xanthi Troiamque
videtis,
Quam vestrae fecere manus; melioribus,
opto
Auspiciis, et quae fuerit minus obvia Graiis.
500 Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis
arva
Intraro, gentique meae data moenia cernam:
Cognatas urbis olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus
auctor,
Atque idem casus) unam faciemus utramque
505 Troiam animis. Maneat nostros ea cura ne-
potes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus
undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatae gremio telluris ad undam,
510 Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus. Fessos soper inrigat artus.
Nec dum orbem medium Nox horis acta sub-
ibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnis
Explorat ventos, atque auribus aera captat;
515 Sidera cuncta notat tacito labentia coelo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque
Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt coelo constare sereno,

Dat clarum e puppi signum; nos castra mo-
vemus,

Tentamusque viam, et velorum pandimus 520
alas.

Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis:
Quum procul obscuros colles humilemque
videmus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam laeto socii clamore salutant.

Tum pater Anchises magnum cratera corona 525
Induit: inplevitque mero; divosque vocavit
Stans celsa in puppi.

Di, maris et terrae tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.

Crebrescunt optatae aerae, portusque pa- 530
tescit

Iam propior, templumque adparet in arce
Minervae.

Vela legunt socii, et proras ad litora tor-
quent.

Portus ab Euroo fluctu curvatur in arcum;
Obiectae salsa spumant adspergine cautes:
Ipse latet; gemino demittunt brachia muro 535
Turriti scopuli, refugitque ab litore tem-
plum.

Quatuor hic, primum omen, equos in gra-
mine vidi

Tondentis campum late, candore nivali.

Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita,
portas:

Bello armantur equi: bellum haec armenta 540
minantur.

Sed tamen idem olim curru succedere sueti

Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta pre-
camur

Palladis armisonae, quae prima adcepit
ovantis;

545 Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Praeceptisque Heleni, dederat quae maxuma,
rite

Iunoni Argivae iussos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
550 Graiugenumque domos suspectaque linquimus
arva.

Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Ta-
renti

Cernitur. Adtollit se diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,
555 Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces;
Exsultantque vada, atque aestu miscentur
arenae.

Et pater Anchises: Nimirum haec illa Cha-
rybdis;

Hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda
canebat.

560 Eripite, o socii; pariterque insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusque ru-
dentem

Contorsit laevas proram Palinurus ad undas;
Laevam cuncta cohors remis ventisque pe-
tivit.

Tollimur in coelum curvato gurgite, et idem

Subducta ad Manis imos desidimus unda. 565
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:

Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.

Portus ab adcessu ventorum inmotus, et 570
ingens

Ipse; sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,

Turbine fumantem piceo et candente favilla;
Adtollitque globos flammarum, et sidera lambit:

Interdum scopulos avolsaque viscera montis 575
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.

Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgueri mole hac, ingentemque insuper Aetnam

Inpositam, ruptis flammam exspirare caminis; 580
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem

Murmure Trinacriam, et coelum subtexere fumo.

Noctem illam tecti silvis inmania monstra
Perferimus; nec, quae sonitum det caussa, videmus.

Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra 585

Siderea polus; obscuro sed nubila coelo;
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat um-
bram:

590 Quum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
Respicimus. Dira illuvies, inmissaque barba,
Consertum tegumen spinis: at cetera Graius,
595 Ut quondam patriis ad Troiam missus in ar-
mis.

Isque ubi Dardanios habitus et Troia vidit
Arma procul; paullum adspectu conterritus
haesit,

Continuitque gradum: mox sese ad litora
praeceps

Cum fletu precibusque tulit. Per sidera te-
stor,

600 Per superos, atque hoc coeli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quascumque abducite
terras.

Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.

Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
605 Spargite me in fluctus, vastoque inmergite
ponto.

Si pereo, hominum manibus periisse iuvabit.
Dixerat: et genua amplexus, genibusque vo-
lutans

Haerebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quae deinde agitet Fortuna, fa-
teri.

610 Ipse pater dextram Anchises, haud multa mo-
ratus,

Dat iuveni; atque animum praesenti pignore
firmat.

Ille haec, deposita tandem formidine, fatur:

Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulixi,
Nomine Achemenides, Troiam genitore Ada-
masto

Paupere (mansissetque utinam Fortuna!) pro- 615
fectus.

Hic me, dum trepidi crudelia limina lin-
quunt,

Inmemores socii vasto Cyclopi in antro

Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,

Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pul-
sat

Sidera, (di, talem terris avertite pestem!) 620

Nec visu facilis, nec dictu adfabilis ulli.

Visceribus miserorum et sanguine vescitur
atro.

Vidi egomet, duo de numero quum corpora
nostro

Prensa manu magna medio resupinus in antro

Frangeret ad saxum, sanieque exspersa na- 625
tarent

Limina: vidi, atro quum membra fluentia
tabo

Manderet, et tepidi tremarent sub dentibus
artus.

Haud inpune quidem. Nec talia passus Ulixes,

Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.

Nam simul, expletus dapibus, vinoque se- 630
pultus,

Cervicem inflexam posuit, iacuitque per an-
trum

Inmensus, sanie eructans ac frusta cruento
Per somnum commixta mero : nos, magna pre-
cati

Numina, sortitique vices, una undique cir-
cum

635 Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clipei aut Phoebeae lampadis in-
star :

Et tandem laeti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri, fugite, atque ab litore
funem

640 Rumpite.
Nam qualis quantusque cavo Polyphemus in
antro

Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pres-
sat,

Centum alii curva haec habitant ad litora
volgo

Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.

645 Tertia iam lunae se cornua lumine conplent,
Quum vitam in silvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque traho, vastosque ab rupe
Cyclopas

Prospicio, sonitumque pedum vocemque tre-
misco.

Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,

650 Dant rami, et volsis pascunt radicibus her-
bae.

Omnia conlustrans, hanc primum ad litora
classem

Conspexi venientem. Huic me, quaecumque
fuisset,

Addixi : satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque absu-
mite leto.

Vix ea fatus erat : summo quum monte vi- 655
demus

Ipsam inter pecudes vasta se mole moven-
tem

Pastorem Polyphemum, et litora nota pe-
tentem :

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui
lumen ademtum.

Trunca manu pinus regit, et vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves : ea sola vo- 660
luptas,

Solamenque mali.

Postquam altos tetigit fluctus, et ad aequora
venit,

Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu : graditurque per
aequor

Iam medium, necdum fluctus latera ardua 665
tinxit.

Nos procul inde fugam trepidi celerare, re-
cepto

Supplice, sic merito ; tacitique incidere fu-
nem ;

Vertimus et proni certantibus aequora remis.

Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.

Verum ubi nulla datur dextram adfectare po- 670
testas,

Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo,

Clamorem inmensum tollit: quo pontus, et
omnes

Intremuere undae, penitusque exterrita tel-
lus

Italiae, curvisque inmugit Aetna cavernis.

675 At genus e silvis Cyclopum et montibus
altis

Excitum ruit ad portus, et litora conplent.

Cernimus adstantis nequidquam lumine
torvo

Aetnaeos fratres, coelo capita alta ferentis,

680 Concilium horrendum: quales quum vertice
celso

Aeriae quercus, aut coniferae cyparissi

Constiterunt, silva alta Iovis, lucusve Dia-
nae.

Praecipites metus acer agit quocumque ru-
dentis

Excutere, et ventis intendere vela secundis.

685 * Contra iussa monent Heleni, Scyllam at-
que Charybdim

* Inter utramque viam, leti discrimine parvo,

* Ni teneant cursus: certum est dare lintea
retro.

Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori

Missus adest. Vivo praetervehor ostia saxo

Pantagiae, Megarosque sinus, Thapsumque
iacentem.

690 Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulixi.

Sicanio praetenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere prio-
res

Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis
amnem

Occultas egisse vias subter mare: qui nunc 695
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur un-
dis.

Iussi numina magna loci veneramur: et
inde

Exsupero praepingue solum stagnantis He-
lori.

Hinc altas cautes proiectaue saxa Pachyni
Radimus, et fatis numquam concessa mo- 700
veri

Adparet Camarina procul, campique Geloi,
Inmanisque Gela fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Moenia, magnanimum quondam generator
equorum.

Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus; 705
Et vada dura lego saxis Lilybeia caecis.
Hinc Drepani me portus et inlaetabilis ora
Adcipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu genitorem, omnis curae casusque le-
vamen,

Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, 710
fessum

Deseris, heu, tantis nequidquam erepte pe-
riclis!

Nec vates Helenus, quum multa horrenda
moneret,

Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
Hic labor extremus, longarum haec meta
viarum.

715 Hinc me digressum vestris deus adpulit
oris.

Sic pater Aeneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divom, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quie-
vit.

VIRGILS AENEIS

Viertes Buch

VICTORIA ARTS

Victoria Arts

I n h a l t.

Dido empfindet heftige Liebe gegen *Aeneas*; sie entdeckt sich ihrer Schwester, welche sie aufmuntert, der Liebe nachzugeben. *Dido* nimmt ihre Vorschläge an, und überlässt sich völlig ihrer Leidenschaft. — 89. *Juno* macht sich diesen Umstand zu Nutze: sie sieht in der Verbindung des *Aeneas* mit der *Dido* die Erfüllung ihres Wunsches, dass der erstere durch dieselbe von Italien werde abgehalten werden. Deswegen thut sie der *Venus* den Vorschlag, mit ihr vereinigt an jener Verbindung zu arbeiten. Da *Venus* mit ihr übereinzustimmen scheint, so macht sie dieser ihre Absicht bekannt: Sie will nämlich am nächsten Tage, wo *Aeneas* und *Dido* sich auf der Jagd befinden, ein Ungewitter kommen lassen; dies soll die Jäger verscheuchen, und dann soll es sich fügen, dass *Aeneas* und *Dido* in einer Höhle zusammentreffen, und da den Bund der Liebe schliessen — 128. Den nächsten Morgen geht die Königin unter Begleitung des *Aeneas*, *Ascanius* und vieler anderer wirklich auf die Jagd. Beschreibung der beiden Hauptpersonen, des *Aeneas* und der *Dido*, auch

des Ascanius. Beschreibung der Jagd. Das Ungewitter kömmt heran; Aeneas und Dido fliehen in eine Höhle, und es geschieht alles nach der Absicht der Juno — 172. Das Gerücht von der Liebe des Aeneas und der Dido, und ihrer künftigen Verbindung verbreitet sich über das Land. Hier ist eine schöne Beschreibung der Fama (des Gerüchtes) eingewebt — 197. Das Gerücht kömmt auch dem Iarbas zu Ohren. Er war König der Gätuler, eines Africanischen Volkes, und Sohn des Jupiter Ammon. Er hatte vor der Ankunft des Aeneas um die Hand der Dido geworben, aber abschlägige Antwort erhalten. Deswegen brachte ihn jene Nachricht sehr auf, und er flehte zum Jupiter, die Verbindung nicht zuzulassen. — 218. Jupiter erhört ihn, und schickt den Mercur zum Aeneas, mit dem Befehle, Carthago zu verlassen und seiner Bestimmung nach Italien zu folgen. So sehr ihn diese Befehle auch überraschen, so macht er doch gleich Anstalt, sie zu befolgen. Er giebt seinen Leuten insgeheim Befehl, die Flotte segelfertig zu machen, und sich selbst zur Abreise bereit zu halten. — 295. Dido erfährt diese Anstalten; sie wird äusserst beunruhigt. Unterredung mit Aeneas, worin sie ihn über sein Vorhaben befragt, und ihn durch Vorstellungen und Bitten davon abzubringen sucht. Aeneas antwortet, er könne nicht anders, als seiner Bestimmung und dem Willen der Götter folgen, so sehr es ihn auch peinige, sie, seine Geliebte, verlassen zu müssen. Schmerz der Dido, Zorn über die Undankbarkeit des Aeneas. Dieser

versucht es vergeblich, sie zu trösten — 395. Indessen führt er fort, zu seiner Abreise Anstalten zu machen. Dido entschliesst sich, das Letzte zu versuchen. Sie giebt ihrer Schwester den Auftrag, dem Aeneas neue Vorstellungen zu machen: Nur noch den Winter soll er bei ihr bleiben, damit sie sich in ihr Schicksal fügen lernen, und er im Frühjahr eine bessere Fahrt haben möge. Auch dieser Versuch missglückt; Aeneas bleibt bei seinem Vorsatze fest und unerschütterlich — 449. Leiden der Dido; ihr Entschluss zu sterben. Sie lässt einen Scheiterhaufen errichten, und giebt vor, er sei zu einer geheimen religiösen Handlung bestimmt, vermöge welcher sie von ihrer Liebe werde befreit werden. In der Nacht übersteht sie noch einen grausamen Kampf ihrer Leidenschaften: die verachtete Liebe hatte sich in Zorn verwandelt. — 553. Aeneas wird im Traume vom Mercur wieder ermahnt, seine Flucht zu beschleunigen: er gehorcht, und die Flotte geht mit Anbruch des Tages unter Segel — 583. Dido sieht die Flotte absegeln: neuer Sturm ihrer Leidenschaften; Wunsch nach Rache hat die Oberhand; sie wünscht den Nachkommen des Aeneas ewige Feindschaft mit ihrem Volke -- 629. Sie besteigt endlich den Scheiterhaufen, auf den sie vorher alles, was sie von Aeneas besass, hatte bringen lassen. Ihre letzten Empfindungen. Sie stösst sich das Schwert in die Brust — 662. Schmerz der Anna beim Anblicke ihrer sterbenden Schwester; welche nach einem langen Todeskampfe endlich verscheidet.

At regina gravi iamdudum saucia cura
Volnus alit venis, et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: haerent infixi pectore voltus,
5 Verbaque: nec placidam membris dat cura
quietem.

Postera Phoebea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat um-
bram;

Quum sic unanimam adloquitur male sana
sororem:

10 Anna soror, quae me suspensam insomnia
terrent!

Quis novus hic nostris successit sedibus ho-
spes!

Quem sese ore ferens! quam forti pectore
et armis!

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille

Iactatus fatis! quae bella exhausta canebat!

Si mihi non animo fixum inmotumque sederet, 15

Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;

Si non pertaesum thalami taedaeque fuisset:

Huic uni forsán potui subcumbere culpaë.

Anna, fatebor enim; miseri post fata Sy- 20
chaei

Coniugis, et sparsos fraterna caede Penatis,
Solut hic inflexit sensus, animumque labantem

Impulit. Adgnosco veteris vestigia flammae.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel pater omnipotens adigat me fulmine 25
ad umbras,

Pallentis umbras Erebi, noctemque profundam,

Ante, Pudor, quam te violò, aut tua iura resolvo.

Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores

Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.

Sic effata sinum lacrimis inplevit obortis. 30

Anna refert, o luce magis dilecta, sorori,

Solane perpetua moerens carpere iuventa?

Nec dulcis natos, Veneris nec praemia
noris?

35 Id cinerem aut Manis credis curare sepultos?
Esto: aegram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyae, non ante Tyro: despectus
larbas,

Ductoresque alii, quos Africa terra trium-
phis

Dives alit; placitone etiam pugnabis amor?
Nec venit in mentem, quorum consederis
arvis?

40 Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidae infreni cingunt, et inhospita
Syrtis:

Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?

45 Dis equidem auspiciis reor et Iunone se-
cunda

Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quae
surgere regna

Coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis adtollet gloria rebus!

50 Tu modo posce deos veniam, sacrisque
litatis

Indulge hospitio, caussasque innecte morandi:
Dum pelago desaevit hiems, et aquosus Orion,
Quassataeque rates, dum non tractabile coe-
lum.

His dictis incensum animum inflammavit
amore,

Spemque dedit dubiae menti, solvitque pu- 55
dorem.

Principio delubra adeunt, pacemque per
aras

Exquirunt: mactant lectas de more bidentis
Legiferae Cereri, Phoeboque, patrique
Lyaeo,

Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.

Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima 60
Dido,

Candentis vaccae media inter cornua fundit:

Aut ante ora deum pinguis spatiat ad aras,

Instauratque diem donis, pecudumque re-
clusis

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Heu vatum ignarae mentes! quid vota fu- 65
rentem,

Quid delubra iuvant? Est mollis flamma
medullas

Interea, et tacitum vivit sub pectore volnus.

Uritur infelix Dido, totaque vagatur

Urbe furens: qualis coniecta cerva sagitta,

Quam procul incautam nemora inter Cresia 70
fixit

Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum

Nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat

Dictaeos; haeret lateri letalis arundo.

Nunc media Aenean secum per moenia ducit,

Sidoniasque ostentat opes, urbemque para- 75
tam.

Incipit effari, mediaque in voce resistit.

Nunc eadem, labente die, convivia quaerit,

Iliacosque iterum demens audire labores.

Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
80 Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim

Luna premit, suadentque cadentia sidera
somnos:

Sola domo moeret vacua, stratisque relictis
Incubat; illum absens absentem auditque videtque.

Aut gremio Ascanium, genitoris imagine
capta,

85 Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non coeptae adsurgunt turre; non arma inventus

Exercet; portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minaeque

Murorum ingentes, aequataque machina
coelo.

90 Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Iovis coniunx, nec famam obstare furori;

Talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
95 Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis

Tuque puerque tuus: magnum et memorabile numen,

95 Una dolo divom si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te moenia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthagini altae.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamina tanta?

Quin potius pacem aeternam pactosque Hymenaeos

Exercemus? habes, tota quod mente petisti: 100
Ardet amans Dido, traxitque per ossa fu-
rorem.

Communem hunc ergo populum, paribusque
regamus

Auspiciis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.

Olli (sensit enim simulata mente locutam, 105
Quo regnum Italiae Libycas averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia de-
mens

Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna se-
quatur.

Sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam 110
Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
Miscerive probet populos, aut foedera iungi.
Tu coniunx: tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Iuno:
Mecum erit iste labor. Nunc qua ratione, 115
quod instat,

Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Aeneas unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus
ortus

Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem conmixta grandine nim- 120
bum,

Dum trepidant alae, saltusque indagine cin-
gunt,

Desuper infundam, et tonitru coelum omne
ciebo.

Diffugient comites, et nocte tegentur opaca:

Speluncam Dido dux et Troianus eamdem
125 Devenient. Adero, et, tua si mihi certa
voluntas,

Connubio iungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenaeus erit. Non adversata petenti
Adnuit, atque dolis risit Cytherea repertis.

Oceanum interea surgens Aurora relinquit.

130 It portis iubare exorto delecta iuventus.
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum
vis.

Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant: ostroque insignis et
auro

135 Stat sonipes, ac frena ferox spumantia man-
dit.

Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in
aurum,

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

140 Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus,
Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnis
Infert se socium Aeneas, atque agmina iungit:
Qualis, ubi hibernam Lyciam, Xanthique
fluenta

Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
145 Instauratque choros; mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Aga-
thyrsi;

Ipse iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque inpli-
cat auro;

Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore. 150

Postquam altos ventum in montis, atque in-
via lustra,

Ecce ferae, saxi deiectae vertice, caprae
Decurrere iugis: alia de parte patentis

Transmittunt cursu campos atque agmina
cervi

Pulverulenta fuga glomerant, montisque re- 155
linquunt.

At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: iamque hos cursu, iam prae-
terit illos,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte
leonem.

Interea magno misceri murmure coelum 160

Incipit. Insequitur commixta grandine nimbus.

Et Tyrii comites passim, et Troiana iuventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per
agros

Tecta metu petiere. Ruunt de montibus
amnes.

Speluncam Dido dux et Troianus eandem 165

Deveniunt. Prima et Tellus et pronuba Iuno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius
aether

Connubiis: summoque ulularunt vertice Nym-
phae.

Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit. Neque enim specie famave mo- 170
vetur,

Nec iam furtivum Dido meditatur amorem:

Coniugium vocat; hoc praetexit nomine
culpam.

Extemplo Libyae magnas it Fama per urbis:
Fama, malum, quo non aliud velocius ullum;
175 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo;
Parva metu primo; mox sese adtollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila
condit.

Illam Terra parens, ira inritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque
sororem

180 Progenuit, pedibus celerem et pernicibus
alis.

Monstrum horrendum, ingens: cui, quot sunt
corpore plumae,

Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit
auris.

Nocte volat coeli medio terraeque, per um-
bram

185 Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbis;
Tam ficti praviue tenax, quam nuntia veri.
Haec tum multiplici populos sermone re-
plebat

190 Gaudens, et pariter facta atque infecta ca-
nebat:

Venisse Aenean Troiano a sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
Nunc hiemem inter se luxu, quam longa,
fovere

Regnorum inmemores, turpique cupidine
captos.

Haec passim dea foeda virum diffundit in 195
ora.

Protinus ad regem cursus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat
iras.

Hic Hammone satus, rapta Garamantide
Nympha,

Templa Iovi centum latis inmania regnis,
Centum aras posuit; vigilemque sacraverat 200
ignem,

Excubias divom aeternas; pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
Isque amens animi, et rumore adensus
amaro,

Dicitur ante aras, media inter numina divom,
Multa Iovem manibus supplex orasse supinis: 205

Iuppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenaeum libat honorem,
Adspicis haec? An te, genitor, quum ful-
mina torques,

Nequidquam horremus? caecique in nubibus
ignes

Terrificant animos, et inania murmura 210
miscent?

Femina, quae nostris errans in finibus ur-
bem

Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Repulit, ac dominum Aenean in regna re-
cepit.

Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu, 215

Maeonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. Nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus ina-
nem.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem,
220 Audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit
Regia, et oblitos famae melioris amantis.
Tum sic Mercurium adloquitur, ac talia
mandat:

Vade age, nate, voca Zephyros, et labere
pennis;

Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui
nunc

225 Exspectat, fatisque datas non respicit urbis,
Adloquere, et celeris defer mea dicta per
auras.

Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graiumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque
fremmentem

230 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla adcendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem;
Ascanione pater Romanas invidet arces?

235 Quid struit? aut qua spe inimica in gente
moratur?

Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit
arva?

Naviget. Haec summa est: hic nostri nuntius
esto.

Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nectit

Aurea: quae sublimem alis, sive aequora 240
supra,

Seu terram, rapido pariter cum flamine por-
tant.

Tum virgam capit: hac animas ille evocat
Orco

Pallentis; alias sub Tartara tristia mittit;
Dat somnos adimitque, et lumina morte re-
signat.

Illa fretus agit ventos, et turbida tranat 245
Nubila. Iamque volans apicem et latera ar-
dua cernit

Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulsatur et imbri;
Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento 250
Praecipitant senis, et glacie riget horrida
barba.

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit: hinc toto praeceps se corpore ad
undas

Misit; avi similis, quae circum litora, circum
Piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta. 255

* Haud aliter terras inter coelumque volabat;

* Litus arenosum Libyae ventosque secabat

* Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Aenean fundantem arces ac tecta novantem 260

Conspicit: atque illi stellatus iaspide fulva
Esis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris: dives quae munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro.

Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altae 265

Fundamenta locas, pulchramque uxorius
urbem

Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum!

Ipse deum tibi me claro demittit Olympo

Regnator, coelum et terras qui numine tor-
quet;

270 Ipse haec ferre iubet celeris mandata per
auras.

Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia
terris?

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,

Nec super ipse tua moliris laude laborem;

Ascanium surgentem, et spes haeredis Iuli

275 Respice; cui regnum Italiae Romanaque
tellus

Debentur. Tali Cyllenius ore locutus

Mortalis visus medio sermone reliquit,

Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

At vero Aeneas adspectu obmutuit amens,

280 Adrectaeque horrore comae, et vox faucibus
haesit.

Ardet abire fuga, dulcisque relinquere terras,

Adtonitus tanto monitu imperioque deorum.

Heu quid agat? quo nunc reginam ambire
furentem

Audeat adfatu? quae prima exordia sumat?

285 * Atque animum nunc huc celerem, nunc di-
vidit illuc,

* In partisque rapit varias, perque omnia
versat.

Haec alternanti potior sententia visa est:

Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque
Cloanthum,

Classem aptent taciti, socios ad litora co-
gant;

Arma parent, et, quae sit rebus caussa no- 290
vandis,

Dissimulent; sese interea, quando optima
Dido

Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,

Tentaturum aditus, et quae mollissima fandi

Tempora: quis rebus dexter modus. Ocius
omnes

Imperio laeti parent, ac iussa facessunt. 295

At regina dolos (quis fallere possit aman-
tem!)

Praesensit, motusque excepit prima futuros;

Omnia tuta timens. Eadem inopia fama fu-
renti

Detulit armari classem, cursumque parari.

Saevit inops animi, totamque incensa per 300
urbem

Bacchatur: qualis conmotis excita sacris

Thyias, ubi audito stimulant trieterica Baccho

Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithae-
ron.

Tandem his Aenean conpellat vocibus ultro:

Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum 305

Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?

Nec te noster amor, nec te data dextera
quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Quin etiam hiberno moliris sidere classem,

Et mediis properas Aquilonibus ire per al- 310
lum,

Crudelis? Quid? si non arva aliena domosque

Ignotas peteres, et Troia antiqua maneret:
Troia per undosum peteretur classibus aequor?

Mene fugis? Per ego has lacrimas, dextramque tuam te,

315 (Quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui)

Per connubia nostra, per inceptos Hymenaeos;

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam

Dulce meum; miserere domus labentis, et istam,

Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

320 Te propter Libycae gentes Nomadumque tyranni

Odere; infensi Tyrii: te propter eundem
Exstinctus pudor, et, qua sola sidera adibam,
Fama prior. Cui me moribundam deseris, hospes?

Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.

325 Quid moror? an, mea Pygmalion dum moenia frater

Destruat? aut captam ducat Gaetulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam suboles; si quis mihi parvulus aula

Luderet Aeneas, qui te tamen ore referret;

Non equidem omnino capta, ac deserta vi- 330
derer.

Dixerat. Ille Iovis monitis inmota tenebat
Lumina et obnixus curam sub corde pre-
mebat.

Tandem pauca refert: Ego te, quae plu-
rima fando

Enumerare vales, numquam, Regina, negabo
Promeritam: nec me meminisse pigebit 335
Elissae;

Dum memor ipse mei, dum spiritus hos re-
git artus.

Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscon-
dere furto

Speravi, ne finge, fugam; nec coniugis um-
quam

Praetendi taedas, aut haec in foedera veni.

Me si fata meis paterentur ducere vitam 340

Auspiciis, et sponte mea componere curas:

Urbem Troianam primum dulcisque meorum

Reliquias colerem; Priami tecta alta mane-
rent;

Et recidiva manu posuissem Pergama victis.

Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo, 345

Italiam Lyciae iussere capessere sortes.

Hic amor, haec patria est. Si te Carthagi-
nis arces

Phoenissam, Libycaeque adspectus detinet
urbis:

Quae tandem, Ausonia Teucros considerare
terra,

Invidia est? Et nos fas extera quaerere 350
regna.

Quae quibus anteferam? iam, iam, nec
maxuma Iuno,

Nec Saturnius haec oculis pater adspicit ae-
quis.

Nusquam tuta fides! Eiectum litore, egentem

Excepi, et regni demens in parte locavi;

Amissam classem, socios, a morte reduxi. 375

Heu Furiis incensa feror! nunc augur Apollo,

Nunc Lyciae sortes, nunc et Iove missus ab
ipso

Interpres divom fert horrida iussa per auras.

Scilicet is Superis labor est: ea cura quietos

Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta re- 380
fello.

I, sequere Italiam ventis; pete regna per
undas.

Spero equidem mediis, si quid pia numina
possunt,

Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido

Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus ab-
sens:

Et, quum frigida mors anima seduxerit artus, 385

Omnibus Umbra locis adero. Dabis, impro-
be, poenas.

Audiam: et haec Manis veniet mihi fama sub
imos.

His medium dictis sermonem abrumpit, et
auras

Aegra fugit, seque ex oculis avertit et aufert;

Linquens multa metu cunctantem, et multa 390
parantem

Dicere. Suscipiunt famulae, conlapsaque
membra

Marmoreo referunt thalamo, stratisque re-
ponunt.

At pius Aeneas, quamquam lenire dolen-
tem

Solando cupit, et dictis avertere curas;

395 Multa gemens, magnoque animum labefactus
amore;

Iussa tamen divom exsequitur, classemque
revisit.

Tum vero Teucri incumbunt, et litore celsas
Deducunt toto navis. Natat uncta carina:

Frondentisque ferunt remos et robora silvis

400 Infabricata, fugae studio.

Migrantis cernas, totaque ex urbe ruentis:

Ac veluti ingentem formicae farris acervum

Quum populant, hiemis memores, tectoque
reponunt:

It nigrum campis agmen, praedamque per
herbas

405 Convectant calle angusto; pars grandia tru-
dunt

Obnixae frumenta humeris: pars agmina co-
gunt,

Castigantque moras; opere omnis semita
fervet.

Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus?

Quosve dabas gemitus, quum litora fervere
late

410 Prospiceres arce ex summa, totumque vi-
deres

Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?

Inprobe amor, quid non mortalia pectora
cogis?

Ire iterum in lacrimas, iterum tentare pre-
cando

Cogitur: et supplex animos submittere amori:
Ne quid inexpertum frustra moritura re- 415
linquat.

Anna, vides toto properari litore: circum
Undique convenere: vocat iam carbasus auras:
Puppibus et laeti nautae inposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miserae hoc 420
tamen unum

Exsequere, Anna, mihi. Solam nam per-
fidus ille

Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri mollis aditus, et tempora noras.

I, soror, atque hostem supplex adfare su-
perbum:

Non ego cum Danais Troianam exscindere 425
gentem

Aulide iuravi, classemve ad Pergama misi:
Nec patris Anchisae cinerem Manisve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris?
Quo ruit? extremum hoc miserae det munus
amanti:

Exspectet facilemque fugam, ventosque fe- 430
rentis.

Non iam coniugium antiquum, quod prodi-
dit, oro;

Nec pulchro ut Latio careat, regnumque re-
linquat:

Tempus inane peto, requiem spatiumque fu-
rori;

Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

435 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)

Quam mihi quum dederis, cumulatam morte remittam.

Talibus orabat, talisque miserrima fletus Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur

440 Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit; Fata obstant, placidasque viri deus obstruit auris.

Ac velut, annoso validam quum robore quercum

Alpini Boreae nun hinc nunc flatibus illinc Eraere inter se certant: it stridor; et alte Consternunt terram concusso stipite frondes; 445 Ipsa haeret scopulis; et, quantum vertice ad auras

Aethereas, tantum radice in Tartara tendit: Haud secus adsiduis hinc atque hinc vocibus heros

Tunditur, et magno persentit pectore curas. Mens inmota manet; lacrimae volvuntur inanes.

450 Tum vero infelix fatis exterrita Dido Mortem orat: taedet coeli convexa tueri. Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,

Vidit thuricremis quum dona inponeret aris, (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros, 455 Fusaque in obscenum se vertere vina cruorem.

Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.

Praeterea fuit in tectis de marmore templum

Coniugis antiqui, miro quod honore cole-
bat,

Velleribus niveis et festa fronde revinctum:

Hinc exaudiri voces et verba vocantis 460

Visa viri; nox quum terras obscura teneret;

Solaque culminibus ferali carmine bubo

Saepe queri, et longas in fletum ducere vo-
ces.

Multaque praeterea vatum praedicta piorum

Terribili monitu horrificant. Agit ipse fu- 465
rentem

In somnis ferus Aeneas: semperque relinqui

Sola sibi, semper longam incomitata vi-
detur

Ire viam, et Tyrios deserta quaerere terra.

Eumenidum veluti demens videt agmina Pen-
theus,

Et solem geminum, et duplicis se ostendere 470
Thebas:

Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes:

Armatam facibus matrem et serpentibus atris

Quum fugit, ultricesque sedent in limine

Dirae.

Ergo, ubi concepit Furias evicta dolore,

Decrevitque mori; tempus secum ipsa mo- 475
dumque

Exigit, et, moestam dictis adgressa sororem,

Consilium voltu tegit, ac spem fronte sere-
nat,

Inveni, germana, viam (gratare sorori)

Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat
amantem.

Oceani finem iuxta, solemque cadentem, 480

Ultimus Aethiopum locus est, ubi maxumus
Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus
aptum:

Hinc mihi Massylae gentis monstrata sacer-
dos,

Hesperidum templi custos, epulasque dra-
coni

485 Quae dabat, et sacros servabat in arbore
ramos,

Spargens humida mella soporiferumque pa-
paver.

Haec se carminibus promittit solvere mentis,

Quas velit; ast aliis duras inmittere curas;

Sistere aquam fluviis, et vertere sidera re-
tro;

490 Nocturnosque ciet Manis; mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus
ornos.

Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam adcingier
artis.

Tu secreta pyram tecto interiore sub auras

495 Erige, et arma viri, thalamo quae fixa reli-
quit

Inpius, exuviasque omnis, lectumque iugalem,

Quo perii, superinponas. Abolere nefandi

Cuncta viri monumenta iubet monstratque sa-
cerdos.

Haec effata silet. Pallor simul occupat ora.

500 Non tamen Anna novis praetexere funera
sacris

Germanam credit, nec tantos mente furores

Concipit, aut graviora timet, quam morte
Sychaei.

Ergo iussa parat,

At regina, pyra penetrali in sede sub au-
ras

Erecta ingenti, taedis atque ilice secta, 505

Intenditque locum sertis, et fronde coronat

Funerea: super, exuvias, ensemque reli-
ctum,

Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.

Stant arae circum, et crinis effusa sacerdos

Ter centum tonat ore deos, Erebumque, 510

Chaosque,

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora

Dianae.

Sparserat et latices simulatos fontis Averni;

Falcibus et messae ad lunam quaeruntur aënis

Pubentes herbae, nigri cum lacte veneni;

Quaeritur et nascentis equi de fronte re- 515

volsus,

Et matri praereptus, amor.

Ipsa, mola manibusque piis, altaria iuxta,

Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,

Testatur moritura deos, et conscia fati

Sidera: tum, si quod non aequo foedere 520

amantis

Curae numen habet iustumque memorque,

precatur.

Nox erat, et placidum carpebant fessa so-

porem

Corpora per terras, silvaeque et saeva quie-

rant

Aequora: quum medio volvuntur sidera labsum,

Rursus agam pelago, et ventis dare vela iu-
bebo?

Quin morere, ut merita es; ferroque averte
dolorem.

Tu, lacrimis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque obiicis
hosti.

Non licuit thalami expertem sine crimine 550
vitam

Degere, more ferae, talis nec tangere curas!
Non servata fides, cineri promissa Sychaeo!
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis. 555
Huic se forma dei voltu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa mone-
re est;

Omnia Mercurio similis, vocemque, colorem-
que,

Et crinis flavos, et membra decora iuventae;
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos? 560
Nec, quae te circum stent deinde pericula,
cernis?

Demens! nec Zephyros audis spirare secun-
dos?

Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluetuat aestu:
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare 556
potestas?

Iam mare turbari trabibus, saevasque videbis
Conlucere faces, iam fervere litora flammis:
Si te his adtigerit terris Aurora morantem,

Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile
semper

570 Femina. Sic fatus nocti se inniscuit atrae.

Tum vero Aeneas, subitis exterritus um-
bris,

Conripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Praecipites vigilate, viri, et considite tran-
stris:

575 Solvite vela citi. Deus, aethere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funis,
Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte
deorum,

Quisquis es, imperioque iterum paremus
ovantes.

Adsis o, placidusque iuves, et sidera coelo
Dextra feras. Dixit: vaginaque eripit ensem
580 Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet; rapiuntque,
ruuntque;

Litora deseruere: latet sub classibus aequor;
Adnixi torquent spumas, et caerula verrunt.

Et iam prima novo spargebat lumine ter-
ras

585 Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina, e speculis ut primum albescere lu-
cem

Vidit, et aequatis classem procedere velis,
Litoraque et vacuos sensit sine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percussa de-
corum,

590 Flaventisque abscissa comas, Proh Iuppiter!
ibit

Hic, ait; et nostris inluserit advena regnis!
Non arma expedient, totaque ex urbe se-
quentur,

Deripientque rates alii navalibus? Ite,
Ferte citi flammās, date vela, inpellite re-
mos. —

Quid loquor? aut ubi sum? Quae mentem in- 595
sanā mutat? —

Infelix Dido! nunc te fata inpiā tangunt?
Tum decuit, quum sceptrā dabas: — En dex-
tra fidesque!

Quem secum patrios aiunt portare Penatis:
Quem subiisse humeris confectum aetate pa-
rentem!

Non potui abreptum divellere corpus, et 600
undis

Spargere? non socios, non ipsum absumere
ferro

Ascanium, patriisque epulandum ponere men-
sis? —

Verum anceps pugnae fuerat fortuna. —
Fuisset;

Quem metui moritura? Faces in castra tu-
lissem,

Inplessemque foros flammis, natumque pa- 605
tremque

Cum genere exstinxem, memet super ipsa
dedissem. —

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lu-
stras,

Tuque harum interpret es curarum et conscia
Iuno,

Nocturnisque Hecate triviis ululata per ur-
bis,

610 Et Dirae ultrices, et Di morientis Elissae,
Adcipite haec, meritumque malis advertite
numen,

Et nostras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Iovis poscunt; hic terminus hae-
ret;

615 At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avolsus Iuli,
Auxilium inploret, videatque indigna suorum
Funera: nec, quum se sub leges pacis ini-
quae

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;

620 Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus
arena.

Haec precor; hanc vocem extremam cum san-
guine fundo.

Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne fu-
turum

Exercete odiis: cinerique haec mittite no-
stro

Munera. Nullus amor populis, nec foedera
sunto.

625 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colo-
nos,

Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore
vires,

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique ne-
potesque.

Haec ait, et partis animum versabat in 630
omnis;

Invisam quaerens quam primum abrumpere
lucem.

Tum breviter Barcen nutricem adfata Sy-
chaei:

Namque suam patria antiqua cinis ater ha-
bebat:

Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem;

Dic, corpus properet fluviali spargere lym- 635
pha,

Et pecudes secum et monstrata piacula ducat;

Sic veniat: tuque ipsa pia tege tempora vitta,

Sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi,

Perficere est animus, finemque inponere cu-
ris;

Dardaniique rogam capitis permittere flam- 640
mae.

Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.

At trepida et coeptis inmanibus effera Dido,

Sanguineam volvens aciem, maculisque tre-
mentis

Interfusa genas, et pallida morte futura,

Interiora domus inrumpit limina, et altos 645

Conscendit furibunda rogos, ensemque re-
cludit

Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.

Hic, postquam Iliacas vestes notumque cu-
bile

Conspexit, paullum lacrimis et mente mo-
rata,

Incubuitque toro, dixitque novissima verba: 650

Dulces exuviae, dum fata deusque sinebant,

Adcipite hanc animam, meque his exsolvite
curis.

Vixi, et, quem dederat cursum Fortuna, per-
egi:

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

655 Urbem praeclaram statui: mea moenia vidi:
Ultra virum, poenas inimico a fratre recepi:
Felix, heu nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardaniae tetigissent nostra ca-
rinae!

Dixit: et, os inpressa toro, Moriemur inultae!

660 Sed moriamur, ait. Sic, sic iuvat ire sub um-
bras.

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostrae secum ferat omina
mortis.

Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
Conlapsam adspiciunt comites, ensemque
cruore

665 Spumantem, sparsasque manus. It clamor
ad alta

Atria: concussam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu
Tecta fremunt: resonat magnis plangoribus
aether:

Non aliter, quam si inmissis ruat hostibus
omnis

670 Carthago, aut antiqua Tyros; flammaeque fu-
rentes

Culmina perque hominum volvantur perque
deorum.

Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnīs,

Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:

Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675

Hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?

Quid primum deserta querar? comitemne sororem

Sprevisti moriens? Eadem me ad fata vocasses:

Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora, tulisset.

His etiam struxi manibus, patriosque vocavi 680

Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?

Exstinxsti me teque, soror, populumque, patresque

Sidonios, urbemque tuam. Date volnera lymphis,

Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,

Ore legam. Sic fata gradus evaserat altos, 685

Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat

Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.

Illa, gravis oculos conata adtollere, rursus

Deficit. Infixum stridet sub pectore volnus.

Ter sese adtollens cubitoque adnixa levavit: 690

Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto

Quaesivit coelo lucem, ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem

Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,

695 Quae luctantem animam nexosque resolveret
artus.

Nam, quia nec fato, merita nec morte per-
ibat,

Sed misera ante diem, subitoque adensa
furore,

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

700 Ergo Iris croceis per coelum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego

Diti

Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.

Sic ait, et dextra crinem secatur. Omnis et
una

705 Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

VIRGILS AENEIS

Fünftes Buch.

VIRGIL'S AENEID

Publius Virgilius

I n h a l t.

Aeneas befand sich nun mit seiner Flotte wieder auf der See und auf dem Wege nach Italien: allein ein Sturm, der sich am Himmel zeigte, bewog ihn abzulenken und an der Westspitze von Sicilien, beim Berge Eryx, zu landen; wo er vom *Acestes* gütig aufgenommen wurde — 41. Es war eben ein Jahr, dass er an diesem Orte seinen Vater begraben hatte, und um das Andenken des Begrübnisses zu feiern, stellte er, ausser einem Todtenopfer, Wettspiele an — 103. Erstes Spiel. Vier Schiffe ruderten um die Wette; zum Ziele hatten sie einen Felsen im Meere, um den sie herumfuh-

ren. Das Schiff, welches Cloanthus anführte, erhielt den Preis — 285. Zweitens, ein Wettlauf. Unter den Personen, die hier auftreten, zeichnen sich zwei Herzensfreunde, Nisus und Euryalus aus. Nisus war der erste im Laufe, hinter ihm war zunächst ein gewisser Salius, auf diesen folgte Euryalus. Sie waren beinahe am Ende der Laufbahn, als Nisus ausglitt und fiel. Damit er den Sieg, den er nun selbst nicht behaupten konnte, seinem Freunde Euryalus zuwendete, warf er sich dem Salius in den Weg: dieser fiel, Euryalus lief ihm vor, und erhielt so den ersten Preis — 361. Drittens, ein Faustkampf. Es erhob sich Dares zum Streite, ein berühmter Kämpfer. Keiner wagte es, sich mit ihm einzulassen, bis endlich Eutellus, zwar ein alter Mann, aber doch ein grosser Faustkämpfer, es übernahm. Der Kampf, den der Dichter im einzelnen sehr schön beschreibt, endigte sich mit dem Siege des letztern — 484. Viertens, ein Wettstreit im Bogenschiessen. Es wurde nach einer Taube geschossen, die an der Spitze eines Mastes befestigt war. Hippocoon, der zuerst schoss, traf den Mast, nicht die Taube; Mnestheus zerschoss das Band, womit die Taube angebunden war. Diese flog davon: allein Eurytion erschoss sie im Fluge. Acestes, welcher der vierte war, hatte nichts mehr, wornach er schiessen konnte. Er schoss also seinen Pfeil in die Luft, und da ereignete sich folgendes Wunder: der Pfeil fing an zu brennen, und wurde vom Feuer verzehrt. Aeneas sah dies als eine gute Vorbedeutung an, und beschenkte den Ace-

stes, der sie veranlasst hatte. Uebrigens erhielt Eurytion den ersten Preis — 544. Den Beschluss der Feierlichkeit machte das Troerspiel: es war ein Spiel für eine Anzahl Knaben, und bestand in geschickten Bewegungen zu Pferde; es stellte ein Gefecht vor. Ein Wettspiel war es nicht, und es waren keine Preise ausgesetzt. Ascanius zeichnete sich unter den Knaben aus — 603. Während dass die Spiele gefeiert wurden, hatten die Trojanischen Frauen bei den Schiffen Langeweile. Sie dachten über ihren Zustand nach, erinnerten sich an ihre bisherigen Leiden, stellten sich die künftigen vor, so lange sie keinen festen Wohnplatz hätten, und kamen endlich auf den Einfall, die Schiffe in Brand zu stecken, damit Aeneas sie nicht ferner den Gefahren der See aussetzen könnte, sondern genöthigt würde, in Sicilien zu bleiben. Der Dichter schreibt diesen Einfall der Eingebung der Juno zu. Sie warfen demnach wirklich Feuer in die Schiffe: Aeneas aber erhielt zeitig Nachricht davon, eilte herbei, und die Schiffe wurden, bis auf vier, gerettet. — 699. Die nun übrigen Schiffe konnten nicht alle Leute halten: es wurde daher dem Aeneas ein Vorschlag gethan, einen Theil seiner Leute, und zwar die Weiber, die Alten und alle, welche des Seefahrens müde wären, auf Sicilien als eine Colonie zurückzulassen — 718. In der Nacht hatte Aeneas eine Erscheinung vom Anchises, der jenen Vorschlag billigte, und ihn ermunterte, mit dem Kerne seiner Leute nach Italien überzugehen: hier sollte er sich zu der Sibylla begeben, und sich von ihr

in die Unterwelt führen lassen, um mit ihm, dem Anchises, eine Unterredung zu haben, worin er ihm von der Zukunft einige Nachricht ertheilen wollte — 745. Nun wurde Anstalt zur Abreise gemacht und die Flotte ausgebesert. Sie fuhren ab, nachdem in Ansehung der Colonie alles eingerichtet war — 778. Neptun gewährte ihnen, auf Bitten der Venus, eine ruhige Fahrt — 832. In der Nacht hatte Palinur, der erste Steuermann bei der Flotte, welcher das Schiff des Aeneas regierte, das Unglück, vom Schläfe überfallen zu werden, und in die See zu stürzen. Dies ereignete sich nahe bei Italien.

Interea medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone seca-
bat,

Moenia respiciens, quae iam infelicis Elissae
Conlucent flammis. Quae tantum adcende-
rit ignem,

Causa latet: duri magno sed amore dolores 5
Polluto, notumque, furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora du-
cunt.

Ut pelagus tenuere rates, nec iam amplius
ulla

Occurrit tellus; maria undique, et undique
coelum:

Olli caeruleus supra caput adstitit imber, 10
Noctem hiememque ferens; et inhorruit un-
da tenebris.

Ipsa gubernator puppi Palinurus ab alta:

Heu! quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? Sic deinde lo-
cutus

15 Conligere arma iubet, validisque incumbere
remis;

Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter au-
ctor

Spondeat, hoc sperem Italiam contingere
coelo.

Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
20 Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. Superat quoniam Fortuna, se-
quamur,

Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora
longe

Fida reor fraterna Erycis, portusque Si-
canos:

25 Si modo rite memor servata remetior astra.
Tum pius Aeneas: Equidem sic poscere
ventos

Iamdudum, et frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
Quove magis fessas optem demittere navis,

30 Quam quae Dardanium tellus mihi servat
Acesten,

Et patris Anchisae gremio complectitur ossa?
Haec ubi dicta, petunt portus, et vela se-
cundi

Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite clas-
sis;

Et tandem laeti notae advertuntur arenae.

At procul excelso miratus vertice montis 35
Adventum sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus, in iaculis et pelle Libystidis ursae:
Troia Crimiso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non inmemor ille
parentum

Gratatur reduces, et gaza laetus agresti 40
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera quum primo stellas Oriente fugarat
Clara dies; socios in coetum litore ab omni
Advocat Aeneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidae magni, genus alto a sanguine 45
divom,

Annus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, moestasque sacravimus
aras.

Iamque dies, ni fallor, adest, quem semper
acerbum,

Semper honoratum (sic di voluistis) habebo. 50
Hunc ego, Gaetulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, et urbe Myce-
nae;

Annua vota tamen sollemnisque ordine pom-
pas

Exsequerer, strueremque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis, 55
Haud equidem sine mente, reor, sine numine
divom,

Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et laetum cuncti celebremus ho-
norem;

Poscamus ventos: atque haec mea sacra quot
annis

60 Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in navis: adhibete Penatis,

Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.

Praeterea, si nona diem mortalibus alnum
65 Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teucris ponam certamina classis;
Quique pedum cursu valet, et qui viribus
audax,

Aut iaculo incedit melior, levibusque sagittis,

Seu crudo fidit pugnam committere cestu:

70 Cuncti adsint, meritaque expectent praemia palmae.

Ore favete omnes, et cingite tempora ramis.

Sic fatus, velat materna tempora myrto.

Hoc Helymus facit, hoc aevi maturus Acestes,

Hoc puer Ascanius: sequitur quos cetera pubes.

75 Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante catterva.

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine
sacro:

Purpureosque iacit flores, ac talia fatur:

80 Salve, sancte parens, iterum: salvete recepti

Nequidquam cineres, animaeque, umbraeque
paternae.

Non licuit finis Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Ausonium, quicumque est, quae-
rere Thybrim.

Dixerat haec: adytis quum lubricus anguis
ab imis

Septem ingens gyros, septena volumina 85
traxit;

Amplexus placide tumulum, labsusque per
aras:

Caeruleae cui terga notae, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus
arcus

Mille iacit varios adverso sole colores.

Obstupuit visu Aeneas. Ille agmine longo 90
Tandem inter pateras et laevia pocula ser-
pens,

Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat ho-
nores,

Incertus, Geniumne loci, Famulumne pa- 95
rentis

Esse putet; caedit binas de more bidentis,
Totque sues, totidem nigrantis terga iu-
vencos;

Vinaque fundebat pateris, animamque vo-
cabat

Anchisae magni, Manisque Acheronte re-
missos.

Nec non et socii, quae cuique est copia, laeti 100

Dona ferunt; onerant aras, mactantque iu-
vencos.

Ordine aena locant alii, fusique per herbam
Subiiciunt veribus prunas, et viscera tor-
rent.

Expectata dies aderat, nonamque serena
105 Auroram Phaethontis equi iam luce vehe-
bant;

Famaque finitimos et clari nomen Acestae
Excierat: laeto conplerant litora coetu
Visuri Aeneadas: pars et certare parati.
Munera principio ante oculos circoque lo-
cantur

110 In medio: sacri tripodes, viridesque co-
ronae,

Et palmae, pretium victoribus, armaque, et
ostro

Perfusae vestes, argenti aurique talenta;
Et tuba commissos medio canit aggere lu-
dos.

Prima pares ineunt gravibus certamina remis
115 Quatuor, ex omni delectae classe, carinae.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin;
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine
Memmi;

Ingentemque Gyas ingenti mole Chimae-
ram,

Urbis opus, triplici pubes quam Dardana
versu

120 Inpellunt, terno consurgunt ordine remi;
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia no-
men,

Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloan-
thus

Caerulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.

Est procul in pelago saxum spumantia
contra

Litora, quod tumidis submersum tunditur 125
olim

Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Cori:
Tranquillo silet, inmotaque adtollitur unda
Campus, et apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice me-
tam

Constituit signum nautis pater: unde reverti 130
Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus
auro

Ductores longe effulgent ostroque decori;
Cetera populea velatur fronde iuventus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit. 135
Considunt transtris; intentaque brachia re-
mis;

Intenti expectant signum, exsultantiaque
haurit

Corda pavor pulsans, laudumque adrecta cu-
pido.

Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus
omnes,

Haud mora, prosiluerunt suis: ferit aethera 140
clamor

Nauticus: adductis spumant freta versa la-
certis.

Infundunt pariter sulcos, totumque dehiscit

Convolsam remis rostrisque tridendibus aequor.

Non tam praecipites biugo certamine campum

145 Conripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Nec sic inmissis aurigae undantia lora
Concussere iugis, pronique in verbera pendent.

Tum plausu fremituque virum, studiisque faventum

Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant

150 Litora; pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primisque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Cloanthus

Consequitur, melior remis: sed pondere pinus

Tarda tenet. Post hos aequo discrimine Pristis

155 Centaurusque locum tendunt superare priorem:

Et nunc Pristis habet, nunc victam praeterit ingens

Centaurus: nunc una ambae iunctisque feruntur

Frontibus, et longa sulcant vada salsa carina.
Iamque propinquabant scopulo, metamque tenebant:

160 Quum princeps medioque Gyas in gurgite victor

Rectorem navis conpellat voce Menoeten:

Quo tandem mihi dexter abis? huc dirige
gressum;

Litus ama, et laevas stringat, sine, palmula
cautes;

Altum alii teneant. Dixit. Sed caeca Me- 165
noetes

Saxa timens, proram pelagi detorquet ad
undas.

Quo diversus abis? iterum: pete saxa, Me-
noete,

Cum clamore Gyas revocabat; et ecce Cloan-
thum

Respicit instantem tergo, et propiora tenen-
tem.

Ille inter navemque Gyae scopulosque so- 170
nantis

Radit iter laevum interior, subitoque prio-
rem

Praeterit, et metis tenet aequora tuta relictis.

Tum vero exarsit iuveni dolor ossibus ingens;

Nec lacrimis caruere genae; segnemque Me-
noeten,

Oblitus decorisque sui sociumque salutis, 175

In mare praecipitem puppi deturbat ab alta.

Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister,

Hortaturque viros, clavumque ad litora tor-
quet.

At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo
est

Iam senior, madidaque fluens in veste, Me- 180
noetes,

Summa petit scopuli, siccaque in rupe re-
sedet.

Illum et labentem Teucris, et risere natantem,

Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
Hic laeta extremis spes est adcensa duobus,
185 Sergesto Mnestheique, Gyan superare morantem.

Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat:

Nec tota tamen ille prior praeceunte carina;
Parte prior; partem rostro premit aemula
Pristis.

At media socios incedens nave per ipsos
190 Hortatur Mnestheus: Nunc, nunc insurgite remis,

Hectorei socii, Troiae quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gaetulis Syrtibus
usi,

Ionioque mari, Maleaeque sequacibus undis.
195 Non iam prima peto Mnestheus, neque vincere certo;

Quamquam o! sed superent, quibus hoc,
Neptune, dedisti;

Extremos pudeat rediisse: hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt: vastis tremit ictibus aerea
puppis,

200 Subtrahiturque solum; tum creber anhelitus
artus

Aridaque ora quatit; sudor fluit undique
rivis.

Adtulit ipse viris optatum casus honorem.

Namque, furens animi, dum proram ad saxa
suburguet

Interior, spatioque subit Sergestus iniquo;
Infelix saxis in procurrentibus haesit. 205

Concussae cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, inlisaque prora pependit.
Consurgunt nautae, et magno clamore mo-
rantur;

Ferratasque trudes et acuta cuspide contos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite re- 210
mos.

At laetus Mnestheus, succesusque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus et dulces latebroso in pumice 215
nidi,

Fertur in arva volans, plausumque exterrita
pennis

Dat tecto ingentem: mox aere labsa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque commovet
alas:

Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secatur ultima
Pristis

Aequora, sic illam fert in petus ipse volantem. 220
Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum brevibusque vadis, frustra que vo-
cantem

Auxilia, et fractis discentem currere remis.
Inde Gyan ipsamque ingenti mole Chimae-
ram

Consequitur: cedit, quoniam spoliata ma- 225
gistro est.

Solus iamque ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, et summis adnixus viribus ur-
guet.

Tum vero ingeminat clamor, cunctique se-
quentem

Instigant studiis, resonatque fragoribus ae-
ther.

230 Hi, proprium decus et partum, indignantur,
honorem

Ni teneant; vitamque volunt pro laude pa-
cisci.

Hos successus alit; possunt, quia posse vi-
dentur.

Et fors aequatis cepissent praemia rostris:
Ni, palmas ponto tendens utrasque, Cloan-
thus

235 Fudissetque preces, divosque in vota vo-
casset:

Di, quibus imperium est pelagi, quorum
aequora curro,

Vobis laetus ego hoc candentem in litore tau-
rum

Constituam ante aras, voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fun-
dam.

240 Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus Panopeaque
virgo:

Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit. Illa noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

245 Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna praeconis voce Cloanthum

Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in navis ternos optare iuencos
Vinaque, et argenti magnum dat ferre ta-
lentum.

Ipsis praecipuos ductoribus addit honores: 250
Victori chlamydem auratam, quam plurima
circum

Purpura Maeandro duplici Meliboea cucur-
rit;

Intextusque puer frondosa regius Ida
Velocis iaculo cervos cursuque fatigat
Acer, anhelanti similis, quem praepes ab 255
Ida

Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.
Longaevi palmas nequidquam ad sidera ten-
dunt

Custodes: saevitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secun-
dum,

Laevibus huic hamis consertam auroque tri- 260
licem

Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Illo alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in
armis.

Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at 265
olim

Demoleos cursu palantis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex aere lebetas;
Cymbiaque argento perfecta atque aspera
signis.

Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi,

270 Puniceis ibant evincti tempora taeniis:
Quum saevo e scopulo multa vix arte revolsus,

Amissis remis, atque ordine debilis uno,
Inrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis saepe viae deprensus in aggere serpens,

275 Aerea quem obliquum rota transiit; aut gravis ictu

Seminecem liquit saxo lacerumque viator;
Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus,

Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla
Ardua adtollens; pars vulnere clauda tentat

280 Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem.

Tali remigio navis se tarda movebat:
Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis.
Sergestum Aeneas promisso munere donat,
Servatam ob navem laetus sociosque reductos.

285 Olli serva datur, operum haud ignara Minervae,
Cressa genus Pholoe, geminique sub ubere nati.

Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

Cingebant silvae: mediaque in valle theatri

Circus erat, quo se multis cum millibus 290
heros

Consessu medium tulit, exstructoque re-
sedit.

Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat pretiis animos, et praemia ponit.

Undique conveniunt Teucrici, mixtique Si-
cani;

Nisus et Euryalus primi:

295

Euryalus forma insignis, viridique iuventa,

Nisus amore pio pueri; quos deinde secutus

Regius egregia Priami de stirpe Diores;

Hunc Salius, simul et Patron: quorum alter
Acarnan,

Alter ab Arcadio Tegeaeae sanguine gentis; 300

Tum duo Trinacrii iuvenes, Helymus Pano-
pesque,

Adsueti silvis, comites senioris Acestae;

Multi praeterea, quos fama obscura recondit.

Aeneas quibus in mediis sic deinde locutus:

Adcipite haec animis, laetasque advertite 305
mentis.

Nemo ex hoc numero mihi non donatus
abibit.

Gnosia bina dabo laevato lucida ferro

Spicula, caelatamque argento ferre bipen-
nem:

Omnibus hic erit unus honos. Tres prae-
mia primi

Adcipient, flavaque caput nectentur oliva. 310

Primus equum phaleris insignem victor ha-
beto.

- Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
Threiciis; lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma:
315 Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente
Conripiunt spatia audito, limenque relinquunt,
Effusi nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora
Nisus
320 Emicat, et ventis et fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatium post deinde relictum
Tertius Euryalus;
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde
sub ipso
325 Ecce volat, calcemque terit iam calce Dioreas,
Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.
Iamque fere spatium extremo, fessique,
sub ipsam
Finem adventabant; laevi quum sanguine
Nisus
330 Labitur infelix: caesis ut forte iuvenis
Fusus humum viridisque super madefecerat
herbas.
Hic iuvenis iam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo; sed pronus in ipso

Concidit immundoque limo sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum: 335
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens;
Ille autem spissa iacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat fremituque se-
cundo.

Post Helymus subit, et nunc tertia palma 340
Diores.

Hic totum caveae consessum ingentis, et ora
Prima patrum, magnis Salius clamoribus im-
plet,

Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrimaeque de-
corae,

Gratior et pulchro veniens in corpore virtus. 345
Adiuvat, et magna proclamat voce Diores,
Qui subiit palmae, frustra ad praemia
venit

Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Vestra, inquit, munera
vobis

Certa manent, pueri; et palmam movet or- 350
dine nemo:

Me liceat casus miserari insontis amici.
Sic fatus, tergum Gaetuli inmane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus
aureis.

Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt praemia vi-
ctis,

Et te laborem miseret: quae munera Niso 355
Digna dabis? primam merui qui laude coro-
nam;

Ni me, quae Salium, fortuna inimica tulisset.

Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra fimo. Risit pater optumus
olli,

360 Et clipeum efferri iussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danaïs de poste refixum.

Hoc iuvenem egregium praestanti munere
donat.

Post, ubi confecti cursus, et dona peregit:
Nunc, si cui virtus, animusque in pectore
praesens,

365 Adsit, et evinctis adtollat brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnae proponit hono-
rem:

Victori velatum auro vittisque iuvenum;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
370 Ora Dares, magnoque virum se murmure
tollit:

Solus qui Paridem solitus contendere contra;
Idemque ad tumulum, quo maxumus occu-
bat Hector,

Victorem Buten inmani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
375 Perculit, et fulva moribundum extendit
arena.

Talis prima Dares caput altum in proelia
tollit,

Ostenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quaeritur huic alius: nec quisquam ex agmi-
ne tanto

Audet adire virum, manibusque inducere 380
cestus.

Ergo alacris, cunctosque putans excedere
palma,

Aeneae stetit ante pedes; nec plura moratus,
Tum laeva taurum cornu tenet, atque ita
fatur:

Nate dea, si nemo audet se credere pugnae,
Quae finis standi? quo me decet usque te. 385
neri?

Ducere dona iube. Cuncti simul ore freme-
bant

Dardanidae, reddique viro promissa iube-
bant.

Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proxumus ut viridante toro consederat herbae;
Entelle, heroum quondam fortissime frustra, 390
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis deus ille, ma-
gister

Nequidquam memoratus, Eryx? ubi fama
per omnem

Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia
tectis?

Ille sub haec: Non laudis amor, nec gloria 395
cessit

Pulsa metu; sed enim gelidus tardante se-
necta

Sanguis hebet, frigentque effetae in corpore
vires,

Si mihi, quae quondam fuerat, quaque in-
probus iste

Exsultat fidens, si nunc foret illa iuventus:

400 Haud equidem pretio inductus pulchroque
iuvenco

Venissem: nec dona moror. Sic deinde lo-
cutus,

In medium geminos inmani pondere cestus
Proiecit; quibus acer Eryx in proelia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia
tergo.

405 Obstupuere animi: tantorum ingentia septem
Terga bouum plumbo insuto ferroque rigeant.
Ante omnis stupet ipse Dares, longeque re-
cusat:

Magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.

410 Tum senior talis referebat pectore voces:
Quid, si quis cestus ipsius et Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
Haec germanus Eryx quondam tuus arma ge-
rebat.

Sanguine cernis adhuc fractoque infecta ce-
rebro.

415 His magnum Alciden contra stetit: his ego
suetus;

Dum melior vires sanguis dabat, aemula nec-
dum

Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares haec Troius arma re-
cusat,

Idque pio sedet Aeneae, probat auctor Acestes:

420 Aequemus pugnas. Erycis tibi terga remitto;
Solve metus, et tu Troianos exue cestus.
Haec fatus, duplicem ex humeris reiecit ami-
ctum,

Et magnos membrorum artus, magna ossa la-
certosque,
Exiit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cestus pater extulit ae- 425
quos,

Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo adrectus uter-
que,

Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Inmiscentque manus manibus, pugnamque la- 430
cessunt.

Ille pedum melior motu, fretusque iuventa:
Hic membris et mole valens; sed tarda tre-
menti

Genua labant, vastos quatit aeger anhelitus
artus.

Multa viri nequidquam inter se volnera ia-
ctant,

Multa cavo lateri ingeminant, et pectore va- 435
stos

Dant sonitus; erratque auris et tempora cir-
cum

Crebra manus; duro crepitant sub volnere
malae.

Stat gravis Entellus, nisuque inmotus eodem.
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus
exit.

Ille, velut celsam oppugnat qui molibus ur- 440
bem,

Aut montana sedet circum castella sub ar-
mis,

Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque per-
errat

Arte locum; et variis adsultibus inritus ur-
guet.

Ostendit dextram insurgens Entellus, et alte
445 Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Praevidit, celerique elabsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit; et ultro,
Ipse gravis, graviterque, ad terram pondere
vasto

Concidit: ut quondam cava concidit aut Ery-
mantho,

450 Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucris et Trinacria pubes:
It clamor coelo, primusque adcurrit Acestes,
Aequaeuvumque ab humo miserans adtollit
amicum.

At, non tardatus casu neque territus, heros
455 Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitatur ira;
Tum pudor incendit vires, et conscia virtus;
Praecipitemque Daren ardens agit aequore
toto;

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille si-
nistra.

Nec mora, nec requies. Quam multa gran-
dine nimbi

460 Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.
Tum pater Aeneas procedere longius iras,
Et saevire animis Entellum haud passus acer-
bis;

Sed finem inposuit pugnae, fessumque Dareta
465 Eripuit, mulcens dictis; ac talia fatur:

Infelix, quae tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conversaque numina sentis?
Cede deo. Dixitque, et proelia voce diremit.
Ast illum fidi aequales, genua aegra trahen-
tem,
Iactantemque utroque caput, crassumque 470
cruorem
Ore eiectantem, mixtosque in sanguine den-
tes,
Ducunt ad navis; galeamque ensemque vo-
cati
Adcipiunt: palmam Entello taurumque relin-
quunt.
Hic victor, superans animis, tauroque su-
perbus;
Nate dea, vosque haec, inquit, cognoscite, 475
Teucrici,
Et mihi quae fuerint iuvenali in corpore vires,
Et qua servetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, et adversi contra stetit ora iuvenci,
Qui donum adstabat pugnae; duosque re-
ducta
Libravit dextra media inter cornua cestus 480
Arduus, effractoque inlisit in ossa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit
humis.
Ille super talis effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro mor-
te Daretis
Persolvo: hic victor cestus artemque re- 485
pono.
Protinus Aeneas celeri certare sagitta
Invitat, qui forte velint; et praemia ponit;

Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit, et volucrem traiecto in fune colum-
bam,

490 Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri, deiectamque aerea sortem
Adcepit galea; et primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnis exit locus Hippoco-
ontis;

Quem modo navali Mnestheus certamine vi-
ctor;

495 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater,
Pandare: qui quondam, iussus confundere
foedus,

In medios telum torsisti primus Achivos.
Extremus galeaque ima subsedit Acestes;

500 Ausus et ipse manu iuvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro se quisque viri, et depromunt tela pha-
retris.

Primaque per coelum nervo stridente sagitta
Hyrtacidae iuvenis volucris diverberat auras;
505 Et venit, adversique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens; pariterque oculos telumque te-
tendit,

510 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos et vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendeat ab alto:
Illa, notos atque atra volans in nubila fugit.

Tum rapidus iamdudum arcu contenta pa-
rato

Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vo- 515
cavit,

Iam vacuo laetam coelo speculatus, et alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
Aetheriis, fixamque refert delabsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes: 520

Qui tamen aerias telum contendit in auras,
Ostentans artemque pater arcumque sonan-
tem.

Hic oculis subitum obiicitur magnoque futu-
rum

Augurio monstrum: docuit post exitus in-
gens;

Seraque terrifici cecinerunt omina vates. 525

Namque volans liquidis in nubibus arsit
arundo,

Signavitque viam flammis, tenuisque recessit
Consumpta in ventos: coelo ceu saepe refixa
Transcurrunt crinemque volantia sidera du-
cunt.

Adtonitis haesere animis, superosque precati 530

Trinacrii Teucrique viri: nec maxumus omen
Abnuitt Aeneas; sed laetum amplexus Ace-
sten

Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:

Sume, pater: nam te voluit rex magnus
Olympi

Talibus auspiciis exsortem ducere honorem. 535

Ipsius Anchisae longaevi hoc munus ha-
bebis,

Cratera inpressum signis, quem Thracius
olim

Anchisae genitori in magno munere Cisseus
Ferre sui dederat monumentum et pignus
amoris.

540 Sic fatus cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnis victorem adpellat
Acesten.

Nec bonus Eurytion praelato invidit honori;
Quamvis solus avem coelo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula ru-
pit;

545 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.

At pater Aeneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese comitemque inpubis Iuli
Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad au-
rem:

Vade age, et, Ascanio, si iam puerile pa-
ratum

550 Agmen habet secum, cursusque instruxit
equorum,

Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis,
Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos iubet esse pa-
tentis.

Incedunt pueri, pariterque ante ora paren-
tum

555 Frenatis lucent in equis: quos omnis euntis
Trinacriae mirata fremit Troiaeque iuven-
tus.

Omnibus in morem tonsa coma pressa co-
rona.

Cornea bina ferunt praefixa hastilia ferro;
Pars laevis humero pharetras; at pectore
summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri, 560
Tris equitum numero turmae, ternique va-
gantur
Ductores; pueri his seni quemque secuti, 565
Agmine partito fulgent, paribusque magi-
stris.
Una acies iuvenum, ducit quam parvus
ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Po- 565
lite,
Progenies, auctura Italos; quem Thracius
albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus
albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini;
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo. 570
Extremus, formaque ante omnis pulcher,
Iulus
Sidonio est invectus equo, quem candida
Dido
Esse sui dederat monumentum et pignus
amoris.
Cetera Trinacriis pubes senioris Acestae
Fertur equis. 575
Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidae; veterumque adgnoscent ora pa-
rentum.
Postquam omnem laeti consessum oculosque
suorum

- Lustravere in equis: signum clamore paratis
580 Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
Diductis solvere choris, rursusque vocati
Convertere vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus aliosque recursus
585 Adversis spatiis, alternisque orbibus orbes
Impediunt, pugnaeque cient simulacra sub
armis;
Et nunc terga fuga nudant; nunc spicula ver-
tunt
Infensi; facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in
alta
590 Parietibus textum caecis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa se-
quendi
Falleret indeprencus et inremeabilis error.
Haud alio Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas et proelia ludo,
595 Delphinum similes: qui per maria humida
nando
Carpathium Libycumque secant,* luduntque
per undas.*
Hunc morem, hos cursus, atque haec certa-
mina primus
Ascanius, Longam muris quum cingeret Al-
bam,
Retulit, et priscos docuit celebrare Latinos,
600 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pu-
bes.
Albani docuere suos; hinc maxuma porro
Adcepit Roma, et patrium servavit honorem;

Troiaque nunc, pueri Troianum dicitur
agmen.

Hac celebrata tenus sancto certamina pa-
tri.

Hic primum Fortuna fidem mutata no- 605
vavit.

Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
Irim de coelo misit Saturnia Iuno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,
Multa movens, nec dum antiquum saturata
dolorem.

Illa, viam celerans per mille coloribus ar- 610
cum,

Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum, et litora lu-
strat,

Desertosque videt portus, classemque re-
lictam.

At procul in sola secretae Troades acta
Amissum Anchisen flebant, cunctaeque pro- 615
fundum

Pontum adspectabant flentes. Heu tot vada
fessis,

Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
Urbein orant; taedet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese, haud ignara nocendi,
Coniicit, et faciemque deae vestemque re- 620
ponit:

Fit Beroe, Tmarii coniunx longaeva Dorycli;
Cui genus, set quondam nomen, natique
fuissent;

Ac sic Dardanidum mediam se matribus
infert:

O miserae, quas non manus, inquit, Achaica
bello

625 Traxerit ad letum patriae sub moenibus! o
gens

Infelix! cui te exitio Fortuna reservat?

Septima post Troiae excidium iam vertitur
aestas,

Quum freta, quum terras omnis, tot inhospita
saxa

Sideraque emensae ferimur; dum per mare
magnum

630 Italiam sequimur fugientem, et volvimur
undis.

Hic Eryeis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quid prohibet muros iacere, et dare civibus
urbem?

O patria, et rapti nequidquam ex hoste Pe-
nates,

Nullane iam Troiae dicentur moenia? nus-
quam

635 Hectoreos amnis, Xanthum et Simoenta, vi-
debo?

Quin agite, et mecum infaustas exurite pup-
pes.

Nam mihi Cassandrae per somnum vatis
imago

Ardentis dare visa faces. Hic quaerite Troiam;
Hic domus est, inquit, vobis. Iam tempus
agi res;

640 Nec tantis mora prodigiis. En quatuor arae
Neptuno. Deus ipse faces animumque mi-
nistrat.

Haec memorans, prima infensum vi conri-
pit ignem,

Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et iacit. Adrectae mentes, stupefactaque corda
Iliadum. Hic una e multis, quae maxuma 645
natu,

Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non haec Rhoeteia, ma-
tres,

Est Dorycli coniunx. Divini signa decoris,
Ardentisque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui voltus, vocisque sonus, vel gressus eunti. 650
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Aegram, indignantem, tali quod sola ca-
reret

Munere, nec meritos Anchisae inferret ho-
nores.

Haec effata.

At matres primo, ancipites, oculisque ma- 655
lignis

Ambiguae, spectare ratis, miserum inter
amorem

Praesentis terrae, fatisque vocantia regna:
Quum dea se paribus per coelum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero adtonitae monstris, actaeque fu- 660
rore,

Conclamant, rapiuntque focis penetralibus
ignem;

Pars spoliant aras, frondem ac virgulta fa-
cesque

Coniiciunt. Furit inmissis Volcanus habenis
Transtra per et remos et pictas abiete puppis.

Troianos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere 690
classi

Nunc, Pater, et tenuis Teucrum res eripe
leto.

Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, quum effusis imbribus
atra

Tempestas sine more furit, tonitruque tre- 695
miscunt

Ardua terrarum et campi; ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus
austris;

Inplenturque super puppes; semiusta ma-
descunt

Robora. Restinctus donec vapor omnis, et
omnes,

Quatuor amissis, servatae a peste carinae. 700

At pater Aeneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentis, nunc illuc pectore curas
Mutabat versans: Siculoque resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.

Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas 705
Quem docuit, multaque insignem reddidit
arte,

Haec responsa dabat, vel quae portenderet
ira

Magna deum, vel quae fatorum posceret ordo.
Isque his Aenean solatus vocibus inquit:

Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, 710
sequamur;

Quidquid erit: superanda omnis fortuna ferendo est.

Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium, et coniunge volentem;

Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos

715 Pertaesum magni incepti rerumque tuarum est;
Longaevosque senes, ac fessas aequore matres,

Et quidquid tecum invalidum metuensque periculi est,

Delige; et his habeant terris, sine, moenia fessi:

Urbem adpellabunt, permisso nomine, Acestam.

720 Talibus incensus dictis senioris amici.
Tum vero in curas animum diducitur omnis;
Et Nox atra polum bigis subvecta tenebat.
Visa dehinc coelo facies delabsa parentis
Anchisae subito talis effundere voces:

725 Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,

Care magis; nate, Iliacis exercite fatis;
Imperio Iovis huc venio: qui classibus ignem
Depulit, et coelo tandem miseratus ab alto est.

Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes
730 Dat senior: lectos iuvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. Gens dura atque aspera cultu

Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante

Infernas adcede domos, et Averno per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me in-
pia namque

Tartara habent tristesque umbrae; sed amoena 735
piorum

Concilia Elysiumque colo. Huc casta Sybilla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, et, quae dentur
moenia, disces.

Iamque vale. Torquet medios Nox humida
cursus;

Et me saevus equis Oriens adflavit anhelis. 740
Dixerat: et tenuis fugit, ceu fumus, in
auras.

Aeneas, Quo deinde ruis? quo proripis? in-
quit,

Quem fugis? aut quis te nostris complexibus
arcet?

Haec memorans cinerem et sopitos suscitatur
ignis;

Pergameumque larem, et canae penetralia 745
Vestae,

Farre pio et plena supplex veneratur acerra.

Extemplo socios primumque arcessit
Acesten,

Et lous imperium et cari praecepta parentis
Edocet, et quae nunc animo sententia constet.

Haud mora consiliis, nec iussa recusat 750
Acestes.

Transscribunt urbi matres, populumque vo-
lentem

Deponunt, animos nil magnae laudis egentes.

- Ipsi transtra novant, flammisque ambesa re-
ponunt
Robora navigiis; aptant remosque rudentisque;
755 Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortitusque domos, hoc Ilium, et haec loca
Troiam
Esse iubet. Gaudet regno Troianus Acestes;
Indicitque forum, et patribus dat iura vo-
catis.
760 Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliae, tumuloque sacerdos
Ac lucus late sacer additur Anchiseo.
Iamque dies epulata novem gens omnis, et
aris
Factus honos: placidi straverunt aequora
venti,
765 Creber et adspirans rursus vocat Auster in
altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus;
Complexi inter se noctemque diemque mo-
rantur.
Ipsae iam matres, ipsi, quibus aspera quon-
dam
Visa maris facies, et non tolerabile nomen,
770 Ire volunt, omnemque fugae perferre labo-
rem.
Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrimans commendat Acestae.
Tris Eryci vitulos, et Tempestatibus agnam
Caedere deinde iubet, solvique ex ordine
funem.
775 Ipse, caput tonsae foliis evinctus olivae,

Stans procul in prora pateram tenet, exta-
que salsos

Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit,
Prosequitur surgens a puppi ventus euntis.
Certatim socii feriunt mare, et aequora ver-
runt.

At Venus interea Neptunum exercita curis 780
Adloquitur, talisque effundit pectore questus:
Iunonis gravis ira, nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in
omnis:

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Iovis imperio fatisve infracta quiescit. 785
Non media de gente Phrygum exedissee ne-
fandis

Urbem odiis satis est, nec poenam traxe per
omnem

Reliquias: Troiae cineres atque ossa peremtae
Insequitur. Caussas tanti sciat illa furoris.

Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis 790
Quam molem subito excierit. Maria omnia
coelo

Miscuit, Aeoliis nequidquam freta procellis,
In regnis hoc ausa tuis.

Per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
Exussit foede puppis; et classe subegit 795
Amissa socios ignotae relinquere terrae.

Quod superest; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem adtingere Thybrim:
Si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.

Tum Saturnius haec domitor maris edidit 800
alti:

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
N 5

Unde genus ducis. Merui quoque; saepe fu-
rores

Conpressi et rabiem tantam coelique marisque.
Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque
testor,

805 Aeneae mihi cura tui. Quum Troia Achilles
Exanimata sequens inpingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
In mare se Xanthus: Pelidae tunc ego forti

810 Congressum Aenean nec dis nec viribus aequis,
Nube cava rapui: cuperem quum vertere ab
imo

Structa meis manibus periurae moenia Troiae.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle
timorem.

Tutus, quod optas, portus adcedet Averni.
815 Unus erit tantum, amissum quem gurgite
quaeret;

Unum pro multis dabitur caput.
His ubi laeta deae permulsit pectora dictis;
Iungit equos auro genitor, spumantiaque addit
Frena feris, manibusque omnis effundit ha-
benas.

820 Caeruleo per summa levis volat aequora curru.
Subsidunt undae, tumidumque sub axe to-
nanti

Sternitur aequor aquis: fugiunt vasto aethere
nimbi.

Tum variae comitum facies; inmania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palae-
mon,

825 Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.

Laeva tenent Thetis, et Melite, Panopeaque
virgo,

Nesaeae, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.

Hic patris Aeneae suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: iubet ocius omnis
Adtolli malos, intendi brachia velis. 830

Una omnes fecere pedem; pariterque sinistros,
Nunc dextros solvere sinus; una ardua torquent
Cornua, detorquentque. Ferunt sua flamina
classem.

Princeps ante omnis densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi. 835

Iamque fere mediam coeli Nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautae.

Quum levis aethëriis delapsus Somnus ab astris
Aera dimovit tenebrosum, et dispulit umbras, 840

Te, Palinure, petens, tibi tristia somnia portans
Insonti; puppique deus consedit in alta,

Phorbanti similis, fuditque has ore loquelas:

Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem;
Aequatae spirant aerae: datur hora quieti. 845

Pone caput, fessosque oculos furare labori.

Ipse ego paullisper pro te tua munera inibo.

Cui vix adtollens Palinurus lumina fatur:

Mene salis placidi voltum fluctusque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monstro? 850

Aenean credam quid enim fallacibus austris,
Et coeli toties deceptus fraude sereni?

Talia dicta dabat, clavumque adfixus et haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra te-
nebat.

Ecce deus ramum Lethaeo rore madentem, 855

Vique soporatum Stygia, super utraque quassat
Tempora; cunctantique natantia lumina solvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et super incumbens, cum puppis parte revolsa,
860 Cumque gubernaclo, liquidas proiecit in undas
Praecipitem, ac socios nequidquam saepe vo-
cantem.

Ipse volans tenuis se sustulit ales ad auras.
Currit iter tutum non secius aequore classis,
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
865 Iamque adeo scopulos Sirenum advecta sub-
ibat;
Difficilis quondam, multorumque ossibus
albos;

Tum rauca adsiduo longe sale saxa sonabant:
Quum pater amisso fluitantem errare ma-
gistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in un-
dis
870 Multa gemens, casuque animum concussus
amici.

O nimium coelo et pelago confise sereno,
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena!

VIRGILS AENEIS

S e c h s t e s B u c h .

THE NEW YORK

Public Library

Inhalt.

Sie landeten bei Cumä an, wo sich die Sibylla aufhielt. Ihre Wohnung war in der Höhle eines Berges, auf dessen Spitze ein Tempel des Apollo stand. Aeneas begiebt sich zu ihr, und sie weissagt, vom Apollo begeistert, besonders von dem Kriege, den er in Italien zu führen haben werde — 97. Er ersucht sie darauf, ihn in die Unterwelt, zu seinem Vater zu führen. Sie antwortet, nicht jedem sei es erlaubt, lebend das Reich der Todten zu betreten: es werde dazu eine besondere Begünstigung der Götter erfordert. Er solle in den Wald beim See Avernus, der in der Gegend bei Cumä war, gehen, und nach einem goldenen Zweige suchen: wenn er ihn finde, so stehe ihm der Weg in die

Unterwelt offen. Vorher aber, sagt sie, habe er einen seiner Gefährten, der todt am Ufer liege, zu begraben — 155. Aeneas geht von der Sibylla weg, und findet am Ufer den Leichnam des Misen, seines Trompeters, welcher in des Aeneas Abwesenheit ins Meer gestürzt und umgekommen war. Man begräbt den Leichnam — 184. (und 212 — 235.) Indem Aeneas bekümmert ist, wie er den goldenen Zweig finden soll, kommen zwei Tauben (die Tauben der Venus) geflogen. Er folgt ihnen, sie fliegen in den Wald, und zu dem Baume, der den goldenen Zweig trug. Diesen bricht er ab, und kehrt zu der Sibylla zurück. — 211. Nun bereiten sie sich zu der Reise in die Unterwelt: Opfer für die unterirdischen Gottheiten. Der Eingang der Unterwelt öffnet sich, und sie fahren hinab. — 263. Sie kommen erst an den Vorhof des unterirdischen Reiches. Beschreibung desselben, und der daselbst befindlichen Wesen — 294. Von da kommen sie zum Flusse Acheron, den Charon mit seiner Fähre beschriftet, und wo er die abgeschiedenen Seelen übersetzt. Beschreibung des Acheron; des Charon, und der Art, wie die Todten übergesetzt werden. Es war dabei ein Hauptgesetz, dass keine Seele übergesetzt wurde, deren Körper nicht begraben war — 330. Deswegen sah Aeneas den Palinur, unter denen die nicht zur Ueberfahrt zugelassen wurden. Palinur erzählt sein Schicksal: nachdem er ins Meer gefallen und drei Tage herumgeschwommen war, näherte er sich am vierten dem Lande, und wurde beim Aus-

steigen von den Einwohnern erschlagen und wieder ins Meer geworfen. Er bittet den Aeneas, entweder seinen Körper zu begraben, oder ihn mit sich in Charons Kahn zu ziehen. Sibylla belehrt ihn, dass das letztere gegen die unabänderlichen Gesetze der Unterwelt sei; sagt ihm aber, dass die Leute, in deren Lande sein Körper liege, durch Zeichen werden bewogen werden, ihn zu begraben; und dieses beruhigt ihn — 383. Aeneas nähert sich darauf dem Charon, welcher ihm beim Anblicke des goldenen Zweiges gleich übersetzt — 416. Beschreibung der Gegenstände, welche Aeneas darauf sieht. Cerberus, der den Zugang am andern Ufer bewachte. Sibylla wirft ihm etwas zu fressen vor, das ihn einschläfert: und so kommen sie vor ihm vorbei. — 425. Aufenthaltsort verschiedener Classen von Seelen — 493. Unter den unglücklich Liebenden sieht er die Dido, die vor ihm flieht 450 — 476. An dem Orte, wo die im Kriege gebliebenen Helden sich befanden, trifft er unter andern Bekannten auch den Deiphobus, einen Sohn des Priamus, an, dessen Schicksal er in einer Unterredung erfährt. 494 — 534. Beschreibung des Tartarus und der Strafen, welche die Bösen darin leiden — 627. Nach diesem nähert sich Aeneas mit der Sibylla dem Pallaste des Pluto. Auf Geheiss derselben steckt er den goldenen Zweig an der Thür des Pallastes auf, und weiht ihn so der Proserpina — 636. Sie gehen weiter und kommen zu den Wohnungen der Seeligen. Beschreibung dieser Orte — 665. Zusammenkunft des Aeneas mit seinem

Vater Anchises. Dieser ertheilt ihm Nachricht von seiner Nachkommenschaft; vorzüglich beschreibt er die künftige Grösse Roms, und macht ihn mit den vortreflichen Männern bekannt, die Rom hervorbringen werde. Es ist nicht bloss trockene Erzählung, sondern die Sache wird anschaulich gemacht. Anchises zeigt dem Aeneas die Seelen, die bestimmt waren, jene Helden zu bilden. Die Behandlung ist vortreflich, und unser Dichter verdient an dieser Stelle vorzügliche Bewunderung. Besonders zieht die Stelle vom August, die in ihrer Art ausserordentlich ist, des Lesers Aufmerksamkeit auf sich. Sie geht von 792 — 808. Auch die Stelle vom Marcell ist schön. 856 — 887. Die ganze bisherige Erzählung des Anchises geht bis 887. Er giebt dem Aeneas noch Nachricht von dem, was ihm zunächst bevorstand, besonders von dem Kriege, und ertheilt ihm Rath, wie er sich zu verhalten habe — 893. So verlässt Aeneas mit der Sibylla die Unterwelt wieder: er kömmt zu seinen Schiffen, lässt die Anker lichten, fährt ab, und langt bei Cajeta an.

Sic fatur lacrimans, classique inmittit ha-
benas,

Et tandem Euboicis Cumarum adlabitur oris.

Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci

Ancora fundabat navis, et litora curvae

Praetexunt puppes; iuvenum manus emicat 5
ardens

Litus in Hesperium; quaerit pars semina
flammae

Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum

Tecta rapit, silvas; inventaque flumina mon-
strat.

At pius Aeneas arces, quibus altus Apollo

Praesidet horrendaeque procul secreta Si 10
byllae,

Antrum inmane, petit: magnam cui mentem
animumque

Delius inspirat vates, aperitque futura.
Iam subeunt Triviae lucos, atque aurea tecta.

Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia
regna,

15 Praepetibus pennis ausus se credere coelo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem super adstitit
arce.

Redditus his primum terris, tibi, Phoebe,
sacravit

Remigium alarum, posuitque inmania templa.
20 In foribus letum Androgei: tum pendere
poenas

Cecropidae iussi (miserum!) septena quot-
annis

Corpora natorum; stat ductis sortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
Hic crudelis amor Tauri, suppositaque furto
25 Pasiphae, mixtumque genus, prolesque bifor-
mis

Minotaurus inest, Veneris monumenta ne-
fandae;

Hic labor ille domus, et inextricabilis error:
Magnum reginae sed enim miseratus amorem
Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque re-
solvit,

30 Caeca regens filo vestigia. Tu quoque ma-
gnam

Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare,
haberes.

Bis conatus erat casus effingere in auro:

Bis patriae cecidere manus. Quin protinus
omnia
Perlegerent oculis; ni iam praemissus Acha-
tes
Adforet, atque una Phoebi Triviaeque sa- 35
cerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare iu-
vencos
Praestiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata Aenean (nec sacra mo- 40
rantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sa-
cerdos.
Excisum Euboicae latus ingens rupis in an-
trum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum;
Unde ruunt totidem voces, responsa Si-
byllae.
Ventum erat ad limen, quum virgo, Poscere 45
fata
Tempus, ait: deus, ecce, deus. Cui talia
fanti
Ante fores, subito non voltus, non color
unus,
Non comtae mansere comae; sed pectus an-
helum,
Et rabie fera corda tument; maiorque videri,
Nec mortale sonans; adflata est numine 50
quando
Iam propiore dei. Cessas in vota precesque,

Delius inspirat vates, aperitque futura.
Iam subeunt Triviae lucos, atque aurea tecta.

Daedalus, ut fama est, fugiens Minoia
regna,

15 Praepetibus pennis ausus se credere coelo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem super adstitit
arce.

Redditus his primum terris, tibi, Phoebe,
sacravit

Remigium alarum, posuitque inmania templa.
20 In foribus letum Androgei: tum pendere
poenas

Cecropidae iussi (miserum!) septena quot-
annis

Corpora natorum; stat ductis sortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
Hic crudelis amor Tauri, suppositaque furto
25 Pasiphae, mixtumque genus, prolesque bifor-
mis

Minotaurus inest, Veneris monumenta ne-
fandae;

Hic labor ille domus, et inextricabilis error:
Magnum reginae sed enim miseratus amorem
Daedalus, ipse dolos tecti ambagesque re-
solvit,

30 Caeca regens filo vestigia. Tu quoque ma-
gnam

Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare,
haberes.

Bis conatus erat casus effingere in auro:

Bis patriae cecidere manus. Quin protinus
omnia
Perlegerent oculis; ni iam praemissus Acha-
tes
Adforet, atque una Phoebi Triviaeque sa- 35
cerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quae talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare iu-
vencos
Praestiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus adfata Aenean (nec sacra mo- 40
rantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sa-
cerdos.
Excisum Euboicae latus ingens rupis in an-
trum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum;
Unde ruunt totidem voces, responsa Si-
byllae.
Ventum erat ad limen, quum virgo, Poscere 45
fata
Tempus, ait: deus, ecce, deus. Cui talia
fanti
Ante fores, subito non voltus, non color
unus,
Non comtae mansere comae; sed pectus an-
helum,
Et rabie fera corda tument; inaiorque videri,
Nec mortale sonans; adflata est numine 50
quando
Iam propiore dei. Cessas in vota precesque,

Tros, ait, Aenea? cessas? neque enim ante
dehiscent

Adtonitae magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
55 Ossa tremor, funditque preces rex pectore
ab imo:

Phoebe, gravis Troiae semper miserate la-
bores,

Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Aeacidae; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi, duce te, penitusque re-
postas

60 Massylum gentis, praetentaque Syrtibus arva;
Iam tandem Italiae fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit Fortuna secuta.
Vos quoque Pergameae iam fas est parcere
genti,

Dique Deaeque omnes, quibus obstitit Ilium
et ingens

65 Gloria Dardaniae. Tuque, o sanctissima vates,
Praescia venturi, da, non indebita posco
Regna meis fatis, Latio considerare Teucros,
Errantisque deos, agitataque numina Troiae.
Tum Phoebos et Triviae solido de marmore
templum

70 Institutam, festosque dies de nomine Phoebi.
Te quoque magna manent regnis penetralia
nostris:

Hic ego namque tuas sortis, arcanaque fata,
Dicta meae genti, ponam, lectosque sacrabo,
Alma, viros. Foliis tantum ne carmina
manda;

Ne turbata volent rapidis ludibria ventis. 75
Ipsa canas oro. Finem dedit ore loquendi.

At, Phoebi nondum patiens, inmanis in
antro

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque 80
premendo.

Ostia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per
auras:

O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terra graviora manent. In regna Lavinī
Dardanidae venient; mitte hanc de pectore 85
curam;

Sed non et venisse volent. Bella, horrida
bella,

Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica
castra

Defuerint. Alius Latio iam partus Achilles,
Natus et ipse dea. Nec Teucris addita Iuno 90
Usquam aberit. Quum tu supplex in rebus
egenis

Quas gentis Italum, aut quas non oraveris
urbis!

Causa mali tanta coniunx iterum, hospita
Teucris,

Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis; sed contra audentior ito, 95

Qua tua te Fortuna sinet. Via prima salutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.

Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
100 Obscuris vera involvens: ea frena furenti
Concutit, et stimulos sub pectore vertit
Apollo.

Ut primum cessit furor, et rabida ora quie-
runt;

Incipit Aeneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.
105 Omnia praecepi, atque animo mecum ante
peregi.

Unum oro; quando hic inferni ianua regis
Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte re-
fuso:

Ire ad conspectum cari genitoris et ora
Contingat; doceas iter, et sacra ostia pandas.
110 Illum ego per flammās, et mille sequentia
tela,

Eripui his humeris, medioque ex hoste re-
cepi:

Ille meum comitatus iter, maria omnia me-
cum

Atque omnis pelagique minas coelique fe-
rebat

Invalidus, vires ultra sortemque senectae.
115 Quin, ut te supplex peterem, et tua limina
adirem,

Idem orans mandata dabat. Gnatique pa-
trisque,

Alma, precor, miserere: potes namque omnia;
nec te

Nequidquam lucis Hecate praefecit Avernis.
Si potuit Manis arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris: 120
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties: Quid Thesea,
magnum

Quid memorem Alciden? Et mi genus ab
Iove summo.

Talibus orabat dictis, arasque tenebat;
Quum sic orsa loqui vates: Sate sanguine di- 125
vom,

Tros Anchisiade, facilis descensus Averno;
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad
auras,

Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos aequus
amavit

Iuppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus, 130
Dis geniti potuere. Tenent media omnia
silvae,

Cocytusque sinu labens circumvenit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupi-
do est,

Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, et insano iuvat indulgere labori: 135
Adcipe, quae peragenda prius. Latet arbore
opaca

Aureus et foliis et lento vimine ramus,
Iunoni infernae dictus sacer: hunc tegit
omnis

Lucus, et obscuris claudunt convallibus um-
brae.

140 Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore
fetus.

Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina
munus

Instituit. Primo avolso non deficit alter
Aureus; et simili frondescit virga metallo.

145 Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum
Carpe manu. Namque ipse volens facilis-
que sequetur,

Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.

Praeterea iacet exanimum tibi corpus amici,

150 (Heu nescis) totamque incestat funere clas-
sem;

Dum consulta petis, nostroque in limine
pendes,

Sedibus hunc refer ante suis, et conde se-
pulcro.

Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt.

Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis,

155 Adspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.

Aeneas moesto defixus lumina voltu

Ingreditur, linquens antrum; caecosque vo-
lutat

Eventus animo secum. Cui fidus Achates

It comes, et paribus curis vestigia figit.

160 Multa inter sese vario sermone serebant:

Quem socium exanimem vates, quod corpus
humandum

Diceret. Atque illi Misenum in litore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremtum;
Misenum Aeoliden: quo non praestantior
alter

Aere ciere viros, Martemque adcendere 165
cantu.

Hectoris hic magni fuerat comes; Hectora
circum

Et lituo pugnas insignis obibat et hasta:
Postquam illum vita victor spoliavit Achilles,
Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus. 170
Sed tum, forte cava dum personat aequora
concha,

Demens, et cantu vocat in certamina divos,
Aemulus exceptum Triton (si credere di-
gnum est)

Inter saxa virum spumosa inmerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore freme- 175
bant;

Praecipue pius Aeneas. Tum iussa Sibyllae,
Haud mora, festinant flentes, aramque se-
pulcri

Congerere arboribus, coeloque educere cer-
tant.

Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceae; sonat icta securibus illex; 180
Fraxineaeque trabes cuneis et fissile robur
Scinditur; advolvunt ingentis montibus ornos,
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque adcingitur armis.
Atque haec ipse suo tristi cum corde vo- 185
lutat,

Adspectans silvam inmensam, et sic voce precatur:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto! quando omnia
vere

Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.

190 Vix ea fatus erat, geminae quum forte columbae

Ipsa sub ora viri coelo venere volantes,
Et viridi sedere solo. Tum maxumus heros
Maternas adgnoscit avis, laetusque precatur:
Este duces, o, si qua via est, cursumque per
auras

195 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. Tuque, o, dubiis ne defice
rebus,

Diva parens. Sic effatus vestigia pressit;
Observans quae signa ferant, quo tendere
pergant.

Pascentes illae tantum prodire volando,
200 Quantum acie possent oculi servare sequentum.

Inde, ubi venere ad fauces graveolentis
Averni,

Tollunt se celeres; liquidumque per aera
labsae

Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.

205 Quale solet silvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat
arbos,

Et croceo fetu teretis circumdare truncos.

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabat bractea vento.
Conripit Aeneas extemplo, avidusque re- 210
fringit
Cunctantem, et vatis portat sub tecta Si-
byllae.

Nec minus interea Misenum in litore Teucrī
Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem taedis et robore secto
Ingentem struxere pyram: cui frondibus 215
atris

Intexunt latera, et feralis ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus
armis.

Pars calidos latices et aena undantia flammis
Expediunt, corpusque lavant frigentis et un-
guunt.

Fit gemitus. Tum membra toro defleta re- 220
ponunt,

Purpureasque super vestis, velamina nota,
Coniiciunt; pars ingenti subiere feretro,
Triste ministerium, et subiectam more pa-
rentum

Aversi tenuere facem. Congesta cremantur
Turea dona, dapes, fuso crateres olivo. 225
Postquam conlabsi cineres, et flamma qui-
evit:

Reliquias vino et bibulam lavere favillam;
Ossaque lecta cado texit Corynaeus aeno.
Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi et ramo felicis olivae: 230
Lustravitque viros, dixitque novissima verba.

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Inponit, suaque arma viro, remumque, tu-
bamque,

Monte sub aereo: qui nunc Misenus ab illo
235 Dicitur, aeternumque tenet per saecula no-
men.

His actis propere exsequitur praecepta Si-
byllae.

Spelunca alta fuit, vastoque inmanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque te-
nebris:

Quam super haud ullae poterant inpune vo-
lantes

240 Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa fe-
rebat:

*Unde locum Graii dixerunt nomine Aor-
non.*

Quatuor hic primum nigrantis terga iuencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos;

245 Et, summas carpens media inter cornua
setas,

Ignibus inponit sacris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten, Coeloque Ereboque
potentem.

Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam

250 Aeneas matri Eumenidum magnaeque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vac-
cam.

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida inponit taurorum viscera flammis,

Pingue super oleum infundens ardentibus
extis.

Ecce autem, primi sub lumina Solis et ortus, 255

Sub pedibus mugire solum, et iuga coepta
moveri

Silvarum, visaeque canes ululare per um-
bram,

Adventante dea. Procul o, procul este, profani,

Conclamat vates, totoque absistite luco:

Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum: 260

Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore
firmo.

Tantum effata, furens antro se inmisit aperto:

Ille ducem haud timidis vadentem passibus
aequat.

Di, quibus imperium est animarum, Um-
braeque silentes,

Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia 265
late,

Sit mihi fas audita loqui; sit, numine vestro,
Pandere res alta terra et caligine mersas.

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram,

Perque domos Ditis vacuas, et inania regna.

Quale per incertam lunam sub luce maligna 270

Est iter in silvis: ubi coelum condidit umbra

Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus
Orci

Luctus et ultrices posuere cubilia Curae;

Pallentesque habitant Morbi, tristisque Se- 275
nectus,

Et Metus, et malesuada Fames, ac turpis
Egestas;

- Terribiles visu formae; Letumque, Labos-
que;
Tum consanguineus Leti Sopor, et mala
mentis
Gaudia; mortiferumque adverso in limine Bel-
lum,
280 Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia
demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam sedem Somnia
volgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus
haerent.
285 Multaque praeterea variarum monstra fera-
rum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllaeque bi-
formes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernae
Horrendum stridens, flammisque armata
Chimaera,
Gorgones, Harpyiaeque, et forma tricorpo-
ris umbrae.
290 Conripit hic subita trepidus formidine fer-
rum
Aeneas, strictamque aciem venientibus obfert,
Et, ni docta comes tenuis sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formae,
Inruat, et frustra ferro diverberet umbras.
295 Hinc via, Tartarei quae fert Acherontis
ad undas.
Turbidus hic coeno vastaue voragine gur-
ges

Aestuat, atque omnem Coccyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina ser-
vat

Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canities inculta iacet; stant lumina flamma; 300
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subvectat corpora cymba,
Iam senior; sed cruda deo viridisque se-
nectus.

Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptaeque
puellae,

Inpositique rogis iuvenes ante ora parentum.
Quam multa in silvis autumnii frigore primo
Labsa cadunt folia, aut ad terram gurgite 310
ab alto

Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus
annus

Trans pontum fugat, et terris inmittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripae ulterioris amore.
Navita sed tristis nunchos, nunc adcipit illos: 315
Ast alios longe submotos arcet arena.

Aeneas, miratus enim, motusque tumultu,
Dic, ait, o virgo, quid volt concursus ad
amnem?

Quidve petunt animae? vel quo discrimine
ripas

Hae linguunt, illae remis vada livida verrunt? 320
Olli sic breviter fata est longaeva sacerdos:

Anchisa generate, deum certissima proles,
Cocytî stagna alta vides, Stygiamque palu-
dem,

Di cuius iurare timent, et fallere numen.

325 Haec omnis, quam cernis, inops inhumata-
que turba est;
Portitor ille, Charon; hi, quos vehit unda,
sepulti.

Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quie-
runt.

Centum errant annos, volitantque haec lito-
ra circum:

330 Tum demum admissi stagna exoptata revi-
sunt.

Constitit Anchisa satus, et vestigia pressit;
Multa putans, sortemque animo miseratus
iniquam.

Cernit ibi moestos et mortis honore caren-
tis,

Leucaspim, et Lyciae ductorem classis Oron-
tem:

335 Quos, simul a Troia ventosa per aequora
vectos,
Obruit auster, aqua involvens navemque vi-
rosque.

Ecce gubernator sese Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi mediis effusus in undis.

340 Hunc ubi vix multa moestum cognovit in um-
bra;

Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deo-
rum

Eripuit nobis, medioque sub aequore mersit?

Dic age. Namque mihi, fallax haud ante
reperitus,

Hoc uno responso animum delusit Apollo:

Qui fore te ponto incolumen, finisque ca- 345
nebat

Venturum Ausonios. En haec promissa fides
est?

Ille autem: Neque te Phoebi cortina fefellit,

Dux Anchisiade, nec me deus aequore
mersit.

Namque gubernaculum multa vi forte revol-
sum,

Cui datus haerebam custos, cursusque rege- 350
bam,

Praecipitans traxi mecum. Maria aspera iuro,

Non ullum pro me tantum cepisse timorem,

Quam tua ne, spoliata armis, excussa ma-
gistro,

Deficeret tantis navis surgentibus undis.

Tris notus hibernas immensa per aequora 355
noctis

Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto

Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.

Paullatim adnabam terrae: iam tuta tene-
bam;

Ni gens crudelis madida cum veste grava-
tum,

Prensantemque uncis manibus capita aspera 360
montis

Ferro invasisset, praedamque ignara putasset.

Nunc me fluctus habet, versantque in litore
venti.

Quod te per coeli iucundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli;
365 Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi
terram

Iniice, namque potes, portusque require Ve-
linos;

Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva
creatrix

Ostendit (neque enim, credo, sine numine
divom

Flumina tanta paras Stygiamque innare palu-
dem)

370 Da dextram misero, et tecum me tolle per
undas;

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Talia fatus erat, coepit quum talia vates:

Unde haec, o Palinure, tibi tam dira cu-
pido?

Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque se-
verum

375 Eumenidum adspicies, ripamve iniussus ad-
ibis?

Desine fata deum flecti sperare precando.

Sed cape dicta memor, duri solatia casus.

Nam tua finitimi, longe lateque per urbes

Prodigiis acti coelestibus, ossa piabunt;

380 Et statuent tumulum, et tumulo sollemnia mit-
tent;

Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.

His dictis curae emotae, pulsusque pa-
rumper

Corde dolor tristi: gaudet cognomine
terra.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque
propinquant.

Navita quos iam inde ut Stygia prospexit ab 385
unda

Per tacitum nemus ire, pedemque advertere
ripae;

Sic prior adgreditur dictis, atque increpat
ultro:

Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina
tendis,

Fare age, quid venias; iam istinc et con-
prime gressum.

Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque 390
soporae:

Corpora viva nefas Stygia vectare carina.

Nec vero Alciden me sum laetatus euntem

Adcepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque:

Dis quamquam geniti, atque invicti viribus
essent.

Tartareum ille manu custodem in vincla pe- 395
tivit,

Ipsius a solio regis traxitque trementem:

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Quae contra breviter fata est Amphrysia
vates:

Nullae hic insidiae tales; absiste moveri:

Nec vim tela ferunt; licet ingens ianitor 400
antro

Aeternum latrans exsanguis terreat umbras:

Casta licet patroi servet Proserpina limen.

Troius Aeneas, pietate insignis et armis,
Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.

405 Si te nulla movet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)

Adgnoscas. Tumida ex ira tum corda residunt;

Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgae, longo post tempore visum,

410 Caeruleam advertit puppim, ripaeque propinquat.

Inde alias animas, quae per iuga longa sedebant,

Deturbat, laxatque foros: simul adcipit alveo
Ingentem Aenean. Gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam adcepit rimosa paludem.

415 Tandem trans fluvium incolumis vatemque virumque

Informi limo glaucaque exponit in ulva.

Cerberus haec ingens latratu regna tri-
fauci

Personat, adverso recubans inmanis in antro.

Cui vates, horrere videns iam colla colubris,

420 Melle soporatam et medicatis frugibus offam
Obiicit. Ille fame rabida tria guttura pandens

Conripit obiectam, atque inmania terga resolvit

Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.

Occupat Aeneas aditum custode sepulto,

425 Evaditque celer ripam inremeabilis undae.

Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes, in limine primo:
Quos dulcis vitae exsortis, et ab ubere
raptos,

Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis. 430
Nec vero hae sine sorte datae, sine iudice,
sedes.

Quaesitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque et crimina
discit.

Proxima deinde tenent moesti loca, qui sibi
letum

Insontes peperere manu, lucemque perosi 435
Proiecere animas: Quam vellent aethere in
alto

Nunc et pauperiem et duros perferre labo-
res!

Fas obstat, tristique palus inamabilis unda
Adligat, et novies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in 440
omnem

Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Silva tegit: curae non ipsa in morte relin-
quunt.

His Phaedram Procrinque locis, moestamque 445
Eriphylen,

Crudelis nati monstrantem volnera cernit,
Evadnenque, et Pasiphaen; his Laodamia
It comes, et iuvenis quondam, nunc femina,
Caenis,

- Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
450 Inter quas Phoenissa recens a volnere Dido
Errabat silva in magna: quam Troius heros,
Ut primum iuxta stetit, adgnovitque per um-
bram
Obscuram, qualem primo quis surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lu-
nam,
455 Demisit lacrimas, dulcique adfatus amore est:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroque extrema se-
cutam;
Funeris heu tibi caussa fui? Per sidera
iuro,
Per superos, et si qua fides tellure sub ima
est;
460 Invitus, regina, tuo de litore cessi.
Sed me iussa deum, quae nunc has ire per
umbras,
Per loca senta situ cogunt noctemque pro-
fundam,
Imperiis egere suis; nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
465 Siste gradum, teque adspectu ne subtrahe
nostro.
Quem fugis? extremum fato quod te adlo-
quor, hoc est.
Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrimasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
470 Nec magis incepto voltum sermone movetur,
Quam si dura silex aut stet Marpesia cau-
tes.

Tandem conripuit sese, atque inimica re-
fugit

In nemus umbriferum; coniunx ubi pristinus
illi

Respondet curis, aequatque Sychaeus amo-
rem.

Nec minus Aeneas, casu percussus iniquo, 475
Prosequitur lacrimans longe, et miseratur
euntem

Inde datum molitur iter. Iamque arva te-
nebant

Ultima, quae bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus, et Adrasti pallentis imago. 480
Hic multum fleti ad superos, belloque ca-
duci

Dardanidae: quos ille omnis longo ordine
cernens

Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Ther-
silochumque,

Tris Antenoridas, Cererique sacrum Poly-
phoeten,

Idaeumque, etiam currus, etiam arma te. 485
nentem.

Circumstant animae dextra laevaue frequen-
tes.

Nec vidisse semel satis est: iuvat usque mo-
rari,

Et conferre gradum, et veniendi discere
caussas.

At Danaum procures, Agamemnoniaeque
phalanges,

490 Ut videre virum, fulgentiaque arma per
umbras,

Ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Ceu quondam petiere ratis; pars tollere
vocem

Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantis.

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
495 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas populataque tempora
raptis

Auribus, et truncas inhonesto volnere naris.
Vix adeo adgnovit pavitantem, et dira tegan-
tem

Supplicia; et notis conpellat vocibus ultro:
500 Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine
Teucris,

Quis tam crudelis optavit sumere poenas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te caede Pelasgum
Procubuisse super confusae stragis acervum.
505 Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore
inanem

Constitui, et magna Manis ter voce vocavi.
Nomen et arma locum servant. Te, amice,
nequivi

Conspicere, et patria decedens ponere terra,
Ad quae Priamides: Nihil, o, tibi, amice,
relictum:

510 Omnia Deiphobo solvisti, et funeris umbris.
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacenae
His mersere malis: illa haec monumenta re-
liquit.

Namque, ut supremam falsa inter gaudia
noctem

Egerimus, nosti; et nimium meminisse ne-
cesse est:

Quum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis adtu- 515
lit alvo:

Illa, chorum simulans, ovantis Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa te-
nebat!

Ingentem, et summa Danaos ex arce voca-
bat.

Tum me, confectum curis somnoque grava- 520
tum,

Infelix habuit thalamus, pressitque iacen-
tem

Dulcis et alta quies, placidaeque simillima
morti.

Egregia interea coniunx arma omnia tectis
Emovet, et fidum capiti subduxerat ensem;
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pan- 525
dit:

Scilicet id magnum sperans fore munus
amanti,

Et famam exstingui veterum sic posse malo-
rum.

Quid moror? inrumpunt thalamo; comes
additus una

Hortator scelerum Aeolides. Di, talia
Graiiis

Instaurate; pio si poenas ore reposco. 530

Sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
Adtulerint. Pelagine venis erroribus actus,

An monitu divom? an, quae te Fortuna fatigat,

Ut tristis sine sole domos, loca turbida, adires?

535 Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Iam medium aetherio cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus;

Sed comes admonuit, breviterque adfata Sibylla est:

Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas.

540 Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas:
Dextera, quae Ditis magni sub moenia tendit;

Hac iter Elysium nobis: at laeva malorum
Exercet poenas, et ad inopia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne saevi, magna sacerdos;

545 Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.

I decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit,

Respicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra

550 Moenia lata videt, triplici circumdata muro:
Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.

Porta adversa, ingens, solidoque adamante columnae:

Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro

Coelicolae valeant. Stat ferrea turris ad
auras:

Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta, 555
Vestibulum exsomnia servat noctesque dies-
que.

Hinc exaudiri gemitus, et saeva sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractaeque ca-
tenae.

Constitit Aeneas, strepitumque exterritus
hausit.

Quae scelerum facies? o virgo, effare: qui- 560
busve

Urguentur poenis? qui tantus plangor ad
auras?

Tum vates sic orsa loqui: Dux inclute Teu-
crum,

Nulli fas casto sceleratum insistere limen;
Sed me quum lucis Hecate praefecit Avernis,
Ipsa deum poenas docuit, perque omnia duxit. 565
Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima

regna,
Castigatque auditque dolos; subigitque fa-
teri,

Quae quis apud superos, furto laetatus inani,
Distulit in seram conmissa piacula mortem.
Continuo sontis ultrix adcincta flagello, 570

Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans anguis, vocat agmina saeva soro-
rum.

Tum demum horrissono stridentes cardine sa-
crae

Panduntur portae. Cernis, custodia qualis

575 Vestibulo sedeat? facies quae limina servet?
Quinquaginta atris inmanis hiatibus Hydra
Saevior intus habet sedem. Tum Tartarus
ipse

Bis patet in praeceps tantum, tenditque sub
umbras,

Quantus ad aetherium coeli suspectus Olym-
pum.

580 Hic genus antiquum Terrae, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo volvuntur in imo.
Hic et Aloidas geminos, inmania vidi
Corpora: qui manibus magnum rescindere
coelum

Adgressi, superisque Iovem detrudere regnis.

585 Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas,
Dum flammis Iovis et sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, et lampada quas-
sans,

Per Graium populos mediaeque per Elidis
urbem

Ibat ovans, divomque sibi poscebat honorem,
590 Demens! qui nimbos et non imitabile ful-
men

Aere et cornipedum pulsu simularat equo-
rum.

At pater omnipotens densa inter nubila te-
lum

Contorsit: non ille faces, nec fumea taedis
Lumina; praecipitemque inmani turbine ad-
egit.

595 Nec non et Tityon, terrae omniparentis
alumnum,

Cernere erat: per tota novem cui iugera
corpus

Porrigitur: rostroque inmanis voltur obunco
Immortale iecur tondens, fecundaque poenis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub
alto

Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis. 600

Quid memorem Lapithas, Ixiona, Piritho-
umque?

Quos super atra silex iam iam labsura, cadent-
tique

Inminet adsimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulaeque ante ora pa-
ratae

Regifico luxu. Furiarum maxuma iuxta 605

Adcubat, et manibus prohibet contingere
mensas,

Exsurgitque facem adtollens, atque intonat
ore.

Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, et fraus innexa clienti;

Aut qui divitiis soli incubuere repertis, 610

Nec partem posuere suis: quae maxuma tur-
ba est;

Quique ob adulterium caesi; quique arma
secuti

Inpia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi poenam expectant. Ne quaere doceri,

Quam poenam, aut quae forma viros fortuna. 615
ve mersit.

Saxum ingens volvunt alii, radiisve rotarum
Districti pendent; sedet, aeternumque se-
debit,

Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus
omnis

Admonet, et magna testatur voce per umbras:
620 „Discite iustitiam moniti, et non temnere
divos.“

Vendidit hic auro patriam, dominumque po-
tentem

Inposuit, fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invasit natae vetitosque hyme-
naeos.

Ausi omnes inmane nefas, ausoque potiti.
625 Non, mihi si linguae centum sint, oraque
centum,

Ferrea vox, omnis scelerum comprehendere
formas,

Omnia poenarum percurrere nomina possim.

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva sa-
cerdos:

Sed iam age, carpe viam, et susceptum per-
fice munus,

630 Adceleremus, ait: Cyclopum educta caminis
Moenia conspicio, atque adverso fornice por-
tas,

Haec ubi nos praecepta iubent deponere dona.
Dixerat, et pariter, gressi per opaca viarum,
Conripiunt spatium medium, foribusque pro-
pinquant.

635 Occupat Aeneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua, ramumque adverso in limine
figit.

His demum exactis, perfecto munere
divae,

Devenere locos laetos, et amoena vireta

Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Largior hic campos aether et lumine vestit 640

Purpureo; solemque suum, sua sidera no-
runt.

Pars in gramineis exercent membra palae-
stris;

Contendunt ludo, et fulva luctantur arena;

Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina
dicunt.

Nec non Threicius longa cum veste sacerdos; 645

Obloquitur numeris septem discrimina vo-
cum;

Iamque eadem digitis, iam pectine pulsat
eburno.

Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima
proles,

Magnanimi heroes, nati melioribus annis,

Ilusque, Assaracusque, et Troiae Dardanus 650
auctor.

Arma procul currusque virum miratur inanis.

Stant terra defixae hastae, passimque soluti

Per campos pascuntur equi. Quae gratia
currum

Armorumque fuit vivis, quae cura nitentis

Pascere equos, eadem sequitur tellure repo- 655
stos.

Conspicit, ecce, alios dextra laevaue per
herbam

Vescentis, laetumque choro Paeana canentis,

Inter odoratum lauri nemus: unde superne

- Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
660 Hic manus, ob patriam pugnando volnera
passi,
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phoebos digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique sui memores alios fecere merendo:
665 Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusus sic est adfata Sibylla;
Musaeum ante omnis; medium nam plurima
turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspi-
cit altis:
Dicite, felices animae, tuque, optime vates;
670 Quae regio Anchisen, quis habet locus? il-
lius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnis.
Atque huic responsum paucis ita reddidit
heros:
Nulli certa domus. Lucis habitamus opacis,
Riparumque toros et prata recentia rivis
675 Incolimus. Sed vos, si fert ita corde vo-
luntas,
Hoc superate iugum; et facili iam tramite
sistam.
Dixit, et ante tulit gressum, camposque ni-
tentis
Desuper ostentat; dehinc summa cacumina
linquunt.
At pater Anchises penitus convalle virenti
680 Inclusas animas, superumque ad lumen itu-
ras,

Lustrabat studio recolens, omnemque suorum
Forte recensebat numerum, carosque ne-
potes,

Fataque, fortunasque virum, moresque, ma-
nusque,

Isque ubi tendentem adversum per gramina
vidit

Aenean, alacris palmas utrasque tetendit; 685
Effusaeque genis lacrimae; et vox excidit
ore:

Venisti tandem, tuaque spectata parenti
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Nate, tua; et notas audire et reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque fu-
turum,

Tempora dinumerans: nec me mea cura fe- 690
fellit.

Quas ego te terras, et quanta per aequora
vectum

Adcipio! quantis iactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna no-
cerent!

Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago, 695
Saepius occurrens, haec limina tendere ad-
egit.

Stant sale Tyrrheno classes. Da iungere
dextram,

Da, genitor; teque amplexu ne subtrahe
nostro.

Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum: 700
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno,

Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus, et virgulta sonantia silvis,
705 Lethaeumque, domos placidas qui praenatat,
amnem.

Hunc circum innumerae gentes, populi que
volabant;

Ac, veluti in pratis, ubi apes aestate serena
Floribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur: strepit omnis murmure
campus.

710 Horrescit visu subito, caussasque requirit
Inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
Quive viri tanto conplerint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animae, quibus altera
fato

Corpora debentur, Lethaei ad fluminis un-
dam

715 Securos latices et longa obliviae potant.
Has equidem memorare tibi atque ostendere
coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare
meorum:

Quo magis Italia mecum laetere reperta.
O pater, anne aliquas ad coelum hinc ire pu-
tandum est

720 Sublimis animas, iterumque in tarda reverti
Corpora? quae lucis miseris tam dira cu-
pido?

Dicam equidem, nec te suspensum, nate,
tenebo;

Suscipit Anchises, atque ordine singula pan-
dit.

Principio coelum ac terras, camposque li-
quentis,
Lucentemque globum lunae, Titaniaque astra, 725
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore
miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitaeque
volantum,
Et quae marmoreo fert monstra sub aequore
pontus.
Igneus est ollis vivor et coelestis origo 730
Seminibus, quantum non noxia corpora tar-
dant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque
membra.
Hinc metuunt cupiuntque: dolent, gaudent-
que: neque auras
Dispiciunt clausae tenebris et carcere caeco.
Quin et supremo quum lumine vita reliquit, 735
Non tamen omne malum miseris, nec fundi-
tus omnes
Corporeae excedunt pestes: penitusque ne-
cesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur poenis, veterumque malo-
rum
Supplicia expendunt. Aliae panduntur inanis 740
Suspensae ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni:
Quisque suos, patimur, Manis; exinde per
amplum
Mittimur Elysium, et pauci laeta arva tene-
mus:

745 Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reli-
quit
Aetherium sensum, atque aurai simplicis
ignem.

Has omnis, ubi mille rotam volvere per an-
nos,

Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine
magno:

750 Scilicet inmemores supera ut convexa revi-
sant,

Rursus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises: natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque so-
nantem;

Et tumultum capit, unde omnis longo ordine
possit

755 Adversos legere, et venientum discere vol-
tus.

Nunc age, Dardaniam prolem quae deinde
sequatur

Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Inlustris animas, nostrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.

760 Ille, vides, pura iuvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad
auras

Aetherias Italo conmixtus sanguine surget
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles:
Quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx

765 Educet silvis regem, regumque parentem:
Unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.

Proxumus ille Procas, Troianae gloria gentis,
Et Capys, et Numitor, et, qui te nomine
reddet,

Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
Egregius, si umquam regnandam adceperit 770
Albam.

Qui iuvenes quantas ostendant, adspice, vires!
Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.
Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fi-
denam,

Hi Collatinas inponent montibus arces,
*Laude pudicitiae celebres, addentque super- 775
bos *

Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Co-
ramque.

Haec tum nomina erunt, nunc sunt sine no-
mine terrae.

Quin et avo comitem sese Mavortius addet
Romulus; Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educat. Viden' ut geminae stant vertice 780
cristae,

Et pater ipse suo superum iam signat ho-
nore?

En, huius, nate, auspiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo,
Septemque una sibi muro circumdabit arces,
Felix prole virum: qualis Berecynthia mater 785
Invehitur curru Phrygias turrita per urbis,
Laeta deum partu, centum complexa nepotes,
Omnis coelicolas, omnis supera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc adspice
gentem,

790 Romanosque tuos. Hic Caesar, et omnis Iuli
Progenies, magnum coeli ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti saepius
audis,

Augustus Caesar, Divi genus: aurea condet
Saecula qui rursus Latio, regnata per arva
795 Saturno quondam; super et Garamantas et
Indos

Proferet Imperium; iacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi coelifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Huius in adventum iam nunc et Caspia regna
800 Responsis horrent divom, et Maeotia tellus,
Et septemgemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;

Fixerit aeripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
805 Nec, qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celso Nysae de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?

Quis procul ille autem ramis insignis olivae
810 Sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde
subibit,

Otia qui rumpet patriae, residesque movebit
815 Tullus in arma viros, et iam desueta triumphis
Agmina. Quem iuxta sequitur iactantior
Ancus,

Nunc quoque iam nimium gaudens populari-
bus auris.

Vis et Tarquinius reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascisque videre receptos?
Consulis imperium hic primus saevasque se- 820
curis

Adcipiet; natosque pater, nova bella mo-
ventis,

Ad poenam pulchra pro libertate vocabit.
Infelix! Utcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriae, laudumque immensa
cupido.

Quin Decios, Drusosque procul, saevumque 825
securi

Adspice Torquatum, et referentem signa
Camillum.

Illae autem, paribus quas fulgere cernis in
armis,

Concordes animae nunc, et dum nocte pre-
mentur,

Heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
Adtigerint, quantas acies stragemque ciebunt! 830

Aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
Descendens; gener adversis instructus Eois.

Ne, pueri, ne tanta animis adsuescite bella:

Neu patriae validas in viscera vertite vires.

Tuque prior, tu parce, genus qui ducis 835
Olympo;

Proiice tela manu, sanguis meus.

Ille triumphata Capitolia ad alta Corinθο

Victor aget currum, caesis insignis Achivis.

Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenae,

Ipsamque Aeaciden, genus armipotentis 840
Achilli;

Ultus avos Troiae, templa et temerata Mi-
nervae.

Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse,
relinquat?

Quis Gracchi genus, aut geminos, duo ful-
mina belli,

845 Scipiadas, cladem Libyae, parvoque potentem
Fabricium: vel te sulco, Serrane, serentem?
Quo fessum rapitis, Fabii? tu maxumus ille es,
Unus qui nobis cunctando restituis rem.

Excudent alii spirantia mollius aera,
Credo equidem, vivos ducent de marmore
vultus;

850 Orabunt caussas melius, coelique meatus
Describent radio, et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, me-
mento;

Haec tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
Parcere subiectis, et debellare superbos.

855 Sic pater Anchises, atque haec miranti-
bus addit:

Adspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet
omnis!

Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet, eques sternet Poenos, Gallumque re-
bellem,

860 Tertiaque arma patri suspendet capta Qui-
rino.

Atque hic Aeneas; una namque ire videbat
Egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,
Sed frons laeta parum, et deiecto lumina
vultu:

Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur
euntem?

Filius, anne aliquis magna de stirpe nepo- 865
tum?

Qui strepitus circa comitum! quantum instar
in ipso est!

Sed Nox atra caput tristi circumvolat umbra.

Tum pater Anchises, lacrimis ingressus ob-
ortis:

O nate, ingentem luctum ne quaere tuorum;
Ostendent terris hunc tantum fata, neque 870
ultra

Esse sinent. Nimium vobis Romana pro-
pago

Visa potens, Superi, propria haec si dona
fuissent.

Quantos ille virum magnam Mavortis ad ur-
bem

Campus aget gemitus! vel quae, Tiberine,
videbis

Funera, quum tumulum praeterlabere re- 875
centem!

Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos

In tantum spe tollet avos: nec Romula quon-
dam

Ullo se tantum tellus iactabit alumno.

Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello

Dextera! non illi se quisquam inpune tulisset 880

Obvius armato, seu quum pedes iret in ho-
stem,

Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.

Heu, miserande puer! si qua fata aspera
rumpas,

Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis :
885 Purpureos spargam flores, animamque ne-
potis

His saltem ad cumulem donis, et fungar
inani

Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia lustrant.

Quae postquam Anchises natum per singula
duxit,

890 Incenditque animum famae venientis amore :
Exin bella viro memorat, quae deinde ge-
renda,

Laurentisque docet populos, urbemque La-
tini;

Et quo quemque modo fugiatque feratque
laborem.

Sunt geminae Somni portae: quarum al-
tera fertur

895 Cornea; qua veris facilis datur exitus Um-
bris :

Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad coelum mittunt insomnia Manis.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque emittit eburna :

900 Ille viam secat ad navis, sociosque revisit;
Tum se ad Caietae recto fert limite portum.
Ancora de prora iacitur: stant litore puppes.

VIRGILS AENEIS

Siebentes Buch.

Inhalt,

Die Küste, an welcher sie landeten, erhielt nach der Zeit den Namen Cajeta, von der Erzieherinn des Aeneas, welche daselbst starb und begraben wurde. Nachdem das Begräbniss vollzogen war, segelten sie weiter — 9. Sie landeten an der Küste der Circe: hier hielten sie sich nicht lange auf, sondern setzten ihre Fahrt fort, und kamen bey der Mündung der Tiber an — 36. Damals herrschte in der Gegend ein König, Namens Latinus; er hatte eine einzige Tochter, die dem Turnus, dem Könige der Rutuler, versprochen war. Gewisse Vorbedeutungen aber verhinderten die Verbindung, besonders ein Orakel, welches dem Latinus rieth, seine Tochter nicht an einen Einheimischen, sondern an einen Fremdling zu

vermählen. Durch diese Verbindung würden seine Nachkommen das mächtigste Volk der Erde werden — 105. Aeneas lagerte sich mit seinen Leuten am Ufer des Flusses: sie bereiteten ein Mahl, und es fügte sich, dass sie die Früchte, die sie assen, auf Brodkrusten legten. Sie verzehrten die erstern, und assen dann auch die Krusten auf. Dies bemerkte Ascanius und rief aus: Ach, wir essen unsere Tische! Dies wurde mit vieler Freude aufgenommen. Denn es war nun eine Weissagung erfüllt, ihr Herumirren würde sich damit endigen, dass sie ihre Tische ässen. Sie dankten den Göttern, dass sie endlich den Ort ihrer Bestimmung gefunden hätten — 147. Nachdem sie am folgenden Tage Kundschaft von dem Lande eingezo-gen und erfahren hatten, dass der Fluss die Tiber und die Einwohner die Latiner wären, so schickte Aeneas Gesandte mit Geschenken an den König Latinus. Diese wurden von demselben gütig aufgenommen, und machten ihm die Absicht ihrer Ankunft bekannt: es wäre der Wille der Götter, dass sie sich in diesem Lande niederlassen sollten; sie ersuchten ihn daher im Namen des Aeneas um seine Einwilligung. Der König, welcher gleich in dem Aeneas den Fremdling zu finden glaubte, den das Orakel zum Gemahle seiner Tochter bestimmt hatte, antwortete: sie wären ihm sehr willkommen; er wünschte den Aeneas zu sehen; dieser wäre gewiss der Mann, den das Schicksal zum Gemahle seiner Tochter erkohren hätte, und von dessen Nachkommen so viel Grosses versprochen wäre. Darauf entlässt er die Abgesandten mit ansehnlichen Geschenken — 285. Juno, noch im-

mer die heftige Feindinn des Aeneas, bemerkt das ihm bevorstehende Glück mit vielem Verdrusse: sie will es wenigstens verbittern, wenn sie es nicht hindern kann. Sie sinnt darauf, einen Krieg zwischen den Trojanern und Latinern anzuspinnen: Aeneas soll die Königstochter mit vielem Blute erkaufen. In dieser Absicht ruft sie die Alecto, eine der Furien, aus der Unterwelt hervor, und befiehlt ihr, ihre Kunst, Zwist zu stiften, bei den Trojanern und Latinern zu zeigen — 340. Die Furie begiebt sich zur Amata, der Gemahlinn des Latinus, und reizt sie bis zur Raserei wegen der ausgeschlagenen Heirath des Turnus und des an seine Stelle gewählten Fremdlinges. Rasend, wie eine Bacchantinn, rennt sie umher, und setzt die ganze Stadt in Bewegung — 405. Von da geht Alecto zum Turnus, und erweckt in ihm die heftigste Begierde, durch Krieg sich am Aeneas zu rächen. Er giebt seinen Leuten Befehl, sich zu rüsten — 474. Jetzt führt Alecto einen dritten Streich aus. Sie bringt dem Ascanius, der sich auf der Jagd befand, einen Hirsch, welcher zahm war und dem Tyrrheus, dem Aufseher über die Heerden des Latinus gehörte, in den Weg. Ascanius verfolgt und schiesst ihn. Tyrrheus ruft Leute zusammen, und sie gehen auf den Ascanius los. Diesem kommen die Trojaner zu Hülfe, und so entsteht ein Gefecht, in welchem der Sohn des Tyrrheus, und Galäsus, ein alter ehrwürdiger Mann, welcher Frieden stiften wollte, von den Trojanern getödtet werden. Nach diesen Verrichtungen begiebt sich Alecto wieder in die Unterwelt, und überlässt

der Juno das Uebrige — 572. Das Volk trägt die Leichname der Getödteten in die Stadt, und fodert vom Könige Latinus Krieg und Entfernung der Trojaner aus dem Lande: Turnus ist gegenwärtig, und verlangt dasselbe; Amata unterstützt ihn aufs heftigste. Der König widersteht: jene lassen nicht ab; er weiss sich nicht zu helfen, und muss der Sache ihren Lauf lassen; doch will er selbst nichts damit zu thun haben — 600. Der Tempel des Krieges wird geöffnet: alles rüstet sich; fünf grosse Städte setzen sich in Waffen — 641. Italische Helden mit ihrer Mannschaft: Mezentius und sein Sohn Lausus, Etruscer; Aventinus, der Sohn des Hercules; zwei Brüder, Coras und Catillus, aus Tibur; Cäculus, der Sohn des Vulcan, aus Präneſte; Messapus mit den Fescenninern, Faliscern u. a.; Clausus mit Sabinern; Halesus; Oebalus; Umbro; Ufens; Virbius; Turnus, der grösste aller Helden, Heerführer der Rutuler; endlich Camilla, eine kriegerische Jungfrau, mit Volscern.

Hu quoque litoribus nostris, Aeneia nutrix,
Aeternam moriens famam, Caieta, dedisti;
Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque
nomen

Hesperia in magna, si qua est ea gloria,
signat.

At pius exsequiis Aeneas rite solutis, 5
Aggere conposito tumuli, postquam alta
quierunt

Aequora, tendit iter velis, portumque re-
linquit.

Adspirant aerae in noctem, nec candida
cursus

Luna negat; splendet tremulo sub lumine
pontus.

Proxima Circaeae raduntur litora terrae: 10
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos

- Adsido resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrentes pectine telas.
15 Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum,
Vincla recusantum, et sera sub nocte ruden-
tum;
Setigerique sues, atque in praesepibus ursi
Saevire, ac formae magnorum ululare lupo-
rum;
Quos hominum ex facie dea saeva potentibus
herbis
20 Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
Quae ne monstra pii paterentur talia Troes
Delati in portus, neu litora dira subirent;
Neptunus ventis inplevit vela secundis,
Atque fugam dedit, et praeter vada fervida
vexit.
25 Iamque rubescebat radiis mare, et aethere
ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:
Quum venti posuere, omnisque repente re-
sedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.
Atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum
30 Prospicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amoenus,
Vorticibus rapidis, et multa flavus arena,
In mare prorumpit. Varias circumque
supraque
Adsuetas ripas volucres et fluminis alveo
Aethera mulcebant cantu, lucoque volabant.
35 Flectere iter sociis terraeque advertere
proras
Imperat, et laetus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quae tem-
pora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena
classem
Quum primum Ausoniis exercitus adpulit
oris,
Expediam, et primae revocabo exordia 40
pugnae.
Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam hor-
rida bella;
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma
coactam
Hesperiam. Maior rerum mihi nascitur ordo;
Maius opus moveo. Rex arva Latinus et urbis 45
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et Nympha genitum Laurente
Marica
Adcipimus. Fauno Picus pater: isque pa-
rentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus
auctor.
Filius huic, fato divom, prolesque virilis 50
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa
est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia; petit ante alios pulcherrimus omnis 55
Turnus, avis atavisque potens; quem regia
coniunx
Adiungi generum miro properabat amore;
Sed variis portenta deum terroribus obstant.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
60 Sacra comam, multosque metu servata per
annos:

Quam pater inventam, primas quum conderet
arces,

Ipse ferebatur Phoebosacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.

Huius apes summum densae (mirabile dictu)
65 Stridore ingenti liquidum trans aethera vectae,
Obsedere apicem; et, pedibus per mutua
nexis,

Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partis petere agmen
easdem

70 Partibus ex isdem, et summa dominarier
arce.

Praeterea, castis adolet dum altaria taedis,
Ut iuxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis comprehendere crinibus
ignem,

Atque omnem ornatum flamma crepitante
cremari,

75 Regalisque adcensa comas, adcensa coro-
nam,

Insignem gemmis; tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis.

Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri:
Namque fore inlustrem fama fatisque canebant

80 Ipsam; sed populo magnum portendere
bellum.

At rex sollicitus monstris, oracula Fauni,
Fatidici genitoris, adit, lucosque sub alta

Consulit Albunea: nemorum quae maxuma
sacro

Fonte sonat, saevamque exhalat opaca me-
phitim.

Hinc Italae gentes, omnisque Oenotria tellus, 85
In dubiis responsa petunt. Huc dona sacer-
dos

Quum tulit, et caesarum ovium sub nocte
silenti

Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit:
Multa modis simulacra videt volitantia miris, 90
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Conloquio, atque imis Acheronta adfatur
Avernus.

Hic et tum pater ipse petens responsa Lati-
nus

Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo stratisque iacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco 95
est:

Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede pa-
ratis;

Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferent, quorumque ab stirpe
nepotes

Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque re- 100
currens

Adspicit Oceanum, vertique regique vide-
bunt.

Haec responsa patris Fauni, monitusque si-
lenti

Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:

105 Sed circum late volitans iam Fama per urbis Ausonias tulerat; quum Laomedontia pubes Gramineo ripae religavit ab aggere classem.

Aeneas, primique duces, et pulcher Iulus, Corpora sub ramis deponunt arboris altae; Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam

110 Subiiciunt epulis (sic Iuppiter ille monebat) Et Cereale solum pomis agrestibus augment. Consumtis hic forte aliis, ut vertere morsus Exiguam in Cererem penuria adegit edendi, Et violare manu malisque audacibus orbem

115 Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris: Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus.

Nec plura adludens. Ea vox audita laborum Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore

Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit. 120 Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus, Vosque, ait, o fidi Troiae salvete Penates. Hic domus, haec patria est. Genitor mihi talia, namque Nunc repeto, Anchises fatorum arcana reliquit;

Quum te, nate, fames ignota ad litora vectum

125 Adcisis coget dapibus consumere mensas: Tum sperare domos defessus, ibique memento

Prima locare manu molirique aggere tecta.
Haec erat illa fames : haec nos suprema ma-
nebat,

Exitiis positura modum.

Quare agite, et primo laeti cum lumine solis, 130
Quae loca, quive habeant homines, ubi moe-
nia gentis,

Vestigemus, et a portu diversa petamus.

Nunc pateras libate Iovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.

Sic deinde effatus frondenti tempora ramo 135

Implicat, et Geniumque loci, primamque
deorum

Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota
precatur

Flumina: tum Noctem, Noctisque orientia
signa,

Idaeumque Iovem, Phrygiamque ex ordine
Matrem,

Invocat, et duplicis Coeloque Ereboque pa- 140
rentes.

Hic Pater omnipotens ter coelo clarus ab alto

Intonuit: radiisque ardentem lucis et auro

Ipse manu quatiens ostendit ab aethere
nubem.

Diditur hic subito Troiana per agmina rumor,

Advenisse diem, quo debita moenia condant. 145

Certatim instaurant epulas, atque omine
magno

Crateras laeti statuunt, et vina coronant.

Postera quum prima lustrabat lampade
terras

Orta dies; urbem, et finis, et litora gentis

150 Diversi explorant; haec fontis stagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare
Latinos.

Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad moenia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,
155 Donaque ferre viro, pacemque exposcere
Teucris.

Haud mora: festinant iussi, rapidisque fe-
runtur

Passibus. Ipse humili designat moenia fossa,
Moliturque locum; primasque in litore sedes,
Castrorum in morem, pinnis atque aggere
cingit.

160 Iamque iter emensi, turres ac tecta Latino-
rum

Ardua cernebant iuvenes, muroque subibant:
Ante urbem pueri, et primaevo flore iuventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere
currus;

Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
165 Spicula contorquent, cursuque ictuque la-
cessunt:

Quum praevectus equo longaevi regis ad auris
Nuntius ingentis ignota in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito.

170 Tectum augustum, ingens, centum sublime
columnis,

Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis et religione parentum.
Hic sceptrum adcipere, et primos adtollere
fascis

Regibus omen erat; hoc illis curia templum,
 Hae sacris sedes epulis; hic ariete caeso 175
 Perpetuis soliti patres considerare mensis.

Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiqua e cedro, Italusque, paterque Sa-
 binus,

Vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago, 180
 Vestibulo adstabant; aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera
 passi.

Multaque praeterea sacris in postibus arma,
 Captivi pendent currus, curvaeque secures,
 Et cristae capitum, et portarum ingentia 185
 claustra,

Spiculaque, clipeique, ereptaque rostra ca-
 rinis.

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
 Succinctus trabea, laevaue ancile gerebat
 Picus, equum domitor: quem capta cupidine
 coniunx

Aurea percussum virga, versumque venenis, 190
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo divom patriaque Latinus
 Sede sedens Teucros ad sese in tecta vocavit;
 Atque haec ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite Dardanidae, neque enim nescimus 195
 et urbem

Et genus, auditique advertitis aequore cursum,
 Quid petitis? quae caussa rates, aut cuius
 egentes

Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?
 Sive errore viae, seu tempestatibus acti,

200 (Qualia multa mari nautae patiuntur in
alto)

Fluminis intrastis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium, neve ignorete Latinos,
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus
aequam,

Sponte sua veterisque dei se more tenen-
tem.

205 Atque equidem memini (fama est obscurior
annis)

Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idaeas Phrygiae penetrarit ad
urbis,

Threiciamque Samum, quae nunc Samothra-
cia fertur.

Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede pro-
fectum

210 Aurea nunc solio stellantis regia coeli
Adcipit, et numerum divorum altaribus
addit.

Dixerat. Et dicta Ilioneus sic voce se-
cutus:

Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus
actos

215 Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viae litusve fefellit:
Consilio hanc omnes animisque volentibus
urbem

Adferimur, pulsi regnis, quae maxuma quon-
dam

Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.

Ab Iove principium generis; Iove Dardana
pubes

Gaudet avo; Rex ipse Iovis de gente su- 220
prema

Troius Aeneas tua nos ad limina misit.

Quanta per Idaeos saevis effusa Mycenis

Tempestas ierit campos; quibus actus uter-
que

Europae atque Asiae fatis concurrerit orbis;

Audiit, et si quem tellus extrema refuso

Submovet Oceano, et si quem extenta pla- 225
garum

Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.

Diluvio ex illo tot vasta per aequora vecti

Dis sedem exigua patriis litusque rogamus

Innocuum, et cunctis undamque auramque 230
patentem.

Non erimus regno indecores; nec vestra fe-
retur

Fama levis, tantive abolescet gratia facti;

Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pi-
gebit.

Fata per Aeneae iuro, dextramque potentem,

Sive fide, seu quis bello est expertus et ar- 235
mis;

Multi nos populi, multae (ne temne, quod
ultro

Praeferimus manibus vittas ac verba pre-
cantia)

Et petiere sibi et voluere adiungere gentes.

Sed nos fata deum vestras exquirere terras

Imperiis egere suis. Hinc Dardanus ortus 240

Huc repetit, iussisque ingentibus urguet
Apollo

Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada sacra
Numici.

Dat tibi praeterea Fortunae parva prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.

245 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras;
Hoc Priami gestamen erat, quum iura vo-
catis

More daret populis; sceptrumque sacerque
tiaras,

Hiadumque labor, vestes.

Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
250 Obtutu tenet ora, soloque immobilis haeret,
Intentos volvens oculos. Nec purpura regem
Picta movet, nec sceptrum movent Priameia
tantum,

Quantum in connubio natae thalamoque mo-
ratur;

Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
255 Hunc illum fatis externa ab sede profectum
Portendi generum, paribusque in regna vo-
cari

Auspiciis; huic progeniem virtute futuram
Egregiam, et totam quae viribus occupet or-
bem.

Tandem laetus ait: Di nostra incepta secun-
dent,

260 Auguriumque suum. Dabitur, Troiane, quod
optas.

Munera nec sperno. Non vobis, rege La-
tino,

Divitis uber agri Troiaeve opulencia deerit.
Ipse modo Aeneas, nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusve vocari,
Adveniat; voltus neve exhorrescat amicos. 265
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse ty-
ranni.

Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere no-
strae,
Non patrio ex adyto sortes, non plurima
coelo
Monstra sinunt: generos externis adfore ab 270
oris,
Hoc Latio restare canunt, qui sanguine no-
strum
Nomen in astra ferant. Hunc illum poscere
fata

Et reor, et, si quid veri mens augurat, opto.
Haec effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in praesepebus altis. 275
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus
aurum.

Absenti Aeneae currum geminosque iugalis, 280
Semine ab aetherio, spirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos daedala Circe
Subposita de matre nothos furata creavit.
Talibus Aeneadae donis dictisque Latini
Sublimis in equis redeunt, pacemque re- 285
portant.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab
Argis

Saeva Iovis coniunx, aurasque invecta te-
nebat:

Et laetum Aenean, classemque ex aethere
longo

Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pa-
chyno.

290 Moliri iam tecta videt, iam fidere terrae;
Deservisse rates. Stetit acri fixa dolore.

Tum quassans caput, haec effundit pectore
dicta:

Heu stirpem invisam, et fatis contraria no-
stris

Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,

295 Num capti potuere capi? num incensa cre-
mavit

Troia viros? medias acies, mediosque per
ignes

Invenere viam. At, credo, mea numina
tandem

Fessa iacent, odiis aut exsaturata quievi. —

Quin etiam patria excussos infesta per undas

300 Ausa sequi, et profugis toto me opponere
ponto.

Absumtae in Teucros vires coelique maris-
que.

Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Cha-
rybdis

Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gen-
tem

Inmanem Lapithum valuit: concessit in iras 305
 Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianae:
 Quod scelus aut Lapithas tantum, aut Caly-
 dona merentem?

Ast ego magna Iovis coniunx nil linquere in-
 ausum

Quae potui infelix, quae memet in omnia
 verti,

Vincor ab Aenea. Quod si mea numina non 310
 sunt

Magna satis: dubitem haud equidem inplorare
 quod usquam est.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta mo-
 vebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
 Atque inmota manet fatis Lavinia coniunx:

At trahere, atque moras tantis licet addere 315
 rebus;

At licet amborum populos excindere regum.
 Hac gener atque socer coeant mercede suo-
 rum.

Sanguine Troiano et Rutulo dotabere, virgo;
 Et Bellona manet te pronuba. Nec face
 tantum

Cisseis praegnans ignis enixa iugalis; 320
 Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
 Funestaeque iterum recidiva in Pergama
 taedae.

Haec ubi dicta dedit, terras horrenda pe-
 tivit:

Luctificam Allecto dirarum ab sede sororum
 Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella, 325

- Iraeque, insidiaeque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareae monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam saevae facies, tot pullulat atra colubris.
330 Quam Iuno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte,
laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractave
cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Aeneadae possint, Italosve obsidere finis.
335 Tu potes unanimos armare in proelia fratres,
Atque odiis versare domos; tu verbera tectis
Funereasque inferre faces; tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. Fecundum concute
pectus,
Disiice compositam pacem, sere crimina belli;
340 Arma velit, poscatque simul, rapiatque iu-
ventus.

- Exin Gorgoneis Allecto infecta venenis
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatae:
Quam super adventu Teucrum Turnique hy-
menaeis
345 Femineae ardentem curaeque iraeque coque-
bant.
Huic dea caeruleis unum de crinibus anguem
Coniicit, inque sinum praecordia ad intima
subdit;
Quo furibunda domum monstro permisceat
omnem.
Ille, inter vestis et laevia pectora labsum,

Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem, 350
Vipeream inspirans animam; fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longae taenia vittae,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem; 355
Necdum animus toto percepit pectore flam-
mam:

Mollius, et solito matrum de more, locu-
ta est;

Multa super nata lacrimans Phrygiisque hy-
menaeis:

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teu-
cris,

O genitor? nec te miseret nataeque, tuique? 360
Nec matris miseret, quam primo Aquilone
relinquet

Perfidus, alta petens abducta virgine, praedo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedaemona
pastor,

Ledaeamque Helenam Troianas vexit ad ur-
bes.

Quid tua sancta fides? quid cura antiqua 365
tuorum,

Et consanguineo toties data dextera Turno?

Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque sedet, Faunisque premunt te iussa pa-
rentis:

Omnem equidem sceptris terram, quae li-
bera nostris

Dissidet, externam reor, et sic dicere divos. 370
Et Turno, si prima domus repetatur origo,

Inachus Acrisiusque patres, mediaeque My-
cenae.

His ubi nequidquam dictis experta, La-
tinum

Contra stare videt, penitusque in viscera
labsum

375 Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita mon-
stris,

Inmensam sine more furit lymphata per ur-
bem:

Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria cir-
cum

380 Intenti ludo exercent; ille actus habena
Curvatis fertur spatiis; stupet inscia supra
Inpubesque manus, mirata volubile buxum;
Dant animos plagae. Non cursu segnior illo
Per medias urbis agitur populosque feroces.

385 Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremque orsa fu-
rorem,

Evolat, et natam frondosis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, taedasque mo-
retur:

Evocae Bacche, fremens, solum te virgine
dignum,

390 Vociferans: etenim mollis tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choro, sacrum tibi pascere cri-
nem.

Fama volat: Furiisque adcensas pectore ma-
tres

Idem omnis simul ardor agit, nova quaerere
tecta.

Deseruere domos: ventis dant colla comas-
que.

Ast aliae tremulis ululatibus aethera conplent, 395
Pampineasque gerunt incinctae pellibus ha-
stas.

Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac natae Turnique canit hymenaeos,
Sanguineam torquens aciem; torvumque re-
pente

Clamat: Io matres, audite, ubi quaeque, La- 400
tinae:

Si qua piis animis manet infelicis Amatae
Gratia, si iuris materni cura remordet;
Solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.

Talem inter silvas, inter deserta ferarum,
Reginam Allecto stimulis agit undique Bacchi. 405
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse
Latini:

Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur ur-
bem

Acrisioneis Danae fundasse colonis, 410
Praecipiti delata noto. Locus Ardea quondam
Dictus avis: et nunc magnum manet Ardea
nomen;

Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Allecto torvam faciem et furialia membra 415
Exuit: in voltus sese transformat anilis,

Et frontem obscenam rugis arat; induit albos
Cum vitta crines; tum ramum innectit oli-
vae:

Fit Calybe, Iunonis anus templique sacer-
dos;

420 Et iuveni ante oculos his se cum vocibus
obfert:

Turne, tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transscribi sceptris colonis?
Rex tibi coniugium, et quaesitas sanguine
dotes

Abnegat, externusque in regnum quaeritur
haeres.

425 I nunc, ingratis obfer te, inrise, periclis;
Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace La-
tinos.

Haec adeo tibi me, placida quum nocte ia-
ceres,

Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, et armari pubem portisque mo-
veri

430 Laetus in arma para, et Phrygios, qui flumine
pulchro

Consedere, duces pictasque exure carinas.
Coelestum vis magna iubet. Rex ipse Latinus,
Ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
Sentiat, et tandem Turnum experiatur in
armis.

435 Hic iuvenis, vatem inridens, sic orsa vi-
cissim

Ore refert: Classis invectas Thybridis alveo
Non, ut rere, meas effugit nuntius auris.

Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Inmemor est nostri.

Sed te victa situ verique effeta senectus, 440
O mater, curis nequidquam exercet, et arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divom effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, *quis bella ge-
renda.*

Talibus Allecto dictis exarsit in iras. 445
At iuveni oranti subitus tremor occupat ar-
tus;

Deriguere oculi; tot Erinnyes sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea
torquens

Lumina cunctantem et quaerentem dicere
plura

Repulit, et geminos erexit crinibus anguis, 450
Verberaque insonuit, rabidoque haec addidit
ore;

En, ego victa situ, quam veri effeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit:
Respice ad haec: adsum dirarum ab sede so-
rorum;

Bella manu letumque gero. 455
Sic effata facem iuveni coniecit, et atro
Lumine fumantis fixit sub pectore taedas.
Olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque
et artus

Perfundit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectisque re- 460
quirit.

Saevit amor ferri, et scelerata insania belli;

Ira super; magno veluti quum flamma sonore

Virgea subgeritur costis undantis aeni,
Exsultantque aestu latices; furit intus aquai

465 Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;
Nec iam se capit unda; volat vapor ater ad auras.

Ergo iter ad regem polluta pace Latinum
Indicit primis iuvenum, et iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:

470 Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.

471 Haec ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit;

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formae movet atque iuventae;

Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.

475 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,

Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis;
Arte nova speculata locum, quo litore pulcher

Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.

Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo

480 Obiicit, et noto naris contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quae prima laborum

Caussa fuit belloque animos adcendit agrestis.

Cervus erat forma praestanti et cornibus ingens,

Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere
raptum

Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia pa- 485
rent

Armenta, et late custodia credita campi.

Adsuetum imperiis soror omni Silvia cura,

Mollibus intexens ornabat cornua sertis,

Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.

Ille, manum patiens, mensaeque adsuetus 490
herili,

Errabat silvis; rursusque ad limina nota

Ipsae domum sera quamvis se nocte ferebat.

Hunc procul errantem rabidae venantis Iuli

Conmovere canes: fluvio quum forte se-
cundo

Deflueret, ripaque aestus viridante levaret. 495

Ipsae etiam, eximiae laudis succensus amore,

Ascanius curvo direxit spicula cornu:

Nec dextrae erranti deus afuit; actaque
multo

Perque uterum sonitu perque ilia venit
arundo.

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500

Successitque gemens stabulis, questuque
cruentus

Atque inploranti similis tectum omne re-
plebat.

Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,

Auxilium vocat, et duos conclamat agrestis.

Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis) 505

Inprovisi adsunt: hic torre armatus obusto,

Stipitis hic gravidi nodis; quod cuique re-
pertum

Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyr-
rheus,

510 Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans inmane securi.

At saeva e speculis tempus dea nacta no-
cendi

Ardua tecta petit stabuli; et de culmine
summo

Pastorale canit signum, cornuque recurvo

Tartaream intendit vocem: qua protinus
omne

515 Contremuit nemus, et silvae intonuerunt pro-
fundae:

Audiit et Triviae longe lacus, audiit amnis

Sulfurea Nar albus aqua fontesque Velini;

Et trepidae matres pressere ad pectora natos.

Tum vero ad vocem celeres, qua buccina
signum

520 Dira dedit, raptis concurrunt undique telis

Indomiti agricolae: nec non et Troia pubes

Ascanio auxilium castris effundit apertis.

Direxere acies. Non iam certamine agresti,

Stipitibus duris agitur sudibusve praeustis;

525 Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late

Horrescit strictis seges ensibus, aeraque ful-
gent

Sole lacessita, et lucem sub nubila iactant:

Fluctus uti primo coepit quum albescere
vento,

Paullatim sese tollit mare, et altius undas

630 Erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo.

Hic iuvenis primam ante aciem stridente sa-
gitta,

Natorum Tyrrhæ fuerat qui maxumus, Almo
Sternitur; haesit enim sub gutture volnus, et
udae

Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virum circa, seniorque Ga- 535
laesus,

Dum paci medium se obfert; iustissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.

Atque ea per campos aequo dum Marte 540
geruntur,

Promissi dea facta potens, ubi sanguine bel-
lum

Inbuit, et primae commisit funera pugnae,
Deserit Hesperiam, et coeli convexa per
auras

Iunonem victrix adfatur voce superba:
En, perfecta tibi bello discordia tristi; 545
Dic, in amicitiam coeant, et foedera iun-
gant.

Quandoquidem Ausonio respersi sanguine
Teucros:

Hoc etiam his addam, tua si mihi certa vo-
luntas,

Finitimas in bella feram rumoribus urbis,
Adcendamque animos insani Martis amore, 550
Undique ut auxilio veniant; spargam arma
per agros.

Tum contra Iuno: Terrorum et fraudis ab-
unde est.

Stant belli caussae; pugnatur conminus ar-
mis;

Quae fors prima dedit, sanguis novus in-
buit arma.

555 Talia connubia, et talis celebrent hymenaeos
Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
Te super aetherias errare licentius auras
Haud Pater ille velit, summi regnator Olympi.
Cede locis. Ego, si qua super fortuna labo-
rum est,

560 Ipsa regam. Talis dederat Saturnia voces.
Illa autem adtollit stridentis anguibus alas,
Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
Est locus Italiae medio sub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,

565 Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum
Urguet utrimque latus nemoris, medioque
fragosus

Dat sonitum saxis et torto vertice torrens:
Hic specus horrendum, saevi spiracula Ditis,
Monstratur, ruptoque ingens Acheronte vo-
rago

570 Pestiferas aperit faucis; quis condita Erinnys,
Invisum numen, terras coelumque levabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Inponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus, caesosque repor-
tant,

575 Almonem puerum, foedatique ora Galaesi;
Inplorantque deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine caedis
et ignis

Terrorem ingeminat: Teucros in regna vo-
cari;

Stirpem admisceri Phrygiam; se limine pelli.

Tum, quorum adtonitae Baccho nemora avia 580
matres

Insultant thiasis (neque enim leve nomen
Amatae)

Undique conlecti coeunt, Martemque fati-
gant.

Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deum, perverso numine poscunt;
Certatim regis circumstant tecta Latini. 585

Ille, velut pelagi rupes inmota, resistit:

* Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,*
Quae sese, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet; scopuli nequidquam et spumaea
circum

Saxa fremunt, laterique inlisa refunditur alga. 590
Verum, ubi nulla datur caecum exsuperare
potestas

Consilium, et saevae nutu Iunonis eunt res:
Multa deos aurasque pater testatus inanis,
Frangimur heu fati, inquit, ferimurque
procella!

Ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas, 595
O miseri. Te, Turne, nefas, te triste ma-
nebit

Supplicium; votisque deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisque in limine
portus;

Funere felici spoliis. Nec plura locutus
Saepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600

Mos erat Hesperio in Latio, quem protin-
nus urbes

Albae coluere sacrum, nunc maxuma re-
rum

- Roma colit, quum prima movent in proelia
Martem,
Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum,
605 Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere
ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere
signa.
Sunt geminae Belli portae (sic nomine di-
cunt)
Religione sacrae, et saevi formidine Martis:
Centum aerei claudunt vectes, aeternaque
ferri
610 Robora; nec custos absistit limine Ianus.
Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,
Ipse, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina Consul;
Ipse vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes:
615 Aereaque adsensu conspirant cornua rauco.
Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristisque recludere portas.
Abstinuit tactu pater, aversusque refugit
Foeda ministeria, et caecis se condidit
umbris.
620 Tum regina deum coelo delabsa morantis
Impulit ipsa manu portas, et cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis
ante;
625 Pars pedes ire parat campis; pars arduus
altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma re-
quirunt.
Pars laevis clipeos, et spicula lucida tergunt

Arvina pingui, subiguntque in cote securis;
Signaque ferre iuvat, sonitusque audire tu-
barum.

Quinque adeo magnae positis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque super- 630
bum,

Ardea, Crustumerique, et turrigeræ An-
temnae.

Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque
salignas

Umbonum cratis; alii thoracas aenos,
Aut laevis ocreas lento ducunt argento;

Vomeris huc, et falcis honos, huc omnis 635
aratri

Cessit amor; recoquunt patrios fornacibus
ensis.

Classica iamque sonant; it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit; ille fre-
mentis

Ad iuga cogit equos clipeumque, auroque
trilicem

Loricam induitur, fidoque adcingitur ense. 640

Pandite nunc Heliconæ, deae, cantusque
movete,

Qui bello exciti reges, quæ quemque secū-
tae

Conplerint campos acies; quibus Itala iam
tum

Floruerit terra alma viris, quibus arserit
armis.

Et meministis enim, divæ, et memorare 645
potestis:

Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus init bellum Thyrrhenis asper ab
oribus

Contemptor divom Mezentius, agminaque
armat.

Filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
650 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus, equum domitor, debellatorque fe-
rarum,

Ducit Agyllina nequidquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus, patriis qui laetior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.

655 Post hos insignem palma per gramina cur-
rum,

Victoresque ostentat equos, satus Hercule
pulchro

Pulcher Aventinus; clipeoque insigne paternum
Centum angues cinctamque gerit serpentibus
Hydram:

Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
660 Furtivum partu sub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius adtigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.

Pila manu saevosque gerunt in bella dolones;
665 Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
Ipse pedes, tegumen torquens inmane leonis,
Terribili inpexum seta, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus
amictu.

670 Tum gemini fratres Tiburtia moenia lin-
quunt,

Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,

Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus;
Et primam ante aciem densa inter tela fe-
runtur,

Ceu, duo nubigenae quum vertice montis ab
alto

Descendunt Centauri, Homolen Othrymque 675
nivalem

Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Silva locum, et magno cedunt virgulta fra-
gore.

Nec Praenestinae fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
Inventumque focis omnis quem credidit aetas, 680
Caeculus. Hunc legio late comitatur agrestis:
Quique altum Praeneste viri, quique arva
Gabinae

Iunonis, gelidumque Anienem et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quos, dives Anagnia,
pascis,

Quos, Amasene pater. Non illis omnibus 685
arma,

Nec clipei currusve sonant: pars maxuma
glandes

Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero. 690

At Messapus, equum domitor, Neptunia
proles,

Quem neque fas igni cuiquam nec sternere
ferro,

Iam pridem resides populos, desuetaque bello

Agmina, in arma vocat subito, ferrumque
retractat.

695 Hi Fescenninas acies Aequosque Faliscos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniacque arva,
Et Cimini cum monte lacum lucosque Ca-
penos.

Ibant aequati numero regemque canebant:
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
700 Quum sese e pastu referunt, et longa cano-
ros

Dant per colla modos; sonat amnis, et Asia
longe

Pulsa palus.

Nec quisquam aeratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aeriam sed gurgite ab alto
705 Urgueri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine,
magnum

Agmen agens Clausus, magnique ipse agmi-
nis instar,

Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et
gens

Per Latium, postquam in partem data Roma
Sabinis.

710 Una ingens Amiterna cohors, priscique Qui-
rites,

Ereti manus omnis, oliviferaeque Mutuscae;
Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Ve-
lini,

Qui Tetricae horrentis rupes, montemque
Severum,

Casperiamque colunt, Forulosque, et flumen
Himellae;

Qui Thybrim Fabarimque bibunt, quos frigi- 715
da misit

Nursia, et Hortinae classes, populique Latini;
Quosque secans infaustum interluit Allia no-
men:

Quam multiLibycovolvunturmarmore fluctus,
Saevus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel quum sole novo densae torrentur aristae, 720
Aut Hermi campo, aut Lyciae flaventibus arvis.
Scuta sonant pulsuque pedum conterrita tellus.

Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
Curru iungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho 725
Massica qui rastris; et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque iuxta
Aequora; quique Cales relinquunt, amnisque va-
dosi

Adcola Volturni, pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus. Teretes sunt aclydes illis 730
Tela: sed haec lento mos est aptare flagello.
Laevas cetra tegit; falcati conminus ensis.

Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Oebale: quem generasse Telon Sebethide
Nympha

Fertur, Teleboum Capreas quum regna te- 735
neret

Iam senior: patriis sed non et filius arvis
Contentus, late iam tum ditione premebat
Sarrastis populos, et quae rigat aequora Sar-
nus,

Quique Rufras Batulumque tenent atque arva
Celennae,

Et quos maliferae despectant moenia Abellae: 740

Teutonico ritu soliti torquere cateias;
 Tegmina quis capitum raptus de subere cortex;
 Aerataeque micant peltae, micat aereus ensis.

- Et te montosae misere in proelia Nersae,
 745 Ufens, insignem fama et felicibus armis:
 Horrida praecipue cui gens adsuetaque multo
 Venatu nemorum, duris Aequivula glebis.
 Armati terram exercent, semperque recentis
 Convectare iuvat praedas, et vivere rapto.
- 750 Quin et Marrubia venit de gente sacerdos,
 Fronde super galeam et felici comtus oliva,
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
 Vipereo generi et graviter spirantibus hydris
 Spargere qui somnos cantuque manuque so-
 lebat,
- 755 Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
 Sed non Dardaniae medicari cuspidis ictum
 Evaluit; neque eum iuvare in volnera cantus
 Somniferi, et Marsis quaesitae montibus her-
 bae.

- Te nemus Anguitiae, vitrea te Fucinus unda,
 760 Te liquidi flevere lacus.

- Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriae lucis, humentia circum
 Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianae.
- 765 Namque ferunt fama Hippolytum, postquam
 arte novercae
 Occiderit, patriasque explerit sanguine poenas
 Turbatus distractus equis, ad sidera rursus
 Aetheria et superas coeli venisse sub auras,
 Paeonis revocatum herbis et amore Dianae.

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab 770
umbris

Mortalem infernis ad lumina surgere vitae,
Ipse repertorem medicinae talis et artis
Fulmine Phoebigenam Stygias detrusit in un-
das.

At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, et nymphae Egeriae nemorique re- 775
legat:

Solus ubi in silvis Italis ignobilis aevum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
Unde etiam templo Triviae lucisque sacratis
Cornipedes arcentur equi; quod litore currum
Et iuvenem monstris pavidum effudere marinis. 780
Filius ardentis haud secius aequore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos praestanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram 785
Sustinet, Aetnaeos efflantem faucibus ignis:
Tam magis illa fremens, et tristibus effera
flammis,

Quam magis effuso crudescunt sanguine
pugnae:

At laevem clipeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos, 790
Argumentum ingens, et custos virginis Argus,
Caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clipeataque totis
Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque Si- 795
cani,

Et Sacrae acies, et picti scuta Labici:

Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere collis,
Circaeumque iugum; quis Iuppiter Anxurus
arvis

800 Praesidet, et viridi gaudens Feronia luco;
Qua Saturae iacet atra palus, gelidusque per
imas

Quaerit iter vallis atque in mare conditur Ufens.
Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere cater-
vas,

805 Bellatrix: non illa colo calathisque Minervae
Femineas adsueta manus; sed proelia virgo
Dura pati, cursuque pedum praevertere ven-
tos.

Illa vel intactae segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas;

810 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis,
Ferret iter, celeris nec tingeret aequore plan-
tas.

Illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
Turbaque miratur matrum, et prospectat
euntem,

Adtonitis inhians animis: ut regius ostro

815 Velet honos laevis humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pha-
retram,

Et pastorem praefixa cuspide myrtum.

VIRGILS AENEIS

Achtes Buch.

I n h a l t.

Die Macht, welche sich gegen den Aeneas rüstete, war ansehnlich. Ausserdem wurde an den Diomedes geschickt, um auch ihn in das Bündniss zu ziehen. Dieser Griechische Held hatte nach Troja's Zerstörung in Apulien eine Colonie gestiftet. Man traute auf seinen Hass gegen die Trojaner, und versprach sich von ihm kräftigen Beistand — 17. In der bedenklichen Lage, worin Aeneas sich befand, flösst ihm eine nächtliche Erscheinung des Flussgottes Tiberinus neuen Muth ein. Unter andern tröstlichen Dingen rüth er ihm, beim Evander, der aus Arcadien nach Italien gekommen war, und auf dem nachherigen Palatinischen Hügel

von Rom eine Colonie angelegt hatte, um Hülfe nachzusuchen. Aeneas gehorcht, fährt mit zwei Schiffen die Tiber hinauf, und langt bei der Colonie des Evander an — 100. Eben war dieser mit der Feier eines Festes beschäftigt, als die Trojanischen Schiffe sich näherten. Aeneas wird wohl aufgenommen und zur Opfermahlzeit eingeladen — 183. Nach der Mahlzeit erzählt Evander die Entstehung des gegenwärtigen Festes: In der Höhle eines benachbarten Berges wohnte Cacus, ein Unmensch: seine Gestalt und Grösse waren schrecklich, noch mehr aber seine Thaten; er tödtete viele Menschen und beunruhigte die ganze Gegend. Hercules kam mit der Heerde des Geryon in die Gegend: Cacus entwendete ihm einige Stücke von der Heerde; Hercules entdeckte es und erschlug den Räuber. Zum Andenken dieser für die ganze Gegend so wohlthätigen Handlung wurde ein Fest zu Ehren des Hercules gestiftet — und dies war es, welches Evander jetzt feierte — 272. Beschreibung der Feierlichkeit — 305. Hierauf zeigt Evander dem Aeneas das umliegende Land, und erzählt ihm die Geschichte desselben. So unterhalten sie sich bis an den Abend — 356. Venus, welche die Zurüstungen zum Kriege sieht, bittet den Vulcan um Waffen für ihren Aeneas. Vulcan erfüllt ihren Wunsch, und giebt den Cyclopen Befehl, die verlangten Waffen zu verfertigen — 453. Am andern Morgen halten Aeneas und Evander eine Unterredung: dieser sagt, er

selbst könne dem Aeneas zwar nicht mit hinlänglichen Hülfsstruppen beistehen, er wolle ihn aber mit den Einwohnern der Stadt Cäre in Etrurien in Verbindung bringen. Diese hatten ihren König Mezentius, verübter Grausamkeiten wegen, des Thrones entsetzt: er war zum Turnus entflohen, und sie rüsteten sich zum Kriege, um den letztern zu nöthigen, ihnen den Mezentius auszuliefern. Einer Weissagung zufolge mussten sie einen Auswärtigen zum Anführer haben; sie hatten diese Stelle dem Evander angetragen, der sie Alters halber nicht annehmen konnte. Er schlägt es also jetzt dem Aeneas vor, sich an die Spitze jenes Volkes zu stellen. Ausserdem will er seinen Sohn Pallas und einige hundert Reiter mit ihm schicken — 519. Aeneas verfügt sich nun zu den Schiffen, nimmt von seinen Leuten einige zu seiner Begleitung, und schickt die übrigen zum Ascanius zurück. Darauf macht er sich nebst dem Pallas und den Hülfsstruppen unter vielen Glückwünschen des alten Evander auf den Weg nach Etrurien — 596. Nicht weit von dem Orte, wo die Cäretaner sich gelagert hatten, kommen sie an einen Hain, in welchen sie gehen, um sich zu erfrischen. Venus erscheint, und überreicht dem Aeneas das Geschenk des Vulcan, mit der Ermunterung, den Krieg muthig anzufangen. Es war ein Helm, ein Schwert, ein Brustharnisch; Beinharnisch, Spiess und Schild. Letzterer war vorzüglich Gegenstand der Kunst des Vulcan gewesen: er war mit

vortrefflichen Figuren geziert. Vulcan hatte merkwürdige Begebenheiten aus der künftigen Römischen Geschichte darauf abgebildet. Es war vorgestellt, die Wölfinn mit Romulus und Remus, der Raub der Sabinerinnen, der Tod des Mettus Fuffetius, die Belagerung Roms durch Porsena, die Heldenthat des Cocles und der Clölia, und andere Dinge: das Vorzüglichste aber war die Schlacht bei Actium und der Sieg des August. Ferner war Augusts Macht und Grösse durch einzelne Handlungen ausgedrückt: entfernte Völker kamen und huldigten ihm.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acris concussit equos, utque inpulit
arma:

Extemplo turbati animi; simul omne tu-
multu

Coniurat trepido Latium, saevitque iuventus 5
Effera. Ductores primi Messapus et Ufens,
Contemtorque deum Mezentius, undique co-
gunt

Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad ur-
bem,

Qui petat auxilium, et, Latio consistere Teu- 10
cros,

Advectum Aenean classi, victosque Penatis
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multasque viro se adiungere gentis

Dardanio, et late Latio increbrescere nomen.
15 Quid struat his coeptis, quem, si Fortuna
sequatur,
Eventum pugnae cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi adparere La-
tino.

Talia per Latium: quae Laomedontius
heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat aestu;
20 Atque animum nunc huc celerem, nunc di-
vidit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia
versat.
Sicut aquae tremulum labris ubi lumen aenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine lu-
nae,
Omnia pervolitat late loca, iamque sub auras
25 Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia fessa per omnis
Alituum pecudumque genus sopor altus ha-
bebat:

Quum pater in ripa gelidique sub aetheris
axe
Aeneas, tristi turbatus pectora bello,
30 Procubuit, seramque dedit per membra quie-
tem.

Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amoeno
Populeas inter senior se adtollere frondis
Visus; eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crinis umbrosa tegebat arundo;
35 Tum sic adfari, et curas his demere dictis:

O sate gente deum, Troianam ex hostibus
urbem

Qui revehis nobis, aeternaue Pergama ser-
vas,

Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis,
Hic tibi certa domus, certi, ne absiste, Pe-
nates;

Neu belli terrere minis. Tumor omnis et 40
irae

Concessere deum.

Iamque tibi, ne vana putes haec fingere
somnia,

Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,

Triginta capitem fetus enixa, iacebit;

Alba, solo recubans, albi circum ubera nati. 45

Hic locus urbis erit, requies ea certa labo-
rum:

Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis

Ascanius clari condet cognominis Albam.

Haud incerta cano. Nunc qua ratione, quod
instat,

Expeditas victor, paucis, adverte, docebo. 50

Arcades his oris, genus a Pallante pro-
fectum,

Qui regem Evandrum comites, qui signa
secuti,

Delegere locum, et posuere in montibus ur-
bem,

Pallantis proavi de nomine Pallanteum.

Hi bellum adsidue ducunt cum gente Latina; 55

Hos castris adhibe socios, et foedera iunge.

Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,

Adversum remis superes subvectus ut amnem.

Surge age, nate dea; primisque cadentibus
astris

60 Iunoni fer rite preces, iramque minasque
Supplicibus supera votis. Mihi victor hono-
rem

Persolves. Ego sum, pleno quem flumine
cernis

Stringentem ripas, et pingua culta secantem,
Caeruleus Thybris, coelo gratissimus amnis.

65 Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus,
exit.

Dixit, deinde lacu Fluvius se condidit alto,
Ima petens. Nox Aenean somnusque reli-
quit.

Surgit, et, aetherii spectans orientia solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
70 Sustulit, ac talis effundit ad aethera voces:
Nymphae, Laurentes Nymphae, genus amni-
bus unde est,

Tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine
sancto,

Adcipite Aenean, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus, miserantem incommo-
da nostra,

75 Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus
exis;

Semper honore meo, semper celebrabere
donis,

Corniger Hesperidum fluvius regnator aqua-
rum.

Adsis o tantum, et propius tua numina fir-
mes.

Sic memorat, geminasque legit de classe bi-
remis;

Remigioque aptat; socios simul instruit ar- 80
mis.

Ecce autem, subitum atque oculis mirabile
monstrum,

Candida per silvam cum fetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conspicitur
sus:

Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxuma
Iuno,

Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad 85
aram.

Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte
tumentem

Leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni placidaeque pa-
ludis

Sterneret aequor aquis, remo ut luctamen
abesset.

Ergo iter inceptum celerant rumore secundo; 90

Labitur uncta vadis abies: mirantur et undae;

Miratur nemus insuetum fulgentia longe

Scuta virum fluvio pietasque innare carinas.

Olli remigio noctemque diemque fatigant,

Et longos superant flexus, variisque teguntur 95

Arboribus, viridisque secant placido aequore
silvas.

Sol medium coeli conscenderat igneus or-
bem:

Quum muros arcemque procul ac rara do-
morum

Tecta vident; quae nunc Romana potentia
coelo

100 Aequavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propin-
quant.

Forte die sollemnem illo rex Arcas ho-
norem

Amphitryoniadae magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
105 Una omnes iuvenum primi, pauperque se-
natus,

Tura dabant; tepidusque cruor fumabat ad
aras.

Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, et tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito, cunctique relictis
110 Consurgunt mensis. Audax quos rumpere
Pallas

Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul e tumulo: Iuvenes, quae caussa
subegit

Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fer-
tis, an arma?

115 Tum pater Aeneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferaeque manu ramum praetendit olivae:
Troiugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere superbo.
Evandrum petimus. Ferte haec, et dicite
lectos

120 Dardaniae venisse duces, socia arma ro-
gantis.

Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
Egredere o, quicumque es, ait, coramque pa-
rentem

Adloquere, ac nostris succede penatibus ho-
spes.

Excepitque manu, dextramque amplexus in-
haesit.

Progressi subeunt luco, fluviumque relin- 125
quunt.

Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis:
Optume Graiugenum, cui me Fortuna pre-
cari,

Et vitta comtos voluit praetendere ramos;
Non equidem extimui, Danaum quod ductor,
et Arcas,

Quodque ab stirpe fores geminis coniunctus 130
Atridis;

Sed mea me virtus, et sancta oracula divom,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Coniunxere tibi, et fatis egere volentem.

Dardanus, Iliacae primus pater urbis et
auctor,

Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus, 135

Advehitur Teucros; Electram maxumus Atlas
Edidit, aetherios humero qui sustinet orbis.

Vobis Mercurius pater est, quem candida
Maia

Cyllenae gelido conceptum vertice fudit;

At Maïam, auditis si quidquam credimus, 140
Atlas,

Idem Atlas generat, coeli qui sidera tollit.

Sic genus amborum scindit se sanguine ab
uno.

His fretus, non legatos, neque prima per
artem

Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meum-
que

145 Obieci caput, et supplex ad limina veni.

Gens eadem, quae te, crudeli Daunia bello
Insequitur; nos si pellant, nihil afore cre-
dunt,

Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga
mittant,

Et mare, quod supra, teneant, quodque ad-
luit infra.

150 Adcipe, daque fidem. Sunt nobis fortia
bello

Pectora, sunt animi, et rebus spectata iu-
ventus.

Dixerat Aeneas. Ille os, oculosque lo-
quentis

Iam dudum, et totum lustrabat lumine cor-
pus.

Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teu-
crum,

155 Adcipio adgnoscoque libens! ut verba pa-
rentis,

Et vocem Anchisae magni voltumque re-
cordor!

Nam memini Hesionae visentem regna so-
roris

Laomedontiaden Priamum, Salamina peten-
tem,

Protinus Arcadiae gelidos invisere finis.
Tum mihi primagenas vestibat flore iuventa; 160
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises. Mihi mens iuvenali ardebat amore
Conpellare virum, et dextrae coniungere
dextram.

Adcessi, et cupidus Phenei sub moenia duxi. 165
Ille mihi insignem pharetram Lyciasque sa-
gittas

Discedens chlamydemque auro dedit inter-
textam,

Frenaque bina, meus quae nunc habet, au-
rea, Pallas.

Ergo et, quam petitis, iuncta est mihi foe-
dere dextra;

Et, lux quum primum terris se crastina red- 170
det,

Auxilio laetos dimittam, opibusque iuvabo.

Interea sacra haec, quando huc venistis amici,
Annua, quae differre nefas, celebrate fa-
ventes

Nobiscum, et iam nunc sociorum adsuescite
mensis.

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata re- 175
poni

Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
Praecipuumque toro et villosi pelle leonis

Adcipit Aenean, solioque invitat acerno.

Tum lecti iuvenes certatim araeque sacerdos
Viscera tostata ferunt taurorum, onerantque 180
canistris

Dona laboratae Cereris, Bacchumque ministrant.

Vescitur Aeneas, simul et Troiana iuventus,
Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

Postquam exempta fames, et amor conpressus edendi,

185 Rex Evandrus ait: Non haec sollemnia nobis,

Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Inposuit. Saevis, hospes Troiane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.

190 Iam primum saxis suspensam hanc adspice rupem:

Disiectae procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.

Hic spelunca fuit, vasto submota recessu;
Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
195 Solis inadcessam radiis; semperque recenti
Caede tepebat humus; foribusque adfixa superbis

Ora virum tristi pendebant pallida tabo.

Huic monstro Volcanus erat pater: illius
atros

Ore vomens ignis, magna se mole ferebat.
200 Adtulit et nobis aliquando optantibus aetas
Auxilium adventumque dei. Nam maxumus
ultor,

Tergemini nece Geryonae spoliisque superbis,

Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentis; vallemque boves amnemque tene-
bant.

At furiis Caci mens effera, ne quid inausum 205

Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis praestanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante iuvenças.

Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia
rectis,

Cauda in speluncam tractos, versisque via- 210
rum

Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.

Quaerenti nulla ad speluncam signa fere-
bant.

Interea, quum iam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pa-
raret,

Discessu mugire boves, atque omne que. 215
relis

Inpleri nemus, et colles clamore relinqui.

Reddidit una boum vocem, vastoque sub
antro

Mugit, et Caci spem custodita fefellit,

Hic vero Alcidae furiis exarserat atro

Felle dolor: rapit arma manu nodisque gra- 220
vatum

Robur; et aetherii cursu petit ardua montis.

Tum primum nostri Cacum videre timen-
tem

Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocior
Euro,

Speluncamque petit; pedibus timor addidit
alas.

- 225 Ut sese inclusit, ruptisque inmane catenis
Deiecit saxum, ferro quod et arte paterna
Pendeat, fultosque emuniit obiice postes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius;
omnemque
Adcessum lustrans huc ora ferebat et illuc,
230 Dentibus infrendens. Ter totum fervidus
ira
Lustrat Aventini montem; ter saxea tentat
Limina nequidquam; ter fessus valle re-
sedit.
Stabat acuta silex, praecisis undique saxis,
Speluncae dorso insurgens, altissima visu;
235 Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona iugo laevum incumbibat ad
amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et
imis
Avolsam solvit radicibus; inde repente
Impulit: impulsu quo maxumus insonat ae-
ther;
240 Dissultant ripae, refluitque exterritus amnis.
At specus et Caci detecta adparuit ingens
Regia, et umbrosae penitus patuere caver-
nae:
Non secus, ac si qua penitus vi terra de-
hiscens
Infernas reseret sedes, et regna recludat
245 Pallida, dis invisae; superque inmane bara-
thrum
Cernatur, trepidentque inmisso lumine Ma-
nis.
Ergo insperata deprensum in luce repente,

Inclusumque cavo saxo, atque insueta ru-
dentem,
Desuper Alcides telis premit, omniaque
arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus in- 250
stat.
Ille autem, neque enim fuga iam super ulla
pericli,
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit, involvitque domum caligine caeca,
Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub
antro
Fumiferam noctem conmixtis igne tene- 255
bris.
Non tulit Alcides animis, seque ipse per
ignem
Praecipiti iniecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus aestuat
atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomen-
tem
Conripit in nodum complexus, et angit in- 260
haerens
Elisos oculos, et siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra re-
volsis;
Abstractaeque boves abiurataeque rapinae
Coelo ostenduntur, pedibusque informe ca-
daver
Protrahitur. Nequeunt expleri corda tuendo 265
Terribilis oculos, voltum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque extinctos faucibus
ignis.

- Ex illo celebratus honos, laetique minores
Servavere diem, primusque Potitius auctor,
270 Et domus Herculei custos Pinaria sacri
* Hanc aram luco statuit, quae Maxuma sem-
per
* Dicitur nobis, et erit quae maxuma semper.
Quare agite, o iuvenes, tantarum in munere
laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite
dextris,
275 Communemque vocate deum, et date vina
volentes.
Dixerat: Herculea bicolor quum populus
umbra
Velavitque comas, foliisque innexa pependit;
Et sacer inplevit dextram scyphus. Ocius
omnes
In mensam laeti libant, divosque precantur.
280 Devexo interea propior fit Vesper Olympo:
Iamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammisque fere-
bant.
Instaurant epulas, et mensae grata secundae
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus
aras.
285 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
Populeis adsunt evincti tempora ramis;
Hic iuvenum chorus, ille senum; qui carmi-
ne laudes
Herculeas et facta ferunt: ut prima novercae
Monstra manu geminosque premens eliserit
anguis;

Ut bello egregias idem disiecerit urbis, 290
Troiamque Oechaliamque; ut duros mille
labores

Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquae,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimem-
bris

Hylaeumque, Pholumque manu, tu Cresia
mactas

Prodigia, et vastum Nemea sub rupe leonem. 295
Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci
Ossa super recubans antro semesa cruento:
Nec te ullae facies, non terruit ipse Typhoeus
Arduus, arma tenens; non te rationis egen-
tem

Lernaeus turba caputum circumstetit anguis. 300
Salve, vera Iovis proles, decus addite divis,
Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant; super omnia Caci
Speluncam adiiciunt, spirantemque ignibus
ipsum.

Consonat omne nemus strepitu, collesque 305
resultant.

Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obsitus aevo,
Et comitem Aenean iuxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
Miratur, facilisque oculos fert omnia circum 310
Aeneas, capiturque locis; et singula laetus
Exquiratque auditque virum monumenta prio-
rum.

Tum rex Evandrus, Romanae conditor arcis:
Haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque
tenebant,

315 Gensque virum truncis et duro robore nata:
Quis neque mos neque cultus erat; nec iun-
gere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere
parto:

Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo,
320 Arma Iovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Conposuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aurea quae perhibent, illo sub rege fuerunt
325 Saecula: sic placida populos in pace re-
gebat.

Deterior donec paullatim ac decolor aetas
Et belli rabies et amor successit habendi.
Tum manus Ausonia et gentes venere Sica-
nae;
Saepius et nomen posuit Saturnia tellus.
330 Tum reges, asperque inmani corpore Thy-
bris:

A quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus; amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagique extrema sequen-
tem,

Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
335 His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphae monita, et deus auctor
Apollo.

Vix ea dicta: dehinc progressus monstrat et
aram,

Et Carmentalem Romano nomine portam

Quam memorant, Nymphae priscum Carmen-
tis honorem,

Vatis fatidicae: cecinit quae prima futuros 340

Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer
Asylum

Retulit, et gelida monstrat sub rupe Lu-
percal,

Parrhasio dictum Panos de more Lycaeï.

Nec non et sacri monstrat nemus Argileti, 345

Testaturque locum, et letum docet hospitis
Argi.

Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Iam tum religio pavidos terrebat agrestis

Dira loci; iam tum silvam saxumque treme- 350
bant.

Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice
collem

Quis deus, incertum est, habitat deus: Ar-
cades ipsum

Credunt se vidisse Iovem, quum saepe ni-
grantem

Aegida concuteret dextra, nimbosque cieret.

Haec duo praeterea disiectis oppida muris, 355

Reliquias veterumque vides monumenta vi-
rorum.

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit
arcem:

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Talibus inter se dictis ad tecta subibant

360 Pauperis Evandri, passimque armenta vide-
bant

Romanoque foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad sedes: Haec, inquit, limina
victor

Alcides subiit; haec illum regia cepit.
Aude, hospes, contemnere opes, et te quo-
que dignum

365 Finge deo; rebusque veni non asper egenis.
Dixit, et angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aenean duxit, stratisque locavit
Effultum foliis et pelle Libystidis ursae.
Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.

370 At Venus haud animo nequidquam exter-
rita mater,

Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Volcanum adloquitur, thalamoque haec con-
iugis aureo

Incipit, et dictis divinum adspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges

375 Debita casurasque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miseris, non arma ro-
gavi

Artis opisque tuae; nec te, carissime con-
iunx,

Incassumve tuos volui exercere labores:

Quamvis et Priami deberem plurima natis,
380 Et durum Aeneae flevissem saepe laborem.
Nunc Iovis imperiis Rutulorum constitit oris:
Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi
numen

Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,

Te potuit lacrimis Tithonia flectere coniunx.
Adspice, qui coeant populi, quae moenia 385
clausis

Ferrum acuant portis in me excidiumque
meorum.

Dixerat; et niveis hinc atque hinc diva la-
certis

Cunctantem amplexu molli fovet. Ille re-
pente

Adcepit solitam flammam; notusque me-
dullas

Intravit calor, et labefacta per ossa cucurrit: 390

Non secus atque olim, tonitru quum rupta
corusco

Igne rima micans percurrit lumine nimbos.

Sensit laeta dolis et formae conscia coniunx.

Tum pater aeterno fatur devinctus amore:

Quid caussas petis ex alto? fiducia cessit 395

Quo tibi, diva, mei? similis si cura fuisset:

Tum quoque fas nobis Teucros armare
fuisset;

Nec Pater omnipotens Troiam, nec fata ve-
tabant

Stare, decemque alios Priamum superesse
per annos.

Et nunc, si bellare paras, atque haec tibi 400
mens est:

Quidquid in arte mea possum promittere
curae,

Quod fieri ferro liquidove potest electro,

Quantum ignes animaeque valent; absiste pre-
cando

Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus

405 Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.

Inde, ubi prima quies medio iam noctis
abactae,

Curriculo expulerat somnum; quum femina
primum,

Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva

410 Inpositum, cinerem et sopitos suscitatur ignis,
Noctem addens operi; famulasque ad lumina
longo

Exercet penso; castum ut servare cubile

Coniugis, et possit parvos educere natos:

Haud secus ignipotens nec tempore segnior
illo

415 Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.

Insula Sicanium iuxta latus Aeoliamque

Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:

Quam subter specus et Cyclopum exesa ca-
minis

Antra Aetnaea tonant, validique incudibus
ictus

420 Auditi referunt gemitum, striduntque ca-
vernīs

Stricturae chalybum, et fornacibus ignis an-
helat;

Volcani domus, et Volcania nomine tellus.

Hoc tunc ignipotens coelo descendit ab alto.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,

425 Brontesque, Steropesque, et nudus membra
Pyracmon.

His informatum manibus iam parte polita

Fulmen erat; toto genitor quae plurima coelo

Deiicit in terras; pars imperfecta manebat.
 Tris imbris torti radios, tris nubis aquosae
 Addiderant, rutuli tris ignis et alitis austri. 430
 Fulgores nunc horridos, sonitumque, me-
 tumque

Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque rotasque volucris
 Instabant; quibus ille viros, quibus excitat
 urbis;

Aegidaque horriferam, turbatae Palladis arma, 435
 Certatim squamis serpentum auroque poli-
 bant,

Connexosque anguis, ipsamque in pectore
 divae

Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte
 labores,

Aetnaei Cyclopes, et huc advertite mentem: 440
 Arma acri facienda viro. Nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte ma-
 gistra.

Praecipitate moras. Nec plura effatus: at
 illi

Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fluit aes rivis, aurique metallum; 445
 Volnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
 Ingentem clipeum informant, unum omnia
 contra

Tela Latinorum; septenosque orbibus orbis
 Impediunt. Alii ventosis follibus auras
 Adcipiunt redduntque: alii stridentia tingunt 450
 Aera lacu. Gemit inpositis incudibus antrum.

Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe mas-
sam.

Haec pater Aeoliis properat dum Lemnius
oris:

455 Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plan-
tis;

Tum lateri atque humeris Tegeaeum subligat
ensem,

460 Demissa ab laeva pantherae terga retorquens.
Nec non et gemini custodes limine ab alto
Praecedunt, gressumque canes comitantur
herilem.

Hospitis Aeneae sedem et secreta petebat,
Sermonum memor et promissi muneris, heros.

465 Nec minus Aeneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, mediisque resi-
dunt

Aedibus, et licito tandem sermone fruun-
tur.

Rex prior haec:

470 Maxume Teucrorum ductor, quo sospite
numquam

Res equidem Troiae victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguae vires. Hinc Tusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, et murum circumso-
nat armis.

Sed tibi ego ingentis populos opulentaque 475
regnis

Iungere castra paro: quam fors inopina salu-
tem

Ostentat. Fatis huc te poscentibus adfers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata ve-
tusto

Urbis Agyllinae sedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello praeclara, iugis insedit Etruscis. 480
Hanc multos flor~~et~~tem annos rex deinde su-
perbo

Imperio et saevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas caedes: quid facta
tyranni

Effera? Di capiti ipsius generique reservent!
Mortua quin etiam iungebat corpora vivis, 485
Conponens manibusque manus, atque oribus
ora,

(Tormenti genus) et sanie taboque fluentis
Complexu in misero longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives infanda furentem
Armati circumstant ipsumque domumque: 490
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter caedes Rutulorum elabsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis ar-
mis.

Ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis:
Regem ad supplicium praesenti Marte re- 495
poscunt.

His ego te, Aenea, ductorem millibus ad-
dam.

Toto namque fremunt condensae litore pup-
pes,

Signaque ferre iubent; retinet longaevus ha-
ruspex

500 Fata canens: O Maeoniae delecta iuventus,
Flos veterum virtusque virum, quos iustus in
hostem

Fert dolor, et merita adcendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etrusca re-
sedit

505 Hoc acies campo, monitis exterrita divom,
Ipse oratores ad me regnique coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tar-
cho,

Succedam castris, Tyrrhenaque regna ca-
pessam.

Sed mihi tarda gelu saeculisque effeta se-
nectus

510 Invidet imperium, seraeque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriae traheret. Tu, cuius et
annis

Et generi fata indulgent, quem numina po-
scunt,

Ingredere, o Teucrum atque Italum fortissi-
me ductor.

515 Hunc tibi praeterea, spes et solatia nostri,
Pallanta adiungam: sub te tolerare magistro
Militem et grave Martis opus, tua cernere
facta

Adsuescat, primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine
Pallas.

Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant 520
Aeneas Achisiades et fidus Achates, / 12
Multaque dura suo tristi cum corde puta-
bant;

Ni signum coelo Cytherea dedisset aperto.
Namque improviso vibratus ab aethere fulgor
Cum sonitu venit, et ruere omnia visa re- 525
pente,

Tyrrhenusque tubae mugire per aethera clan-
gor.

Suspiciunt: iterum atque iterum fragor incre-
pat ingens.

Arma inter nubem, coeli in regione serena,
Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
Obstupuere animis alii; sed Troius heros 530
Adgnovit sonitum et divae promissa parentis.
Tum memorat; Ne vero, hospes, ne quaere
profecto,

Quem casum portenta ferant; ego poscor
Olympo.

Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Volcaniaque arma per 535
auras

Laturam auxilio.

Heu quantae miseris caedes Laurentibus in-
stant!

Quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa
sub undas

Scuta virum galeasque et fortia corpora vol-
ves,

Thybri pater! Poscant acies, et foedera 540
rumpant.

Haec ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto;
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat hesternumque Larem, parvosque Pen-
natis

Laetus adit, mactant lectas de more biden-
tis,

545 Evandrus pariter, pariter Troiana iuventus.
Post hinc ad navis graditur, sociosque revi-
sit:

Quorum de numero, qui sese in bella se-
quantur,

Praestantis virtute legit; pars cetera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,

550 Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus
arva;

Ducunt exsortem Aeneae; quem fulva leonis
Pellis obit totum, praefulgens unguibus au-
reis.

Fama volat parvam subito volgata per ur-
bem,

555 Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiusque pe-
riclo

It timor, et maior Martis iam adparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus
euntis,

Haeret, inexpletum lacrimans, ac talia fatur:

560 O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos!
Qualis eram, quum primam aciem Praeneste
sub ipsa

Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi:

Nascenti cui tris animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma mo- 565
venda;

Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen
omnis

Abstulit haec animas dextra, et totidem exuit
armis.

Non ego nunc dulci amplexu divellerer us-
quam,

Nate, tuo; neque finitimus Mezentius us-
quam,

Huic capiti insultans, tot ferro saeva de- 570
disset

Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
At vos, o superi, et divom tu maxime
rector,

Iuppiter, Arcadii quaeso miserescite regis.

Et patrias audite preces: Si numina vestra

Incolumen Pallanta mihi, si fata reservant, 575

Si visurus eum vivo, et venturus in unum,

Vitam oro; patiar quemvis durare labo-
rem.

Sin aliquem infandum casum, Fortuna, mi-
naris;

Nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere
vitam,

Dum curae ambiguae, dum spes incerta 580
futuri,

Dum te, care puer, mea sera et sola vo-
luptas,

Complexu teneo: gravior ne nuntius auris

Volneret. Haec genitor digressu dicta su-
premo

Fundebat: famuli conlabsum in tecta fere-
bant.

585 Iamque adeo exierat portis equitatus aper-
tis;

Aeneas inter primos et fidus Achates;
Inde alii Troiae proceres; ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde et pictis conspectus in
armis!

Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
590 Quem Venus ante alios astrorum diligit ignis,
Extulit os sacrum coelo, tenebrasque re-
solvit.

Stant pavidae in muris matres, oculisque se-
quuntur

Pulveream nubem, et fulgentis aere catervas.
Olli per dumos, qua proxuma meta viarum,
595 Armati tendunt. It clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula
campum.

Est ingens gelidum lucus prope Caeritis
amnem,

Religione patrum late sacer; undique colles
Inclusere cavi et nigra nemus abiete cingunt.

600 Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum pecorisque deo, lucumque diem-
que,

Qui primi finis aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta
tenebant

Castra locis, celsoque omnis de colle videri

Iam poterat legio, et latis tendebat in arvis. 605
 Huc pater Aeneas et bello lecta iuventus
 Succedunt, fessique et equos et corpora cu-
 rant.

At Venus aetherios inter dea candida nim-
 bos

Dona ferens aderat; natumque in valle re-
 ducta

Ut procul egelido secretum flumine vidit, 610
 Talibus adfata est dictis, seque obtulit ultro:
 En, perfecta mei promissa coniugis arte
 Munera; ne mox aut Laurentis, nate, su-
 perbos,

Aut acrem dubites in proelia poscere Tur-
 num.

Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit; 615
 Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
 Ille deae donis et tanto laetus honore
 Expleri nequit, atque oculos per singula
 volvit,

Miraturque, interque manus et brachia versat
 Terribilem cristis galeam flammisque vomem- 620
 tem,

Fatiferumque ensem, loricam ex aere ri-
 gentem,

Sanguineam, ingentem, qualis, quum cae-
 rula nubes

Solis inardescit radiis, longeque refulget;
 Tum laevis ocreas electro auroque recocto,
 Hastamque, et clipei non enarrabile textum. 625
 Illic res Italas Romanorumque triumphos,
 Haud vatum ignarus, venturique inscius aevi,

Fecerat Ignipotens; illic genus omne futurae
Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine
bella.

330 Fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
Procubuisse lupam: geminosque huic ubera
circum

Ludere pendentis pueros, et lambere ma-
trem

Inpavidos; illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.

335 Nec procul hinc Romam, et raptas sine more
Sabinas

Consessu caveae, magnis Circensibus actis,
Addiderat, subitoque novum consurgere
bellum

Romulidis, Tatioque seni, Curibusque se-
veris.

6
340 Post Idem, inter se posito certamine, reges
Armati Iovis ante aram, paterasque te-
nentes,

Stabant, et caesa iungebant foedera porca.
Haud procul inde citae Metum in diversa
quadrigae

6
Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus

345 Per silvam, et sparsi rorabant sanguine ve-
pres.

Nec non Tarquinius eiectum Porsena iube-
bat

Adcipere, ingentique urbem obsidione pre-
mebat;

Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.

Illum indignanti similem, similemque mi-
nanti

Adspiceres; pontem auderet quod vellere 650
Cocles,

Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.

In summo custos Tarpeiae Manlius arcis

Stabat pro templo, et Capitolia celsa tene-
bat,

* Romuleoque recens horrebat regia culmo.

Atque hic auratis volitans argenteus anser 655

Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:

Galli per dumos aderant, arcemque tene-
bant,

Defensi tenebris et dono noctis opacae;

Aurea caesaries ollis atque aurea vestis;

Virgatis lucent sagulis; tum lactea colla 660

Auro innectuntur; duo quisque Alpina co-
ruscant

g | Caesa manu, scutis protecti corpora longis.

Hinc exsultantis Salios, nudosque Lupercos,

Lanigerosque apices et labsa ancilia coelo

Extuderat: castae ducebant sacra per ur- 665
bem

Pilentis matres in mollibus. Hinc procul
addit

Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;

Et scelerum poenas, et te, Catilina, minaci

Pendentem scopulo, Furiarumque ora tre-
mentem;

Secretosque pios: his dantem iura Catonem. 670

Haec inter tumidi late maris ibat imago

Aurea; sed fluctu spumabant caerula cano;

Et circum argento clari delphines in orbem

Aequora verrebant caudis, aestumque secabant.

675 In medio classis aeratas, Actia bella,
Cernere erat; totumque instructo Marte videres

Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
Cum Patribus, Populoque, Penatibus, et magnis Dis,

680 Stans celsa in puppi: geminas cui tempora
flammas

Laeta vomunt, patriumque aperitur vertice
sidus.

Parte alia ventis et dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens: cui, belli insigne superbum,

Tempora navali fulgent rostrata corona.

685 Hinc ope barbarica variisque Antonius armis,
Victor ab Aurorae populis et litore rubro
Aegyptum viresque Orientis et ultima secum
Bactra vehit; sequiturque (nefas) Aegyptia
coniunx.

Una omnes ruere, ac totum spumare, reductis

690 Convolsum remis rostrisque stridentibus, aequor,

Alta petunt: pelago credas innare revolsas
Cycladas, aut montis concurrere montibus
altos;

Tanta mole viri turritis puppibus instant,
Stuppea flamma manu telisque volatile ferrum

Spargitur; arva nova Neptunia caede rube- 695
scunt.

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos a tergo respicit an-
guis.

Omnigenumque deum monstra, et latrator
Anubis,

Contra Neptunum, et Venerem, contraque
Minervam

Tela tenent. Saevit medio in certamine Ma- 700
vors

Caelatus ferro, tristesque ex aethere Dirae;
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona fla-
gello.

Actius haec cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Aegyptus, et 705
Indi,

Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis

Vela dare, et laxos iam iamque inmittere
funis.

Illam inter caedes pallentem morte futura
Fecerat Ignipotens undis et Iapyge ferri; 710
Contra autem magno moerentem corpore
Nilum,

Pandentemque sinus, et tota veste vocantem
Caeruleum in gremium latebrosaque flumina,
victos.

At Caesar, triplici invectus Romana triumpho
Moenia, dis Italis votum immortale sacrabat, 715
Maxuma tercentum totam delubra per Ur-
bem.

Laetitia ludisque viae plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omni-
bus arae;

Ante aras terram caesi stravere iuveni.

720 Ipse, sedens niveo candentis limine Phoebi,
Dona recognoscit populorum, aptatque su-
perbis

Postibus; incedunt victae longo ordine gen-
tes,

Quam variae linguis, habitu tam vestis et
armis.

Hic Nomadum genus et discinctos Mulciber
Afros,

725 Hic Lelegas Carasque, fagittiferosque Ge-
lonos

Finxerat. Euphrates ibat iam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenusque bi-
cornis;

Indomitique Dahae, et pontem indignatus
Araxes.

Talia, per clipeum Volcani, dona parentis

730 Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet;
Adtollens humero famamque et fata ne-
potum.

VIRGILS AENEIS

Neuntes Buch.

WILLIAM & ELLIOTT

James H. H. H.

I n h a l t.

Die Trojaner gerathen durch die Abwesenheit des Aeneas in grosse Verlegenheit. Denn während dass dieser ihr Anführer sich in Etrurien aufhält, um mit den Fürsten des Landes in Bündnisse wider die Latiner zu treten, schickt Juno, die noch immer unversöhnliche Feindinn der Trojaner, die Götterbothschafterinn Iris herab zu dem Turnus, ihn, in dem jetzt so günstigen Zeitpunkte, zu ermuntern, die Trojaner in ihrer Verschanzung anzugreifen. — 24. Turnus zieht ungesäumt seine Truppen zusammen und rückt gegen das feindliche Lager an. Die Trojaner wagen

sich, der Ordre, welche ihnen Aeneas hinterlassen hatte, gemäss, nicht in das freye Feld, sondern halten sich vielmehr in ihrer Verschanzung zusammen, um so auf alle Fälle gegen die eindringenden Rutuler gesichert zu seyn. So sehr daher Turnus von Lust zu schlagen entflammt ist, so wenig ist er doch im Stande die Feinde aus ihrer Festung herauszulocken, und sieht sich gezwungen ein anderes Mittel zu wählen, wodurch er ihren Sturz zu beschleunigen hofft. Er macht nämlich den Anschlag die Schiffe der Trojaner mit Feuer zu zerstören. — 76. Jupiter nimmt sich jedoch ihrer an und verwandelt sie, einem der Göttinn Cybele gethanen Versprechen zufolge, in demselben Augenblicke, da sie ihrer gänzlichen Vernichtung nahe zu sein scheinen, in Nereiden, welche sich sogleich den Augen der erstaunten Rutuler entziehen. — 122. Dieses Wunder, welches auf einmal alle Wünsche des Turnus vereitelt, versetzt ihn in die äusserste Wuth. Indessen lässt er seine Scharen sich lagern und Wachtfeuer anzünden, und stellt Posten aus. — 167. Die Trojaner versäumen ihrer Seits nicht, sich auf den Befehl des Mnestheus und Serest stärker zu verschanzen, und ebenfalls Wachten auszustellen. — 175. Unter diesen befinden sich Nisus und Euryalus, innige Freunde, beide von gleichem Edelmuthe und von gleicher Unerschrockenheit beseelt. Episode von ihnen, das herrlichste Denkmal ihres erhabenen Muthes und ihrer Geistesgrösse. Sie fassen den Entschluss, aller Gefahren ungeachtet, durch das feindliche Lager zu dringen,

und dem Aeneas Nachricht von der itzt misslichen Lage seiner Trojaner zu hinterbringen. Sie führen den kühnen Plan so weit aus, dass sie, nach einem rührenden Abschiede von ihren Geführten, in dem feindlichen Lager anlangen, und mit beispielloser Tapferkeit eine grosse Menge Rutuler, die sich sorglos dem Schläfe überlassen hatten, umbringen. Kaum aber haben sie den Weg eingeschlagen, auf welchem sie zum Aeneas zu kommen hoffen, als sie sich plötzlich von einer Schaar Reiter, die von dem Könige Latinus an den Turnus abgeschickt waren, umringt sehen. Sie suchen sich zwar durch die Flucht in einen nahegelegenen Wald zu retten, werden aber von den Reitern eingeholt und beide nach tapferm Widerstande ermordet. — 449. Die Reiter ziehen hierauf mit den Waffen der Erschlagenen in das Rutulische Lager triumphierend ein, man trägt die Köpfe der Unglücklichen auf Piken in dem Lager herum und rüstet sich zum Sturm auf die Verschanzung der Trojaner. Mittlerweile setzen sich auch diese in wehrhaften Stand, und nachdem die hilflose Mutter des Euryalus den Tod ihres Sohnes und ihr eigenes Unglück beweint hat, beginnt der Sturm. — 502. Von beiden Seiten wird vieles Blut vergossen. Der junge Ascanius, ergrimmt über den Uebermuth des Rutuler Numanus, spannt gegen ihn den Bogen und erlegt ihn glücklich. — 635. Apollo, der diese erste Probe der Bravheit des Jünglings bemerkt, lässt sich in der Gestalt eines Greises aus den Wolken hernieder und zeigt sein Wohlgefallen über die That. Hier-

auf beginnt das Treffen von neuem — 671. Pandarus und Bitias, verleitet durch den so glücklich ausgeführten Streich, öffnen die Thore und halten mehrere eindringende Rutuler standhaft zurück. — 690. Auf diese Nachricht eilt Turnus, der bisher an einer andern Seite gefochten hatte, herbei, dringt durch das geöffnete Thor in die Stadt hinein, und giebt mehrere bewundernswürdige Proben seiner Tapferkeit. — 777. Mnestheus und Serest ermuntern hierauf die Ihrigen, dem Rutuler Einhalt zu thun. Sie umringen ihn, und überdecken ihn mit einem dichten Hagel von Wurfspiessen und Pfeilen. — 814. Hierdurch veranlasst zieht er sich zurück, und schwimmt auf den Wogen des Tiberstroms zu den Seinigen.

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur:

Irim de coelo misit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis

Pilumni Turnus sacrata valle sedebat.

Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta 5
est:

Turne, quod optanti divom promittere nemo
Auderet, volvenda dies, en, adtulit ultro.

Aeneas, urbe, et sociis, et classe relictis,
Sceptra Palatini sedemque petit Evandri.

Nec satis: extremas Corythi penetravit ad 10
urbes;

Lydorumque manum, conlectos armat agrestis.

Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.

Rumpe moras omnis, et turbata adripe castra.

Dixit, et in coelum paribus se sustulit alis;
15 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Adgnovit iuvenis, duplicisque ad sidera palmas

Sustulit, et tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus coeli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde haec tam clara repente

20 Tempestas? medium video discedere coelum,
Palantisque polo stellas. Sequor omina tanta,
Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam

Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,

Multa deos orans; oneravitque aethera votis.

25 Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,

Dives equum, dives pictai vestis et auri.

Messapus primas acies, postrema coercent

Tyrrhidae iuvenes: medio dux agmine Turnus

* Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est.*

30 Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Quum refluit campis, et iam se condidit alveo.

Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teuceri, ac tenebras insurgere campis.

Primus ab adversa conclamat mole Caicus: 35
Quis globus, o cives, caligine volvitur atra!
Ferte oiti ferrum, date tela, scandite mu-
ros,

Hostis adest, eia. Ingenti clamore per omnis
Condunt se Teucri portas, et moenia con-
plent.

Namque ita discedens praeceperat optumus 40
armis

Aeneas: si qua interea Fortuna fuisset,
Neu struere auderent aciem, neu credere
campo:

Castra modo et tutos servarent aggere mu-
ros.

Ergo, etsi conferre manum pudor iraque
monstrat,

Obiiciunt portas tamen, et praecepta faces- 45
sunt,

Armatique cavis expectant turribus hostem.
Turnus, ut ante volans tardum praecesserat
agmen,

Viginti lectis equitum comitatus et urbi
Improvisus adest: maculis quem Thracius
albis

Portat equus, cristaque tegit galea aurea ru- 50
bra.

Ecquis erit mecum, iuvenes? qui primus in
hostem?

En, ait. Et iaculum adtorquens emittit in
auras,

Principium pugnae, et campo sese arduus
infert.

Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur

55 Horrisono; Teucrum mirantur inertia corda;
Non aequo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros, sed castra fovere. Huc turbidus atque huc

Lustrat equo muros, aditumque per avia quaerit.

Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili,

60 Quum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris,

Nocte super media; tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper et improbus ira
Saevit in absentis; conlecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et siccae sanguine fauces.

65 Haud aliter Rutulo, muros et castra tuenti,
Ignescunt irae: duris dolor ossibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, et quae via clausos

Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aequor.

Classem, quae lateri castrorum adiuncta latebat,

70 Aggeribus saeptam circum et fluvialibus undis,

Invadit; sociosque incendia poscit ovantis;
Atque manum pinu flagranti fervidus inplet.
Tum vero incumbunt; urguet praesentia Turni;

Atque omnis facibus pubes adcingitur atris.

75 Diripuerunt focos; piceum fert fumida lumen
Taeda, et conmixtam Volcanus ad astra favillam.

Quis deus, o Musae, tam saeva incendia
Teucris

Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?

Dicite. Prisca fides facto, sed fama per-
ennis.

Tempore quo primum Phrygia formabat in 80
Ida

Aeneas classem, et pelagi petere alta para-
bat;

Ipsa deum fertur genitrix Berecynthia ma-
gnum

Vocibus his adfata Iovem: Da, nate, pe-
tenti,

Quod tua cara parens domito te poscit
Olympo.

Pinea silva mihi, multos dilecta per annos, 85

*Lucus in arce fuit summa, quo sacra fe-
rebant,

*Nigranti picea trabibusque obscurus acernis:
Has ego Dardanio iuveni, quum classis egeret,
Laeta dedi: nunc sollicitam timor anxius
urguet.

Solve metus, atque hoc precibus sine posse 90
parentem,

Ne cursu quassatae ullo, neu turbine venti
Vincantur. Prosit nostris in montibus ortas.

Filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis
istis?

Mortaline manu factae immortale carinae 95
Fas habeant; certusque incerta pericula lu-
stret

Aeneas? cui tanta deo permissa potestas?

Immo, ubi defunctae finem portusque tene-
bunt

Ausonios, olim quaecumque evaserit undis,
100 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Aequoris esse deas: qualis Nereia Doto,
Et Galatea secant spumantem pectore pon-
tum.

Dixerat: idque ratum Stygii per flumina
fratris,

105 Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.

Ergo aderat promissa dies, et tempora
Parcae

Debita conplerant; quum Turni iniuria Ma-
trem

Admonuit ratibus sacris depellere taedas.

110 Hic primum nova lux oculis obfulsit, et in-
gens

Visus ab Aurora coelum transcurrere nimbus,
Idaeique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troum Rutulorumque agmina
conplet:

Ne trepidate meas, Teucri, defendere navis,

115 Neve armate manus: maria ante exurere
Turno,

Quam sacras dabitur pinus. Vos ite solutae,
Ite, deae pelagi; Genitrix iubet. Et sua
quaeque,

Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demersis aequora, ro-
stris

Ima petunt. Hinc virgineae, mirabile mon- 120
strum,

* Quot prius aeratae steterant ad litora pro-
rae *

Reddunt se totidem facies, pontoque fe-
runtur.

Obstupuere animis Rutuli: conterritus ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur et amnis
Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus 125
ab alto.

At non audaci cessit fiducia Turno;
Ultro animos tollit dictis, atque increpat
ultro:

Troianos haec monstra petunt; his Iuppiter
ipse

Auxilium solitum eripuit: non tela, nec ignis
Expectant Rutulos. Ergo maria invia Teu- 130
cris,

Nec spes ulla fugae; rerum pars altera adem-
ta est:

Terra autem in nostris manibus; tot millia,
gentes

Arma ferunt Italae. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges prae se iactant, responsa
deorum.

Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva 135
Fertilis Ausoniae Troes: sunt et mea contra
Fata mihi, ferro sceleratam excindere gen-
tem,

Coniuge praerepta; nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solisque licet capere arma My-
cenis.

140 Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
Ante satis, penitus modo non genus omne
perosos

Femineum. Quibus haec medii fiducia valli,
Fossarumque morae, leti discrimina parva,
Dant animos. At non viderunt moenia Troiae
145 Neptuni fabricata manu considerare in ignis?
Sed vos, o lecti, ferro qui scindere vallum
Adparat, et mecum invadit trepidantia ca-
stra?

Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Est opus in Teucros. Addant se protinus
omnes

150 Etrusci socios; tenebras, et inertia furta
* Palladii, caesis summae custotibus arcis *
Ne timeant; nec equi caeca condemur in
alvo:

Luce, palam, certum est igni circumdare
muros.

Haud sibi cum Danais rem faxo et pube Pe-
lasga

155 Esse putent, decumum quos distulit Hector
in annum.

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod superest, laeti bene gestis corpora
rebus

Procurate, viri; et pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas

160 Cura datur Messapo, et moenia cingere flam-
mis.

Bis septem, Rutulo muros qui milite servent,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuntur
Purpurei cristis iuvenes auroque corusci.

Discurrunt, variantque vices, fusique per
herbam

Indulgent vino, et vertunt crateras aenos. 165

Conlucent ignes: noctem custodia ducit

Insomnem ludo.

Haec super e vallo prospectant Troes, et
armis

Alta tenent; nec non trepidi formidine por-
tas

Explorant, pontisque et propugnacula iun- 170
gunt;

Tela gerunt. Instant Mnestheus acerque Se-
restus:

Quos pater Aeneas, si quando adversa voca-
rent,

Rectores iuvenum et rerum dedit esse ma-
gistros.

Omnis per muros legio, sortita periculum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuen- 175
dum est.

Nisus erat portae custos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Aeneae quem miserat
Ida

Venatrix, iaculo celerem levibusque sagittis;
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Troiana neque induit 180
arma;

Ora puer prima signans intonsa iuventa.
His amor unus erat, pariterque in bella rue-
bant;

Tum quoque communi portam statione tenebant.

Nisus ait: dine hunc ardorem mentibus addunt,

185 Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid iam dudum invadere
magnum

Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete est.

Cernis, quae Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant; somno vinoque sepulti
190 Procubuerunt; silent late loca. Percipe porro,
Quid dubitem, et quae nunc animo sententia surgat.

Aenean acciri omnes, populusque patresque,
Exposcunt; mittique viros, qui certa reportent.

Si tibi, quae posco, promittunt: nam mihi facti

195 Fama sat est: tumulo videor reperire sub illo

Posse viam ad muros et moenia Pallantea.
Obstupuit magno laudum percussus amore
Euryalus; simul his ardentem adfatur amicum:

Mene igitur socium summis adiungere rebus,
200 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam?

Non ita me genitor, bellis adsuetus, Opheltes
Argolicum terrorem inter Troiaeque labores
Sublatum erudiit; nec tecum talia gessi,
Magnanimum Aenean et fata extrema secutus.

Est hic, est animus lucis contemtor, et istum 205
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.

Nisus ad haec: Equidem de te nil tale verebar;

Nec fas; non. Ita me referat tibi magnus
ovantem

Iuppiter, aut quicumque oculis haec adspicit
aequis.

Sed si quis (quae multa vides discrimine 210
tali)

Si quis in adversum rapiat, casusve, deusve,
Te superesse velim; tua vita dignior aetas.

Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemptum

Mandet humo solita; aut, si qua id Fortuna
vetabit,

Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro. 215

Neu matri miserae tanti sim caussa doloris:

Quae te sola, puer, multis e matribus ausa,

Persequitur, magni nec moenia curat Acestae.

Ille autem: Caussas nequidquam nectis inanis,
Nec mea iam mutata loco sententia cedit. 220

Adceleremus, ait. Vigiles simul excitat. Illi
Succedunt, servantque vices: statione relictas

Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.

Cetera per terras omnis animalia somno

Laxabant curas et corda oblita laborum:

Ductores Teucrum primi, delecta iuventus, 225

Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve Aeneae iam nuntius
esset;

230 Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes,
Castrorum et campi medio. Tum Nisus et
una

Euryalus confestim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumque morae fore. Pri-
mus Iulus

Adcepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite o mentibus ae-
quis,

235 Aeneadae; neve haec nostris spectentur ab
annis,

Quae ferimus. Rutuli somno vinoque soluti
Procubuerunt; locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portae, quae proxuma
ponto;

240 Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
Erigitur; si Fortuna permittitis uti:
Quaesitum Aenean ad moenia Pallantea
Mox hic cum spoliis, ingenti caede peracta,
Adfore cernetis. Nec nos via fallit euntis:
Vidimus obscuris primam sub vallibus ur-
bem

245 Venatu adsiduo, et totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
Di patrii, quorum semper sub numine Troia
est,

Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Quum talis animos iuvenum et tam certa tu-
listis

Pectora. Sic memorans, humeros dextras- 250
que tenebat

Amborum, et voltum lacrimis atque ora rigabat:

Quae vobis, quae digna, viri, pro laudibus
istis,

Praemia posse rear solvi? pulcherrima primum

Di, moresque dabunt vestri; tum cetera reddet

Actutum pius Aeneas, atque integer aevi 255
Ascanius, meriti tanti non inmemor umquam.

Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,

Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penatis,
Assaracique Larem et canae penetralia Vestae,

Obtestor (quaecumque mihi fortuna fidesque 260
est,

In vestris pono gremiis) revocate parentem:
Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.

Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devicta genitor quae cepit Arisba;
Et tripodas geminos; auri duo magna ta- 265
lenta;

Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, et praedae ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in
armis

270 Aureus: ipsum illum, clipeum cristasque ru-
bentis,

Excipiam sorti, iam nunc tua praemia, Nise.
Praeterea his sex genitor lectissima matrum
Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus
arma:

Insuper his, campi quod rex habet ipse La-
tinus.

275 Te vero, mea quem spatiis propioribus aetas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Adcipio et comitem casus complector in omnis.
Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus;
Seu pacem seu bella geram: tibi maxuma
rerum

280 Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit; tantum: Fortuna, se-
cunda
Aut adversa, cadat. Sed te super omnia
dona

Unum oro: genitrix Priami de gente vetusta
285 Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia
tellus

Mecum excedentem, non moenia regis Ace-
stae.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcumque
pericli est

Inque salutatam linquo; Nox, et tua testis
Dextera, quod nequeam lacrimas perferre
parentis.

290 At tu, oro, solare inopem, et succurre re-
lictæ.

Hanc sine me spem ferre tui; audentior ibo

In casus omnis. Percussa mente dederunt
Dardanidae lacrimas: ante omnis pulcher
Iulus;

Atque animum patriae strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:

295

Spondeo digna tuis ingentibus omnia coeptis.
Namque erit ista mihi genitrix, nomenque
Creusae

Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parva manet. Casus factum quicumque se-
quuntur:

Per caput hoc iuro, per quod pater ante so- 300
lebat:

Quae tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Haec eadem matrique tuae generique mane-
bunt.

Sic ait inlacrimans; humero simul exuit en-
sem

Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atque habilem vagina aptarat 305
eburna;

Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque
leonis

Exuvias; galeam fidus permutat Aletes.

Protinus armati incedunt: quos omnis euntis
Primorum manus ad portas iuvenumque se-
numque

Prosequitur votis. Nec non et pulcher Iulus, 310
Ante annos animumque gerens curamque vi-
rilem

Multa patri portanda dabat mandata; sed
aurae

Omnia discerpunt, et nubibus inrita donant.

Egressi superant fossas, noctisque per um-
bram

315 Castra inimica petunt, multis tamen ante fu-
turi

Exitio. Passim somno vinoque per herbam
Corpora fusa vident, adrectos litore currus,
Inter lora rotasque viros, simul arma, iacere,
Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore lo-
cutus:

320 Euryale, audendum dextra. Nunc ipsa vo-
cat res.

Hac iter est. Tu, ne qua manus se adtollere
nobis

A tergo possit, custodi, et consule longe.
Haec ego vasta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; simul ense
superbum

325 Rhamnetem adgreditur, qui forte tapetibus
altis

Exstructus toto proflabat pectore somnum;
Rex idem, et regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tris iuxta famulos temere inter tela iacentis,

330 Armigerumque Remi premit, aurigamque
sub ipsis

Nactus equis; ferroque secant pendentia colla;
Tum caput ipsi aufert domino, truncumque
reliquit

Sanguine singultantem: atro tepefacta cruore
Terra torique madent. Nec non Lamyrum-
que Lamumque,

335 Et iuvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque iacebat

Membra deo victus: felix, si protinus illum
Aequasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Inpastus ceu plena leo per ovilia turbans;
Suadet enim vesana fames; manditque tra- 340
hitque

Molle pecus mutumque metu: fremit ore
cruento.

Nec minor Euryali caedes: Incensus et ipse
Perfurit; ac multam in medio sine nomine
plebem,

Fadumque, Hebesumque subit, Rhoetumque,
Abarimque,

Ignaros; Rhoetum vigilantem, et cuncta vi- 345
dentem;

Sed magnum metuens se post cratera tege-
bat:

Pectore in adverso totum cui conminus en-
sem

Condidit adsurgenti, et multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam; et cum san-
guine mixta

Vina refert moriens: Hic furto fervidus in- 350
stat.

Iamque ad Messapi socios tendebat; ubi
ignem

Deficere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter quum talia
Nisus

(Sensit enim nimia caede atque cupidine
ferri)

Absistamus, ait: nam lux inimica propin- 355
quat.

Poenarum exhaustum satis est; via facta per
hostes.

Multa virum solido argento perfecta relin-
quunt

Armaque, craterasque simul, pulchrosque ta-
petas.

360 Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quae mittit dona, hospitio quum iungeret
absens,

Caedicus; ille suo moriens dat habere ne-
poti;

Post mortem bello Rutuli pugnaque potiti;
Haec rapit, atque humeris nequidquam for-
tibus aptat.

365 Tum galeam Messapi habilem cristisque de-
coram

Induit. Excedunt castris, et tuta capessunt.

Interea praemissi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, et Turno regis responsa ferebant,

370 Ter centum, scutati omnes, Volscente ma-
gistro.

Iamque propinquabant castris, murosque
subibant,

Quum procul hos laevo flectentis limite cer-
nunt;

Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
Prodidit inmemorem, radiisque adversa re-
fulsit.

375 Haud temere est visum; conclamat ab agmine
Volscens:

State, viri; quae causa viae? quive estis in
armis?

Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in silvas, et fidere nocti.

Obiiciunt equites sese ad divortia nota

Hinc atque hinc, omnemque abitum custode 380
coronant.

Silva fuit, late dumis atque ilice nigra

Horrida, quam densi conplerant undique
sentes;

Rara per occultos lucebat semita callis.

Euryalum tenebrae ramorum onerosaque
praeda

Inpediunt, fallitque timor regione viarum. 385

Nisus abit: iamque inprudens evaserat ho-
stis,

Atque lacus; qui post Albae de nomine dicti
Albani; tum rex stabula alta Latinus ha-
bebat.

Ut stetit, et frustra absentem respexit ami-
cum:

Euryale, infelix qua te regione reliqui? 390

Quave sequar? Rursus perplexum iter omne
revolvens

Fallacis silvae, simul et vestigia retro

Observata legit, dumisque silentibus errat.

Audit equos, audit strepitus et signa se-
quentum.

Nec longum in medio tempus; quum clamor 395
ad auris

Pervenit, ac videt Euryalum: quem iam ma-
nus omnis

Fraude loci et noctis, subito turbante tu-
multu,

Oppressum rapit et conantem plurima fru-
stra.

Quid faciat? qua vi iuvenem, quibus audeat
armis

400 Eripere? an sese medios moriturus in ensis
Inferat, et pulchram properet per volnera
mortem?

Ocius adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:

405 Tu, dea, tu praesens nostro succurre labori,
Astrorum decus, et nemorum Latonia cu-
stos;

Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus
aris

Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, et rege tela
per auras.

410 Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Coniicit. Hasta volans noctis diverberat um-
bras,

Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fisso transit praecordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flu-
men

415 Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure;
Dum trepidant, iit hasta Tago per tempus
utrumque

Stridens, traiectoque haesit tepefacta cerebro.

Saevit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam 420
Auctorem, nec quo se ardens inmittere pos-
sit.

Tu tamen interea calido mihi sanguine poe-
nas

Persolves amborum, inquit; simul ense re-
cluso

Ibat in Euryalum. Tum vero exterritus,
amens

Conclamat Nisus; nec se celare tenebris 425

Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:

Me, me (adsum, qui feci) in me convertite
ferrum,

O Rutuli! mea fraus omnis; nihil iste nec
ausus,

Nec potuit: coelum hoc et conscia sidera
testor.

Tantum infelicem nimium dilexit amicum. 430

Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus

Transabiit costas, et candida pectora rumpit.

Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus

It cruor, inque humeros cervix conlapsa re-
cumbit:

Purpureus veluti quum flos, succisus aratro, 435

Languescit moriens; lassove papavera collo

Demisere caput, pluvia quum forte gravan-
tur.

At Nisus ruit in medios, solumque per omnis

Volscentem petit; in solo Volscente moratur.

Quem circum glomerati hostes, hinc conmi- 440
nus atque hinc

Proturbant. Instat non secius, ac rotat ensem

Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore

Condidit adverso, et moriens animam ab-
stulit hosti.

Tum super exanimem sese proiecit amicum
445 Confossus, placidaque ibi demum morte quie-
vit.

Fortunati ambo! si quid mea carmina pos-
sunt,

Nulla dies umquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Adcolet, imperiumque pater Romanus ha-
bebit.

450 Victores praeda Rutuli spoliisque potiti,
Volscentem exanimum flentes in castra fere-
bant.

Nec minor in castris luctus Rhamnete reperto
Exsanguis, et primis una tot caede peremtis,
Sarranoque Numaque. Ingens concursus ad
ipsa

455 Corpora, seminecesque viros, tepidaque re-
centem

Caede locum, et plenos spumanti sanguine
rivos.

Adgnoscent spolia inter se, galeamque ni-
tentem

Messapi, et multo phaleras sudore receptas.

Et iam prima novo spargebat lumine terras
460 Tithoni croceum linquens Aurora cubile:

Iam sole infuso, iam rebus luce relectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus
ipse,

Suscitat; aeratasque acies in proelia cogit,
Quisque suos, variisque acuunt rumoribus
iras.

Quin ipsa adirectis (visu miserabile) in hastis 465
Praefigunt capita, et multo clamore sequun-
tur,

Euryali et Nisi.

Aeneadae duri murorum in parte sinistra
Opposuerunt aciem (nam dextera cingitur amni)
Ingentisque tenent fossas, et turribus altis 470
Stant moesti: simul ora virum praefixa mo-
vebant,

Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit, matrisque adlabitur auris
Euryali. At subitus miserae calor ossa reli- 475
quit.

Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
Evolat infelix, et, femineo ululatu,
Scissa comam, muros amens atque agmina
cursu

Prima petit: non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor; coelum dehinc questi- 480
bus inplet:

Hunc ego te, Euryale, adspicio? tunc illa
senectae

Sera meae requies, potuisti linquere solam,
Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
Adfari extremum miserae data copia matri?
Heu, terra ignota canibus date praeda Latinis 485
Alitibusque iaces! nec te tua funera mater
Produxit, pressive oculos, aut volnera lavi,
Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque
Urguebam, et tela curas solabar anilis.
Quo sequar? aut quae nunc artus, avolsaque 490
membra,

Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc sum terraque marique se-
cuta?

Figite me, si qua est pietas; in me omnia
tela

Coniicite, o Rutuli; me primam absumite
ferro:

495 Aut tu, magne pater divom, miserere, tuo-
que

Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere
vitam.

Hoc fletu concussi animi, moestusque per
omnis

It gemitus; torpent infractae ad proelia vires.
500 Illam incendientem luctus Idaeus et Actor,
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli,
Conripiunt, interque manus sub tecta repo-
nunt.

At tuba terribilem sonitum procul aere
canoro

Increpuit. Sequitur clamor coelumque re-
mugit.

505 Adcelerant acta pariter testudine Volsci;
Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
Quaerunt pars aditum, et scalis adscendere
muros;

Qua rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere
contra

510 Omne genus Teucris, ac duris detrudere contis,
Adsueti longo muros defendere bello.

Saxa quoque infestoolvebant pondere, si
qua
Possent tectam aciem perrumpere: quum
tamen omnis
Ferre iuvat subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt. Nam, qua globus inminet 515
ingens,
Inmanem Teucris molemvolvuntque ruunt-
que:
Quae stravit Rutulos late, armorumque re-
solvit
Tegmina. Nec curant caeco contendere
Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant. 520
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscum
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis;
At Messapus equum domitor, Neptunia pro-
les,
Rescindit vallum, et scalas in moenia poscit.
Vos, o Calliope, precor, adspirate ca- 525
nenti;
Quas ibi tunc ferro strages, quae funera Tur-
nus
Ediderit: quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentis oras evolvite belli.
Et meministis enim, divae, et memorare po-
testis.
Turris erat vasto suspectu, et pontibus 530
altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi

- Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
535 Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri; quae plurima vento
Conripuit tabulas, et postibus haesit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraue malorum
Velle fugam. Dum se glomerant, retroque re-
sidunt
540 In partem, quae peste caret: tum pondere
turris
Procubuit subito, et coelum tonat omne fra-
gore.
Semineces ad terram, inmani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
545 Et Lycus elabsi: quorum primaevus Helenor,
Maeonio regi quem serva Licymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Troiam miserat ar-
mis,
Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.
Isque ubi se Turni media inter millia vidit,
550 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas;
Ut fera, quae, densa venantum saepta co-
rona,
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Iniicit, et saltu supra venabula fertur;
Haud aliter iuvenis medios moriturus in hostis
555 Inruit; et, qua tela videt densissima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus inter et hostis,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque
certat
Prendere tecta manu, sociumque adtingere
dextras.

Quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
Increpat his victor: Nostrasne evadere, de- 560
mens,

Sperasti te posse manus? simul adripit ipsum
Pendentem, et magna muri cum parte re-
vellit:

Qualis, ubi aut leporem, aut candenti cor-
pore cycnum,
Sustulit alta petens pedibus Iovis armiger
uncis:

Quaesitum aut matri multis balatibus agnum 565
Martius a stabulis rapuit lupo. Undique
clamor

Tollitur. Invadunt, et fossas aggere con-
plent:

Ardentis taedas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portae subeuntem, ignisque fe- 570
rentem;

Emathiona Liger, Corynaeum sternit Asylas:
Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta;
Ortygium Caeneus, victorem Caenea Tur-
nus;

Turnus Itym, Cloniumque, Dioxippum, Pro-
molumque,

Et Sagarim, et summis stantem pro turribus 575
Idan;

Privernum Capys. Hunc primo levis hasta
Temillae

Strinxerat: ille manum proiecto tegmine de-
mens

Ad volnus tulit: ergo alis adlabsa sagitta;

Et laevo adfixa est lateri manus, abditaque
intus

580 Spiramenta animae letali volnere rumpit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis;
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus
Hibera,

Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Matris luco, Symaethia circum
585 Flumina: pinguis ubi et placabilis ara Pa-
lici.

Stridentem fundam, positis Mezentius hastis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
590 Tum primum bello celerem intendisse sa-
gittam

Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique mi-
norem

Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
595 Is primam ante aciem digna atque indigna
relatu
Vociferans, tumidusque novo praecordia
regno
Ibat, et ingentem sese clamore ferebat:

Non pudet obsidione iterum valloque te-
neri,
Bis capti Phryges, et morti praetendere mu-
ros?
600 En, qui nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis deus Italiam, quae vos dementia adegit?

Non hic Atridae, nec fandi fictor Ulixes.
Durum ab stirpe genus: natos ad flumina
primum

Deferimus, saevoque gelu duramus et undis;
Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant; 605
Flectere ludus equos, et spicula tendere
cornu.

At patiens operum parvoque adsueta iuventus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida
bello.

Omne aevum ferro teritur, versaque iuven-
cum

Terga fatigamus hasta; nec tarda senectus 610
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.

Canitiem galea premimus; semperque re-
centis

Conportare iuvat praedas, et vivere rapto.

Vobis picta croco, et fulgenti murice, ve-
stis;

Desidiaae cordi; iuvat indulgere choreis; 615

Et tunicae manicas, et habent redimicula
mitrae.

O vere Phrygiae, neque enim Phryges, ite
per alta

Dindyma; ubi adsuetis biformem dat tibia can-
tum.

Tympana vos buxusque vocant Berecynthia
matris

Idaeae. Sinite arma viris, et cedit ferro. 620

Talia iactantem dictis, ac dira canentem,
Non tulit Ascanius; nervoque obversus
equino

Intendit telum, diversaue brachia ducens

Constitit, ante Iovem supplex per vota precatus :

625 Iuppiter omnipotens, audacibus adnue coeptis.
Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte iuvenum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.

630 Audiit, et coeli genitor de parte serena
Intonuit laevum: sonat una fatifer arcus.
Effugit horrendum stridens adducta sagitta:
Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro

Traiecit. I, verbis virtutem inlude superbis.
635 Bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.
Hoc tantum Ascanius. Teucris clamore sequuntur,
Laetitiaque fremunt, animosque ad sidera tollunt.

Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemque videbat,
640 Nube sedens, atque his victorem adfatur Iulum:

Macte nova virtute, puer; sic itur ad astra;
Dis genite, et geniture deos. Iure omnia bella

Gente sub Assaraci fato ventura resident.
Nec te Troia capit. Simul haec effatus, ab alto

645 Aethere se mittit; spirantis dimovet auras,

Ascaniumque petit. Formam tum vertitur
oris

Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisae
Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos;
Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat
Apollo

Omnia longaevo similis, vocemque colorem. 650
que,

Et crinis albos et saeva sonoribus arma;
Atque his ardentem dictis adfatur Iulum:
Sit satis, Aeneada, telis inpune Numanum
Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus
Apollo

Concedit laudem, et paribus non invidet ar- 655
mis.

Cetera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortalis medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Adgnovere deum procures divinaque tela
Dardanidae, pharetramque fuga sensere so- 660
nantem.

Ergo avidum pugnae, dictis ac numine
Phoebi,

Ascanium prohibent: ipsi in certamina rur-
sus

Succedunt, animasque in aperta pericula
mittunt.

It clamor totis per propugnacula muris;
Intendunt acris arcus, amentaque torquent. 665
Sternitur omne solum telis; tum scuta ca-
vaeque

Dant sonitum flictu galeae; pugna aspera
surgit:

Quantus ab occasu veniens, pluvialibus Hae-
dis,

Verberat imber humum: quam multa gran-
dine nimbi

670 In vada praecipitant; quum Iuppiter horri-
dus austris

Torquet aquosam hiemem, et coelo cava
nubila rumpit.

Pandarus et Bitias, Idaeo Alcanore creti,
Quos Iovis eduxit luco silvestris Iaera,
Abietibus iuvenes patriis et montibus aequos,

675 Portam, quae ducis imperio commissa, re-
cludunt

Freti armis, ultroque invitant moenibus ho-
stem.

Ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant
Armati ferro, et cristis capita alta corusci:
Quales aeriae liquentia flumina circum,

680 Sive Padi ripis, Athesim seu propter amoe-
num,

Consurgunt geminae quercus, intonsaque
coelo

Adtollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Inrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus
armis,

685 Et praiceps animi Tmarus, et Mavortius
Haemon,

Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portae posuere in limine vitam.

Tum magis increscunt animis discordibus
irae;

Et iam conlecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum et procurrere longius au- 690
dent.

Ductori Turno, diversa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, ho-
stem

Fervere caede nova, et portas praebere pa-
tentis.

Deserit inceptum, atque inmani concitus ira
Dardanium ruit ad portam fratresque super- 695
bos;

Et primum Antiphaten, is enim se primus
agebat,

Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,

Coniecto sternit iaculo: volat Itala cornus

Aera per tenerum, stomachoque infixam sub
altum

Pectus abit; reddit specus atri vulneris un- 700
dam

Spumantem, et fixo ferrum in pulmone te-
pescit.

Tum Meropem atque Erymanta manu, tum
sternit Aphidnum;

Tum Bitiam ardentem oculis, animisque fre-
mentem,

Non iaculo: neque enim iaculo vitam ille
dedisset:

Sed magnum stridens contorta phalarica ve- 705
nit,

Fulminis acta modo: quam nec duo taurea
terga,

Nec duplici squama lorica fidelis et auro

Sustinuit: conlapsa ruunt inmania membra.
 Dat tellus gemitum, et clipeum super into-
 nat ingens:

710 Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
 Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
 Constructam ponto iaciunt; sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis inlisa recum-
 bit:

Miscent se maria, et nigrae adtolluntur
 arenae;

715 Tam sonitu Prochyta alta tremit, durumque
 cubile

Inarime Iovis imperiis imposta Typhoeo.

Hic Mars armipotens animum viresque La-
 tinis

Addidit, et stimulos acris sub pectore vertit;
 Inmisitque Fugam Teucris atrumque Timo-
 rem.

720 Undique conveniunt, quoniam data copia
 pugnae;

Bellatorque animos Deus incidit.

Pandarus, ut fuso germanum corpore cer-
 nit,

Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res:

Portam vi multa converso cardine torquet,

725 Obnixus latis humeris, multosque suorum
 Moenibus exclusos duro in certamine linoquit;
 Ast alios secum includit recipitque ruentis,
 Demens! qui Rutulum in medio non agmine
 regem

Viderit inrumpentem, ultroque incluserit
 urbi:

Inmanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730
 Continuo nova lux oculis obfulsit, et arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice
 cristae

Sanguineae, clipeoque micantia fulmina mit-
 tunt.

Adgnoscent faciem invisam atque inmania
 membra

Turbati subito Aeneadae, Tum Pandarus 735
 ingens

Emicat, et mortis fraternae fervidus ira
 Effatur: Non haec dotalis regia Amatae;
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Tur-
 num,

Castra inimica vides: nulla hinc exire po-
 testas.

Olli subridens sedato pectore Turnus: 740
 Incipe, si qua animo virtus, et consere dex-
 tram;

Hic etiam inventum Priamo narrabis Achil-
 lem,

Dixerat, Ille rudem nodis et cortice crudo
 Intorquet summis adnexus viribus hastam.

Excepere aurae volnus; Saturnia Iuno 745

Detorsit veniens; portaeque infigitur hasta.

At non hoc telum, mea quod vi dextera ver-
 sat,

Effugies; neque enim is teli nec volneris
 auctor,

Sic ait, et sublatum alte consurgit in ensem,
 Et mediam ferro gemina inter tempora fron- 750
 tem

Dividit, inpubesque inmani volnere malas.

Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Conlapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus ae-
quis

755 Huc caput atque illuc humero ex utroque pe-
pendit.

Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et, si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu sociosque inmittere
portis:

Ultimus ille dies bello gentique fuisset.

760 Sed furor ardentem caedisque insana cupido
Egit in adversos.

Principio Phalerim et succiso poplite Gygen
Excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergus: Iuno vires animumque ministrat.

765 Addit Halym comitem, et confixa Phegea
parma;

Ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque, Haliumque, Noemonaque,
Prytanimque:

Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter

770 Occupat: huic uno deiectum conminus ictu
Cum galea longe iacuit caput. Inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicius alter
Unguere tela manu, ferrumque armare ve-
neno;

Et Clytium Aeoliden, et amicum Crethea
Muis;

775 Crethea Musarum comitem, cui carmina sem-
per

Et citharae cordi, numerosque intendere
nervis:

Semper equos, atque arma virum, pugnas-
que canebat.

Tandem ductores, audita caede suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Se-
restus;

Palantisque vident socios, hostemque receptum. 780

Et Mnestheus: Quo deinde fugam, quo tendi-
tis? inquit.

Quos alios muros, quae iam ultra moenia ha-
betis?

Unus homo, et vestris, o cives, undique
saepus

Aggeribus, tantas strages inpune per urbem
Ediderit? iuvenum primos tot miserit Orco? 785

Non infelicis patriae, veterumque deorum,
Et magni Aeneae segnes miseretque pudetque?

Talibus adcensi firmanur, et agmine denso
Consistunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quae cingitur 790
amni.

Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu saevum turba
leonem

Cum telis premit infensis; at territus ille,
Asper, acerba tuens, retro redit; et neque
terga

Ira dare aut virtus patitur: nec tendere contra, 795
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela
viroque.

Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Inproperata refert, et mens exaestuat ira.

Quin etiam his tum medios invaserat hostes :
800 Bis confusa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e castris propere coit omnis in
unum.

Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere; aeriam coelo nam Iuppiter Irim
Demisit, germanae haud mollia iussa feren-
tem;

805 Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis,
Ergo nec clipeo iuvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: iniectis sic undique telis
Obruitur. Strepit adsiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt;
810 Discussaeque iubae capiti; nec sufficit umbo
Ictibus; ingeminant hastis et Troes et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore
sudor

Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit; fessos quatit acer anhelitus
artus.

815 Tum demum praeceps saltu sese omnibus
armis

In fluvium dedit. Ille suo cum gurgite flavo
Adcepit venientem, ac mollibus extulit un-
dis;

Et laetum sociis abluta caede remisit.

VIRGILS AENEIS

Zehntes Buch.

VIRGIL'S AENEID

Book 1

I n h a l t.

Mittlerweile beruft Jupiter den Rath der Götter zusammen, und ermahnt sie zur Einigkeit. — 15. Venus tritt auf und beklagt sich über den unauslöschlichen Hass der Juno gegen die Trojaner und wünscht endlich, dass man ihnen doch nun nach so vielen erlittenen Drangsalen Ruhe gönnen mögte. — 62. Durch diese Aeusserungen wird der Zorn der Juno gereizt. In einer bittern Antwort erklärt sie, dass Niemand anders als die Trojaner selbst Schuld an ihrem eigenen Unglücke seyen, und dass die erste Ursache sogar auf die Venus selbst zurückfalle.

Denn nur durch sie bewogen habe Paris die Helena entführt und die erste Veranlassung zum Kriege gegeben. — 95. Hierauf äussert Jupiter, dass er für seine Person bei diesen Misshelligkeiten völlig neutral bleiben und dem Schicksale die Entscheidung der Dinge allein überlassen wolle. — 117. Die Rutuler setzen unterdessen die Belagerung von Neutroja fort. Die Trojaner hingegen wagen das Aeusserste zu ihrer Vertheidigung. — 145. Während der Zeit schifft Aeneas mit den Hülfsstruppen der Etruscischen Städte aus Etrurien ab. Er fährt mit seinem Schiffe, welches Pallas, den einzigen Sohn des Königs Evander, am Bord hat, voran. — 162. Aufzählung der Hülfsstruppen. — 214. Dem Aeneas begegnen auf der See die Nereiden, welche vorher Trojanische Schiffe gewesen und von Jupiter, auf Bitten der Cybele, verwandelt worden waren. Eine von ihnen, Cymodocea, benachrichtiget den Aeneas von der Verwandlung, und von der misslichen Lage der Trojaner. — 245. Eiligst steuern die Schiffe dem Ufer zu. Die Trojaner erheben bei ihrem Anblick ein lautes Freudengeschrei. Turnus beschliesst, dem Aeneas mit seinen Truppen ans Ufer sogleich entgegen zu gehen. — 286. Aeneas und die Etruscer steigen ans Land. — 307. Zwischen ihnen und den Rutulern beginnt ein hitziges Gefecht. — 361. Auf einer andern Seite richtet Pallas, der die Arcadische Reiterei commandirt, eine grosse Niederlage an. — 438. Turnus eilt auf Antrieb der Nymphe Juturna, seiner

Schwester, den Seinigen zu Hülfe. Pallas stellt sich ihm muthig entgegen, wird aber ein Opfer seiner Kühnheit. — 509. Auf die Nachricht von der Erlegung des Pallas stürzt Aeneas herbei und sucht den Turnus auf. Hier fällt eine grosse Menge Rutuler. — 601. Ascanius, aufgemuntert durch das Glück seines Vaters, wagt an der Spitze der Trojaner einen Ausfall und vereinigt sich mit den Etruscern. — 605. Juno wird indessen bekümmert über das Schicksal ihres Lieblings, Turnus. Sie sucht deshalb ihren Gemahl zu bewegen, den Lauf des Schicksals zu hemmen, und erlangt durch vieles Bitten endlich von ihm die Erlaubniss, für itzt den Turnus zu entrücken. — 632. Sie lässt sich in eine Wolke gehüllt auf das Schlachtfeld hernieder und stellt dem Turnus ein Bild entgegen in der Gestalt seines Feindes. Letzteres flieht vor ihm und eilt in ein Schiff, das am Ufer vor Anker liegt. Turnus verfolgt es bis dahin; das Schiff zerreisst die Taue und segelt in die hohe See. Während dass er nun trostlos über sein Schicksal klagt, kömmt das Schiff an das Ufer von Ardea. — 688. Aufgemuntert von Jupiter stürzt sich Mezentius mitten in das Gefecht und nimmt den Platz des Turnus ein. Viele Trojaner und Etruscer fallen unter seiner Hand. 754. Aeneas, der die Niederlage, welche Mezentius anrichtet gewahr wird, eilt herbei und stellt sich ihm entgegen. Jener wird verwundet und entfernt sich vom Kampfplatze, als ihm sein

Sohn Lausus zu Hülfe kömmt. Aber auch dieser wird von Aeneas Hand erlegt. — 833. Mezentius erhält die Nachricht von dem Tode seines Sohnes, als ihn die Wunde schon ganz entkräftet hat. Doch giebt ihm die Wuth über sein widriges Schicksal wieder neue Kräfte, er besteigt sein Ross und eilt dem Aeneas entgegen. — 871. Dieser verwundet zuerst sein Pferd, und stösst ihm alsdann selbst das Schwert in den Hals.

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat divom pater atque ho-
minum rex

Sideream in sedem: terras unde arduus
omnes,

Castraque Dardanidum adspectat, populos,
que Latinos.

Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse: **5**
Coelicolae magni, quia nam sententia vobis
Versa retro, tantumque animis certatis ini-
quis?

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quae contra vetitum discordia? quis metus
aut hos

Aut hos arma sequi, ferrumque lacescere **10**
suasit?

Adveniet iustum pugnae, ne arcessite, tem-
pus,

Quum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes inmittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
15 Nunc sinite; et placitum laeti componite foe-
dus.

Iuppiter haec paucis: at non Venus aurea
contra

Pauca refert.

O Pater, o hominum divomque aeterna po-
testas!

(Namque aliud quid sit, quod iam inplorare
queamus?)

20 Cernis ut insultent Rutuli, Turnusque fe-
ratur

Per medios insignis equis, tumidusque secundo
Marte ruat? Non clausa tegunt iam moenia
Teucros;

Quin intra portas atque ipsis proelia miscent
Aggeribus moerorum; et inundant sanguine
fossa.

25 Aeneas ignarus abest. Nunquamne levare
Obsidione sines? muris iterum inminet hostis
Nascentis Troiae; nec non exercitus alter,
Atque iterum in Teucros Aetolis surgit ab
Arpis

Tydides. Equidem, credo, mea volnera
restant;

30 Et tua progenies mortalia demoror arma!
Si sine pace tua, atque invito numine, Troes
Italiam petiere: luant peccata; neque illos
Iuveris auxilio. Sin tot responsa secuti,

Quae Superi Manesque dabant; cur nunc tua
quisquam

Vertere iussa potest? aut cur nova condere 35
fata?

Quid repetam exustas Erycino in litore clas-
sis?

Quid tempestatum regem, ventosque furentis
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?

Nunc etiam Manis (haec intentata manebat
Sors rerum) movet, et superis inmissa re: 40
pente

Allecto, medias Italum bacchata per urbis.
Nil super imperio moveor: speravimus ista,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere
mavis.

Si nulla est regio, Teucris quam det tua con-
iunx

Dura: per eversae, genitor, fumantia Troiae 45
Excidia obtestor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepo-
tem.

Aeneas sane ignotis iactetur in undis;
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, se-
quatur.

Hunc tegere, et dirae valeam subducere 50
pugnae.

Est Amathus, est celsa mihi Paphus, atque
Cythera,

Idaliaeque domus: positis inglorius armis
Exigat hic aevum. Magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam. Nihil urbibus
inde

Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli

Iuvit, et Argolicos medium fugisse per ignis,
Totque maris vastaeque exhausta pericula
terrae:

Dum Latium Teucris recidivaque Pergama
quaerunt?

Non satius, cineres patriae insedissee supre-
mos,

60 Atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et
Simoenta

Redde, oro, miseris: iterumque revolvere
casus

Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Iuno
Acta furore gravi: Quid me alta silentia
cogis

Rumpere, et obductum verbis volgare do-
lorem?

65 Aenean hominum quisquam divomque sub-
egit

Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam fatis petiit auctoribus; esto:

Cassandrae impulsus furiis. Num relinquere
castra

Hortati sumus, aut vitam conmittere ventis?

70 Num puero summam belli, num credere
muros?

Tyrrhenamve fidem aut gentis agitare quie-
tas?

Quis deus in fraudem, quae dura potentia
nostri,

Egit? Ubi hic Iuno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos Troiam circumdare flam-
mis

Nascentem, et patria Turnum consistere 75
terra,

Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena iugo premere, atque avertere
praedas?

Quid, soceros legere, et gremiis abducere
pactas?

Pacem orare manu, praefigere puppibus 80
arma?

Tu potes Aenean manibus subducere Graium,
Proque viro nebulam et ventos obtendere
inanis;

Et potes in totidem classem convertere Nym-
phas:

Nos aliquid Rutulos contra iuvisse, nefan-
dum est?

Aeneas ignarus abest: ignarus et absit. 85
Est Paphus, Idallumque tibi, sunt alta Cy-
thera.

Quid gravidam bellis urbem et corda aspera
tentas?

Nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
Obiecit? quae caussa fuit, consurgere in arma 90
Europamque Asiamque et foedera solvere
furto?

Me duce Dardanius Spartam expugnavit
adulter?

Aut ego tela dedi, fovique Cupidine bella?
Tum decuit metuisse tuis: nunc sera quere-
lis

Haud iustis adsurgis, et inrita iurgia iactas. 95

Talibus orabat Iuno: cunctique fremebant
Coelicolae adsensu vario. Ceu flamina prima,
Quum deprensa fremunt silvis, et caeca vo-
lulant

Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
100 Tum Pater omnipotens, rerum cui summa
potestas,

Infit. Eo dicente deum domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus; silet arduus aether;
Tum Zephyri posuere; premit placida ae-
quora pontus.

Adcipite ergo, animis atque haec mea figite
dicta.

105 Quandoquidem Ausonios coniungi foedere
Teucris

Haud licitum; nec vestra capit discordia
finem:

Quae cuique est fortuna hodie, quam quis-
que secatur spem,

Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,

110 Sive errore malo Troiae monitisque sinistris.
Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa la-
borem

Fortunamque ferent. Rex Iuppiter omnibus
idem.

Fata viam invenient. Stygii per flumina
fratris,

Per pice torrentis atraque voragine ripas

115 Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. Solio tum Iuppiter aureo
Surgit, coelicolae medium quem ad limina
ducunt.

Interea Rutuli portis circum omnibus in-
stant

Sternere caede viros, et moenia cingere flam-
mis.

At legio Aeneadum vallis obsessa tenetur: 120

Nec spes ulla fugae. Miseri stant turribus altis

Nequidquam, et rara muros cinxere corona:

Asius Imbrasides, Hicetaoniusque Thymoetes,

Assaracique duo, et senior cum Castore Thym-

bris,

Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo, 125

Et Clarus, et Themon, Lycia comitantur

ab alta.

Fert ingens toto connixus corpore saxum,

Haud partem exiguam montis, Lyrnessius

Acmon,

Nec Clytio genitore minor, nec fratre

Menestheo.

Hi iaculis, illi certant defendere saxis, 130

Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.

Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,

Dardanius caput, ecce, puer detectus ho-

nestum,

Qualis gemma micat, fulvum quae dividit au-

rum,

Aut collo decus, aut capiti: vel quale per 135

artem

Inclusum buxo, aut Oricia terebintho

Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crinis

Adcipit, et molli subnectit circulus auro.

Te quoque magnanimae viderunt, Ismare,

gentes

Volnere dirigere, et calamos armare veneno, 140

Maeonia generose domo: ubi pingua culta
Exercentque viri, Pactolosque inrigat auro.
Adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina
Turni

145 Aggere moerorum sublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanae ducitur
urbi.

Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte se-
cabat.

Namque, ut ab Evandro castris ingressus
Etruscis,

Regem adit, et regi memorat nomenque ge-
nusque;

150 Quidve petat, quidve ipse ferat; Mezentius
arma

Quae sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet; humanis quae sit fiducia rebus
Admonet, inmiscetque preces. Haud fit
mora; Tarcho

155 Iungit opes, foedusque ferit: tum libera fati
Classem conscendit iussis gens Lydia divom,
Externo commissa duci. Aeneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leo-
nes:

Inminet Ida super, profugis gratissima Teu-
cris.

160 Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat
Eventus belli varios; Pallasque sinistro
Adfixus lateri iam quaerit sidera, opacae
Noctis iter, iam quae passus terraque ma-
rique.

Pandite nunc Heliconæ, Deæ, cantusque
movete;

Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur. 165

Massicus aerata princeps secat æquora
tigri:

Sub quo mille manus iuvenum, qui moenia
Clusi,

Quique urbem liquere Cosas: quis tela, sa-
gittæ,

Corytique leves humeris et letifer arcus.

Una torvus Abas: huic totum insignibus ar- 170
mis

Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.

Sexcentos illi dederat Populonia mater

Expertos belli iuvenes: ast Ilva trecentos

Insula, inexhaustis Chalybum generosa me-
tallis.

Tertius, ille hominum divomque interpres 175
Asylas,

Cui pecudum fibrae, coeli cui sidera parent,
Et linguae volucrum, et praesagi fulminis
ignes,

Mille rapit densos acie atque horrentibus
hastis.

Hos parere iubent Alphea ab origine Pisae: 180

Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus
Astur,

Astur equo fidens et versicoloribus armis.

Tercentum adiiciunt, mens omnibus una se-
quendi,

Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in
arvis,

Et Pyrgi veteres, intempestaeque Graviscae.

185 Non ego te, Ligurum ductor fortissime
bello,

Transierim, Cinyra, et paucis comitate Cu-
pavo,

Cuius olorinae surgunt de vertice pennae,

Crimen amor vestrum, formaeque insigne
paternae.

Namque ferunt, luctu Cycnum Phaethontis
amati,

190 Populeas inter frondis umbramque sororum
Dum canit, et moestum Musa solatur amo-
rem,

Canentem molli pluma duxisse senectam;

Linquentem terras, et sidera voce sequen-
tem.

Filius, aequalis comitatus classe catervas,

195 Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Instat aequae, saxumque undis inmane mi-
natur

Arduus, et longa sulcat maria alta carina.

Ille etiam patriis agmen ciet Oenus ab oris,
Fatidicae Mantus et Tusci filius amnis,

200 Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua,
nomen;

Mantua dives avis: sed non genus omnibus
unum;

Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:

Ipsa caput populis: Tusco de sanguine vires;

Hinc quoque quingentos in se Mezentius ar-
mat,

Quos patre Benaco velatus arundine glauca 205
Mincius infesta ducebat in aequora pinu.

It gravis Aulestes, centenaque arbore
fluctus

Verberat adsurgens: spumant vada marmore
verso.

Hunc vehit inmanis Triton et caerula concha
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida 210
nanti

Frons hominem praefert, in pristin desinit
alvus;

Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti procures ter denis navibus ibant
Subsidio Troiae, et campos salis aere se-
cabant.

Iamque dies coelo concesserat; almaque 215
curru

Noctivago Phoebe medium pulsabat Olym-
pum:

Aeneas (neque enim membris dat cura quie-
tem)

Ipsa sedens clavumque regit, velisque mini-
strat.

Atque illi medio in spatio chorus, ecce, sua-
rum

Occurrit comitum: Nymphae, quas alma 220
Cybebe

Numen habere maris, Nymphasque e navi-
bus esse,

Iusserat, innabant pariter, fluctusque secabant,
bant,

Quot prius aeratae steterant ad litora prorae.
Adgnoscent longe regem, lustrantque cho-
reis.

225 Quarum, quae fandi doctissima, Cymodo-
cea

Pone sequens dextra puppim tenet, ipsaque
dorso

Eminet, ac laeva tacitis subremigat undis.

Tum sic ignarum adloquitur: Vigilasne, deum
gens,

Aenea? vigila, et velis inmitte rudentes.

230 Nos sumus Ideae sacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphae, classis tua. Perfidus
ut nos

Praecipites ferro Rutulus flammaque preme-
bat:

Rupimus invitae tua vincula, teque per ae-
quor

Quaerimus. Hanc genitrix faciem miserata
refecit,

235 Et dedit esse deas, aevumque agitare sub
undis.

At puer Ascanius muro fossisque tenetur

Tela inter media atque horrentis Marte La-
tinos.

Iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco
Arcas eques. Medias illis opponere turmas,

240 Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, et Aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube, et clipeum cape: quem
dedit ipse

Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Crastina lux, mea si non inrita dicta pu-
taris,

Ingentes Rutulae spectabit caedis acervos. 245
Dixerat: et dextra discedens inpulit al-
tam,

Haud ignara modi, puppim. Fugit illa per
undas

Ocior et iaculo et ventos aequante sagitta.
Inde aliae celerant cursus. Stupet inscius
ipse

Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit. 250
Tum breviter supera adspectans convexa
precatur:

Alma parens Idaea deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeraeque urbes, biugique ad frena
leones;

Tu mihi nunc pugnae princeps, tu rite pro-
pinques

Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, 255
secundo.

Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.

Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnaeque pa-
rent se.

Iamque in conspectu Teucros habet, et sua 260
castra,

Stans celsa in puppi: clipeum cum deinde
sinistra

Extulit ardentem. Clamorem ad sidera tol-
lunt

Dardanidae e muris. Spes addita suscitatur
iras.

265 Tela manu iaciunt: Quales sub nubibus atris
Strymoniae dant signa grues, atque aethera
tranant

Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.

At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis; donec versas ad litora puppis
Respiciunt, totumque adlabi classibus aequor.

270 Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignis:
Non secus, ac liquida si quando nocte cometae

Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris

275 Nascitur, et laevo contristat lumine coelum.

Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Litora praecipere, et venientis pellere terra.
* Ultro animos tollit dictis, atque increpat
ultro, *

280 Quod votis optastis, adest, perfringere dextra.
In manibus Mars ipse, viri. Nunc coniugis esto

Quisque suae tectique memor; nunc magna referto

Facta patrum, laudes. Ultro occurramus ad undam,

Dum trepidi egressique labant vestigia prima.
Audentis Fortuna iuvat.

Nec Turnum segnis retinet mora : sed ra-
pit acer

Totam aciem in Teucros, et contra in litore
sistit.

310 Signa canunt. Primus turmas invasit agre-
stes

Aeneas, omen pugnae, stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maxumus ultro
Aenean petit: huic gladio perque aerea suta,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit
apertum.

315 Inde Lichan ferit, exsectum iam matre per-
emta,

Et tibi, Phoebe, sacrum, casus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe, Cissea du-
rum,

Inmanemque Gyan, sternentes agmina clava,
Deiecit leto: nihil illos Herculis arma,

320 Nec validae iuvare manus, genitorque Me-
lampus,

Alcidae comes, usque gravis cum terra labores
Praebuit. Ecce Pharo, voces dum iactat inertis,
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore.

Tu quoque, flaventem prima lanugine malas

325 Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia,
Cydon;

Dardania stratus dextra, securus amorum,
Qui iuvenum tibi semper erant, miserande,
iaceres:

Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies; septem numero, septenaque tela

330 Coniiciunt: partim galea clipeoque resultant
Inrita; deflexit partem stringentia corpus

Alma Venus. Fidum Aeneas adfatur Acha-
ten:

Suggere tela mihi, non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos, steterunt quae in cor-
pore Graium

Iliacis campis. Tum magnam conripit hastam, 335
Et iacit. Illa volans clipei transverberat aera
Maeonis, et thoraca simul cum pectore rum-
pit.

Huic frater subit Alcanor, fratremque ruen-
tem

Sustentat dextra: traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatque cruenta teno- 340
rem;

Dexteraque ex humero nervis moribunda pe-
pendit.

Tum Numitor, iaculo fratris de corpore
rapto,

Aenean petiit; sed non et figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Acha-
tae.

Hic Curibus, fidens primaevo corpore, Clau- 345
sus

Advenit, et rigida Dryopem ferit eminus
hasta,

Sub mentum, graviter pressa, pariterque
loquentis

Vocem animamque rapit, traiecto gutture;
at ille

Fronte ferit terram, et crassum vomit ore
cruorem.

Tris quoque Threicios Boreae de gente su- 350
prema,

Et tris, quos Idas pater et patria Ismara
mittit,

Per varios sternit casus. Adcurrit Halesus,
Auruncaeque manus; subit et Neptunia proles,
Insignis Messapus equis. Expellere tendunt

355 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
Ausoniae. Magno discordes aethere venti
Proelia ceu tollunt, animis et viribus aequis;
Non ipsi inter se, non nubila, non mare ce-
dunt;

Anceps pugna diu; stant obnixi omnia con-
tra:

360 Haud aliter Troianae acies aciesque Latinae
Concurrunt; haeret pede pes, densusque
viro vir.

At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Impulerat torrens, arbustaque diruta ripis,
Arcadas, insuetos acies inferre pedestris,

365 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci;
Aspera quis natura loci dimittere quando
Suasit equos; unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem adcendit
amaris:

Quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
370 Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriae quae nunc subit
aemula laudi,

Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per
hostis

Est via. Qua globus ille virum densissimus
urguet:

Hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.

Numina nulla premunt: mortali urguemur 375
ab hoste

Mortales: totidem nobis animaeque manusque.
Ecce, maris magna claudit nos obiice pon-
tus:

Deest iam terra fugae. Pelagus Troiamne
petemus?

Haec ait et medius densos prorumpit in hostis.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis, 380
Fit Lagos: hunc, magno vellit dum pondere
saxum,

Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dabat: hastamque re-
ceptat

Ossibus haerentem. Quem non super occu-
pat Hisbo,

Ille quidem hoc sperans: nam Pallas ante 385
ruentem,

Dum furit, incautum crudeli morte sodalis,
Excipit, atque ensem tumido in pulmone re-
condit.

Hinc Sthenelum petit, et Rhoeti de gente
vêtusta

Anchemolum, thalamos ausum incestare no-
vercae.

Vos etiam gemini, Rutulis cecidistis in arvis, 390
Daucia, Laride, Thymberque, simillima pro-
les,

Indiscreta suis, gratusque parentibus error;
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abstu-
lit ensis;

Te decisa suum, Laride, dextera quaerit; 395

Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.

Arcadas ad censos monitu, et praeclara tuentes

Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostis.

400 Tum Pallas biugis fugientem Rhoetea praeter
Traiicit. Hoc spatium, tantumque morae fuit
Ilo;

Ilo namque procul validam direxerat hastam:
Quam medius Rhoeteus intercipit, optume
Teuthra,

Te fugiens, fratremque Tyren: curruque
volutus

Caedit semianimis Rutulorum calcibus arva.
405 Ac velut, optato ventis aestate coortis,
Dispersa inmittit silvis incendia pastor;
Conreptis subito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Volcania campos;
Ille sedens victor flammam despectat ovantis:
410 Non aliter socium virtus coit omnis in unum,
Teque iuvat, Palla. Sed bellis acer Halesus
Tendit in adversos, seque in sua conligit
arma.

Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;

415 Strymonio dextram fulgenti deripit ense
Elatam in iugulum; saxo ferit ora Thoantis,
Ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
Fata canens silvis genitor celarat Halesum;
Ut senior leto canentia lumina solvit:
Iniecere manum Parcae, telisque sacrarunt

Evandri. Quem sic Pallas petit ante precat- 420
tus :

Da nunc, Thybri pater, ferro, quod mis-
sile libro.

Fortunam atque viam duri per pectus Halesi.
Haec arma exuviasque viri tua quercus ha-
bebit.

Audiit illa Deus; tum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425

At non caede viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: primus Aban-
tem

Oppositum interimit, pugnae nodumque mo-
ramque.

Sternitur Arcadiae proles; sternuntur Etrusci;
Et vos, o Graiis inperdita corpora, Teuceri. 430
Agmina concurrunt ducibusque et viribus
aequis.

Extremi addensent acies: nec turba moveri
Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat et
urguet,

Hinc contra Lausus, nec multum discrepat
aetas,

Egregii formae; sed quis Fortuna negarat 435
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Mox illos sua fata manent maiore sub hoste.

Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum; qui volucris curru medium secat 440
agmen.

Ut vidit socios: Tempus desistere pugnae;
Solutus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas

Debetur; cuperem ipse parens spectator
adesset.

Haec ait; et socii cesserunt aequore iusso.

445 At, Rutulum abscessu, iuvenis tum iussa su-
perba

Miratus, stupet in Turno, corpusque per
ingens

Lumina voluit, obitque truci procul omnia
visu,

Talibus et dictis it contra dicta tyranni:

Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,

450 Aut leto insigni, Sorti pater aequus vtri-
que est.

Tolle minas, Fatus medium procedit in ae-
quor,

Frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.

Desiluit Turnus biugis; pedes adparat ire

Conminus, Utque leo, specula quum vidit
ab alta

455 Stare procul campis meditantem in proelia
taurum,

Advolat; haud alia est Turni venientis imago.

Hunc ubi contiguum missae fore credidit
hastae,

Ire prior Pallas, si qua fors adiuvet ausum

Viribus imparibus; magnumque ita ad aethera
fatur:

460 Per patris hospitium, et mensas, quas ad-
vena adisti,

Te precor, Alcide, coeptis ingentibus adsis;

Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,

Victoremque ferant morientia lumina Turni,

Audiit Alcides iuvenem, magnumque sub
imo

Corde premit gemitum, laorimasque effudit 465
inanis

Tum genitor natum dictis adfatur amicis:
Stat sua cuique dies; breve et inreparabile
tempus

Omnibus est vitae: sed famam extendere
factis,

Hoc virtutis opus. Troiae sub moenibus altis
Tot gnati cecidere deum: quin occidit una 470
Sarpedon, mea progenies. Etiam sua Turnum
Fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum reiicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque cava fulgentem deripit ensem. 475
Illa volans, humeri surgunt qua tegmina sum-
ma,

Incidit, atque, viam clipei molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore
Turni.

Hic Turnus ferro praefixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur: 480
Adspice, num mage sit nostrum penetrabile
telum.

Dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot aeris,
Quum pellis totiens obeat circumdata tauri,
Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricaeque moras et pectus perforat ingens. 485
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
Una eademque via sanguis animusque se-
quuntur.

Conruit in volnus: sonitum super arma
dedere:

Et terram hostilem moriens petit ore cruento.

490 Quem Turnus super adsistens:

Arcades, haec, inquit, memores mea dicta
referte

Evandro: Qualem meruit, Pallanta remitto.

Quisquis honos tumuli, quidquid solamen
humandi est,

495 Largior. Haud illi stabunt Aeneia parvo
Hospitia. Et laevo pressit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens inmania pondera baltei,
Inpressumque nefas: una sub nocte iugali
Caesa manus iuvenum foede, thalamique
cruenti:

Quae Clonus Eurytides multo caelaverat auro;
500 Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque po-
titus.

Nescia mens hominum fati sortisque futurae,
Nec servare modum rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno quum optaverit
emtum

Intactum Pallanta, et quum spolia ista diem-
que

505 Oderit. At socii multo gemitu lacrimisque
Inpositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture pa-
renti!

Haec te prima dies bello dedit, haec ea-
dem aufert:

Quum tamen ingentis Rutulorum linqvis
acervos!

Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor 510
Advolat Aeneae, tenui discrimine leti
Esse suos: tempus, versis succurrere Teucris.
Proxuma quaeque metit gladio, latumque per
agmen

Ardens limitem agit ferro; te, Turne, super-
bum

Caede nova quaerens. Pallas, Evander, in 515
ipsis

Omnia sunt oculis; mensae, quas advena
primas

Tunc adiit, dextraeque datae. Salmone crea-
tos

Quatuor hic iuvenes; totidem, quos educat
Ufens,

Viventis rapit, inferias quos inmolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammās. 520
Inde Mago procul infensam contenderat
hastam:

Ille astu subit; at tremebunda supervolat
hasta;

Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios Manis, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque pa- 525
trique.

Est domus alta; iacent penitus defossa talenta
Caelati argenti; sunt auri pondera facti
Infectique mihi. Non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut anima una dabit discrimina
tanta.

Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit: 530
Argenti atque auri memoras quae multa ta-
lenta,

- Gnatis parce tuis. Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior iam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisae Manes, hoc sentit Iulus.
535 Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem.
Nec procul Haemonides, Phoebi Triviaeque
sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus conlucens veste atque insignibus armis.
540 Quem congressus agit campo, labsumque su-
perstans
Inmolat, ingentique umbra tegit; arma Se-
restus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tro-
paeum.
Instaurant acies Volcani stirpe creatus
Caeculus et veniens Marsorum montibus Um-
bro.
545 Dardanides contra furit. Anxuris ense sini-
stram
Et totum clipei ferri deiecerat orbem;
Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore
verbo
Crediderat, coeloque animum fortasse fere-
bat,
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
550 Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
Silvicolae Fauno Dryope quem Nympha crea-
rat,
Obvius ardenti sese obtulit. Ille reducta
Loricam clipei que ingens onus inpediit hasta.
Tum caput orantis nequidquam, et multa
parantis

Dicere, deturbat terrae; truncumque tepen- 555
tem

Provolvens, super haec inimico pectore fa-
tur:

Istic nunc, metuende, iace. Non te optu-
ma mater

Condet humi, patriove onerabit membra se-
pulcro:

Alitibus linquere feris; aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque inpasti volnera lam- 560
bent,

Protinus Antaeum et Lucam, prima agmina
Turni,

Persequitur, fortemque Numam, fulvumque
Camertem,

Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri
Qui fuit Ausonidum, et tacitis regnavit Amy-
clis.

Aegaeon qualis, centum cui brachia dicunt, 565
Centenasque manus, quinquaginta oribus
ignem

Pectoribusque arsisse, Iovis quum fulmina
contra

Tot paribus streperet clipeis, tot stringeret
ensis:

Sic toto Aeneas desaevit in aequore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Ni- 570
phaei

Quadriiuges in equos adversaque pectora
tendit;

Atque illi longe gradientem et dira fremen-
tem

Ut videre, metu versi retroque ruentes

Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora
currus.

575 Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterque Liger; sed frater ha-
benis

Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus
ensem.

Haud tulit Aeneas tanto fervore furentes:
Inruit, adversaque ingens adparuit hasta.

580 Cui Liger:

Non Diomedis equos, non currum cernis
Achilli,

Aut Phrygiae campos: nunc belli finis et
aevi

His dabitur terris. Vesano talia late

Dicta volant Ligeri: sed non et Troius heros

585 Dicta parat contra; iaculum nam torquet in
hostem.

Lucagus ut pronus pendens in verbera telo

Admonuit biiugos: proiecto dum pede laevo

Aptat se pugnae: subit oras hasta per imas

Fulgentis clipei, tum laevum perforatinguen;

590 Excussus curru moribundus volvitur arvis.

Quem pius Aeneas dictis adfatur amaris:

Lucage, nulla tuos currus fuga segnis aequo-
rum

Prodidit, aut vanae vertere ex hostibus um-
brae:

Ipse rotis saliens iuga deseris. Haec ita fatus

595 Adripuit biiugos. Frater tendebat inermis

Infelix palmas, curru delabsus eodem:

Per te, per qui te talem genuere parentes,

Vir Troiane, sine hanc animam, et miserere
precantis.

Pluribus oranti Aeneas: Haud talia dudum
Dicta dabas; morere, et fratrem ne desere 600
frater.

Tum latebras animae, pectus, mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquae vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, et castra
relinquunt

Ascanius puer et nequidquam obsessa iuven- 605
tus.

Iunonem interea conpellat Iuppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratissima con-
iunx,

Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes: non vivida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque 610
pericli.

Cui Iuno submissa: Quid, o pulcherrime
coniunx,

Sollicitas aegram, et tua tristia dicta timen-
tem?

Si mihi, quae quondam fuerat, quamque
esse decebat,

Vis in amore foret: non hoc mihi namque
negares,

Omnipotens; quin et pugnae subducere Tur- 615
num,

Et Dauno possem incolumen servare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine
poenas.

Ille tamen nostra deducit origine nomen,
Pilumnusque illi quartus pater; et tua larga
620 Saepe manu multisque oneravit limina donis.
Cui rex aetherei breviter sic fatur Olympi:
Si mora praesentis leti tempusque caduco
Oratur iuveni, meque hoc ita ponere sentis:
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe
fatis.

625 Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque mo-
veri

Mutarive putas bellum: spes pascis inanis.
Cui Iuno adlacrumans: Quid si, quod voce
gravaris,

Mente dares; atque haec Turno rata vita ma-
neret!

630 Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego
veri

Vana feror. Quod ut o potius formidine falsa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa re-
flectas!

Haec ubi dicta dedit, coelo se protinus alto
Misit, agens hiemem nimbo subcincta per
auras;

635 Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit.
Tum dea nube cava tenuem sine viribus um-
bram

In faciem Aeneae (visu miserabile monstrum)
Dardaniis ornat telis; clipeumque iubasque
Divini adsimulat capitis; dat inania verba;

640 Dat sine mente sonum, gressusque effingit
euntis:

Morte obita quales fama est volitare figuras,

Aut quae sopitos deludunt somnia sensus.
At primas laeta ante acies exsultat imago,
Inritatque virum telis, et voce lacescit.
Instat cui Turnus, stridentemque **eminus** 645
hastam

Coniicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Aenean aversum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo spem turbidus hausit
inanem:

Quo fugis, Aenea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quaesita per undas. 650
Taliam vociferans sequitur, strictumque co-
ruscat

Mucronem: nec ferre videt sua gaudia ventos..
Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis, et ponte parato;
Qua rex Clusinis advectus Osinius oris. 655
Huc sese trepida Aeneae fugientis imago
Coniicit in latebras: nec Turnus segnior in-
stat;

Exsuperatque moras, et pontis transilit altos.
Vix proram adtigerat: rumpit Saturnia fu-
nem,
Avolsamque rapit revoluta per aequora na- 660
vem.

Illum autem Aeneas absentem in proelia po-
scit;

Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras iam quaerit
imago,

Sed sublime volans nubi se inmiscuit atrae:
Quum Turnum medio interea fert aequore 665
turbo.

Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
Et duplicis cum voce manus ad sidera ten-
dit:

Omnipotens genitor, tanton' me crimine di-
gnum

Duxisti, et talis voluisti expendere poenas?
670 Quo feror? unde abii? quae me fuga, quem-
ve reducet?

Laurentisne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virum, qui me meaque arma
secuti?

Quosne (nefas) omnis infanda in morte reli-
qui?

Et nunc palantis video, gemitumque caden-
tum

675 Adcipio. Quid ago? aut quae iam satis ima
dehiscat

Terra mihi? vos o potius miserescite, venti;
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, saevisque vadis inmittite Syrtes,
Quo neque me Rutuli, nec conscia fama se-
quatur.

680 Haec memorans, animo nunc huc, nunc
fluctuat illuc;

An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an iaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum se reddat
in arma.

685 Ter conatus utramque viam: ter maxuma
Iuno

Continuit; iuvenemque animi miserata re-
pressit.

Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo:

Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Iovis interea monitis Mezentius ardens

Succedit pugnae, Teucrosque invadit ovantis. 690

Concurrunt Tyrrhenae acies, atque omnibus uni,

Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.

Ille; velut rupes, vastum quae prodit in aequor,

Obvia ventorum furiis, expostaque ponto,

Vim cunctam atque minas perfert coelique 695 marisque,

Ipsa inmota manens; prolem Dolichaonis Hebrum

Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem:

Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis

Occupat os faciemque adversam: poplite palmum

Succiso volvi segnem sinit; armaque Lauso 700

Donat habere humeris, et vertice figere cristas.

Nec non Evanthen Phrygium, Paridisque Mimanta

Aequalem comitemque: una quem nocte Theano

In lucem genitori Amyco dedit, et face prae-
gnans

705 Cisseis regina Parin: Paris urbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mi-
manta.

Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper, multos Vesulus quem pinifer
annos

Defendit, multosque palus Laurentia, silva
710 Pastus arundinea, postquam inter retia ven-
tum est,

Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit
armos;

Nec cuiquam irasci propiusve adcedere virtus;
Sed iaculis tutisque procul clamoribus in-
stant:

Ille autem inpavidus partes cunctatur in
omnis,

715 Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas.
Haud aliter, iustae quibus est Mezentius irae,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro;
Missilibus longe, et vasto clamore laccessunt.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,

720 Graius homo; infectos linquens profugus hy-
menaeos:

Hunc ubi miscentem longe media agmina
vidit,

Purpureum pennis et pactae coniugis ostro:
Inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans;
Suadet enim vesana fames; si forte fugacem

725 Conspexit capream, aut surgentem in cornua
cervum;

Gaudet, hians inmane, comasque adrexit, et
haeret

Visceribus super incumbens: lavit inproba
teter

Ora cruor:

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Sternitur infelix Acron, et calcibus atram 730

Tundit humum exspirans, infractaque tela
cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Oro-
den

Sternere, nec iacta caecum dare cuspide
volnus:

Obvius adversoque occurrit, seque viro vir

Contulit, haud furto melior, sed fortibus 735
armis.

Tum super abiectum posito pede nixus et
hasta:

Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus
Orodes.

Conclamant socii laetum paeana secuti:

Ille autem exspirans: Non me, quicumque
es, inulto,

Victor, nec longum laetabere: te quoque fata 740

Prospectant paria, atque eadem mox arva te-
nebis.

Ad quem subridens mixta Mezentius ira:

Nunc morere. Ast de me divom pater atque
hominum rex

Viderit. Hoc dicens eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos et ferreus urguet 745

Somnus; in aeternam clauduntur lumina
noctem.

Caedicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hy-
daspen,

Partheniumque Rapo et praedurum viribus
Orsen;

Messapus Cloniumque, Lycaoniumque Eri-
ceten;

750 Illum infrenis equi labso tellure iacentem,
Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat
Agis:

Quem tamen haud expers Valerus virtutis
avitae

Deiicit; at Thronium Salius, Saliumque Ne-
alces.

Insignis iaculo et longe fallente sagitta.

755 Iam gravis aequabat luctus et mutua Ma-
vors

Funera: caedebant pariter pariterque rue-
bant

Victores victique: neque his fuga nota, ne-
que illis.

Di Iovis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse la-
bores:

760 Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia
Iuno;

Pallida Tisiphone media inter millia saevit.

At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus
Orion,

Quum pedes incedit medii per maxuma Nerei
765 Stagna viam scindens, humero supereminet
undas;

Aut, summis referens annosam montibus or-
num,

Ingrediturque solo et caput inter nubila con-
dit:

Talis se vastis infert Mezentius armis.

Huic contra Aeneas, speculatus in agmine
longo,

Obvius ire parat. Manet inperterritus ille, 770

Hostem magnanimum opperiens, et mole
sua stat;

Atque oculis spatium emensus, quantum sa-
tis hastae:

Dextra, mihi deus, et telum, quod missile
libro,

Nunc adsint: voveo praedonis corpore raptis
Indutum spoliis ipsum te, Lause, tropaeum 775
Aeneae. Dixit. Stridentemque eminus ha-
stam

Iniicit: illa volans clipeo est excussa, pro-
culque

Egregium Antoren latus inter et ilia figit:

Herculis Antoren comitem, qui missus ab
Argis

Haeserat Evandro, atque Itala consederat 780
urbe.

Sternitur infelix alieno vulnere, coelumque
Adspicit, et dulcis moriens reminiscitur Ar-
gos.

Tum pius Aeneas hastam iacit: illa per or-
bem

Aere cavum triplici, per linea terga, tri-
busque

785 Transiit intextum tauris opus, imaque sedit
Inguine; et vires haud pertulit. Ocius en-
sem

Aeneas, viso Tyrrheni sanguine laetus,
Eripit a femine, et trepidanti fervidus in-
stat.

Ingemuit cari graviter genitoris amore,
790 Ut vidit, Lausus; lacrimaeque per ora vo-
lutaе.

Hic mortis durae casum, tuaque optuma
facta,

Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
Non equidem, nec te, iuvenis memorande,
silebo.

Ille pedem referens, et inutilis, inque li-
gatus

795 Cedebat, clipeoque inimicum hastile tra-
hebat.

Prorupit iuvenis, seseque inmiscuit armis:
Iamque adsurgentis dextra plagamque fe-
rentis

Aeneae subiit mucronem, ipsumque mo-
rando

Sustinuit; socii magno clamore sequuntur:
800 Dum genitor nati parma protectus abiret;
Telaque coniiciunt, perturbantque eminus
hostem

Missilibus. Furit Aeneas, tectusque tenet se.
Ac velut, effusa si quando grandine nimbi
Praecipitant, omnis campis diffugit arator,
805 Omnis et agricola; et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,

Dum pluit in terris; ut possint, sole re-
ducto,

Exercere diem: Sic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem
Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque 810
minatur:

Quo moriture ruis, maioraque viribus au-
des?

Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exsultat demens; saevae iamque altius irae
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Parcae fila legunt: validum namque exigit 815
ensem

Per medium Aeneas iuvenem, totumque re-
condit.

Transiit et parmam mucro, levia arma mi-
nacis,

Et tunicam, molli mater quam neverat auro;
Inplevitque sinum sanguis: tum vita per
auras

Concessit moesta ad Manis, corpusque re- 820
liquit.

At vero ut voltum vidit morientis et ora,

Ora modis Anchisiades pallentia miris:

Ingemuit miserans graviter, dextramque te-
tendit;

Et mentem patriae strinxit pietatis imago.

Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudi- 825
bus istis,

Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?

Arma, quibus laetatus, habe tua: teque pa-
rentum

Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;

830 Aeneae magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantis socios, et terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.

Interea genitor Tiberini ad fluminis undam

Volnera siccabat lymphis, corpusque levabat
835 Arboris adclinis trunco. Procul aerea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.

Stant lecti circum iuvenes: ipse aeger, anhelans,

Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam:

Multa super Lauso rogitat, multumque remittit,

840 Qui revocent, moestique ferant mandata parentis.

At Lausum socii exanimem super arma ferebant

Flentes, ingentem, atque ingenti volnere victum,

Adgnovit longe gemitum praesaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, et ambas

845 Ad coelum tendit palmas, et corpore inhaeret.

Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,

Ut pro me hostili paterer succedere dex-
trae,
Quem genui? Tuane haec genitor per vol-
nera servor,
Morte tua vivens? Heu, nunc misero mihi
demum
Exsiliū infelix! nunc alte volnus adactum! 850
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine no-
men,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque pa-
ternis,
Debueram patriae poenas odiisque meo-
rum:
Omnis per mortes animam sontem ipse de-
dissem!
Nunc vivo: neque adhuc homines lucemque 855
relinquo.
Sed linquam. Simul hoc dicens adtollit in
aegrū
Se femur; et, quamquam vis alto vulnere
tardat,
Haud deiectus, equum duci iubet. Hoc de-
cus illi,
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. Adloquitur maerentem, et talibus 860
infit:
Rhoebe, diu (res si qua diu mortalibus ulla
est)
Viximus. Aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Aeneae referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit si nulla viam
vis,

865 Occumbes pariter. Neque enim, fortissime,
credo

Iussa aliena pati, et dominos dignabere Teu-
cros.

Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
Membra, manusque ambas iaculis oneravit
acutis;

Aere caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
870 Sic cursum in medios rapidus dedit. Aestuat
ingens

Uno in corde pudor mixtoque insania luctu,
* Et Furiis agitatus amor, et conscia vir-
tus:*

Atque hic Aenean magna ter voce vocavit.
Aeneas adgnovit enim, laetusque preca-
tur:

875 Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infesta subit obvius
hasta.

Ille autem: Quid me, erepto, saevissime,
nato,
Terres? haec via sola fuit, qua perdere
posses.

880 Nec mortem horremus, nec divom parci-
mus ulli.

Desine. Iam venio moriturus, et haec tibi
porto

Dona prius. Dixit, telumque intorsit in ho-
stem;

Inde aliud super atque aliud figitque, vo-
latque

Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum adstantem laevos equitavit in 885
orbis,
Tela manu iaciens; ter secum Troius heros
Inmanem aerato circumfert tegmine silvam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula
taedet
Vellere, et urguetur pugna congressus ini-
qua:
Multa movens animo, iam tandem erumpit, 890
et inter
Bellatoris equi cava tempora coniicit ha-
stam,
Tollit se adrectum quadrupes, et calcibus
auras
Verberat, effusumque equitem super ipse se-
cutus
Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt coelum Troesque Lati- 895
nique.
Advolat Aeneas, vaginaque eripit ensem,
Et super haec: Ubi nunc Mezentius acer, et
illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut
auras
Suspiciens hausit coelum, mentemque re-
cepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque 900
minaris?
Nullum in caede nefas; nec sic ad proelia
veni;
Nec tecum meus haec pepigit mihi foedera
Lausus.

Unum hoc, per, si qua est victis venia hosti-
bus, oro;

Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meo-
rum

905 Circumstare odia; hunc, oro, defende fu-
rorem;

Et me consortem nati concede sepulcro.

Haec loquitur, iuguloque haud inscius adcipit
ensem,

Undantique animam diffundit in arma cruore.

VIRGILS AENEIS

Elftes Buch.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT
530 SOUTH MICHIGAN AVENUE
CHICAGO, ILL. 60607

RECEIVED
JAN 10 1964

PHYSICS DEPARTMENT
530 SOUTH MICHIGAN AVENUE
CHICAGO, ILL. 60607

RECEIVED
JAN 10 1964

I n h a l t.

Nach Mezentius Ermordung errichtet Aeneas dem Kriegsgott ein Siegeszeichen. — 28. Der Leichnam des entseelten Pallas wird hierauf unter grossen Feierlichkeiten zum Evander gebracht, und von diesem so wohl, als von der ganzen Stadt betrauert. — 99. Mittlerweile kommen Abgeordnete der Latiner an, und erbitten sich einen Zwölftügigen Waffenstillstand, den beide Völker zur Beerdigung ihrer Todten, welche sie sich gegenseitig ausliefern, benutzen. — 224. Zu gleicher Zeit kömmt Venulus, der

Gesandte der Latiner an den Diomedes in Apulien, zurück, und bringt die unangenehme Nachricht, dass dieser Held lieber neutral bleiben, als sich abermals in Kriegsunruhen, die er kaum überstanden hatte, einlassen wolle. — 295. Niedergedrückt durch diese fehlgeschlagene Hoffnung berathschlagt sich der König Latinus mit den Edeln des Reichs über die missliche Lage des Kriegs, und thut den Vorschlag, eine Gesandtschaft an die Trojaner abzuschicken, um mit ihnen gegen Einräumung beträchtlicher Vortheile, in Friedensunterhandlungen zu treten. — 335. Drances tritt auf und beschwert sich aus alter Erbitterung gegen Turnus über die dem Lande durch den Krieg zugefügten Drangsale, und schreibt die Schuld der Eigenliebe und dem Stolze des Turnus zu. — 376. Dieser wird empört durch die Vorwürfe eines feigen Schwätzers und widerlegt ihn in einer nicht minder heftigen Gegenrede. — 444. Während dieser Verhandlungen detachirt Aeneas seine leichte Reiterei gegen Laurentum; er selbst nimmt an der Spitze der übrigen Truppen einen Umweg, um die Stadt zu überfallen. Die Nachricht davon richtet grosse Bestürzung an, die Versammlung zerschlägt sich und man trifft Anstalten zur Vertheidigung der Stadt. — 485. Turnus, der durch Kundschafter bestimmtere Nachrichten von dem Plane der Trojaner eingezogen hat, theilt sein Heer ebenfalls in zwei Korps, wovon das eine aus Rei-

terei besteht, die vom Messapus und der Camilla angeführt wird, das andere, unter seinem eigenen Commando, im Hinterhalte einen engen Weg besetzt, den Aeneas nothwendig passiren musste. — 531. Episode von der Camilla, deren abenteuerliche Geschichte der Dichter in eine Rede der Diana an die Nymphe Opis einwebt. Metabus nemlich, ihr Vater, König in der Stadt Privernum, wurde seiner Herrschaft beraubt und musste flüchten. Er nahm seine kleine Tochter Camilla mit sich, weichte sie, als er an den angeschwollenen Strom Amasenus kam, der Jagdgöttinn, befestigte sie an einen Speer und schleuderte sie, unter der Obhut der Göttinn, glücklich über den Fluss, worauf er mit ihr in einem Walde seinen Wohnsitz suchte, sie mit Pferdemilch nährte, und in Jagdübungen zu ihrer Bestimmung abhärtete. — 596. Die Reiterei beider Völker kumpft mit vieler Hitze unter gegenseitigem Blutvergiessen. — 647. Camilla giebt hier Proben ihres Heldenmuthes, füllt aber endlich durch den Wurfspiess des Arruns, da sie ihre Eitelkeit verleitete, der schönen Rüstung des Chloreus, eines Priesters der Cybele, unbedachtsam nachzugehn. — 835. Bald darauf unterliegt ihr Mörder der Rache der Diana, welche ihn durch eine ihrer Nymphen, Opis, umbringen lässt. — 867. Der Tod der tapfern Kriegerinn macht grosse Sensation in dem Heere; die Rutuler ergreifen muthlos die Flucht nach der Stadt zu, und die Trojaner be-

nutzen diese Gelegenheit, die Mauern zu bestürmen. — 895. Acca, eine von den Gefährtinnen der Camilla, erfüllt den letzten Willen ihrer Gebieterinn, und giebt dem Turnus Nachricht von dem unglücklichen Schicksale der Seinigen. Er verlässt seinen Hinterhalt und eilt, vom Aeneas verfolgt, der Stadt zu. Beide lagern sich ohne Feindseligkeiten, welche die hereinbrechende Nacht verhindert.

Oceanum interea surgens Aurōra reliquit.
Aeneas, quamquam et sociis dare tempus
humandis
Praecipitant curae, turbataque funere mens
est,
Vota deum primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis 5
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentii ducis exuvias; tibi, magne, tro-
paeum,
Bellipotens; aptat rorantis sanguine cristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca pe-
titum
Perfossumque locis: clipeumque ex aere si- 10
nistrae
Subligat, atque ensem collo suspendit ebur-
num.

Tum socios, namque omnis eum stipata te-
gebat

Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantis:
Maxuma res effecta, viri; timor omnis ab-
esto,

15 Quod superest: haec sunt spolia et de rege
superbo

Primitiae; manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate, animis et spe praesumite bel-
lum;

Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere
signa

20 Adnuerint superi, pubemque educere castris,
Inpediat, segnesque metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terrae
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub
imo est.

Ite, ait; egregias animas, quae sanguine
nobis

25 Hanc patriam peperere suo, decorate supre-
mis

Muneribus: moestamque Evandri primus ad
urbem

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.

Sic ait inlacrimans, recipitque ad limina
gressum:

30 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus aequae
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.

Circum omnis famulumque manus Troiana-
que turba,
Et moestum Iliades crinem de more solu- 35
tae.

Ut vero Aeneas foribus sese intulit altis:
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, moestoque inmugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, laevique patens in pectore volnus 40
Cuspidis Ausoniae, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, quum laeta
veniret,

Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere pa-
ternas?

Non haec Evandro de te promissa parenti 45
Discedens dederam: quum me complexus
euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensque
moneret

Acris esse viros, cum dura proelia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis. 50
Nos iuvenem exanimum, et nil iam coelesti-
bus ullis

Debentem, vano moesti comitamur honore.
Infelix, nati funus crudele videbis!
Hi nostri reditus, exspectatique triumphi?
Haec mea magna fides? At non, Evandre, 55
pudendis

Volneribus pulsum adspicies: nec sospite di-
rum

Optabis nato funus pater. Hei mihi, quan-
tum

Praesidium Ausonia, et quantum tu perdis,
Inle!

Haec ubi deflevit, tolli miserabile corpus
60 Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur ho-
norem,

Intersintque patris lacrimis; solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii cratis et molle feretrum
65 Arbuteis texunt virgis et vimine querno,
Exstructosque toros obtentu frondis inum-
brant.

Hic iuvenem agresti sublimem stramine po-
nunt:

Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violae, seu languentis hyacinthi;
70 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua for-
ma recessit;

Non iam mater alit tellus, viresque ministrat.
Tunc geminas vestis, auroque ostroque ri-
gentis,

Extulit Aeneas: quas illi laeta laborum
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
75 Fecerat, et tenui telas discreverat auro:
Harum unam iuveni supremum moestus ho-
norem

Induit, arsurasque comas obnubit amictu:
Multaque praeterea Laurentis praemia pugnae
Aggerat, et longo praedam iubet ordine
duci.

Addit equos, et tela, quibus spoliaverat ho- 80
stem.

Vinxerat et post terga manus, quos mitteret
umbris

Inferias, coeso sparsuros sanguine flammam;

Indutosque iubet truncos hostilibus armis

Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.

Ducitur infelix aevo confectus Acoetes, 85

Pectora nunc foedans pugnīs, nunc unguibus
ora;

Sternitur et toto proiectus corpore terrae.

Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.

Post bellator equus, positis insignibus, Aethon

It lacrimans, guttisque humectat grandibus 90
ora.

Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera
Turnus

Victor habet. Tum moesta phalanx, Teu-
crique sequuntur,

Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.

Postquam omnis longe comitum processerat
ordo,

Substitit Aeneas, gemituque haec addidit 95
alto:

Nos alias hinc ad lacrimas eadem horridā
belli

Fata vocant. Salve aeternum mihi, maxime
Palla,

Aeternumque vale. Nec plura effatus ad
altos

Tendebat muros, gressumque in castra fe-
rebat.

- 100 Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleae, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quae fusa iace-
bant,
Redderet, ac tumulo sineret succedere terrae;
Nullum cum victis certamen et aethere cas-
sis;
105 Parceret hospitibus quondam socerisque vo-
catis.
Quos bonus Aeneas, haud aspernanda pre-
cantis,
Prosequitur venia, et verbis haec insuper
addit:
Quaenam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
110 Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemque dedis-
sent;
Nec bellum cum gente gero: rex nostra re-
liquit
Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
115 Aequius huic Turnum fuerat se opponere
morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Adparat: his mecum decuit concurrere telis;
Vixet, cui vitam deus aut sua dextra de-
disset.
Nunc ite, et miseris subponite civibus ignem.
120 Dixerat Aeneas. Olli obstupuerunt silentes;
Conversique oculos inter se atque ora te-
nebant.

Tum senior semperque odiis et crimine
Drances

Infensus iuveni Turno sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus coelo te laudibus ae- 125
quem?

Iustitiaene prius mirer, belline laborum?
Nos vero haec patriam grati referemus ad
urbein:

Et te, si qua viam dederit Fortuna, Latino
Iungemus regi. Quaerat sibi foedera Tur-
nus.

Quin et fatalis murorum adtollere moles, 130
Saxaque subvectare humeris Troiana iuvabit.
Dixerat haec, unoque omnes eadem ore fre-
mebant.

Bis senos pepigere dies, et, pace sequestra,
Per silvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Erravere iugis. Ferro sonat icta bipenni 135
Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
Robora nec cuneis et olentem scindere ce-
drum,

Nec plaustreis cessant vectare gementibus or-
nos.

Et iam Fama volans, tanti praenuntia
luctus,
Evandrum Evandrique domos et moenia con- 140
plet,

Quae modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more ve-
tusto

Funereas rapuere faces. Lucet via longo

Ordine flammaram, et late discriminat agros.
145 Contra turba Phrygum veniens plangentia
iungunt

Agmina. Quae postquam matres succedere
tectis

Viderunt, moestam incendunt clamoribus ur-
bem.

At non Evandrum potis est vis ulla tenere:
Sed venit in medios. Feretro Pallanta re-
posto

150 Procubuit super, atque haeret lacrimansque
gemensque,

Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non haec, o Palla, dederas promissa parenti.
Cautius ut saevo velles te credere Marti!

Haud ignarus eram, quantum nova gloria in
armis,

155 Et praedulce decus primo certamine posset.
Primitiae iuvenis miserae! bellique propin-
qui

Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum
Vota precesque meae! tuque, o sanctissima
coniunx,

Felix morte tua, neque in hunc servata do-
lorem!

160 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troum socia arma se-
cutum

Obruerent Rutuli telis; animam ipse dedis-
sem,

Atque haec pompa domum me, non Pallanta,
referret!

Nec vos arguerim, Teucris, nec foedera, nec,
 quas
 Iunximus hospitio, dextras: sors ista se- 165
 nectae
 Debita erat nostrae. Quod si immatura ma-
 nebat
 Mors natum: caesis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse iu-
 vabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla,
 Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, 170
 et quam
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus
 omnis.
 Magna tropaea ferunt, quos dat tua dextera
 leto.
 Tu quoque nunc stares inmanis truncus in
 armis:
 Esset par aetas, et idem si robur ab annis,
 Turne. Sed infelix Teucros quid demoror 175
 armis?
 Vadite, et haec memores regi mandata re-
 ferte:
 Quod vitam moror invisam, Pallante per-
 emto,
 Dextera caussa tua est; Turnum gnatoque
 patrique
 Quam debere vides. Meritis vacat hic tibi solus
 Fortunaque locus. Non vitae gaudia quaero; 180
 Nec fas: sed nato Manis perferre sub imos.
 Aurora interea miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Iam pater Aeneas, iam curvo in litore Tarcho

- 185 Constituere pyras. Huc corpora quisque suo-
rum
More tulere patrum: subiectisque ignibus
atris
Conditur in tenebras altum caligine coelum.
Ter circum adcensos, cincti fulgentibus ar-
mis,
Decurrere rogos; ter moestum funeris ignem
190 Lustravere in equis; ululatusque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et
arma.
It coelo clamorque virum clangorque tuba-
rum.
Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
Coniiciunt igni; galeas, ensisque decoros,
195 Frenaque, ferventisque rotas; pars munera
nota,
Ipsorum clipeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora Morti;
Saetigerosque sues raptasque ex omnibus
agris
In flammam iugulant pecudes. Tum litore
toto
200 Ardentis spectant socios, semiustaque ser-
vant
Busta; neque avelli possunt; nox humida
donec
Invertit coelum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miseri diversa in parte La-
tini
Innumeras struxere pyras, et corpora partim
205 Multa virum terrae infodiunt, avectaque par-
tim

Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;

Cetera, confusaeque ingentem caedis acervum

Nec numero nec honore cremant; tunc undique vasti

Certatim crebris conlucent ignibus agri.

Tertia lux gelidam coelo dimoverat umbram: 210

Moerentes altum cinerum et confusa ruebant

Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terrae.

Iam vero in tectis, praedivitis urbe Latini,
Praecipuus fragor, et longi pars maxuma luctus.

Hic matres, miseraeque nurus, hic cara sororum 215

Pectora moerentum, puerique parentibus orbi,

Dirum execrantur bellum Turnique hymenaeos:

Ipsam armis, ipsumque iubent decernere ferro;

Qui regnum Italiae et primos sibi poscat honores.

Ingravat haec saevus Drances, solumque vocari 220

Testatur, solum posci in certamina Turnum.

Multa simul contra variis sententia dictis

Pro Turno; et magnum reginae nomen obumbrat;

Multa virum meritis sustentat fama tropaeis.

225 Hos inter motus, medio in flagrante tu-
multu,

Eoce, super moesti magna Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt; nihil omnibus actum
Tantum impensis operum; nil dona, neque
aurum,

Nec magnas valuisse preces; alia arma La-
tinis

230 Quaerenda, aut pacem Troiano ab rege pe-
tendam.

Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.

Fatalem Aenean manifesto numine ferri,

Admonet ira deum, tumulique ante ora re-
centes.

Ergo concilium magnum, primosque suorum

235 Imperio adcitatos, alta intra limina cogit.

Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

Tecta viis. Sedet in mediis et maxumus
aevo,

Et primus sceptris, haud laeta fronte, La-
tinus.

Atque hic legatos Aetola ex urbe remissos,

240 Quae referant, fari iubet, et responsa re-
poscit

Ordine cuncta suo. Tum facta silentia lin-
guis,

Et Venulus dicto parens ita farier infit:

Vidimus, o cives, Diomede Argivaque ca-
stra;

Atque iter emensi casus superavimus omnis;

245 Contigimusque manum, qua concidit Ili-
tellus.

Ille urbem Argyripam, patriae cognomine
gentis,

Victor Gargani condebat Iapygis arvis.

Postquam introgressi, et coram data copia
fandi:

Munera praeferimus, nomen patriamque do-
cemus;

Qui bellum intulerint, quae caussa adtraxerit 250
Arpos.

Auditis ille haec placido sic reddidit ore:

O fortunatae gentes, Saturnia regna,

Antiqui Ausonii, quae vos Fortuna quietos

Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella?

Quicumque Iliacos ferro violavimus agros 255

(Mitto ea, quae muris bellando exhausta sub
altis,

Quos Simois premat ille viros) infanda per
orbein

Supplicia et scelerum poenas expendimus
omnes,

Vel Priamo miseranda manus: Scit triste Mi-
nervae

Sidus, et Euboicae cautes, ultorque Caphe- 260
reus.

Militia ex illa diversum ad litus adacti,

Atrides Protei Menelaus ad usque columnas

Exsulat; Aetnaeos vidit Cyclopas Ulixes.

Regna Neoptolemi referam, versosque Pe-
natis

Idomenei? Libycone habitantes litore Lo- 265
cros?

Ipsae Mycenaeus magnorum ductor Achivum

Coniugis infandae prima intra limina dextra

Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter.
Invidisse deos, patriis ut redditus aris
270 Coniugium optatum et pulchram Calydonam
viderem!

Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur,
Et socii amissi petierunt aethera pennis,
Fluminibusque vagantur aves (heu dira meo-
rum

Supplicia!) et scopulos lacrimosis vocibus
implent.

275 Haec adeo ex illo mihi iam speranda fue-
runt

Tempore, quum ferro coelestia corpora de-
mens

Adpetii, et Veneris violavi volnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post eruta
bellum

280 Pergama; nec veterum memini, laetorve ma-
lorum.

Munera, quae patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Aenean. Stetimus tela aspera
contra,

Contulimusque manus: experto credite,
quantus

In clipeum adsurgat, quo turbine torqueat
hastam.

285 Si duo praeterea tales Idaea tulisset
Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
Dardanus, et versis lugeret Graecia fatis.
Quidquid apud durae cessatum est moenia
Troiae,

Hectoris Aeneaeque manu victoria Graium

Haesit, et in decumum vestigia retulit an- 290
num.

Ambo animis, ambo insignes praestantibus
armis:

Hic pietate prior. Coeant in foedera dex-
trae,

Qua datur: ast, armis concurrant arma, ca-
vete.

Et responsa simul quae sint, rex optume,
regis

Audisti, et quae sit magno sententia bello. 295

Vix ea legati; variusque per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor: ceu, saxa mo-
rantur

Quum rapidos amnis, clauso fit gurgite mur-
mur,

Vicinaeque fremunt ripae crepitantibus un-
dis.

Ut primum placati animi, et trepida ora quie- 300
runt;

Praefatus divos solio rex inhit ab alto:

Ante equidem summa de re statuuisse, La-
tini,

Et vellem, et fuerat melius; non tempore
tali

Cogere concilium, quum muros adsidet ho-
stis.

Bellum inportunum, cives, cum gente deo- 305
rum

Invictisque viris, gerimus, quos nulla fati-
gant

Proelia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam adscitis Aetolum habuistis in
armis,

Ponite; spes sibi quisque. Sed haec, quam
angusta, videtis.

310 Cetera qua rerum iaceant perculsa ruina,
Ante oculos interque manus sunt omnia ve-
stras.

Nec quemquam incuso. Potuit quae plurima
virtus

Esse, fuit. Toto certatum est corpore regni.
Nunc adeo, quae sit dubiae sententia menti,

315 Expediam, et paucis (animos adhibete) do-
cebo.

Est antiquus ager, Tusco mihi proximus
amni,

Longus, in occasum, finis super usque Si-
canos;

Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros
Exercent collis, atque horum asperrima pa-
scunt.

320 Haec omnis regio, et celsi plaga pinea
montis,

Cedat amicitiae Teucrorum; et foederis
aequas

Dicamus leges, sociosque in regna vocemus;
Considant, si tantus amor, et moenia con-
dant.

Sin alios finis aliamque capessere gentem

325 Est animus, possuntque solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore navis,
Seu plaris conplere valent: iacet omnis ad
undam

Materies: ipsi numerumque modumque ca-
rinis

Praecipiant; nos aera, manus, navalia demus.

Praeterea, qui dicta ferant, et foedera fir- 330
ment,

Centum oratores prima de gente Latinos

Ire placet, pacisque manu praetendere ra-
mos;

Munera portantis aurique eborisque talenta

Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

Consulite in medium, et rebus succurrite 335
fessis.

Tum Drances idem infensus, quem gloria
Turni

Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, sed frigida
bello

Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,

Seditione potens; genus huic materna su- 340
perbum

Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;

Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras:

Rem nulli obscuram, nostrae nec vocis
egentem,

Consulis, o bone rex. Cuncti se scire fa-
tentur,

Quid fortuna ferat populi; sed dicere mus- 345
sant.

Det libertatem fandi, flatusque remittat,

Cuius ob auspicium infaustum moresque si-
nistros

(Dicam equidem, licet arma mihi mortem-
que minetur)

Lumina tot cecidisse ducum, totamque vide-
mus

350 Consedissee urbem luctu: dum Troia tentat
Castra, fugae fidens, et coelum territat ar-
mis.

Unum etiam donis istis, quae plurima mitti
Dardanidis dicique iubes, unum, optume re-
gum,

Adiicias; nec te ullius violentia vincat,

355 Quin natam egregio genere dignisque hyme-
naeis

Des, pater, et pacem hanc aeterno foedere
iungas.

Quod si tantus habet mentis et pectora ter-
ror:

Ipsam obtestemur, veniamque oremus ab
ipso;

Cedat, ius proprium regi patriaeque re-
mittat.

360 Quid miseros toties in aperta pericula civis
Proiicis, o Latio caput horum et caussa ma-
lorum?

Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et
esse

365 Nil moror, en, supplex venio. Miserere tuo-
rum,

Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
Vidimus, ingentis et desolavimus agros.

Aut, si fama movet, si tantum pectore robur

Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est:
Aude, atque adversum fidens fer pectus in 370
hostem.

Scilicet, ut Turno contingat regia coniunx,
Nos, animae viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. Et iam tu, si qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum adspice
contra,

Qui vocat. 375

Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore
voces:

Larga quidem, Drance, semper tibi copia
fandi

Tum, quum bella manus poscunt; patribus-
que vocatis

Primus ades. Sed non replenda est curia 380
verbis,

Quae tuto tibi magna volant, dum distinet
hostem

Agger moerorum, nec inundant sanguine
fossae.

Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque
timoris

Argue tu, Drance; quando tot stragis acer-
vos

Teucrorum tua dextra dedit, passimque tro- 385
paeis

Insignis agros. Possit quid vivida virtus,
Experiare licet; nec longe scilicet hostes
Quaerendi nobis: circumstant undique mu-
ros.

Imus in adversos? quid cessas? an tibi Ma-
vors

390 Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit?

Pulsus ego? aut quisquam merito, foedissi-
me, pulsum

Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Thy-
brim

Sanguine, et Evandri totam cum stirpe vi-
debit

395 Procubuisse domum, atque exutos Arcadas
armis?

Haud ita me experti Bitias et Pandarus in-
gens,

Et quos mille die victor sub Tartara misi,

Inclusus muris, hostilique aggere saeptus.

Nulla salus bello. Capiti cane talia de-
mens

400 Dardanio, rebusque tuis. Proinde omnia
magno

Ne cessa turbare metu, atque extollere vires

Gentis bis victae; contra premere arma La-
tini.

Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma
tremiscunt,

Nunc et Tydides, et Larissaeus Achilles:

405 Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus un-
das,

Vel cum se pavidum contra mea iurgia fin-
git

Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.

Numquam animam talem dextra hac (absiste
moveri)

Amittes; habitet tecum, et sit pectore in
isto.

Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta 410
revertor.

Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
Funditus occidimus, neque habet Fortuna re-
gressum:

Oremus pacem, et dextras tendamus inertis.
Quamquam, o, si solitae quidquam virtutis 415
adesset,

Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
Egregiusque animi, qui, ne quid tale vi-
deret,

Procubuit moriens, et humum semel ore mo-
mordit.

Sin et opes nobis, et adhuc intacta iu-
ventus,

Auxilioque urbes Italiae populique super- 420
sunt:

Sin et Troianis cum multo gloria venit
Sanguine; sunt illis sua funera, parque per
omnis

Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat
artus?

Multa dies variique labor mutabilis aevi 425
Retulit in melius; multos alterna revisens
Lusit et in solido rursus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Aetolus et Arpi:
At Messapus erit, felixque Tolumnius, et
quos

430 Tot populi misere duces; nec tarda se-
quetur

Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis aere cae-
tervas.

Quod si me solum Teucri in certamina pos-
cunt,

435 Idque placet, tantumque bonis communibus
obsto:

Non adeo has exosa manus Victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contra: vel magnum praestet
Achillem,

Factaque Volcani manibus paria induat arma
440 Ille licet. Vobis animam hanc soceroque
Latino

Turnus ego, haud ulli veterum virtute se-
cundus,

Devovi. Solum Aeneas vocat. Et, vocet
oro.

Nec Drances potius, sive est haec ira deo-
rum,

Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.

445 Illi haec inter se dubiis de rebus agebant
Certantes; castra Aeneas aciemque move-
bat.

Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisque urbem terroribus in-
plet:

Instructos acie Tiberino a flumine Teucros

Tyrrhenamque manum totis descendere 450
campis.

Extemplo turbati animi, concussaue volgi
Pectora, et adrectae stimulis haud mollibus
irae.

Arma manu trepidi poscunt; fremit arma iu-
ventus;

Flent moesti, mussantque patres. Hic undi-
que clamor

Dissensu vario magnus se tollit in auras: 455
Haud secus, atque alto in luco quum forte
catervae

Consedere avium, piscosove anne Padusae
Dant sonitum rauci per stagna loquacia
cycni.

Immo ait, o cives, adrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate se- 460
dentes:

Illi armis in regna ruant. Nec plura lo-
cutus

Conripuit sese, et tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, armari Volscorum edice ma-
niplis;

Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Messapus, in
armis,

Et cum fratre Coras, latis diffundite campis. 465
Pars aditus urbis firment, turresque capes-
sant:

Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma,
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater et magna incepta La-
tinus

470 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt;
Multaque se incusat, qui non adceperit ultro
Dardanium Aenean, generumque adscive-
rit urbi.

Praefodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subvectant. Bello dat signum rauca cruen-
tum

475 Buccina. Tum muros varia cinxere corona
Matronae puerique; vocat labor ultimus
omnis.

Nec non ad templum summasque ad Palladis
arcis

Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: iuxtaque comes Lavinia virgo,
480 Causa mali tanti, oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, et templum ture vapo-
rant;

Et moestas alto fundunt de limine voces:
Armipotens, praeses belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii praedonis, et
ipsum

485 Pronum sterne solo, portisque effunde sub
altis.

Cingitur ipse furens certatim in proelia Tur-
nus.

Iamque adeo Rutulum thoraca indutus aenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxerat
ensem;

490 Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exsultatque animis, et spe iam praecipit ho-
stem.

Qualis, ubi abruptis fugit praesepia vinclis,

Tandem liber, equus, campoque potitus
aperto,

Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
Aut, adsuetus aquae perfundi flumine noto, 495
Emicat, adrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians; luduntque iubae per colla, per
armos.

Obvia cui, Volscorum acie comitante, Ca-
milla

Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit; quam tota cohors imitata relictis 500
Ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo, et Aeneadam promitto occurrere
turmae,

Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli: 505
Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serva.
Turnus ad haec, oculos horrenda in virgine
fixus:

O decus Italiae, virgo, quas dicere gratis,
Quasve referre parem? sed nunc, est omnia
quando

Iste animus supra, mecum partire laborem. 510
Aeneas, ut fama fidem missique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Praemisit, quaterent campos: ipse ardua
montis

Per deserta iugo superans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite silvae, 515
Ut bivas armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis;

Tecum acer Messapus erit, turmaeque Latinae,

Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.

520 Sic ait, et paribus Messapum in proelia dictis
Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.
Est curvo anfractu valles, adcommoda fraudi
Armorumque dolis; quam densis frondibus
atrum

Urguet utrimque latus; tenuis quo semita
ducit,

525 Angustaeque ferunt fauces aditusque maligni.
Hanc super in speculis summoque in vertice
montis

Planities ignota iacet, tutique receptus:
Seu dextra laevaue velis occurrere pugnae:
Sive instare iugis, et grandia volvere saxa.

530 Huc iuvenis nota fertur regione viarum;
Adripuitque locum, et silvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
Conpellabat, et has tristi Latonia voces

535 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,

O virgo, et nostris nequidquam cingitur armis,

Cara mihi ante alias. Neque enim novus
iste Dianae

Venit amor, subitaque animum dulcedine
movit.

Pulsus ob invidiam regno viresque superbas

Priverno antiqua Metabus quum excederet 540
urbe,

Infantem, fugiens media inter proelia belli,
Sustulit exsilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillae, mutata parte, Camillam.
Ipse, sinu prae se portans, iuga longa pe-
tebat

Solorum nemorum; tela undique saeva pre- 545
mebant,

Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugae medio, summis Amasenus abun-
dans

Spumabat ripis; tantus se nubibus imber
Ruperat. Ille, innare parans, infantis
amore

Tardatur, caroque oneri timet. Omnia se- 550
cum

Versanti subito vix haec sententia sedit:
Telum inmane, manu valida quod forte ge-
rebat

Bellator, solidum nodis et robore cocto;
Huic natam, libro et silvestri subere clausam,
Implicat, atque habilem mediae circumligat 555
hastae;

Quam dextra ingenti librans ita ad aethera
fatur:

Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia
virgo,

Ipse pater famulam voveo; tua prima per
auras

Tela tenens supplex hostem fugit. Adcipe,
testor,

560 Diva tuam, quae nunc dubiis committitur au-
ris.

Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
Inmittit: sonuere undae: rapidum super
amnem

Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.

At Metabus, magna propius iam urgente
caterva,

565 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine
victor

Gramineo donum Triviae de cespite vellit.

Non illum tectis ullae, non moenibus urbes

Adcepere, neque ipse manus feritate de-
disset:

Pastorum et solis exegit montibus aevum.

570 Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,

Armentalis equae mammis et lacte ferino

Nutribat, teneris inmulgens ubera labris.

Utque pedum primis infans vestigia plantis

Institerat, iaculo palmas oneravit acuto;

575 Spiculaque ex humero parvae suspendit et
arcum.

Pro crinali auro, pro longae tegmine pallae.

Tigridis exuviae per dorsum a vertice pen-
dent.

Tela manu iam tum tenera puerilia torsit,

Et fundam tereti circum caput egit habena;

580 Strymoniamque gruem, aut album deiecit
olorem.

Multae illam frustra Tyrrhena per oppida
matres

Optavere nurum. Sola contenta Diana,

Aeternum telorum, et virginitatis amorem

Intemerata colit. Vellem haud conrepta
fuisset

Militia tali, conata lacescere Teucros: 585

Cara mihi, comitumque foret nunc una
mearum.

Verum age, quandoquidem fatis urguetur
acerbis,

Labere, Nympha, polo, finisque invise La-
tinos,

Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Haec cape, et ultricem pharetra deprome 590
sagittam:

Hac, quicumque sacrum violarit volnere
corpus,

Tros Italusve, mihi pariter det sanguine
poenas.

Post ego nube cava miserandae corpus et
arma

Inspoliata feram tumulo, patriaeque reponam.
Dixit: at illa levis coeli delabsa per auras 595
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus interea muris Troiana propin-
quat,

Etruscique duces, equitumque exercitus
omnis;

Conpositi numero in turmas. Fremit aequore
toto

Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis 600

Huc obversus et huc; tum late ferreus hastis

Horret ager, campique armis sublimibus ar-
dent,

Nec non Messapus contra, celeresque La-
tini,

Et cum fratre Coras, et virginis ala Camil-
lae,

605 Adversi campo adparent, hastasque reductis
Protendunt longe dextris, et spicula vibrant;
Adventusque virum fremitusque ardescit equo-
rum.

Iamque intra iactum teli progressus uterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, fre-
mentisque

610 Exhortantur equos; fundunt simul undique
tela

Crebra nivis ritu, coelumque obtexitur um-
bra.

Continuo adversis Tyrrhenus et acer Acon-
teus

Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupe-
dantum

615 Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Acon-
teus,

Fulminis in morem, aut tormento ponderis
acti,

Praecipitat longe, et vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatae acies, versique Latini
Reiiciunt parmas, et equos ad moenia ver-
tunt.

620 Troes agunt: princeps turmas inducit Asy-
las.

Iamque propinquabant portis, rursusque La-
tini

Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:

Hi fugiunt, penitusque datis referuntur ha-
benis.

Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superiacit 625
undam

Spumeus, extremanamque sinu perfundit are-
nam:

Nunc rapidus retro, atque aestu revoluta
resorbens

Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.

Bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos;

Bis reiecti armis respectant terga tegentes. 630

Tertia sed postquam congressi in proelia,
totas

Implicuere inter se acies, legitque virum vir:

Tum vero et gemitus morientum, et san-
guine in alto

Armaque, corporaque, et permixti caede
virorum

Semanimes volvuntur equi; pugna aspera 635
surgit.

Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat
adire,

Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure
reliquit,

Quo sonipes ictu furit arduus, altaque iactat
Volneris inpatiens adrecto pectore crura.

Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan, 640

Ingentemque animis, ingentem corpore et
armis

Deiicit Herminium: nudo cui vertice fulva

Caesaries, nudique humeri; nec volnera
terrent;

Tantus in arma patet. Latos huic hasta per
armos

645 Acta tremit, duplicatque virum transfixa do-
lore.

Funditur ater ubique cruor: dant funera
ferro

Certantes, pulchramque petunt per volnera
mortem.

At medias inter caedes exsultat Amazon,
Unum exserta latus pugnae, pharetrata Ca-
milla:

650 Et nunc lenta manu spargens hastilia denset:
Nunc validam dextra rapit indefessa bipen-
nem.

Aureus ex humero sonat arcus, et arma
Dianae.

Illa etiam, si quando in tergum pulsa reces-
sit,

Spicula converso fugientia dirigit arcu.

655 At circum lectae comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et aeratam quatiens Tarpeia se-
curim,

Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla

Delegit, pacisque bonas bellicque ministras.

Quales Threiciae quum flumina Thermodon-
tis

660 Pulsant, et pictis bellantur Amazones ar-
mis:

Seu circum Hippolyten, seu quum se Martia
curru

Penthesilea refert, magnoque ululante tu-
multu

Feminea exsultant lunatis agmina peltis.

Quem telo primum, quem postremum, aspe-
ra virgo,

Deiicis? aut quot humi morientia corpora 665
fundis?

Eunaeum Clytio primum patre: cuius aper-
tum

Adversi longa transverberat àbiecte pectus.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque
cruentam

Mandit humum, moriensque suo se in vol-
nere versat.

Tum Lirim, Pagasumque super: quorum al- 670
ter habenas

Subfosso revolutus equo dum colligit, alter

Dum subit, ac dextram labenti tendit iner-
mem,

Praecipites pariterque ruunt. His addit Ama-
strum

Hippotaden; sequiturque incumbens eminus
hasta

Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, 675
Chromimque:

Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,

Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus
armis

Ignotis et equo venator Iapyge fertur:

Cui pellis latos humeros erepta iuvenco

Pugnatori operit caput ingens oris hiatus 680

Et malae texere lupi cum dentibus albis,

Agrestisque manus armat sparus. Ipse ca-
tervis

Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.

Hunc illa exceptum, neque enim labor agmi-
ne verso,

685 Traiicit, et super haec inimico pectore fa-
tur:

Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve
patrum

Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillae.
690 Protinus Orsilocho, et Buten, duo maxuma
Teucrum

Corpora: sed Buten aversum cuspidē fixit
Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
Lucent, et laevo dependet parma lacerto;
Orsilocho, fugiens magnumque agitata per
orbem,

695 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem;
Tum validam perque arma viro perque ossa
securim,

Altior exsurgens, oranti et multa precanti
Congeminat: volnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, subitoque adspectu territus
haesit

700 Apenninicolae bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata
sinebant.

Isque ubi se nullo iam cursu evadere pugnae
Posse, neque instantem reginam avertere,
cernit;

Consilio versare dolos ingressus et astu,

705 Incipit haec: Quid tam egregium, si femi-
na forti

Fidis equo? dimitte fugam, et te conminus
aequo

Mecum crede solo, pugnaeque adcinge pe-
destri:

Iam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.

Dixit. At illa furens, acrique adcensa do-
lore,

Tradit equum comiti, paribusque resistit in 710
armis,

Ense pedes nudo, puraque interrita parma.

At iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,

Haud mora, conversisque fugax aufertur
habenis,

Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.

Vane Ligus, frustra animis elate super- 715
bis,

Nequidquam patrias tentasti lubricus artis;

Nec fraus te incolumen fallaci perferet
Auno.

Haec fatur virgo, et pernicipibus ignea plantis

Transit equum cursu, frenisque adversa pre-
hensis

Congreditur, poenasque inimico ex sanguine 720
sumit:

Quam facile accipiter saxo sacer ales ab
alto

Consequitur pennis sublimem in nube colum-
bam,

Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat
uncis;

Tum cruor et volsae labuntur ab aethere
plumae.

725 At non haec nullis hominum sator atque
deorum

Observans oculis summo sedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchonem in proelia
saeva

Suscitat, et stimulis haud mollibus iniicit iras.
Ergo inter caedes cedentiaque agmina Tar-
cho

730 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans; reficitque in proe-
lia pulsos.

Quis metus, o numquam dolituri, o semper
inertes

Tyrrheni, quae tanta animis ignavia venit?
Femina palantis agit, atque haec agmina
vertit?

735 Quo ferrum, quidve haec gerimus tela inri-
ta dextris?

At non in Venerem segnes, nocturnaque bella,
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bachi,
Expectare dapes, et plenae pocula men-
sae;

Hic amor, hoc studium; dum sacra secun-
dus haruspex

740 Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in
altos.

Haec effatus, equum in medios, moriturus
et ipse,

Concitatur, et Venulo adversum se turbidus
infert,

Dereptumque ab equo dextra complectitur
hostem,

Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.

Tollitur in coelum clamor: cunctique La. 745
tini

Convertere oculos. Volat igneus aequore
Tarcho,

Arma virumque ferens; tum summa ipsius
ab hasta

Defringit ferrum, et partis rimatur apertas,
Qua volnus letale ferat: contra ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, et vim viribus 750
exit.

Utque volans alte raptum cum fulva draco-
nem

Fert aquila, implicuitque pedes, atque un-
guibus haesit:

Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Adrectisque horret squamis et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urguet 755
obunco

Luctantem rostro; simul aethera verberat
alis:

Haud aliter praedam Tiburtum ex agmine
Tarcho

Portat ovans. Ducis exemplum eventumque
secuti

Maeonidae incurrunt. Tum fatis debitus
Arruns

Velocem iaculo et multa prior arte Camil- 760
lam

Circuit, et, quae sit fortuna facillima, tentat.
Qua se cumque furens medio tulit agmine
virgo:

Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat;
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste
reportat:

765 Hac iuvenis furtim celeris detorquet habenas.

Hos aditus, iamque hos aditus, omnemque
pererrat

Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.

Forte sacer Cybelae Chloreus, olimque sacerdos,

Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
770 Spumantemque agitabat equum; quem pellis
aenis

In plumam squamis auro conserta tegebat.

Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,

Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;

Aureus ex humeris sonat arcus et aurea vati

775 Cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantis

Carbaseos fulvo in nodum conlegerat auro,

Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.

Hunc virgo, sive ut templis praefigeret arma

Troia, captivo sive ut se ferret in auro,

780 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae

Caeca sequebatur; totumque incauta per
agmen

Femineo praedae et spoliorum ardebat
amore;

Telum ex insidiis quum tandem tempore
capto

Concitatur, et superos Arruns sic voce precatur:

Summe deum, sancti custos Soractis Apollo, 785
Quem primi colimus, cui pineus ardor
acervo

Pascitur: et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna;
Da, pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,

Omnipotens. Non exuvias, pulsaeve tro- 790
paeum

Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi cetera
laudem

Facta ferent. Haec dira meo dum volnere
pestis

Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbis.
Audiit, et voti Phoebus succedere partem
Mente dedit: partem volucris dispersit in 795
auras.

Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,

Adnuit oranti: reducem ut patria alta videret,

Non dedit; inque notos vocem vertere procellae,

Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta
per auras,

Convertere animos acris, oculosque tulere 800
Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque
aurae,

Nec sonitus memor, aut venientis ab aethere teli:

Hasta sub exsertam donec perlata papillam
Haesit, virgineumque alte bibit acta cruorem.

805 Concurrunt trepidae comites, dominamque
ruentem

Suscipiunt. Fugit ante omnis exterritus Arruns,

Laetitia mixtoque metu: nec iam amplius
hastae

Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,

810 Continuo in montis sese avius abdidit altos,
Occiso pastore, lupus, magnove iuvenco,
Conseius audacis facti, caudamque remulcens

Subiecit pavitantem utero, silvasque petivit:
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit
Arruns,

815 Contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed
inter

Ferreus ad costas alto stat volnere mucro.
Labitur exsanguis; labuntur frigida leto
Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.

820 Tum sic expirans Accam, ex aequalibus
unam,

Adloquitur; fida ante alias quae sola Ca-
millae;

Quicum partiri curas; atque haec ita fatur:
Hactenus, Acca soror, potui: nunc volnus
acerbum

Conficit, et tenebris nigrescunt omnia cir-
cum.

Effuge, et haec Turno mandata novissima 825
perfer:

Succedat pugnae, Troianosque arceat urbe.
Iamque vale. Simul his dictis linquebat ha-
benas,

Ad terram non sponte fluens. Tum frigida
toto

Paullatim exsolvit se corpore, lentaque colla,
Et captum leto posuit caput, arma relin- 830
quens;

Vitaeque cum gemitu fugit indignata sub um-
bras.

Tum vero inmensus surgens ferit aurea cla-
mor

Sidera; deiecta crudescit pugna Camilla:
Incurrunt densi simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades 835
alae.

At Triviae custos iam dudum in montibus
Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita
pugnas.

Utque procul medio iuvenum in clamore fu-
rentum

Prospexit tristi multatam morte Camillam;
840 Ingemuitque, deditque has imo pectore vo-
ces;

Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacescere bello!
Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pha-
retras.

845 Non tamen indecorem tua te regina reli-
quit

Extrema iam in morte: neque hoc sine no-
mine letum

Per gentis erit; aut famam patieris inultae.
Nan: quicumque tuum violavit volnere cor-
pus,

Morte luet merita. Fuit ingens monte sub
alto

850 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum;
Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab
alto.

Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumen-
tem;

855 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gres-
sum,

Huc periture veni: capias ut digna Camil-
lae

Praemia. Tune etiam telis moriere Dianae?
Dixit, et aurata volucrem Threissa sagittam
Depromsit pharetra, cornuque infensa te-
tendit,

Et duxit longe, donec curvata coirent 860
Inter se capita, et manibus iam tangeret
aequis,

Laeva aciem ferri, dextra nervoque pa-
pillam.

Extemplo teli stridorem aurasque sonantis
Audiit una Arruns, haesitque in corpore
ferrum.

Illum exspirantem socii atque extrema ge- 865
mentem

Obliti ignoto camporum in pulvere lin-
quunt:

Opis ad aetherium pennis aufertur Olym-
pum.

Prima fugit, domina amissa, levis ala Ca-
millae:

Turbati fugiunt Rutuli; fugit acer Atinas;
Disiectique duces desolatique manipuli 870
Tuta petunt, et equis aversi ad moenia ten-
dunt.

Nec quisquam instantis Teucros letumque fe-
rentis

Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus ar-
cus;

875 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungu-
la campum.

Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, et e speculis percussae pectora ma-
tres

Femineum clamorem ad coeli sidera tollunt.

Qui cursu portas primi inrupere patentis,
880 Hos inimica super mixto premit agmine
turba;

Nec miseram effugiunt mortem, sed limine
in ipso,

Moenibus in patriis, atque inter tuta domo-
rum,

Confixi expirant animas. Pars claudere
portas;

Nec sociis aperire viam, nec moenibus au-
dent

885 Adcipere orantis: oriturque miserrima cae-
des

Defendentum armis aditus, inque arma ruen-
tum.

Exclusi, ante oculos lacrimantumque ora pa-
rentum,

Pars in praecipitis fossas, urgente ruina,
Volvitur: inmissis pars caeca et concita
frenis

890 Arietat in portas, et duros obiice postes.
Ipsae de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriae) ut videre Ca-
millam,

Tela manu trepidae iaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obu-
stis

Praecipites, primaeque mori pro moenibus 895
ardent.

Interea Turnum in silvis saevissimus in-
plet

Nuntius, et iuveni ingentem fert Acca tu-
multum:

Deletas Volscorum acies, cecidisse Camil-
lam,

Ingruere infensos hostis, et Marte secundo
Omnia conripuisse: metum iam ad moenia 900
ferri.

Ille furens (et saeva Iovis sic numina pos-
cunt)

Deserit obsessos collis, nemora aspera lin-
quit.

Vix e conspectu exierat, campumque te-
nebat:

Quum pater Aeneas, saltus ingressus aper-
tos,

Exsuperatque iugum, silvaque evadit opaca. 905

Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus ab-
sunt,

Ac simul Aeneas fumantis pulvere campos
Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et saevum Aenean adgnovit Turnus in ar- 910
mis,

Adventumque pedum flatusque audivit equo-
rum.

Continuoque ineant pugnas et proelia ten-
tent;

Ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hi-
bero

Tinguat equos, noctemque die labente re-
ducat.

915 Considunt castris ante urbem, et moenia val-
lant.

VIRGILS AENEIS

Zwölftes Buch.

VERGILS AENEID

Zwölfte Buch

Hb

Georg. 4. 12.

I n h a l t.

Durch zwei blutige Gefechte waren nun die Kräfte der Latiner beinahe erschöpft, und es blieb nichts mehr übrig, als dass Turnus itzt der Sache den Ausschlag gab. Er beschliesst also, mit dem Aeneas einen Zweikampf zu bestehen. — 17. Vergebens sucht Latinus ihn von seinem gefährlichen Vorsatze zurück zu bringen. Auch Amata's Thränen und Bitten können ihn nicht bewegen. — 69. Er legt ihnen nochmals seine Beweggründe vor, und schickt sogleich den Idmon an den Aeneas ab. — 106. Willig nimmt dieser den Vorschlag an, und von beiden Seiten wird unter den gewöhnlichen Feierlichkeiten das Bündniss geschlossen, während dass Juno, aufmerksam auf die missliche Lage,

in welcher sich Turnus befindet, seine Schwester, die Nymphe Juturna, auffordert, auf die Rettung ihres Bruders bedacht zu sein. — 215. Die Nymphe nimmt ungesäumt die Gestalt des Camers an, mischt sich unter die Schaaren der Latiner und bewegt sie, vermittelst eines Omens, das Bündniss zu brechen. — 265. Der Seher Tolumnius giebt durch die Erlegung eines von den Söhnen des Gylippus die Losung zu einem abermaligen Handgemenge; in welchem von beiden Seiten viele fallen. — 310. Auch selbst Aeneas, der den plötzlichen Ausbruch der Wuth durch Zureden zu hemmen sich bemüht, wird von einem Unbekannten verwundet, und sieht sich genöthiget den Kampfplatz zu verlassen. — 323. Turnus glaubt hier eine Gelegenheit gefunden zu haben, seinen Grimm ungerächt auslassen zu können, und richtet unter den Feinden, die von ihrem tapfern Anführer verlassen sind, eine grosse Niederlage an. 382. Mittlerweile ist der Arzt Japis mit Heilung der Wunde des Aeneas beschäftigt. — 410. Venus kömmt ihm dabei zu Statten, indem sie ein Kraut, Diktamnum genannt, vom Berge Ida abpflückt und dadurch auf der Stelle die Wunde ihres Sohnes heilt. — 429. Mit verjüngten Kräften eilt Aeneas hierauf den Seinigen zu Hülfe und sucht seinen Gegner auf, nachdem er vorher von seinem geliebten Ascanius zärtlichen Abschied genommen und ihn zur Tugend und Bravheit ermahnt hat. — 445. Aber Juturna, die in der Gestalt des Wagenregierers

Metiscus, Turnus Wagen lenkt, verhindert den Zweikampf der beiden Streiter. — 485. Wor- auf Aeneas nach vielem Blutvergiessen, (— 553.) mit seinen Truppen gegen Laurentum anrückt und es zu bestürmen anfängt. — 592. Amata, die ihren Liebling Turnus für ermordet hält, nimmt sich das Leben. — 613. Turnus wird von diesem Unheile durch den Saces benachrichtiget, und ist nun endlich gezwungen, vermöge des Bündnißschlusses seinen Feind zum Zweikampfe herauszufordern. — 696. Hier siegt Aeneas und ist im Begriffe, den Bitten des Ueberwundenen um Schonung Gehör zu geben, als er den Gürtel erblickt, welchen jener dem unglücklichen Pallas abgenommen hatte. Taub gegen alle Flehungen stösst er ihm das Schwert in die Brust.

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis: ultro inplacabilis ardet,
Adtollitque animos. Poenorum qualis in arvis,
5 Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque co-
mantis

Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Inpavidus frangit telum, et fremit ore
cruento:

Haud secus adcenso gliscit violentia Turno.
10 Tum sic adfatur regem, atque ita turbidus
infit:

Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta
retractent

Ignavi Aeneadae; nec, quae pepigere, re-
cusent.

Congredior. Fer sacra, pater, et concipe
foedus.

Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mit-
tam,

Desertorem Asiae, (sedeant spectentque La- 15
tini)

Et solus ferro crimen commune refellam:

Aut habeat victos; cedat Lavinia coniunx.

Olli sedato respondit corde Latinus:

O praestans animi iuvenis, quantum ipse
feroci

Virtute exsuperas, tanto me impensius 20
aequum est

Consulere, atque omnis metuentem expen-
dere casus.

Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida
capta

Multa manu; nec non aurumque, animusque
Latino est;

Sunt aliae innuptae Latio et Laurentibus
agris,

Nec genus indecores. Sine me haec haud 25
mollia fatu

Sublatis aperire dolis; simul hoc animo hauri.

Me natam nulli veterum sociare procorum

Fas erat, idque omnes divique hominesque
canebant.

Victus amore tui, cognato sanguine victus,

Coniugis et moestae lacrimis, vincla omnia 30
rupi:

Promissam eripui genero, arma in pia sumsi.

Ex illo, qui me casus, quae, Turne, sequantur

Bella, vides; quantos primus patiare labores.

Bis magna victi pugna vix urbe tuemur

35 Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus
albent.

Quo referor toties? quae mentem insania
mutat?

Si Turno extincto socios sum adscire paratus:

Cur non incolumi potius certamina tollo?

40 Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia: ad mortem si te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia nostra pe-
tentem?

Respice res bello varias; miserere parentis
Longaevi, quem nunc moestum patria Ardea
longe

45 Dividit. Haud quaquam dictis violentia
Turni

Flectitur: exsuperat magis, aegrescitque me-
dendo.

Ut primum fari potuit, sic institit ore:

Quam pro me curam geris, hanc precor,
optume, pro me

Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.

50 Et nos tela, pater, ferrumque haud debile
dextra

Spargimus, et nostro sequitur de vulnere
sanguis.

Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem

Feminea tegat; et vanis sese occulat umbris.

At regina, nova pugnae conterrita sorte,
Flebat; et ardentem generum moritura te- 55
nebat:

Turne, per has ego te lacrimas, per si quis
Amatae

Tangit honos animum (spes tu nunc una, se-
nectae

Tu requies miserae; decus imperiumque
Latini

Te penes; in te omnis domus inclinata re-
cumbit)

Unum oro: desiste manum committere Teu- 60
cris.

Qui te cumque manent isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. Simul haec invisa
relinquam

Lumina, nec generum Aenean captiva vi-
debo.

Adcepit vocem lacrimis Lavinia matris
Flagrantis perfusa genas: cui plurimus ignem 65
Subiecit rubor, et calefacta per ora cu-
currit.

Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia
multa

Alba rosa: talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine voltus; 70
Ardet in arma magis, paucisque adfatur
Amatam:

Ne, quaeso, ne me lacrimis, neve omine
tanto

Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera
mortis.

75 Nuntius haec Idmon Phrygio mea dicta ty-
ranno

Haud placitura refer: Quum primum crasti-
na coelo

Puniceis invecta rotis Aurora rubescit:
Non Teucros agat in Rutulos. Teucrum arma
quiescant,

Et Rutulum. Nostro dirimamus sanguine
bellum.

80 Illo quaeratur coniunx Lavinia campo.

Haec ubi dicta dedit, rapidusque in tecta
recessit:

Poscit equos, gaudetque tuens ante ora fre-
mentis,

Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;
Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

85 Circumstant properi aurigae, manibusque la-
cessunt

Pectora plausa cavis, et colla comantia pe-
ctunt.

Ipse dehinc auro squalentem alboque ori-
chalco

Circumdat lorica humeris; simul aptat ha-
bendo

Ensemque clipeumque et rubrae cornua cri-
stae;

Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse 90
parenti

Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quae mediis ingenti adnixa columnae
Aedibus adstabat, validam vi conripit hastam,
Actoris Aurunci spolium; quassatque tremen-
tem,

Vociferans: Nunc, o nunquam frustrata vo- 95
catus

Hasta meos, nunc tempus adest; te maxu-
mus Actor,

Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere cor-
pus,

Loricamque manu valida lacerare revolsam
Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crinis,
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis. 100

His agitur furiis. Totoque ardentis ab ore
Scintillae absistunt: oculis micat acribus ignis.

Mugitus veluti quum prima in proelia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit 105
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.

Nec minus interea maternis saevus in
armis

Aeneas acuit Martem, et se suscitatur ira,
Oblato gaudens componi foedere bellum.

Tum socios, moestique metum solatur Iuli, 110
Fata docens; regique iubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies; quum primum alto se gurgite tol-
lunt

115 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant :
Camqum ad certamen magnae sub moenibus
urbis

Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant ;
In medioque focos, et dis communibus aras
Gramineas. Alii fontemque ignemque fere-
bant,

120 Velati limo, et verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis. Hinc Troius
omnis,

Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis ;
Haud secus instructi ferro, quam si aspera
Martis

125 Pugna vocet. Nec non mediis in millibus
ipsi

Ductores auro volitant ostroque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asy-
las,

Et Messapus equum domitor, Neptunia pro-
les.

Utque dato signo spatia in sua quisque re-
cessit :

130 Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant.
Tum studio effusae matres, et volgus iner-
mum,

Invalidique senes, turris et tecta domorum
Obsedere : alii portis sublimibus adstant.

At Iuno e summo, qui nunc Albanus ha-
betur,

135 Tum neque nomen erat, nec honos, aut glo-
ria monti,

Prospiciens tumulo campum adspectabat, et
ambas,
Laurentum Troumque, acies urbemque La-
tini.

Extemplo Turni sic est adfata sororem,
Diva deam, stagnis quae fluminibusque so-
noris

Praesidet; hunc illi rex aetheris altus hono- 140
rem

Iuppiter erepta pro virginitate sacravit:
Nympha, decus fluviorum, animo gratissima
nostro,

Scis, ut te cunctis unam, quaecumque La-
tinae

Magnanimi Iovis ingratum adscendere cu-
bile,

Praetulerim, coelique lubens in parte loca- 145
rim:

Disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolo-
rem.

Qua visa est Fortuna pati, Parcaeque sine-
bant

Cedere res Latio, Turnum et tua moenia
texi:

Nunc iuvenem imparibus video concurrere
fatis,

Parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150

Non pugnam adspicere hanc oculis, non foe-
dera possum.

Tu, pro germano si quid praesentius audes,
Perge; decet. Forsan miseros meliora se-
quentur.

Vix ea: quum lacrimas oculis Iuturna pro-
fudit,
155 Terque quaterque manu pectus percussit ho-
nestum.

Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Adcelera, et fratrem, si quis modus, eripe
morti:

Aut tu bella cie, conceptumque excute foe-
dus.

Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
160 Incertam, et tristi turbatam volnere mentis.

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora cir-
cum

Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen: bigis it Turnus in albis,
165 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas, Romanae stirpis origo,
Sidereo flagrans clipeo et coelestibus armis,
Et iuxta Ascanius, magnae spes altera Ro-
mae,

Procedunt castris, puraque in veste sacer-
dos

170 Saetigeri fetum suis, intonsamque bidentem
Adtulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentem conversi lumina Solem
Dant fruges manibus salsas, et tempora
ferro

Summa notant pecudum, paterisque altaria
libant.

175 Tum pius Aeneas sricto sic ense precatur:

Esto nunc sol testis et haec mihi Terra vo-
canti,

Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, et tu Saturnia Iuno,
Iam melior, iam, diva, precor, tuque inclute
Mavors,

Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine 180
torques:

Fontisque, Fluviosque voco, quaeque Aethe-
ris alti

Religio, et quae caeruleo sunt nomina
ponto:

Cesserit Ausonio si fors victoria Turno;
Convenit, Evandri victos discedere ad ur-
bem;

Cedet Iulus agris; nec post arma ulla re- 185
belles

Aeneadae referent, ferrove haec regna la-
cessent.

Sin nostrum adnuerit nobis Victoria Martem,
(Ut potius reor, et potius di numine fir-
ment)

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto. Paribus se legibus 190
ambae

Invictae gentes aeterna in foedera mittant.
Sacra deosque dabo: socer arma Latinus
habeto;

Imperium sollemne socer: mihi moenia Teu-
cri

Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Aeneas; sequitur sic deinde Lati- 195
nus,

Suspiciens coelum, tenditque ad sidera dextram:

Haec eadem, Aenea, Terram, Mare, Sidera iuro,

Latonaeque genus duplex, Ianumque bifrontem,

Vimque deum infernam, et duri sacraria Ditis:

200 Audiat haec genitor, qui foedera fulmine sancit;

Tango aras; medios ignis et numina testor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec foedera rumpet,

Quo res cumque cadent: nec me vis ulla violentem

Avertet; non, si tellurem effundat in undas,
205 Diluvio miscens, coelumque in Tartara solvat:

Ut sceptrum hoc, dextra sceptrum nam forte gerebat,

Numquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,

Quum semel in silvis, imo de stirpe recisum,

Matre caret, posuitque comas et bracchia ferro;

210 Olim arbos; nunc artificis manus aere decoro

Inclisit, patribusque dedit gestare Latinis.

Talibus inter se firmabant foedera dictis,

Conspectu in medio procerum. Tum rite sacratas

In flammam iugulant pecudes, et viscera vi-
vis

Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras. 215

At vero Rutulis inpar ea pugna videri
Iamdudum, et vario misceri pectora motu;
Tum magis, ut propius cernunt, non viri-
bus aequis.

Adiuvat, incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter venerans, demisso lumine, Tur- 220
nus,

Tabentesque genae, et iuvenali in corpore
pallor.

Quem simul ac Iuturna soror crebrescere
vidit

Sermonem, et volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adsimulata Ca-
merti,

Cui genus a proavis ingens, clarumque pa- 225
ternae

Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus ar-
mis;

In medias dat sese acies, haud nescia re-
rum,

Rumoresque serit varios, ac talia fatur:

Non pudet, o Rutuli pro cunctis talibus
unam

Obiectare animam? numerone, an viribus 230
aequi

Non sumus? En, omnes et Troes, et Ar-
cades, hi sunt,

Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.

Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.

Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,

235 Succedet fama, vivusque per ora feretur:
Nos, patria amissa, dominis parere superbis

Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
Talibus incensa est iuvenum sententia dictis,
Iam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.

240 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi iam requiem pugnae rebusque salutem

Sperabant: nunc arma volunt, foedusque precantur

Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.

His aliud maius Iuturna adiungit, et alto
245 Dat signum coelo; quo non praesentius ullum

Turbavit mentis Italas, monstroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Iovis ales in aethra

Litoreas agitabat avis, turbamque sonantem
Agminis aligeri; subito quum labsum ad undas

250 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.

Adrexere animos Itali, cunctaeque volucres
Convertunt clamore fugam; mirabile visu;
Aetheraque obscurant pennis, hostemque per auras

Facta nube premunt: donec vi victus, et
ipso

Pondere defecit, praedamque ex unguibus 255
ales

Proiecit fluvio, penitusque in nubila fugit.

Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,

Expediuntque manus: primusque Tolumnius
augur,

Hoc erat, hoc votis, inquit, quod saepe pe-
tivi;

Adcipio, adgnoscoque deos; me, me duce 260
ferrum

Conripite, o miseri, quos improbus advena
bello

Territat, invalidas ut avis, et litora vestra

Vi populat. Petet ille fugam, penitusque
profundo

Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,

Et regem vobis pugna defendite raptum. 265

Dixit, et adversos telum contorsit in hostis

Procurrens: sonitum dat stridula cornus, et
auras

Certa secat. Simul hoc, simul ingens cla-
mor, et omnes

Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.

Hasta volans, ut forte novem pulcherrima 270
fratrum

Corpora constiterant contra, quos fida crearat

Una tot Arcadio coniunx Tyrrhena Gylippo;

Horum unum, ad medium, teritur qua futi-
lis alvo

Balteus, et laterum iuncturas fibula mordet,

- 275 Egregium forma iuvenem, et fulgentibus ar-
mis,
Transadigit costas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animosa phalanx, adcensaque
luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile
ferrum
Conripiunt, caecique ruunt. Quos agmina
contra
280 Procurrunt Laurentum; hinc densi rursus
inundant
Troes Agyllinique et pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuerunt aras: it toto turbida coelo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit im-
ber;
285 Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse La-
tinus
Pulsatos referens infecto foedere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos, et strictis ensibus ad-
sunt.
Messapus regem, regisque insigne gerentem,
290 Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere
foedus,
Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo involvitur aris
In caput inque humeros. At fervidus advo-
lat hasta
Messapus, teloque orantem multa trabali
295 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita
fatur:

Hoc habet; haec melior magnis data victima
divis.

Concurrunt Itali, spoliantque calentia mem-
bra.

Obvius ambustum torrem Corynaeus ab ara
Conripit, et venienti Ebuso plagamque fe-
renti

Occupat os flammis. Olli ingens barba re- 300
luxit,

Nidoremque ambusta dedit. Super ipse se-
cutus

Caesariem laeva turbati conripit hostis,
Inpressoque genu nitens terrae adplicat
ipsum:

Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem, 305
Ense sequens nudo superinminet: ille securi
Adversi frontem mediam mentumque re-
ducta

Disiicit, et sparso late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in aeternam clauduntur lumina no- 310
ctem.

At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
Quo ruitis? quaeve ista repens discordia
surgit?

O cohibete iras! ictum iam foedus, et
omnes

Conpositae leges; mihi ius concurrere soli; 315
Me sinite, atque auferte metus. Ego foede-
ra saxo

Firma manu: Turnum iam debent haec mihi
sacra.

Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro stridens alis adlabsa sagitta est,
320 Incertum, qua pulsa manu, quo turbine
adacta;

Quis tantam Rutulis laudem, casusne,
deusne,

Adtulerit. Pressa est insignis gloria facti;
Nec sese Aeneae iactavit volnere quis-
quam.

Turnus, ut Aenean cedentem ex agmine
vidit,
325 Turbatosque duces, subita spe fervidus ar-
det:

Poscit equos, atque arma simul, saltuque
superbus
Emicat in currum, et manibus molitur ha-
benas.

Multa virum volitans dat fortia corpora
leto:

Semineces voluit multos, aut agmina curru
330 Proterit, aut raptas fugientibus ingerit
hastas.

Qualis apud gelidi quum flumina concitus
Hebri
Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque
furentis

Bella movens inmittit equos: illi aequore
aperto

Ante Notos Zephyrumque volant. Gemit
ultima pulsu

Thraca pedum, circumque atrae Formidi- 335
nis ora

Iraeque, Insidiaequae, dei comitatus, agun-
tur.

Talis equos alacer media inter proelia Tur-
nus

Fumantis sudore quatit, miserabile caesis
Hostibus insultans; spargit rapida ungula
rores

Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. 340

Iamque neci Sthenelumque dedit, Thamy-
rimque, Pholumque,

Hunc, congressus, et hunc; illum eminus:
eminus ambo

Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos
Imbrasmus ipse

Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat ar-
mis;

Vel conferre manum, vel equo praevertere 345
ventos.

Parte alia media Eumedes in proelia fertur,
Antiqui proles bello praeclara Dolonis;
Nomine avum referens, animo manibusque
parentem:

Qui quondam, castra ut Danaum speculator
adiret,

Ausus Pelidae pretium sibi poscere currus: 350

Illum Tydides alio pro talibus ausis

Adfecit pretio: nec equis adspirat Achillis.

Hunc procul ut campo Turnus prospexit
aperto:

Ante levi iaculo longum per inane secutus;
355 Sistit equos biiugis, et curru desilit, atque
Semianimi labsoque supervenit, et, pede
collo

Inpresso, dextrae mucronem extorquet, et
alto

Fulgentem tinguunt iugulo; atque haec insuper
addit:

En, agros, et, quam bello, Troiane, pe-
tisti,

360 Hesperiam metire iacens: haec praemia,
qui me

Ferro ausi tentare, ferunt; sic moenia con-
dunt.

Huic comitem Asbuten coniecta cuspide
mittit;

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Ther-
silochumque;

Et sternacis equi labsum cervice Thymoeten.

365 Ac velut Edoni Boreae cum spiritus alto
Insonat Aegaeo, sequiturque ad litora flu-
ctus,

Qua venti incubuere; fugam dant nubila
coelo:

Sic Turno, quacumque viam secat, agmina
cedunt,

Conversaeque ruunt acies; fert impetus
ipsum,

370 Et cristam adverso curru quatit aura volan-
tem.

Non tulit instantem Phegeus animisque fre-
mentem:

Obiecit sese ad currum, et spumantia frenis
Ora citatorum dextra detorsit equorum.
Dum trahitur, pendetque iugis, hunc lata re-
tectum

Lancea consequitur, rumpitque infixā bili- 375
cem

Loricam, et summum degustat volnere cor-
pus.

Ille tamen clipeo obiecto conversus in ho-
stem

Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
Quum rota praecipitem et procursu concitus
axis

Impulit, effunditque solo; Turnusque se- 380
cutus,

Imam inter galeam, summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit
arenae.

Atque ea dum campis victor dat funera Tur-
nus:

Interea Aenean Mnestheus et fidus Achates
Ascaniusque comes castris statuere cruen- 385
tum,

Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Saevit, et infraeta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quae proxuma,
poscit:

Ense secant lato volnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remit- 390
tant.

Iamque aderat Phoebus ante alios dilectus
Iapis

Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artis, sua munera, laetus Apollo
Augurium citharamque dabat, celerisque sagittas.

395 Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in
hastam,

Aeneas, magno iuvenum et moerentis Iuli
400 Concursu, lacrimis immobilis. Ille retorto
Paeonium in morem senior subcinctus amictu,
Multa manu medica Phoebeque potentibus
herbis

Nequidquam trepidat, nequidquam spicula
dextra

Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
405 Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor
Apollo

Subvenit: et saevus campis magis ac magis
horror

Crebrescit, propiusque malum est. Iam pul-
vere coelum

Stare vident; subeuntque equites, et spicula
castris

Densa cadunt mediis. It tristis ad aethera
clamor

410 Bellantum iuvenum, et duro sub Marte ca-
dentum.

Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnium genitrix Cretaea carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, quum tergo volucres haesere sa- 415
gittae.

Hoc Venus, obscuro faciem circumdata
nimbo,

Detulit; hoc fusum labris splendentibus
amnem

Inficit, occulte medicans; spargitque sa-
lubris

Ambrosiae succos, et odoriferam panaceam.
Fovit ea volnus lymphæ longævus Iapis 420
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis stetit imo volnere san-
guis.

Iamque secuta manum, nullo cogente, sa-
gitta

Excidit, atque novae rediere in pristina vi-
res,

Arma citi properate viro! Quid statis? Iapis 425
Conclamat, primusque animos adcendit in
hostem.

Non hæc humanis opibus, non arte ma-
gistra

Proveniunt. Neque te, Aenea, mea dextera
servat:

Maior agit deus, atque opera ad maiora re-
mittit.

Ille avidus pugnae suras incluserat auro 430

Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque
coruscat.

Postquam habilis lateri clipeus loricaque ter-
go est:

Ascanium fuis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oscula fatur:
435 Disce, puer, virtutem ex me, verumque la-
borem;

Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera
bello

Defensum dabit, et magna inter praemia
ducet.

Tu facito, mox quum matura adoleverit
aetas,

Sis memor, et te, animo repetentem exempla
tuorum,

440 Et pater Aeneas, et avunculus excitet He-
ctor.

Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit
ingens,

Telum inmane manu quatiens: simul agmine
denso

Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque
relictis

Turba fluit castris. Tum caeco pulvere
campus

445 Miscetur, pulsuque pedum tremit excita
tellus.

Vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
Videre Ausonii, gelidusque per ima cu-
currit

Ossa tremor. Prima ante omnis Iúturna
Latinos

Audiit, adgnovitque sonum, et tremefacta
refugit.

Ille volat, campoque atrum rapit agmen 450
aperto:

Qualis, ubi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris, heu, praescia
longe

Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; ruet omnia
late;

Ante volant, sonitumque ferunt ad litora 455
venti.

Talis in adversos ductor Rhoeteius hostis
Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis
Adglomerant. Ferit ense gravem Thymbraeus
Osirim,

Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat
Achates,

Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius 460
augur,

Primus in adversos telum qui torserat ho-
stis;

Tollitur in coelum clamor versique vicis-
sim

Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per
agros:

Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
Nec pede congressos aequo, nec tela fe- 465
rentis

Insequitur: solum densa in caligine Tur-
num

Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Iuturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
470 Excutit, et longe labsum temone relinquit;
Ipsa subit, manibusque undantis flectit ha-
benas,

Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma
Metisci.

Nigra velut magnas domini cum divitis aedis
Pervolat, et pennis alta atria lustrat hi-
rundo,

475 Pabula parva legens, nidisque loquacibus
escas;

Et nunc porticibus vacuis, nunc humida
circum

Stagna sonat: similis medios Iuturna per ho-
stis

Fertur equis, rapidoque volans obit omnia
curru;

Iamque hic germanum, iamque hic ostentat
ovantem;

480 Nec conferre manum patitur: volat avia
longe.

Haud minus Aeneas tortos legit obvius orbis,
Vestigatque virum, et disiecta per agmina
magna

Voce vocat. Quoties oculos coniecit in ho-
stem,

Alipedumque fugam cursu tentavit equo-
rum:

485 Aversos toties currus Iuturna retorsit.
Heu, quid agat, vario nequidquam fluctuat
aestu;

Diversaeque vocant animum in contraria
curae.

Huic Messapus, uti laeva duo forte gerebat
Lenta, levis cursu, praefixa hastilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
Substitit Aeneas, et se conlegit in arma,
Poplite subsidens: apicem tamen incita sum-
mum

Hasta tulit, summasque excussit vertice cri-
stas.

Tum vero adsurgunt irae, insidiisque sub-
actus,

Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
Multa Iovem et laesi testatus foederis aras,
Iam tandem invadit medios, et Marte se-
cundo

Terribilis, saevam nullo discrimine caedem
Suscitat; irarumque omnis effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis car- 500
mine caedes

Diversas, obitumque ducum, quos aequore
toto

Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius
heros,

Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iuppiter, aeterna gentis in pace futuras?

Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentis 505
Pugna loco statuit Teucros) haud multa mo-
ratus,

Excipit in latus, et, qua fata celerrima, cru-
dum

Transadigit costas et crates pectoris ensem.

- Turnus equo deiectum Amycum, fratremque
Dioren,
510 Congressus pedes: hunc venientem cuspidē
longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abscisa duo-
rum
Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Ce-
thegum,
Tris uno congressu, et moestum mittit Ony-
ten,
515 Nomen Echionium, matrisque genus Peri-
diae;
Hic fratres Lycia missos et Apollinis agris,
Et iuvenem exosum nequidquam bella Me-
noeten
Arcada: piscosae cui circum flumina Lernaē
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota po-
tentum
520 Limina; conductaque pater tellure ferebat.
Ac velut inmissi diversis partibus ignes
Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, et in aequora
currunt,
525 Quisque suum populatus iter: non segnius
ambo
Aeneas Turnusque ruunt per proelia, nunc,
nunc
Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in volnera viribus itur.
Murrarum hic, atavos et avorum antiqua so-
nantem

Nomina, per regesque actum genus omne La- 530
tinos,

Praecipitem scopulo atque ingentis turbine
saxi

Excutit, effunditque solo; hunc lora et iuga
subter

Provolvere rotae: crebro super ungula pulsu
Incita nec domini memorum proculcat equo-
rum;

Ille ruenti Hyllo, animisque inmane fre- 535
menti,

Occurrit, telumque aurata ad tempora tor-
quet:

Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te, Graium fortissime,
Creteu,

Eripuit Turno; nec di texere Cupencum,
Aenea veniente, sui; dedit obvia ferro 540
Pectora: nec misero clipei mora profuit
aerei.

Te quoque Laurentes viderunt, Aeole, campi
Oppetere, et late terram consternere tergo;
Occidis, Argivae quem non potuere pha-
langes

Sternere, nec Priami regnorum eversor 545
Achilles;

Hic tibi mortis erant metae; domus alta sub
Ida;

Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepul-
crum.

Totae adeo conversae acies, omnesque La-
tini,

Omnes Dardanidae: Mnestheus, acerque Serestus,

550 Et Messapus equum domitor, et fortis Asylas,
Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades
alae.

Pro se quisque, viri summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies; vasto certamine
tendunt.

Hic mentem Aeneae genitrix pulcherrima
misit,

555 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, et subita turbaret clade Latinos.

Ille, ut vestigans diversa per agmina Tur-
num,

Huc atque huc acies circumtulit; adspicit ur-
bem

Inmunem tanti belli, atque inpune quietam.

560 Continuo pugnae adcendit maioris imago;
Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque
Serestum,

Ductores, tumulumque capit; quo cetera
Teucrum

Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
Deponunt. Celso medius stans aggere fatur:

565 Ne qua meis esto dictis mora. Iuppiter hac
stat.

Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior
ito.

Urbem hodie, caussam belli, regna ipsa La-
tini,

Ni frenum adcipere, et victi parere fa-
tentur,

Eruam, et aequa solo fumantia culmina ponam.

Scilicet exspectem, libeat dum proelia Turno 570
Nostra pati; rursusque velit concurrere victus?

Hoc caput, o cives, haec belli summa nefandi.

Ferte faces propere, foedusque reposcite flammis.

Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes

Dant cuneum; densaque ad muros mole feruntur. 575

Scalae improviso, subitusque adparuit ignis.
Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;

Ferrum alii torquent, et obumbrant aethera telis.

Ipsae inter primos dextram sub moenia tendit
Aeneas, magnaue incusat voce Latinum; 580
Testaturque deos, iterum se ad proelia cogi;
Bis iam Italos hostis; haec altera foedera rumpi.

Exoritur trepidos inter discordia civis:
Urbem alii reserare iubent, et pandere portas

Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia 585
regem;

Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros:

Inclusas ut quum latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque inplevit amaro;

Illae intus trepidae rerum per cerea castra
590 Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus
iras;

Volvitur ater odor tectis; tum murmure
caeco

Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
Adcidit haec fessis etiam fortuna Latinis,
Quae totam luctu concussit funditus urbem.
595 Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
Incessi muros, ignis ad tecta volare;
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina
Turni:

Infelix pugnae iuvenem in certamine credit
Exstinctum; et, subito mentem turbata do-
lore,
600 Se caussam clamat, crimenque, caputque
malorum;
Multaque per moestum demens effata fu-
rorem,

Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miserae postquam adcepere
Latinae:

605 Filia prima manu flavos Lavinia crinis
Et roseas laniata genas, tum cetera circum
Turba, furit: resonant latae plangoribus aedes.
Hinc totam infelix volgatur fama per ur-
bem.

Demittunt mentis; it scissa veste Latinus,
610 Coniugis adtonitus fatis, urbisque ruina,
Canitiem inmundo perfusam pulvere tur-
pans:

* Multaque se incusat, qui non adceperit
ante *

* Dardanium Aenean, generumque adscive-
rit ultro.*

Interea extremo bellator in aequore Tur-
nus

Palantis sequitur paucos, iam segnior, at- 615
que

Iam minus atque minus successu laetus equo-
rum.

Adtulit hunc illi caecis terroribus aura
Connixtum clamorem, adrectasque inpulit
auris

Confusae sonus urbis et inlaetabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur moenia lu- 620
ctu?

Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror ut conversa
Metisci

Aurigae, currumque et equos et lora rege-
bat,

Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, se- 625
quamur

Troiugenas, qua prima viam victoria pan-
dit;

Sunt alii, qui tecta manu defendere pos-
sint.

Ingruit Aeneas Italiam, et proelia miscet:

Et nos saeva manu mittamus funera Teucris.

Nec numero inferior, pugnae nec honore 630
recedes.

Turnus ad haec :

O soror, et dudum, adgnovi, quum prima
per artem

Foedera turbasti, teque haec in bella de-
disti;

Et nunc nequidquam fallis dea; sed quis
Olympo

635 Demissam tantos voluit te ferre labores?

An fratris miseri letum ut crudele videres?

Nam quid ago? aut quae iam spondet for-
tuna salutem?

Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocan-
tem

Murranum, quo non superat mihi carior
alter,

640 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere
victum.

Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Adspiceret; Teucris potiuntur corpore et ar-
mis.

Exscindine domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refel-
lam?

645 Terga dabo? et Turnum fugientem haec terra
videbit?

Usque adeone mori miserum est? vos o mihi
Manes

Este boni: quoniam superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia
culpae

Descendam, magnorum haud umquam in-
dignus avorum.

Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per 650
 hostis
 Vectus equo spumante Saces, adversa sa-
 gitta
 Saucius ora, ruitque inplorans nomine Tur-
 num:
 Turne, in te suprema salus; miserere tuo-
 rum.
 Fulminat Aeneas armis, summasque mina-
 tur
 Deiecturum arcis Italum, exoidioque datu- 655
 rum;
 Iamque faces ad tecta volant. In te ora
 Latini,
 In te oculos referunt; mussat rex ipse La-
 tinus,
 Quos generos vocet, aut quae sese ad foe-
 dera flectat.
 Praeterea regina, tui fidissima, dextra
 Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit. 660
 Soli pro portis Messapus et acer Atinas
 Sustentant aciem. Circum hos utrimque pha-
 langes
 Stant densae, strictisque seges mucronibus
 horret
 Ferrea; tu currum deserto in gramine ver-
 sas.
 Obstupuit varia confusus imagine rerum 665
 Turnus, et obtutu tacito stetit. Aestuat in-
 gens
 Uno in corde pudor, mixtoque insania
 luctu,
 Et Furiis agitated amor, et conscia virtus.

- Ut primum discussae umbrae, et lux reddita
menti,
670 Ardentis oculorum orbis ad moenia torsit
Turbidus, eque rotis magnam respexit ad
urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad coelum undabat vortex, turrimque te-
nebat:
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat
ipse,
675 Subdideratque rotas, pontisque instraverat
altos.
Iam iam fata, soror, superant; absiste mo-
rari;
Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, se-
quamur.
Stat conferre manum Aeneae, stat, quidquid
acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem, germana,
videbis
680 Amplius. Hunc, oro, sine me furere ante
furorem.
Dixit, et e curru saltum dedit ocus arvis;
Perque hostis, per tela ruit; moestamque
sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rum-
pit.
Ac veluti, montis saxum de vertice prae-
ceps
685 Quum ruit, avolsum vento, seu turbidus
imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,

Fertur in abruptum magno mons improbus
actu,

Exsultatque solo; silvas, armenta, virosque
Involvens secum: Disiecta per agmina Tur-
nus

Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
Sanguine terra madet, striduntque hastilibus
aurae;

Significatque manu, et magno simul incipit
ore:

Parcite iam, Rutuli; et vos tela inhibete,
Latini;

Quaecumque est fortuna, mea est; me ve-
rius unum

Pro vobis foedus luere, et decernere ferro. 695
Discessere omnes medii, spatiumque de-
dere,

At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arcis;
Praecipitatque moras omnis; opera omnia
rumpit;

Laetitia exsultans, horrendumque intonat 700
armis;

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse,
coruscis

Quum fremit ilicibus, quantus, gaudetque
nivali

Vertice se adtollens pater Apenninus ad
auras,

Iam vero et Rutuli certatim, et Troes, et
omnes

- 705 Convertere oculos Itali, quique alta tene-
bant
Moenia, quique imos pulsabant ariete mu-
ros;
Armaque deposuere humeris. Stupet ipse
Latinus,
Ingentis, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coisse viros, et cernere ferro.
- 710 Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore
campi,
Procursu rapido, coniectis eminus hastis,
Invadunt Martem clipeis atque aere sonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus
ictus
Congeminant. Fors et virtus miscentur in
unum.
- 715 Ac velut, ingenti Sila, summove Taburno
Quum duo conversis inimica in proelia tauri
Frontibus incurrunt, pavidum cessere magistri;
Stat pecus omne metu mutum, mussantque
juvencae,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta
sequantur;
- 720 Illi inter sese multa vi volnera miscent,
Cornuaque obnixa infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant; gemitu nemus omne
remugit:
Haud aliter Tros Aeneas et Daunius heros
Concurrunt clipeis. Ingens fragor aethera
conplet.
- 725 Iuppiter ipse duas aequato examine lances
Sustinet, et fata inponit diversa duorum;

Quem damnet labor, et quo vergat pondere
letum.

Emicat hic, inpune putans, et corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit. Exclamant Troes trepidique La- 730
tini,

Adrectaeque amborum acies. At perfidus
ensis

Frangitur, in medioque ardentem deserit
ictu:

Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocior Euro,
Ut capulum ignotum dextramque adspexit
inermem.

Fama est, praecipitem, quum prima in proe- 735
lia iunctos

Conscendebat equos, patrio mucrone re-
licto,

Dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Me-
tisci;

Idque diu, dum terga dabant palantia
Teuceri,

Suffecit; postquam arma dei ad Volcania
ventum;

Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu 740
Dissiluit; fulva resplendent fragmina arena.

Ergo amens diversa fuga petit aequora Tur-
nus;

Et nunc huc, inde huc incertos implicat or-
bis.

Undique enim densa Teuceri includere co-
rona;

Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia 745
cingunt.

- Nec minus Aeneas, quamquam tardata sa-
gitta
Interdum genua inpediunt, cursumque recu-
sant,
Insequitur, trepidique pedem pede fervidus
urguet:
Inclusum veluti si quando flumine nactus
750 Cervum, aut puniceae saeptum formidine
pennae,
Venator cursu canis et latratibus instat;
Ille autem, insidiis et ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at vividus Um-
ber
Haeret hians, iam iamque tenet, similisque
tenenti
755 Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor: ripaeque lacus-
que
Responsant circa, et coelum tonat omne tu-
multu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat
omnis,
Nomine quemque vocans, notumque efflagi-
tat ensem.
760 Aeneas mortem contra, praesensque minatur
Exitium, si quisquam adeat; terretque tre-
mentis,
Excisurum urbem minitans, et saucius in-
stat.
Quinque orbis explent cursu, totidemque
retexunt
Huc illuc, Neque enim levia aut ludicra pe-
tuntur

Praemia: sed Turni de vita et sanguine cer- 765
tant.

Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, et votas suspendere vestis.
Sed stirpem Teucris nullo discrimine sa- 770
crum

Sustulerant, puro ut possent concurrere
campo.

Hic hasta Aeneae stabat: huc inpetus illam
Detulerat fixam, et lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere fer-
rum

Dardanides, teloque sequi, quem prendere 775
cursu

Non poterat. Tum vero amens formidine
Turnus,

Faune, precor, miserere, inquit; tuque optu-
ma ferrum

Terra tene; colui vestros si semper ho-
nores,

Quos contra Aeneadae bello fecere pro-
fanos.

Dixit, opemque dei non cassa in vota vo- 780
cavit.

Namque diu luctans, lentoque in stirpe mo-
ratus,

Viribus haud ullis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas. Dum nititur acer et in-
stat,

Rursus in aurigae faciem mutata Metisci

785 Procurrit, fratrique ensem dea Daunia red-
dit.

Quod Venus audaci Nymphae indignata li-
cere,

Adcessit, telumque alta ab radice revellit.

Olli sublimes, armis animisque relecti,

Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,

790 Adsistunt contra certamine Martis anhel.

Iunonem interea Rex omnipotentis Olympi

Adloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:

Quae iam finis erit, coniunx? quid denique
restat?

Indigetem Aenean scis ipsa, et scire fateris,

795 Deberi coelo, fatisque ad sidera tolli.

Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus
haeres?

Mortalin' decuit violari vulnere divum?

Aut ensem (quid enim sine te Iuturna va-
leret?)

Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?

800 Desine iam tandem, precibusque inflectere
nostris;

Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi
curae

Saepe tuo dulci tristes ex ore recursent.

Ventum ad supremum est. Terris agitare
vel undis

Troianos potuisti; infandum adcendere bel-
lum,

805 Deformare domum, et luctu miscere hyme-
naeos;

Ulterius tentare veto. Sic Iuppiter orsus;

Sic dea submisso contra Saturnia voltu:
Ista quidem quia nota mihi tua, magne, vo-
luntas,

Iuppiter: et Turnum et terras invita reliqui.
Nec tu me aëria solam nunc sede videres 810
Digna indigna pati; sed flammis cincta sub
ipsam

Starem aciem, traheremque inimica in proe-
lia Teucros.

Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri
Suasi, et pro vita maiora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet ar- 815
cum:

Adiuro Stygii caput inplacabile fontis:
Una superstitio superis quae reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa re-
linquo.

Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum: 820
Quum iam connubis pacem felicibus, esto,
Conponent, quum iam leges et foedera iun-
gent;

Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosque vo-
cari;

Aut vocem mutare viros, aut vertere ve- 825
stis.

Sit Latium; sint Albani per saecula reges;
Sit Romana potens Italia virtute propago;
Occidit, occideritque sinas cum nomine
Troia.

Olli subridens hominum rerumque reper-
tor:

830 Et germana Iovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum frustra submitte fu-
rorem.

Do, quod vis; et me victusque volensque re-
mitto.

Sermonem Ausonii patrium moresque tene-
bunt;

835 Utque est, nomen erit: conmixti corpore
tantum

Subsident Teucri. Morem ritusque sacro-
rum

Adiiciam, faciamque omnis uno ore La-
tinos.

Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine
surget,

Supra homines, supra ire deos pietate vi-
debis;

840 Nec gens ulla tuos aequè celebrabit ho-
nores.

Adnuit his Iuno, et mentem laetata re-
torsit.

Interea excedit coelo, nubemque reliquit.

His actis, aliud genitor secum ipse vo-
lutat:

Inturnamque parat fratris dimittere ab ar-
mis.

845 Dicuntur geminae pestes, cognomine Dirae,
Quas et Tartaream Nox intempesta Me-
gaeram

Uno eodemque tulit partu, paribusque re-
vinxit

Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hae Iovis ad solium, saevique in limine re-
gis

Adparent, acuuntque metum mortalibus 850
aegris,

Si quando letum horrificum morbosque deum
rex

Molitur, meritas aut bello territat urbis.

Harum unam celerem demisit ab aethere
summo

Iuppiter, inque omen Iuturnae occurrere
iussit.

Illa volat, celerique ad terram turbine fer- 855
tur :

Non secus, ac nervo per nubem impulsa
sagitta,

Armatam saevi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum inmedicabile,
torsit;

Stridens et celeris incognita transilit um-
bras.

Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit. 860

Postquam acies videt Iliacas atque agmina
Turni,

Alitis in parvae subitam conlecta figuram,
Quae quondam in bustis, aut culminibus de-
sertis

Nocte sedens, serum canit inportuna per
umbras;

Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora 865

Fertque refertque sonans, clipeumque ever-
berat alis,

Illi membra novus solvit formidine torpor,
Adrectaeque horrore comae, et vox faucibus
haesit.

At, procul ut Dirae stridorem adgnovit et
alas,

870 Infelix crinis scindit Iuturna solutos,
Unguibus ora soror foedans, et pectora
pugnis;

Quid nunc te tua, Turne, potest germana
iuvare?

Aut quid iam durae superat mihi? qua tibi
lucem

Arte morer? talin, possum me opponere mon-
stro?

875 Iam iam linquo acies. Ne me terrete timen-
tem,

Obscenae volucres; alarum verbera nosco,
Letalemque sonum; nec fallunt iussa su-
perba

Magnanimi Iovis. Haec pro virginitate re-
ponit!

Quo vitam dedit aeternam? cur mortis ad-
empta est

880 Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe et misero fratri comes ire per
umbras.

Inmortalis ego? aut quidquam mihi dulce
meorum

Te sine, frater, erit? O quae satis alta de-
hiscat

Terra mihi, Manisque deam demittat ad
imos?

Tantum effata, caput glauco contexit amictu 885
Multa gemens, et se fluvio dea condidit
alto.

Aeneas instat contra, telumque coruscat
Ingens arboreum, et saevo sic pectore fatar:
Quae nunc deinde mora est? aut quid iam,
Turne, retractas?

Non cursu, saevis certandum est conminus 890
armis.

Verte omnis tete in facies; et contrahe, quid.
quid

Sive animis, sive arte vales; opta ardua
pennis

Astra sequi, clausumque cava te condere
terra.

Ille caput quassans: Non me tua fervida ter-
rent

Dicta, ferox, di me terrent et Iuppiter hostis. 895
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte
iacebat,

Limes agro positus, litem ut discerneret
arvis.

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora 900
tellus;

Ille manu raptum trepida torquebat in ho-
stem,

Altior insurgens, et cursu concitus heros.
Sed neque currentem se nec cognoscit eun-
tem,

Tollentemve manu saxumque inmane moven-
tem;

905 Genua labant, gelidus concrevit frigore san-
guis.

Tum lapis ipse viri, vacuum per inane vo-
lutus,

Nec spatium evasit totum, nec pertulit
ictum.

Ac velut in somnis, oculos ubi languida
pressit

Nocte quies, nequidquam avidos extendere
cursus

910 Velle videmur, et in mediis conatibus aegri
Succidimus; non lingua valet, non corpore
notae

Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequun-
tur:

Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Successum dea dira negat. Tum pectore
sensus

915 Vertuntur varii. Rutulos adspectat et urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tre-
miscit;

Nec quo se eripiat, nec, qua vi tendat in
hostem,

Nec currus usquam videt, aurigamve soro-
rem.

Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
920 Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine
tanti

Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar

Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit

Loricæ, et clipei extremos septemplicis orbis; 925

Per medium stridens transit femur. Incidit ictus

Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.

Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem 930

Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit;

Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
Tangere cura potest; oro (fuit et tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ;
Et me, seu corpus spoliatum lumine ma- 935
vis,

Redde meis. Vicisti; et victum tendere palmas

Ausonii videre; tua est Lavinia coniunx:
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis

Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit;

Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo 940

Cooperat: infelix humero quum adparuit alto

Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri; victum quem volnere Turnus

Straverat, atque humeris inimicum insigne
gerebat.

945 Ille, oculis postquam saevi monumenta dō-
loris

Exuviasque hausit, furiis adensus, et ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
Inmolat, et poenam scelerato ex sanguine
sumit.

950 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore
condit

Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub um-
bras.

FINIS.

Druckfehler.

Man lese :

I, 153. *Iste* st. *Ille*

III, 384. *lentandus* st. *tentandus*.

484. *chlamydem* st. *chlamidem*.

533. *curvatus* st. *curvatur*.

670. *dextra* st. *dextram*.

IV, 102. *communem* st. *communem*.

VII, 553. *comminus* st. *conminus*.

IX, 192. *adciri* st. *acciri*,

391. *sequar* st. *sequa*.

X, 421. ist nach *libro* ein Komma zu setzen.

Es sollte immer *maestus*, *maereo* st. *moestus*, *moereo*
gelesen werden.

- Druckblätter -

- I. 172. 17. 2. 172.
- II. 284. 17. 2. 172.
- III. 172. 17. 2. 172.
- IV. 172. 17. 2. 172.
- V. 172. 17. 2. 172.
- VI. 172. 17. 2. 172.
- VII. 172. 17. 2. 172.
- VIII. 172. 17. 2. 172.
- IX. 172. 17. 2. 172.
- X. 172. 17. 2. 172.
- XI. 172. 17. 2. 172.
- XII. 172. 17. 2. 172.

XX (1-4) V.94

Vergilius Maro, Publius,

Virgils Aeneis in zwölf Büchern

Braunschweig 1793

A.lat.a. 2287-1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10243256-2

VD18 11370130